

Økonomiske analyser

Statistics Norway

Statistisk sentralbyrå

Konjunkturtendensene

- Utviklingen i norsk og internasjonal økonomi
- Prognoser for norsk økonomi for 2012-2015

Artikler

- Brukes det mye helsetjenester i Norge?
- Utvikling av klimateknologier – hvordan kan Norge bidra?
- Nasjonalregnskapet – et 60-årsjubileum
- Reviderte nasjonalregnskapstall for 2010 og 2011:
Små endringer av BNP Fastlands-Norge
- Bruk av strekkodedata i matvareindeksen

6/2012

Økonomiske analyser

6/2012

31. årgang

Innhold

Konjunkturtendensene	3
1. Internasjonal økonomi	4
2. Konjunkturutviklingen i Norge	12
<i>Erling Holmøy og Hans Henrik Scheel:</i> Brukes det mye helsetjenester i Norge?	33
<i>Taran Fæhn:</i> Utvikling av klimateknologier – hvordan kan Norge bidra?	39
<i>Tor Skoglund:</i> Nasjonalregnskapet – et 60-årsjubileum	44
<i>Ingunn Sagelvmo, Achraf Bougroug og Steinar Todsen:</i> Reviderte nasjonalregnskapstall for 2010 og 2011: Små endringer av BNP Fastlands-Norge	47
<i>Ingvild Johansen:</i> Bruk av strekkodedata i matvareindeksen	51
Forskningspublikasjoner	57
Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser de siste 12 måneder	62
Tabell- og diagramvedlegg	
Konjunkturindikatorer for Norge	1*
Nasjonalregnskap for Norge	17*
Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og prognoser	46*

Arbeidet med Konjunkturtendensene ble avsluttet 4. desember 2012.
Publisert 6. desember 2012 på www.ssb.no.

Spørsmål om konjunkturutviklingen i:

– Norge: Torbjørn Eika, torbjorn.eika@ssb.no, tlf. 21 09 48 07

– utlandet: Andreas Benedictow, andreas.benedictow@ssb.no, tlf. 21 09 47 98

Signerte artikler står for forfatterens regning.

Konjunkturtendensene og artiklene er tilgjengelig på internett: www.ssb.no/oa/

Redaksjonen Økonomiske analyser: Torbjørn Hægeland (ansv.), Helge Brunborg, Torbjørn Eika, Taran Fæhn, Elin Halvorsen, Øyvind Langsrud, Bodil Merethe Larsen, Hong Pham og Knut Sørensen.

Redaksjonssekretær: Aud Walseth, telefon: 21 09 47 57, e-post: aud.walseth@ssb.no

Redaksjonens adresse: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, P.b. 8131 Dep, NO-0033 Oslo

Trykk: Statistisk sentralbyrå

Økonomiske analyser

utgis av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå. Forskningsavdelingen ble opprettet i 1950 og har ca. 90 ansatte. I underkant av halvparten av virksomheten finansieres av eksterne oppdragsgivere, hovedsakelig forskningsråd og departementer. Avdelingen er delt i 6 grupper og ledes av *forskningsdirektør Torbjørn Hægeland*.

- Offentlig økonomi
Forskningsleder Nils Martin Stølen
- Miljøøkonomi
Forskningsleder Taran Fæhn
- Makroøkonomi
Forskningsleder Torbjørn Eika
- Mikroøkonomi
Forskningsleder Rolf Aaberge
- Energjøkonomi
Forskningsleder Mads Greaker
- Demografi- og levekår
Forskningsleder Kjetil Telle

***Økonomiske analyser utkommer med 6 nummer i året.
Neste utgave publiseres 7. mars 2013.***

Standardtegn i tabellen	Symbol
Oppgave mangler	..
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	0
Foreløpige tall	*

Konjunkturtendensene

Den svake utviklingen i internasjonal økonomi har fortsatt denne høsten. Euroområdet er på ny inne i en periode med fallende produksjonsnivå. I mange europeiske land kom BNP aldri tilbake til nivået fra før finanskrisen i løpet av gjeninnhøstingsperioden i 2010 og 2011 før produksjonen igjen begynte å falle. Med store løpende budsjettunderskudd øker dermed statsgjelden som andel av BNP fortsatt, selv om noen land klarer å redusere underskuddene. Reduksjonen i underskuddene har skjedd gjennom kontraktiv finanspolitikk, noe som har bidratt til den svake BNP-veksten. Tiltak fra den europeiske sentralbanken har senket rentene på statslån og gjort gjeldsbyrden for landene noe mer overkommelig. Fra flere europeiske land ser vi nå en betydelig utvandring til andre land både i og utenfor Europa. Det kan svekke produksjonsgrunnlaget i gjeldstyngede land permanent siden emigranter ofte er yngre personer. Dersom mange av de yngre i arbeidsstyrken blir borte på varig basis, er det vanskelig å se hvordan den økonomiske veksten i disse landene skal bli høy nok til at gjeldsandelen reduseres vesentlig framover. Selv om det i senere tid har blitt litt mer stille om krisen i Europa, tar det derfor neppe lang tid før ny uro vil oppstå i land med særlig høy statsgjeld.

I USA er den økonomiske veksten moderat. Selv om det finnes noen lyspunkter i utviklingen, for eksempel i boligmarkedet, er oppmerksomheten rettet mot hvordan politiske motstandere skal kunne enes om et budsjettkompromiss for neste år. En stigende statsgjeld skaper problemer også i USA. Med små skatteinntekter som andel av BNP, vil landet i framtida måtte bruke mer av sine statsinntekter på å betjene gjeld enn de fleste europeiske land. Som tidligere legger vi til grunn at veksten hos Norges tradisjonelle handelspartnere blir svak i flere år. I 2014 tror vi veksten vil ta seg litt opp, men vi må nok fram til 2015 før vi kan regne med en konjunkturoppgang hos Norges handelspartnere.

I Norge har konjunkturoppgangen fortsatt gjennom 2012. Ledigheten har falt til 3 prosent av arbeidsstyrken, og den høye innvandringen fra utlandet fortsetter. Den sterke økningen i arbeidstilbudet er trolig med på å holde inflasjonen lav. Nominell lønnsvekst fortsetter i omtrent samme tempo som i de foregående årene. Sammen med en sterk økning i pensjoner sørger det for at husholdningenes kjøpekraft vokser mye. I tillegg vil lave renter føre til fortsatt sterk vekst i boligpriser og boliginvesteringer. Dette leder til at produksjonen både i bygge- og anleggsvirksomhet og markedsbasert tjenesteyting øker. Offentlig tjenesteproduksjon bidrar nå til å trekke ned veksten i økonomien. Petroleumsvirksomheten gir derimot sterke positive impulser til veksten i år og neste år. Den svake veksten hos våre handelspartnere framover, tilsier at vi ikke kan regne med at norsk økonomi får stor drahjelp gjennom økt eksport de nærmeste årene. Vi må heller håpe at det ikke skal skje mer alvorlige tilbakeslag internasjonalt enn hva den svake veksten vi har lagt til grunn for våre prognoser tilsier.

Petroleumsvirksomheten og husholdningssektoren forventes å stå for de viktigste vekstbidragene også framover. En videreføring av dagens finanspolitikk sammen med lave renter, gjør at vekstmønsteret de siste par årene vil fortsette både neste år og inn i 2014. En sterkere kronekurs gjør at inflasjonen blir klart lavere enn inflasjonsmålet i et par år til. Med sterk vekst i husholdningenes inntekter og en høy befolkningsvekst, særlig i sentrale strøk, vil etterspørselen etter boliger holde seg på et høyt nivå. Et lavt rentenivå forsterker dette. Veksten i boligbyggingen vil etter hvert øke tilbudet av boliger så mye at prisveksten på brukte boliger dempes. Selv om rentenivået skulle normaliseres om to-tre år, vil ikke rentebelastningen for husholdningene gjennomgående bli så sterk at vi tror det vil føre til et kraftig tilbakeslag i boligmarkedet.

1. Internasjonal økonomi

Den økonomiske veksten har avtatt markert hos Norges handelspartnere det siste året. Euroområdet er inne i sin andre resesjon siden 2008. Mange av landene sliter med høy statsgjeld og ikke opprettholdbare budsjettunderskudd. Svaret har vært store innstramminger i finanspolitikken i de mest utsatte landene. Det har bidratt til å kvele den økonomiske veksten, som i sin tur vanskeliggjør arbeidet med å få orden i statsfinansene. Nye tiltak fra den europeiske sentralbanken (ESB) har imidlertid dempet uroen i finansmarkedene og bidratt til at rentene på statsgjeld har kommet markert ned i de mest utsatte landene. I USA er den økonomiske veksten meget moderat. Også her sliter politikerne med å håndtere en stadig økende offentlig gjeld. Om ikke demokrater og republikanere klarer å bli enige om budsjettet innen årsskiftet utløses automatiske utgiftskutt og skatteøkninger i en størrelsesorden som vil sende også den amerikanske økonomien inn i en ny resesjon, med negative ringvirkninger til resten av verdensøkonomien. Også i en del framvoksende økonomier avtar veksten, noe som bidrar til å legge en ytterligere demper på utviklingen i OECD-området.

Både i Europa og i USA har myndighetene evnet å finne midlertidige løsninger på de finansielle problemene etter hvert som de har oppstått. Til gjengjeld har arbeidsledigheten skutt i været, med markert fall i levestandard og økende sosial uro mange steder. Vi legger til grunn at det vi kan kalle «akkurat nok i siste liten»-politikken videreføres og i en viss forstand lykkes, slik at usikkerheten i finansmarkedene reduseres ytterligere

og den økonomiske veksten etter hvert tar seg opp. Høy sparing og nedbygging av gjeld i privat og offentlig sektor vil imidlertid legge en markert demper på veksten i hele OECD-området i flere år framover, særlig i Europa. Det følger av våre prognoser at Norges handelspartnere samlet sett ikke passerer noen konjunkturbunn før i 2014, og at de fortsatt er i lavkonjunktur ved utgangen av vår prognoseperiode i 2015. Vi holder med dette i stor grad fast på anslagene vi har gitt det siste året. Våre vekstanslag for 2013 er om lag på linje med for eksempel Consensus Forecasts og IMF's prognoser fra oktober i år. En viktig forskjell er imidlertid at vi legger til grunn at det vil ta noe lengre tid før veksten i verdensøkonomien normaliseres.

1.1. Vil finanspolitikken strupe veksten i USA?

Utviklingen i amerikansk økonomi er fortsatt svak, selv om det går bedre der enn i mange andre OECD-land. I 2011 var BNP-veksten på 1,8 prosent, og i årets tre første kvartaler har den vært på 2 prosent i gjennomsnitt. Dette er lavere enn trendveksten, slik at økonomien kan sies å være i en moderat konjunkturedgang. Arbeidsmarkedet er fortsatt svakt, selv om det har vært tegn til bedring i høst. Husholdningenes etterspørsel vokser moderat, mens det er en klar avmatning i næringslivets investeringer. Offentlig etterspørsel og utenrikshandelen trekker veksten ned. Ytterligere innstramming i finanspolitikken må påregnes fra neste år. Kombinert med svak internasjonal etterspørsel ligger det derfor an til svak vekst også de neste par årene.

Tabell 1.1. Makroøkonomiske anslag ifølge ulike kilder. Årlig endring i prosent

	BNP-vekst							Prisvekst						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
USA														
NIESR ¹	-3,1	2,4	1,8	2,0	2,0	2,4	..	0,2	1,9	2,4	1,6	1,8	1,9	..
ConsF	-3,1	2,4	1,8	2,2	1,9	..	..	-0,4	1,6	3,1	2,1	2,0	..	..
OECD	-3,1	2,4	1,8	2,2	2,0	2,8	..	-0,4	1,6	3,1	2,1	1,8	2,0	..
IMF	-3,1	2,4	1,8	2,2	2,1	2,9	3,4	-0,4	1,6	3,1	1,9	1,8	1,8	1,8
SSB	-3,1	2,4	1,8	2,2	1,7	2,0	2,8	-0,4	1,6	3,1	..	..	..	..
Euroområdet														
NIESR ¹	-4,3	1,9	1,5	-0,5	0,2	1,2	..	0,3	1,6	2,7	2,5	1,8	2,1	..
ConsF	-4,3	1,9	1,5	-0,5	0,0	..	..	0,3	1,6	2,7	2,5	1,9	..	..
OECD	-4,3	1,9	1,5	-0,4	-0,1	1,3	..	0,3	1,6	2,7	2,4	1,6	1,2	..
IMF	-4,3	1,9	1,5	-0,4	0,2	1,2	1,5	0,3	1,6	2,7	2,3	1,6	1,4	1,6
SSB	-4,4	1,9	1,5	-0,4	-0,1	1,0	1,5	0,3	1,6	2,7	2,5	1,9	1,7	1,8
Handelspartnere²														
NIESR ¹	-3,3	3,3	2,3	0,8	1,3	2,0	..	0,6	1,8	2,7	2,1	1,6	1,9	..
OECD	-3,3	3,3	2,3	0,9	1,2	2,3	..	0,2	1,8	3,0	2,1	1,5	1,5	..
IMF	-3,3	3,3	2,3	0,9	1,5	2,3	2,5	0,2	1,8	3,0	2,1	1,7	1,7	1,8
SSB	-3,3	3,3	2,3	0,9	1,1	1,9	2,5	0,2	1,8	3,0	..	..	..	..

¹ Prisanslagene fra NIESR for land utenfor EU gjelder konsumdeflatoren.

² Euroområdet, USA, Storbritannia, Sverige, Japan og Kina.

Kilder: NIESR, IMF, OECD og Consensus Forecasts.
Historiske tall finnes i vedlegg bakerst i rapporten.

I årets 3. kvartal vokste BNP med 2,7 prosent, sesongjustert og målt som årlig rate. Det er en klar økning sammenliknet med kvartalet før, da veksten var på 1,3 prosent. Økningen i veksttakten kan i stor grad tilskrives en midlertidig økning i forsvarsutgiftene og økte lagre, som til sammen trakk opp veksten med rundt 1,5 prosentpoeng. Underliggende er det en klart fallende tendens i offentlig etterspørsel. Husholdningenes konsumvekst var på moderate halvannen prosent for andre kvartal på rad. Månedstatistikk viser at omsetningen i detaljhandelen falt ved inngangen til 4. kvartal. Det kan tyde på at husholdningenes etterspørsel vil fortsette i det samme sporet framover. Boliginvesteringene økte markert for fjerde kvartal på rad, og ser nå helt klart ut til å ha passert bunnen. På den annen side falt investeringer utenom bolig. Eksportveksten stoppet nesten helt opp i 3. kvartal, i tråd med de svake konjunktorene internasjonalt.

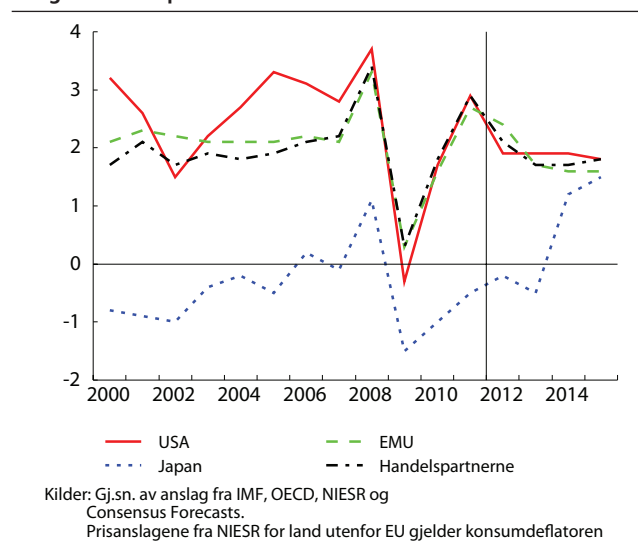
Sysselsettingsveksten tok seg noe opp i høst etter en svak periode i sommer. Det bidro til at arbeidsledighetsraten falt igjen, til 7,9 prosent i oktober, etter å ha økt gjennom sommeren til 8,3 prosent i juli. Ledigheten har kommet markert ned fra toppen på 10 prosent for tre år siden, men er fortsatt svært høy i en historisk sammenheng. En stor del av nedgangen skyldes en reduksjon i arbeidsstyrken, som følge av at mange har gitt opp å søke jobb. Det er fortsatt vel 4 millioner færre sysselsatte enn på toppen i 2008. Sysselsettingen i offentlig sektor har falt jevnt og trutt siden 2009. Med utsikter til ytterligere innstramminger i offentlige budsjetter framover kan en forvente at dette vil fortsette. Med våre moderate vekstanslag for amerikansk økonomi vil det ta flere år før vi kan forvente en normalisering i arbeidsmarkedet.

Amerikanske boligpriser har økt noe siden bunnen i januar i år, men er fortsatt rundt 30 prosent lavere enn toppen i 2006 som landsgjennomsnitt. Omsetningen av boliger har vist en liknende utvikling; også her er det tegn til oppgang den siste tiden. Sammen med den positive utviklingen i boligbyggingen det siste året gir dette håp om at boligmarkedet har passert bunnen. Seks år med lave boliginvesteringer kombinert med betydelig befolkningsvekst, har skapt et underliggende behov for nye boliger. Dessuten har boliglansrentene falt til rekordlave nivåer, og husholdningssektoren har redusert gjelda relativt til disponibel inntekt fra 130 til rundt 110 prosent siden 2008. Gjeldsreduksjonen har skjedd både gjennom mindre låneopptak, økte nedbetalinger, men også i stor grad mislighold, slik at bankene har tatt tap. I 2011 skyldtes drøyt halvparten av gjeldsreduksjonen mislighold. Det viser at mange husholdninger fremdeles sliter tungt. Med høy ledighet og utsikter til en fortsatt moderat utvikling i realøkonomien ligger det ikke an til noe kraftig oppsving i boligmarkedet med det første, men det er utsikter til en gradvis bedring.

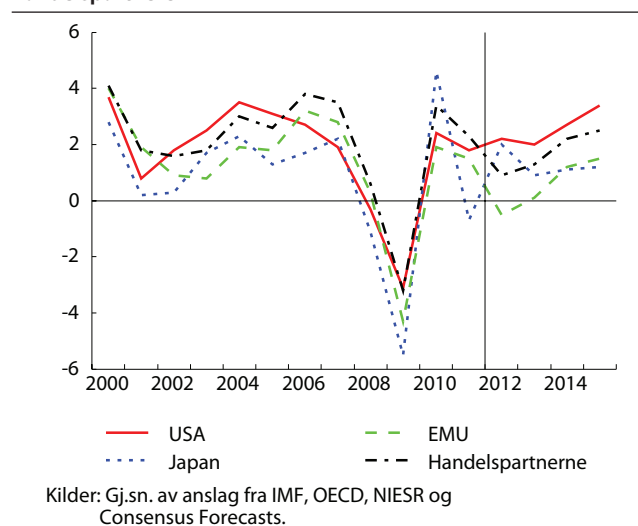
Mens boliginvesteringene endelig har begynt å ta seg opp, har næringslivets investeringer falt på bred basis.

Statistisk sentralbyrå

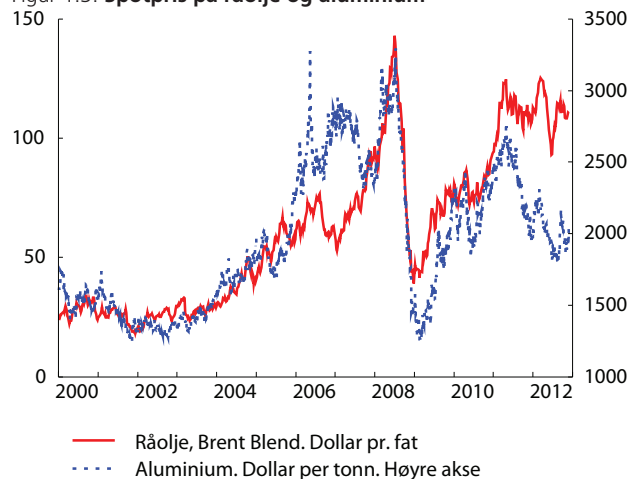
Figur 1.1. Konsumprisvekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

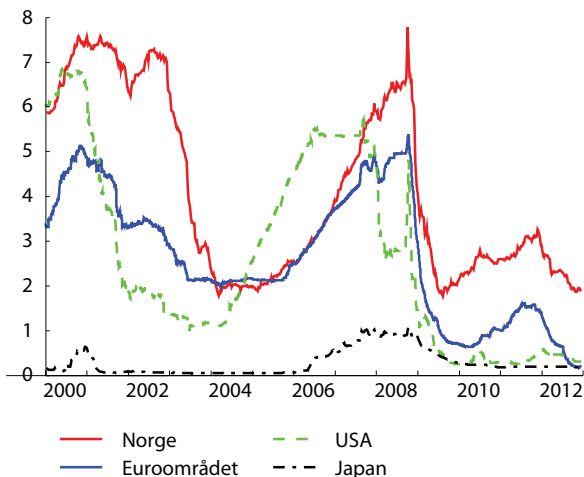
Figur 1.2. BNP-vekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

Figur 1.3. Spotpris på råolje og aluminium

Figur 1.4. Internasjonale renter. 3-måneders pengemarkedsrente

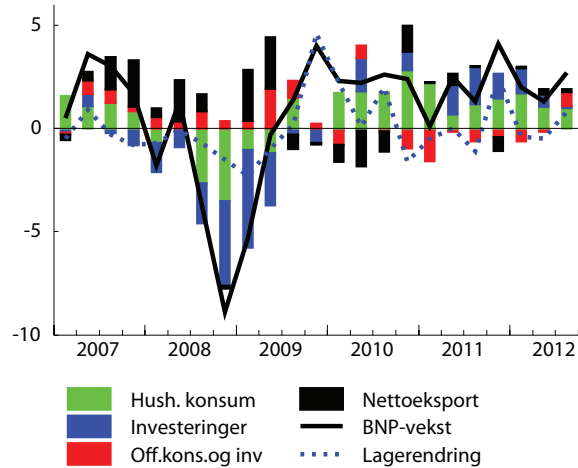
Kilde: Norges Bank.

Det er særlig investeringer i næringsseiendom som går trått. I følge en spørreundersøkelse utført av investeringsbanken Credit Suisse, oppgir mange at de har utsatt investeringer på grunn av den store usikkerheten knyttet til finanspolitikken framover. Industriproduksjonen flatet ut i begynnelsen av inneværende år, og har falt de siste månedene. Nedgangen er særlig klar i bilproduksjonen, med et fall på 5 prosent fra en topp i juli og til oktober. Eksportorientert næringsliv er generelt rammet av etterspørselssvikt på grunn av svake internasjonale konjunkturer.

Inflasjonen målt ved 12-månedersveksten i konsumprisene (KPI) har tatt seg markert opp i høst, og var i oktober 2,2 prosent. Prisveksten utenom energi og matvarer har siden i fjor sommer vært nær 2 prosent, som er den amerikanske sentralbankens (Fed) mål for inflasjonen. Lav kapasitetsutnyttelse og svak internasjonal konjunkturutvikling tilsier moderat prisvekst framover. Fed har derfor fokus på realøkonomien. Styringsrenta har ligget nær null siden slutten av 2008, og kan forventes å holde seg der de nærmeste par årene. I tillegg står Fed klar til en ny runde med kvantitative lettelsers hvis det skulle bli nødvendig, særlig hvis Kongressen ikke kommer til enighet om budsjettet, og økonomien faller utfor «the fiscal cliff».

En viktig årsak til den ekspansive pengepolitikken er at finanspolitikken strammes inn. Offentlig konsum og investeringer har falt sammenhengende de siste to årene, med unntak av siste kvartal, og framover går det mot ytterligere innstramminger. Den offentlige gjeldsbelastningen har økt betydelig siden 2008. Amerikansk brutto statsgjeld ligger i følge anslag fra IMF an til å bli om lag 107 prosent av BNP i 2012, og underskuddet er fortsatt stort. Til sammenlikning anslås bruttogjelda i euroområdet til 94 prosent. Med offentlige inntekter som andel av BNP på under halvparten av europeisk nivå er dermed statsgjelda i en viss forstand mer enn dobbelt så høy i USA som i Europa. I motsetning til hva som gjelder for store deler av Europa ser imidlertid ikke finansmarkedene ut til å være skremt. Amerikanske

Figur 1.5. USA. Bidrag til BNP-vekst. Sesongjustert, årlig rate

Kilde: Reuters EcoWin

statsobligasjonsrenter er på svært lave nivåer. Myndighetene har dermed unngått de høye lånekostnadene som tynger mange europeiske land. Det er likevel tverrpolitisk enighet om at finanspolitikken må strammes inn. Hvordan det skal gjøres er imidlertid et uløst problem.

President Obama må håndtere en kongress der republikanerne har flertallet i Representantenes hus. Republikanerne ønsker å redusere offentlig forbruk på de fleste områder utenom forsvar, mens demokratene ønsker å øke inntektene gjennom høyere skatter, særlig på høyinntektsgrupper. Denne konflikten er ikke ny, og har ført USA inn i flere politisk-økonomiske kriser. Det toppet seg sist i august 2011, da handlingslammelse var nær ved å føre til at USA misligholdt sin statsgjeld, men hvor man fikk til en avtale som utsatte problemene. Deretter var det lite bevegelse i saken fram mot presidentvalget i november i år, men det jobbes nå på spreng for å få til en løsning. Tiden er knapp fram til årsskiftet, når det i henhold til fjorårets avtale automatisk vil bli iverksatt skatteøkninger på 400 milliarder dollar og utgiftskutt på 200 milliarder dollar hvis man ikke kommer til enighet. Dette utgjør til sammen innstramminger tilsvarende 4 prosent av BNP. Det er dette som den amerikanske sentralbanksjefen Ben Bernanke har kalt «fiscal cliff», som spiller på at økonomien kan «falle utfor stupet». I tillegg vil myndighetene tidlig i 2013 møte et gjeldstak, som innebærer at det ikke kan utstedes nye statsobligasjoner uten en ny avtale i Kongressen.

Uten enighet vil dermed amerikansk økonomi raskt kunne gå inn i en ny resesjon neste år. Innstrammingerne blir neppe så store i praksis. Det er tegn til at flere republikanske kongressmedlemmer forbereder seg på å akseptere høyere skatter. Et kompromissforslag som diskuteres går ut på å øke skattetrykket, og da særlig på de rikeste, blant annet ved å fjerne en del fradragsordninger og tette hull i skattesystemet, men uten å øke skattesatsene. Om forhandlingene ikke kan føres i havn før 1. januar, er det også tenkelig at man kommer til enighet litt utpå nyåret, når kuttene og skatteøkningene

faktisk er iverksatt, og at tiltakene så kan reverseres delvis. Med utgangspunkt i metaforen er det ingen som ønsker å bli husket som den som holdt i rattet da økonomien kjørte utfor stupet. Derimot kan det eventuelt bli kamp om å bli husket som den som heiste økonomien opp igjen fra avgrunnen ... En kontraktiv finanspolitikk må uansett påregnes i flere år framover, men vi anser det som mest sannsynlig at politikerne klarer å finne fram til et kompromiss i budsjettstriden, slik at innstrammingene kun vil legge en demper på veksten.

Samlet er det utsikter til moderat vekst i amerikansk økonomi framover, og da særlig neste år. Positive tendenser i arbeidsmarkedet og særlig i boligmarkedet kan bidra til å understøtte husholdningenes etterspørsel. I motsatt retning trekker utsikter til svake impulser over offentlige budsjetter og internasjonalt. Risikobilddet preges for tiden av den overhengende faren for en overdreven innstramming i finanspolitikken. I tillegg utgjør den statsfinansielle krisen i Europa en betydelig nedsiderisiko også for amerikansk økonomi. Vi anslår at BNP-veksten faller til 1,6 prosent neste år, før den tar seg gradvis opp til 2,8 prosent i 2015.

1.2. Lenge til ny vekst i Europa

Trusselen om nasjonale konkurser og en nært forestående oppløsning av euroområdet har avtatt i senere tid. For det første har noen av de ubalansene som fikk bygge seg opp i forkant av finanskrisen blitt delvis reversert. Med unntak av Italia har for eksempel konkurranseevnen målt ved lønnskostnadene per enhet bedret seg vesentlig blant landene i den såkalte periferien. Enkelte land har dessuten – og delvis som følge av dette – opplevd en betydelig reduksjon i underskuddene på driftsbalansen overfor utlandet. For det andre har Hellas nylig inngått en ny avtale med den såkalte Troikaen, bestående av IMF, ESB og EU-kommisjonen, noe som bidrar til å forskyve problemene knyttet til gresk statsgjeld ytterligere fram i tid. Frykten for at enkelte land skal misligholde sin statsgjeld ble dessuten dempet betraktelig som følge av at Den europeiske sentralbanken (ESB) i sommer gikk ut med løfter om å foreta potensielt ubegrenset med oppkjøp av statsgjeld til land som er villige til å godta strenge betingelser for blant annet finanspolitikken.

Selv om statsgjeldsrentene til land som Italia og Spania som følge av dette har falt markert siden i sommer, ligger de fortsatt på relativt høye nivåer. Gjelda er dessuten foruroligende høy og stiger fortsatt. Så lenge BNP faller er det vanskelig å forhindre at statsgjelda fortsetter å vokse som andel av BNP. Omfattende demonstrasjoner på tvers av Europa kombinert med tegn til tiltagende vold og økt regional separatisme, viser med tydelighet at det går en grense for hva folk vil tåle av ytterligere budsjettinnstramninger og sparetiltak. Dette kan bidra til å tvinge fram en omlegging av den økonomiske politikken i tiden som kommer, med mindre fokus på nye og umiddelbare budsjettkutt og mer fokus på langsiktig konsolidering, utjevningspolitik og vekststimulerende tiltak. Et annet forhold som borger

Statistisk sentralbyrå

for en slik omlegging, er at BNP har falt sammenhengende de fire siste kvartalene i euroområdet som følge av gjennomgående stram finanspolitikk, dårlig fungerende kredittmarkeder og smitteeffekter fra en stadig mer omfattende gjeldskrise i den sørlige delen av Europa. Løpende tall og ledende indikatorer tyder dessuten på at denne utviklingen neppe er over med det første.

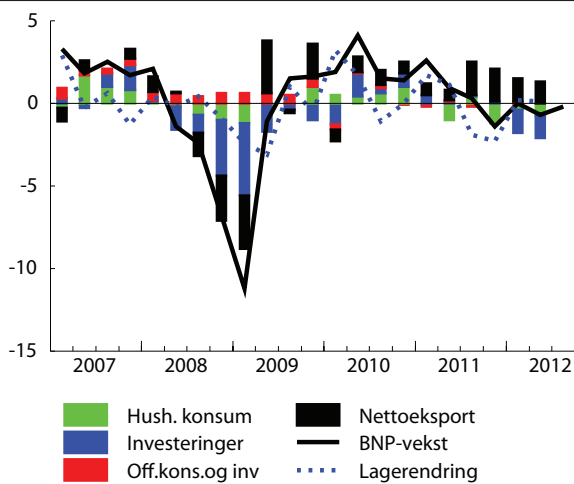
BNP i euroområdet falt med 0,1 prosent i 3. kvartal. Sterk vekst i Storbritannia, i stor grad relatert til midlertidige forhold, blant annet de olympiske lekene i London i sommer, bidro til at den samlede produksjonen i EU steg med 0,1 prosent. Det gjorde også fortsatt vekst i Sverige, skjønt veksttakten falt til 0,5 prosent, ned fra 0,7 i kvartalet før. Med en vekst på svake 0,1 prosent i 3. kvartal etter et fall på hele 0,7 prosent kvartalet før, er det for øvrig verdt å merke seg at vårt naboland Danmark for tiden sliter. Foruten fortsatt negativ vekst i landene rundt Middelhavet, må fallet i euroområdetets samlede produksjon i stor grad tilskrives et uventet sterkt fall i Nederland, som er euroområdetets femte største økonomi. Kombinert med at også den østerrikske økonomien krymper i 3. kvartal, kan det indikere at de realøkonomiske følgene av gjeldskrisen nå er i ferd med å spre seg til de økonomisk sett sterkere delene av euroområdet. De siste fire kvartalene har det vært nullvekst i den franske økonomien, og i Tyskland har veksten avtatt gjennom inneværende år.

Det er mange forhold som tyder på at nedgangskonjunkturen i euroområdet kan bli ytterligere forsterket i 4. kvartal i år. Industriproduksjonen falt med hele 2,5 prosent i september – det sterkeste fallet på over tre år – blant annet på grunn av tosifrede fall i både Portugal og Irland. Hovedsakelig som følge av svak ordrevest peker innkjøps-sjefsindeksene dessuten fortsatt mot fall. EU-kommisjonens tillitsindeks for euroområdet husholdninger falt i november. Og selv om konsumet i det siste har vist tegn til å stabilisere seg, tyder svært høy og fortsatt stigende arbeidsledighet på at konsumutviklingen er forbundet med betydelig nedsiderisiko i tiden som kommer.

Innkjøps-sjefsindeksene for de enkelte land tyder på at både tyskere og franskmenn bør forberede seg på svak vekst i 4. kvartal i år. Sterkt ordrefall i bilindustrien og lav kapitalvareeksport – hovedsakelig som følge av svak etterspørsel fra henholdsvis den sørlige delen av Europa og Asia – ble rapportert å være årsaken til et kraftig fall i den samlede tyske innkjøps-sjefsindeksen i oktober. Og selv om indeksen steg noe i november ligger den fortsatt nede på nivåer som indikerer at tysk økonomi for tiden krymper, og det forholdsvis kraftig. Med et nivå på 44,7 for november – marginalt opp fra bunnivået i september – tyder den samlede innkjøps-sjefsindeksen for fransk økonomi på at også fransk industri vil slite i månedene som kommer.

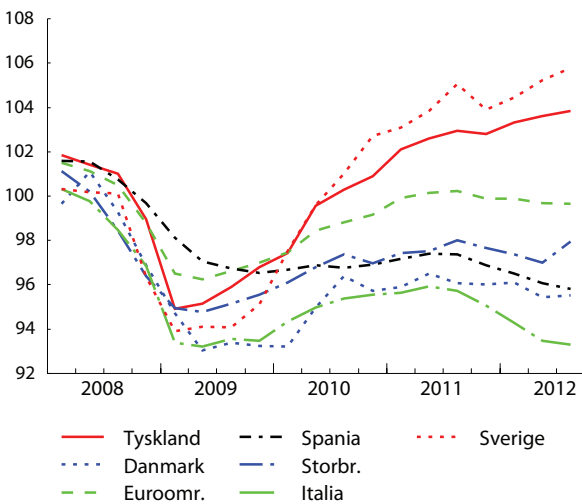
Utsiktene er ikke så mye bedre for neste år. Hellas har undertegnet en avtale som vil innebære en ny runde med utgiftskutt. De spanske og italienske økonomi-

Figur 1.6. Euroområdet. Bidrag til BNP-vekst. Sesongjustert, årlig rate

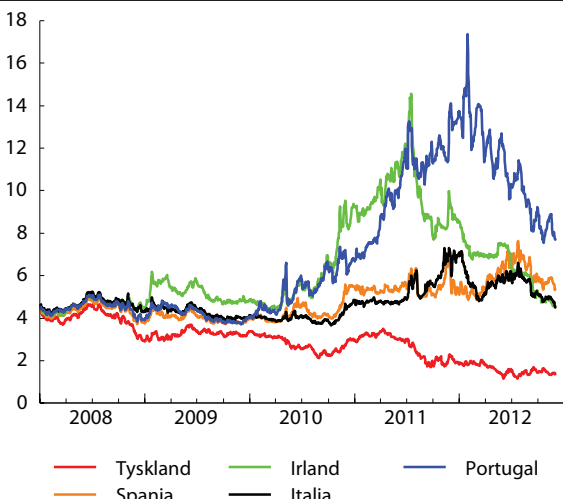
Kilde: Reuters EcoWin

Figur 1.7. BNP i utvalgte europeiske land. Sesongjustert, faste priser. 2007=100

Kilde: Reuters EcoWin

Figur 1.8. 10 års statsobligasjonsrenter, utvalgte europeiske land

Kilde: Reuters EcoWin

ene er begge i nærmest fritt fall. Og både Tyskland og Frankrike vil trolig fortsette å slite så lenge verdenshandelen ikke tar seg kraftig opp. Det europeiske bankvesenet er dessuten fortsatt i dårlig forfatning. Flere europeiske banker ville antakelig gått konkurs dersom ikke ESB og de nasjonale regjeringene hadde kommet dem til unnsetning i fjor høst og på nyåret i år. Med lav underliggende inflasjon – og i det siste sågar tegn til en viss styrking av euroen – er det derfor liten grunn for ESB til ikke å føre en svært ekspansiv pengepolitikk framover. Dette reflekteres da også ved at de helt kortsiktige rentene i pengemarkedet for tiden ligger og stanger ned mot gulvet av ESBs styringsintervall, som nå er på 0 prosent. Så lenge den ekspansive likviditetspolitikken opprettholdes, vil således et kutt i styringsrenta trolig ha liten effekt både på markedsrentene og den realøkonomiske utviklingen.

Ser vi på landene i euroområdet isolert, er det imidlertid fortsatt stor forskjell på markedsrentene landene i mellom. Mens rentene på tiårig tysk statsgjeld for tiden ligger nede på rundt 1,4 prosent, må de perifere landene betale en betydelig tilleggspremie på lån med tilsvarende løpetid. Med en rentedifferanse mot Tyskland på i overkant av 4 prosent ved utgangen av november, kan Spania her tjene som et eksempel. I tillegg ligger de private rentene som følge av dette langt over de tilsvarende tyske. For eksempel er rentedifferansen mot Tyskland spesielt stor på kortsiktige utlån til små og mellomstore bedrifter. For Spanias del har rentene til og med økt, og det til tross for at ESB så sent som i juli i år satte ned styringsrenta med 0,25 prosent og fortsatte med å tilføre markedet store mengder likviditet. Årsaken til denne utviklingen er hovedsakelig å finne i frykten for at et land – og da spesielt Spania – skal bli tvunget til å forlate eurosamarbeidet som følge av insolvens, et forhold som både gjenspeiler faren for selvforsterkende mekanismer og det faktum at transmisjonsmekanismen i euroområdet for tiden ikke fungerer tilfredsstillende. Det fokuseres derfor på å få ned rentedifferansene i euroområdet. I markedet for kortsiktige lån til mellomstore bedrifter er det aktuelt å føre en politikk som gjør det mulig for banker å finansiere seg billig i sentralbanken ved å stille tilsvarende kortsiktige utlån som sikkerhet. Et mer generelt virkemiddel er den europeiske sentralbankens «Outright monetary transactions»-program (OMT), der sentralbanken forplikter seg til å kjøpe opp statsgjelda til land med statsfinansielle problemer mot at landene selv forplikter seg til å godta visse betingelser med hensyn til blant annet tilsyn, sparing og finanspolitikk. Det har redusert faren for en negativ rente og gjeldsspiral, der høyere gjeld fører til høyere renter som igjen gir høyere gjeld. Imidlertid vil en implementering forutsette at landene selv tar initiativ overfor sentralbanken for å få satt i gang obligasjonskjøpene, et steg som for mange lands vedkommende kan se ut til å sitte langt inne på grunn av betingelsene som stilles, og en generell uvilje mot å gi fra seg nasjonal selvråderett.

Samlet sett er vekstutsiktene i Europa og euroområdet svake, spesielt på kort sikt. I år ligger det an til at økonomien i euroområdet vil krympe med rundt en halv prosent. Også 2013 ser ut til å bli et meget svakt år, med nær nullvekst. Etter hvert ser vi imidlertid for oss at situasjonen vil ta seg gradvis opp som følge av bedre internasjonale konjunkturer, positive kredittimpulser og en omlegging av dagens økonomiske politikk. Som tidligere venter vi imidlertid ingen konjunkturoppgang før i 2015.

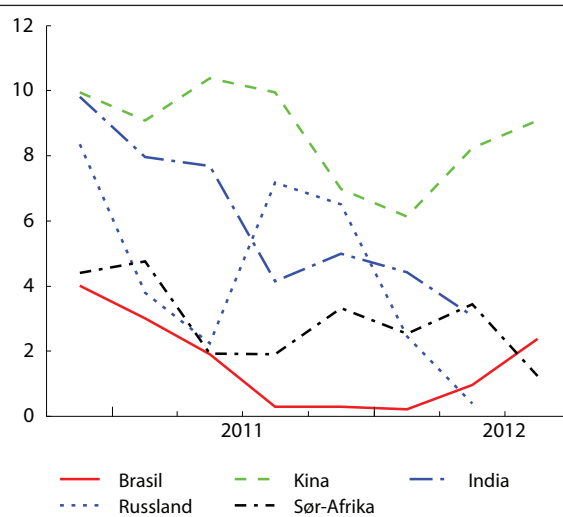
En sterkere enn ventet internasjonal oppgang – spesielt i USA – ville imidlertid kunne gi kjærkommen støtte til en økonomi som for tiden holdes nede av så vel privat som offentlig konsolidering. Men her er som kjent usikkerheten stor, spesielt som følge av faren for at vi på nyåret kan få en kraftig finanspolitisk innstramning i USA. I samme retning trekker impulsene fra en potensielt vellykket pengepolitisk snuoperasjon. Reduserte rentedifferanser og således lavere renter i periferien, vil både kunne understøtte bedriftenes investeringer og husholdningenes etterspørsel og således bidra til ny vekst. I motsatt retning trekker utsikten til fortsatt negative impulser over offentlige budsjetter og stor usikkerhet knyttet til utfallet av sentralbankens OMT-operasjoner. Andre risikomomenter er relatert til konsekvensene av fortsatt sosial uro og misnøye, regional separatisme samt utviklingen internasjonalt, sistnevnte for øvrig både konjunkturtelt og politisk. På litt lengre sikt ser vi imidlertid for oss at de sosiale rammebetingelsene vil kunne tvinge fram en omlegging av dagens økonomiske politikk. Økt fokus på vekststimulerende tiltak og utjevning av regionale ubalanser via overføringspolitikk vil kunne skape grobunn for en ny konjunkturoppgang.

1.3. Avtakende vekst i framvoksende økonomier

I alle de såkalte BRICS-landene, Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika, har BNP-veksten avtatt markert den senere tiden. Nedgangen har vært særlig markert i Brasil, der veksten falt fra 7,5 prosent i 2010 til nær null i sist vinter. I Sør-Afrika og Russland holdt veksten seg lenge godt oppe, men i det siste har nedgangen manifestert seg også der. I Kina ble veksten halvert fra toppen i 1. kvartal 2010 til bunnen på 6,1 prosent i 2. kvartal i år, men der har veksten tatt seg godt opp igjen de siste to kvartalene.

Kinas økonomi vokste med hele 9,1 prosent i 3. kvartal, sesongjustert og målt som årlig rate. Det er overraskende høyt. For 2. kvartal er dessuten veksten revidert opp til 8,2 prosent. Dermed ser den negative trenden ut til å ha snudd. Svake internasjonale konjunkturer ventes imidlertid å bidra til å legge en demper på veksten framover, og vi legger til grunn at den kinesiske økonomien vil vokse med 7-8 prosent de neste årene. Inflasjonen holder seg på relativt lave nivåer. Prisstigningen målt på 12-månedersbasis falt fra 1,9 prosent i september til 1,7 i oktober. Sammen med sterke statsfi-

Figur 1.9. Framvoksende økonomier. BNP-vekst, sesongjustert årlig rate

Kilde: Macrobond

nanser gir dette myndighetene betydelig spillerom i den økonomiske politikken.

I november har det kinesiske maktapparatet gjennomført dette tiårets største utskiftninger i toppledelsen. Samtlige av medlemmene i Politbyråets sentralkomiteé er skiftet ut. Xi Jinping har tatt over som generalsekretær for kommunistpartiet og er landets kommende president. Etter skandalen rundt utfordrer Bo Xilai tidligere denne høsten, har overgangen foregått tilsynelatende uten større uro. Medlemmene av den nye sentralkomiteen regnes som konservative, og det er ikke ventet store reformer av politisk eller økonomisk art med det første. Landets nye lederskap har imidlertid innrømmet at verdens nest største økonomi står ovenfor flere utfordringer som omhandler avtakende økonomisk vekst, store problemer med korrupsjon og en voksende misnøye blant de lag av befolkningen som ikke har fått ta del i den rivende økonomiske utviklingen Kina har opplevd de siste tiårene.

I Brasil falt BNP-veksten gradvis fra en topp på 10 prosent høsten 2009 til nær null i fjor høst og sist vinter. Den økonomiske utviklingen var med det den klart svakeste blant BRICS-landene. Siden august 2011 har sentralbanken satt ned renta ni ganger, med til sammen 5,25 prosent, siste gang nå i oktober, til 7,25 prosent. I tillegg bidrar impulser fra en ekspansiv finanspolitikk i retning av høyere vekst. I årets 3. kvartal økte veksten til 2,4 prosent. Investeringer i infrastruktur i forbindelse med fotball-VM i 2014 vil også bidra til å trekke opp veksten framover.

I den russiske økonomien avtok farten markert i første halvår i år. Sesongjustert og målt som årlig rate økte BNP med bare 0,4 prosent i 2. kvartal. Det er vesentlig lavere enn siste halvår av 2011, da veksten var på om lag 6 prosent og årsveksten i 2011 og 2010 på i overkant av 4 prosent. Det er spesielt sommerens tørke

Boks 1.1. Utviklingen i oljemarkedet

Fra januar til april i 2011 steg oljeprisen fra om lag 90 dollar per fat til en topp på 125 dollar. Deretter varierte den mellom 105 og 125 dollar fatet fram til slutten av mai i år. I juni falt oljeprisen til noe over 90 dollar per fat. Siden har oljeprisen steget og ligger i slutten av november på rundt 110 dollar fatet. Som gjennomsnitt over fjoråret var oljeprisen 111 dollar per fat, mens den har vært om lag 112 dollar i gjennomsnitt over de første elleve månedene i inneværende år.

Den høye oljeprisen gjennom fjoråret og i 2012 skyldes blant annet urolighetene i Midt-Østen og Nord-Afrika, som har medført redusert oljeproduksjon i flere land. Dessuten vedtok EU et forbud mot oljeimport fra Iran, i tillegg til at USA innførte sanksjoner mot selskaper som er involvert i energisektoren i landet. En årsak til prisfallet gjennom mai og juni var at det så ut til å bli et gjennombrudd i forhandlingene mellom Iran og det internasjonale samfunn om landets atomprogram. I tillegg så man klare tegn til lavere framtidig etterspørsel både i OECD og i Kina og andre asiatiske land. Etter at forhandlingene mellom Iran og det internasjonale samfunn brøt sammen i sommer, økte frykten for en åpen konflikt mellom USA og/eller Israel på den ene siden og Iran på den andre. Det har bidratt til at oljeprisen har vært høy denne høsten.

IEA (International Energy Agency) har ved flere anledninger nedjustert sine etterspørselsanslag som følge av lavere vekst både i og utenfor OECD. IEA forventer at den globale etterspørselen etter råolje vil øke med 0,8 millioner fat daglig fra 2011 til 2012 og med ytterligere 0,8 millioner fat i 2013. Økningen neste år er først og fremst forventet å komme i Kina og andre asiatiske land og i Midt-Østen. IEA antar at etterspørselen i OECD vil falle med 0,4 millioner fat i inneværende år og ytterligere med 0,3 millioner fat per dag i 2013. Det er i tråd med utviklingen siden toppen ble passert i 2005. IEA påpeker at det er ytterligere rom for energieffektivisering i transportsektoren i OECD og dermed mindre etterspørsel etter olje.

Råoljeproduksjonen utenfor OPEC forventes av IEA å øke med 0,7 millioner fat i 2013. Størsteparten av denne økningen er forventet å komme i OECD, selv om dypvannsproduksjonen utenfor Brasil også øker noe. Økningen neste år er forventet å komme i USA og Canada, mens produksjonen i Nordsjøen fortsetter å falle. USA vil øke sin produksjon av lettolje fra tette bergarter

og Canada vil øke sin produksjon av oljesand. IEA forventer at disse to landene bidrar til økt tilbud av olje utenfor OPEC også i årene som kommer, selv om det er visse utfordringer knyttet til infrastruktur i de områdene produksjonen foregår.

Det er ventet en viss økning i produksjonen av våtgass (Natural Gas Liquids) i OPEC i årene fremover. Denne produksjonen er ikke omfattet av OPEC sitt kvotesystem og dette bidrar til å øke tilbudet. Dersom Saudi-Arabia og resten av OPEC holder produksjonen lik nivået for august og september, vil de globale lagrene av råolje øke med hele 1,2 millioner fat daglig i 2012 og ytterligere 1,4 millioner fat i 2013. Dette vil legge et press nedover på prisene, selv om lagrene av spesielt diesel og lett fyringsolje er noe lavere enn gjennomsnittet for de siste fem årene i enkelte regioner i OECD.

Iran eksporterer vanligvis rundt 2,6 millioner fat råolje daglig. Det ser ut til at Iran den siste tiden har eksportert om lag en million fat per dag mindre enn vanlig på grunn av boikotten fra Europa, USA og enkelte andre land. Det er spesielt Saudi-Arabia og Irak som har erstattet denne eksporten, men det har også vært visse økninger i Kuwait og De forenede arabiske emirater. Dersom eksporten fra Iran skulle fortsette å falle, forventer mange analytikere at Saudi-Arabia og andre OPEC-land vil øke oljeeksporten tilsvarende.

Etterspørselen som er rettet mot OPEC vil øke med 0,2 millioner fat gjennom 2012 og med ytterligere 0,1 millioner fat i 2013. Det hersker usikkerhet om størrelsen på OPECs ledige produksjonskapasitet utenom Iran, men de fleste analytikere anslår den til i underkant av 3 millioner fat per dag. IEA forventer at OPEC makter å øke kapasiteten i løpet av prognoseperioden og at denne økningen først og fremst er forventet å komme i Irak og Libya. Dersom dette skulle skje vil dette føre til mindre bekymring for mulig produksjonsbortfall og et press nedover på prisene.

Vi antar noe høyere oljepriser enn i foregående rapport, først og fremst på grunn av tiltakende uro i Midt-Østen. Vi legger til grunn at oljeprisen vil falle fra dagens nivå til rundt 95 dollar mot slutten av prognoseperioden. Dette er om lag på linje med det som i slutten av november prisen inn i framtidsmarkedet for olje. I tillegg har Saudi-Arabia ved flere anledninger signalisert at de ønsker en oljepris på 90-100 dollar fatet.

Tilbud og etterspørsel av råolje. Millioner fat per dag inkl. NGL

	2010				2011				Prognose			
	2010	2011	2012	2013	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Etterspørsel	88,1	88,9	89,7	90,5	89,2	89,0	90,1	90,4	89,9	89,5	91,1	91,5
OECD	46,9	46,6	46,2	45,9	46,4	45,6	46,3	46,4	46,1	44,9	46,2	46,3
Europa	14,7	14,4	13,9	13,7	13,8	13,8	14,2	13,9	13,5	13,5	14,1	13,8
Nord-Amerika	24,1	24,1	23,8	23,8	23,5	23,8	24,0	24,0	23,5	23,6	24,1	24,1
Stillehavsområdet	8,1	8,1	8,5	8,3	9,1	8,0	8,2	8,6	9,1	7,8	8,0	8,4
Tidligere Sovjetunionen	4,2	4,4	4,6	4,8	4,4	4,5	4,7	4,7	4,6	4,7	4,9	4,9
Resten av verden	36,9	38,0	38,9	39,8	38,4	38,9	39,1	39,3	39,2	39,9	40,0	40,3
Tilbud	87,3	88,4	90,9	91,9	90,8	90,8	90,8	91,5	91,4	91,7	92,0	92,6
OPEC	34,6	35,7	37,7	38	37,4	37,9	37,8	37,9	37,9	37,9	38,1	38,1
OECD	18,9	18,9	19,6	20,2	19,9	19,6	19,6	20,1	20,2	20,1	20,0	20,6
Tidligere Sovjetunionen	13,5	13,6	13,7	13,6	13,7	13,6	13,5	13,7	13,7	13,6	13,4	13,6
Resten av verden	20,2	20,3	19,9	20,1	19,8	19,7	19,9	19,8	19,6	20,1	20,5	20,3
Lagerendring (og diverse)	-0,8	-0,5	1,2	1,4	1,6	1,7	0,7	1,1	1,5	2,2	0,9	1,1
Etterspørsel rettet mot OPEC	35,4	36,2	36,4	36,5	35,7	36,1	37,0	36,8	36,4	35,6	37,2	36,9
Gjennomsnittlig oljepris (Brent Blend)	79,6	111,4			118,5	108,5	109,8					

Kilde: Oil Market Report October 2012.

Prognosen for råoljeproduksjonen i OPEC er basert på en forlengelse av nivået fra august og september 2012 og er gjort av Statistisk sentralbyrå.

som ødela mye av årets kornavling, en noe lavere vekst i husholdningenes konsum og svakere eksportvekst til Europa og Kina som har bidratt til dette. Vi legger til grunn en vekst på rundt 2,5 prosent neste år, før den gradvis normaliseres i løpet av de neste par årene.

1.4. Mot resesjon og nyvalg i Japan

Den svake økonomiske utviklingen i Japan fortsatte i 3. kvartal, da BNP falt med 3,5 prosent årlig rate. Den pågående territoriale konflikten med Kina og den medfølgende handelsblokaden har resultert i sterkt fallende eksport til Kina, spesielt gjelder dette salget av biler. De største bilprodusentene har rapportert om nedgang i eksporten av biler til Kina på opp mot 40 prosent i september. I slutten av november unngikk myndighetene i landet med verdens høyeste statsgjeld (målt som andel av BNP) sin versjon av «fiscal cliff», ved at opposisjonen gikk med på en budsjettavtale, mot at den sittende statsminister Noda skrev ut nyvalg i desember. Det kan bli det syvende skifte av statsminister på seks år. Den ledende opposisjonspolitikeren, tidligere statsminister Abe, har uttalt at han vil arbeide for ubegrensede kvantitative lettelser fra den japanske sentralbanken for å få fart på den økonomiske veksten.

2. Konjunkturutviklingen i Norge

Konjunkturoppgangen i norsk økonomi, som startet rundt årsskiftet 2010/2011, fortsatte i 3. kvartal i år. Nye og reviderte tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser imidlertid at veksttakten gjennom inneværende år er avtakende. For 2012 under ett ser det nå ut som veksten i BNP Fastlands-Norge blir 3,4 prosent. Det er klart høyere enn trendveksten på vel 2,5 prosent. BNP i alt vil antakelig øke med vel 3 prosent fra 2011 til 2012. Mens bruttoproduktet i offentlig forvaltning ser ut til å øke med bare 1,5 prosent i år, er veksten i fastlandsnæringene klart høyere. I markedsrettet

tjenesteyting er veksten omtrent på linje med utviklingen for fastlandsøkonomien som helhet. Som årsgjennomsnitt regner vi med at industrien, i likhet med de to foregående årene, vil vokse moderat og på linje med offentlig forvaltning, mens bruttoproduktet i annen vareproduksjon vil øke svært mye. Det skyldes høy vekst i bygge- og anleggsvirksomhet, kraftproduksjon og i oppdrettsnæringen.

De kraftige finanspolitiske impulsene som ble gitt i 2009 ble ikke videreført i årene deretter. Selv om

Tabell 2.1. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2010-2012. Vekst fra forrige periode. Prosent**

	2010*	2011*	Sesongjustert			
			11:4	12:1	12:2	12:3
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,8	2,5	1,0	0,9	0,7	0,8
Konsum i offentlig forvaltning	1,3	1,8	0,0	-0,1	1,2	0,2
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	-8,0	7,6	1,7	1,3	1,0	0,9
Fastlands-Norge	-4,5	8,5	1,9	-0,1	0,2	2,2
Utvinning og rørtransport	-9,5	14,1	-0,4	3,6	5,1	-1,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	1,5	3,3	0,8	0,4	0,7	0,9
Eksport	0,4	-1,8	-3,3	3,8	0,5	-3,1
Råolje og naturgass	-6,9	-6,2	-8,0	7,1	1,2	-5,8
Tradisjonelle varer	3,4	0,0	-3,1	3,5	-0,5	0,5
Import	9,0	3,8	5,4	-1,3	1,4	1,1
Tradisjonelle varer	9,1	3,6	2,8	0,5	-1,0	1,9
Bruttonasjonalprodukt	0,5	1,2	-0,1	1,4	1,0	-0,8
Fastlands-Norge	1,7	2,5	0,5	0,9	0,8	0,7
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	0,1	1,8	0,5	0,6	0,4	0,5
Sysselsatte personer	-0,5	1,3	0,2	0,8	0,7	0,5
Arbeidsstyrke ²	0,5	1,1	0,5	0,6	0,3	0,0
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,6	3,3	3,4	3,2	3,0	3,1
Priser og lønninger						
Årslønn	3,7	4,2	..	..	..	..
Konsumprisindeksen (KPI) ³	2,5	1,2	0,9	0,8	0,4	0,4
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	1,4	0,9	1,1	1,4	1,1	1,2
Eksportpriser tradisjonelle varer	4,5	5,7	-0,4	-1,6	-1,4	-1,1
Importpriser tradisjonelle varer	0,1	4,2	0,7	-0,1	-0,3	0,7
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	303,2	374,0	105,8	133,6	85,9	96,4
MEMO (justerte nivå tall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	2,5	2,9	3,1	2,6	2,3	2,1
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁴	3,4	3,6	3,9	4,0	3,9	3,8
Råoljepris i kroner ⁵	484	621	627	684	641	646
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	90,3	88,1	87,9	87,6	87,6	87,2
NOK per euro	8,01	7,79	7,76	7,59	7,56	7,39

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

produksjonsnivået i offentlig forvaltning har kommet opp på et høyt nivå, har veksten de to siste årene vært lavere enn for BNP Fastlands-Norge. Det er markedsrettet tjenesteyting og annen vareproduksjon som har ledet an i oppgangen. På tross av en svak internasjonal utvikling har veksten i industrien holdt seg brukbart oppe. Det henger i stor grad sammen med at deler av industrien har fått klare vekstimpulser fra petroleumsvirksomheten. Den vedvarende ekspansive pengepolitikken med lave renter har stimulert både husholdningenes konsum og boligmarkedet. Dette er viktige faktorer som forklarer produksjonsveksten i markedsrettet tjenesteyting og i bygge- og anleggsvirksomheten og dermed også konjunkturoppgangen i norsk økonomi. Tallene for 3. kvartal i år viser en markert nedgang i produksjonen i annen vareproduksjon, men denne tror vi er forbigående. Industrien viser derimot en klar oppgang, men vi tror ikke dette varsler endringer i det vekstmønsteret vi har kunnet observere en tid.

Utviklingen i bruttoprodukt etter hovedgrupper av næringer henger sammen med forskjeller i vekstbidragene fra de ulike etterspørselskomponentene. Tradisjonell eksport har økt lite. Det har også næringsinvesteringene gjort, mens investeringer i petroleumsvirksomhet og boliginvesteringer har økt mye. Konsumet i offentlig forvaltning har økt lite de siste to årene, mens husholdningskonsumet har økt mye, særlig de siste fire kvartalene. I forhold til et mer normalt konjunkturforløp for norsk økonomi er det spesielt veksten i tradisjonell eksport og i næringsinvesteringene de siste to årene som er svakere enn normalt. Dette henger sammen med utviklingen i internasjonal økonomi. Den svake veksten i verdensøkonomien og utviklingen i BNP hos våre handelspartnere står i klar kontrast til utviklingen i norsk økonomi. Konjunkturmønsteret blir derfor litt utypisk når man går ned i detaljene både på produksjons- og etterspørselsiden av norsk økonomi.

Et annet unormalt trekk ved utviklingen er den svake veksten i arbeidsproduktiviteten i løpet av konjunkturoppgangen. Normalt er produktivitsveksten motsyklisk ved at den øker klart i slutten av nedgangen og i begynnelsen av oppgangen for så å avta mot slutten av oppgangen og i begynnelsen av konjunkturedgangen. Dette mønsteret kommer klart fram i konjunktursyklusen gjennom 2000-tallet fram til 2009. Normalt skulle produktivitsveksten deretter ha tatt seg opp. Dette skjedde i 2010, men utviklingen i 2011 og 2012 var overraskende svak særlig på bakgrunn av at det er i markedsrettet virksomhet veksten har kommet. En av grunnene til dette kan være at investeringsveksten i store deler av næringslivet har uteblitt slik at kapitalintensiteten ikke gir det normale bidraget til økt arbeidsproduktivitet.

Motstykket til den svake produktivitsveksten er at sysselsettingsveksten har vært høy. I 2012 vil den bli i overkant av 2 prosent. Selv om også arbeidsstyrken har økt mye, har likevel ledigheten falt med et halvt prosentpoeng fra toppen i 2010 og den er nå ned mot

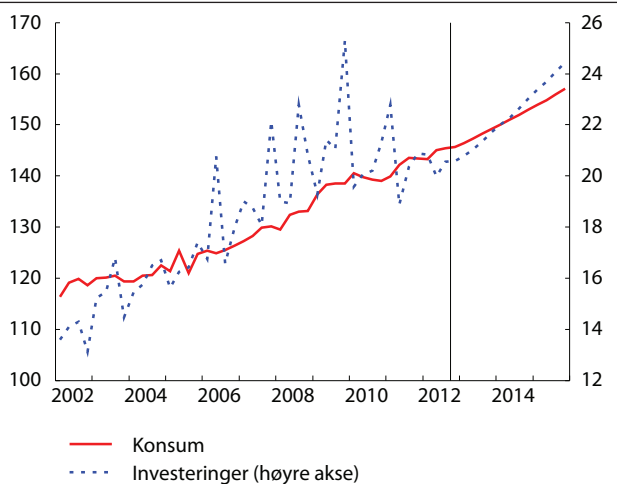
3 prosent. Når vi tar i betraktning at ledigheten blant innvandrere er høyere enn gjennomsnittet og innvandrerne utgjør en stadig større del av arbeidsstyrken, innebærer nedgangen i samlet ledighet at arbeidsmarkedet antakelig er noe strammere enn AKU-ledigheten isolert sett indikerer.

Konsumprisveksten er fortsatt lav og viser ingen klare tegn til å endre seg vesentlig. I inneværende år vil samlet KPI-vekst bli klart under 1 prosent som følge av fall i prisen på elektrisitet. Justert for avgiftsendringer og energipriser (KPI-JAE) har inflasjonen vært om lag 1 prosent i mange kvartaler selv om konjunkturoppgangen har vart i snart to år og AKU-ledigheten har beveget seg ned til 3 prosent. Årsaken til den lave inflasjonen er dels å finne i styrkingen av kronekursen som har funnet sted over flere år og bidrar til lav importert inflasjon, og dels i at prisene på verdensmarkedet øker lite som følge av den svake veksten i verdensøkonomien. Lave og fallende renter har også bidratt over tid til å redusere finansielle kostnader som spiller en rolle for utviklingen av husleier og marginer i varehandelen. Teknologisk endring og konkurranseforhold bidrar til lav prisvekst på mange transporttjenester. I motsatt retning trekker høy innenlandsk kostnadsvekst og ikke minst utviklingen i lønnskostnader per produsert enhet.

Vår vurdering av konjunkturutviklingen i Norge de nærmeste årene er omtrent uendret i forhold til tidligere konjunkturrapporter. En krisepreget økonomisk utvikling hos mange av våre viktigste handelspartnere tror vi vil fortsette å påvirke konjunkturbildet i flere år framover. Den økonomiske veksten i 2013 ser ut til å bli meget lav i mange land. Det gjør at oppgangen i norsk økonomi heller ikke neste år får noen drahjelp fra utlandet. På den annen side tilsier det at vi får små inflasjonsimpulser fra utlandet og at styringsrentene både i USA og Europa forblir lave. Vi legger til grunn at veksten vil ta seg noe opp etter et par år, men vi tror ikke våre handelspartnere samlet sett opplever noen konjunkturoppgang før i 2015. Dette gjør at det eksportorienterte næringslivet i Norge må kjempe om markedsandeler i stagnerende markeder. Når så denne delen av norsk næringsliv må konkurrere om innsatsfaktorer i en økonomi som er i oppgang, kan det med rette oppfattes som en «skvis fra to kanter».

Skal oppgangen i norsk økonomi fortsette, må derfor innenlandsk etterspørsel være drivkraften ennå et par år. Den økonomiske politikken i Norge vil ikke gi vesentlige impulser til ytterligere vekst utover at lave renter fortsatt vil virke positivt på innenlandsk etterspørsel selv om rentene har vært lave en stund. Finanspolitikken gir moderate impulser til veksten, og vil særlig bidra som følge av sterk vekst i stønadene, noe som øker husholdningenes etterspørsel. Petroleumsvirksomheten har bidratt klart til oppgangen i økonomien de siste to årene. Vi regner fortsatt med at vekstbidragene fra økende investeringer i denne næringen er store nok til å bidra til en videreføring av oppgangen i norsk økonomi i 2013. Lave renter,

Figur 2.1. Offentlig forvaltning. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

høy inntektsvekst og befolkningsvekst bidrar til økte boliginvesteringer og høy vekst i konsumet i husholdningene. Kort sagt ser vi for oss at vekstbidragene på etterspørselssiden, som vi har kunnet observere i mange kvartaler, fortsetter i hele prognoseperioden.

Når vi kommer fram til 2015 regner vi imidlertid med at vekstbidragene jevner seg noe mer ut. Det skyldes at vi har lagt til grunn en svakt økende vekst i internasjonal økonomi slik at pengepolitikken gradvis normaliseres og rentene øker litt både hjemme og ute. Da avtar veksten i husholdningenes etterspørsel noe, mens eksporten bidrar litt mer.

Produksjonsutviklingen framover vil gjenspeile vekstmønsteret i etterspørselen. De fleste eksportorienterte næringene vil ikke vokse mye den nærmeste tiden. Innen industrien vil verkstedsindustrien vokse mest framover og først mot slutten av prognoseperioden vil vi få en mer generell oppgang. Bygge- og anleggsvirksomheten vil kunne vokse mye, men møter etter hvert økende konkurranse fra nærliggende land. Den sterke veksten i kraftforsyning har vi lagt bak oss. Markedsrettet tjenesteyting vil derfor være motoren i den videre oppgangen både i kraft av sin størrelse i norsk økonomi og fordi husholdningene etterspør tjenestene. Også de investeringene som forventes å øke mest framover gir impulser til tjenesteytende næringer. Bruttoproduktet i offentlig forvaltning derimot, vil øke i underkant av trendveksten i fastlandsøkonomien gitt våre forutsetninger om finanspolitikken. Til sammen tilsier dette at veksten i fastlandsøkonomien blir i overkant av 3 prosent årlig i de nærmeste årene og kanskje lavest neste år. Med små endringer i samlet petroleumsutvinning regner vi med at samlet BNP gjennomgående vil vokse i underkant av 3 prosent.

Vekstmønsteret framover tilsier en relativt arbeidsintensiv vekst slik at sysselsettingsveksten holder seg ganske høy. Presset i arbeidsmarkedet er derfor fortsatt høyt, særlig for noen typer arbeidskraft. Dette vil imidlertid dempes av høy innvandring ikke minst fra

naboland som har ledighetsrater vesentlig over det norske nivået. Vi legger til grunn at arbeidstyrken øker om lag i samme takt som sysselsettingen slik at det ikke blir vesentlige endringer i arbeidsledigheten. Vi regner med at lønnsveksten holder seg relativt høy både nominelt og reelt framover. Særlig kan det tenkes at en internasjonal oppgang mot slutten av prognoseperioden vil bidra til økt lønnsomhet i tradisjonell eksportvirksomhet, noe som kan trekke lønnsveksten opp. Samtidig vil også inflasjonen øke noe og reallønnsveksten anslås derfor til 2-3 prosent årlig framover. Med høy vekst i sysselsettingen gir det høy inntektsvekst i husholdningene og sammen med høy stønadsvekst anslår vi at spareraten i husholdningene forblir på et høyt nivå. Det må til for å kunne finansiere en fortsatt sterk vekst i boligmarkedet de nærmeste årene.

2.1. Økte stønader gir vekstimpulser fra finanspolitikken

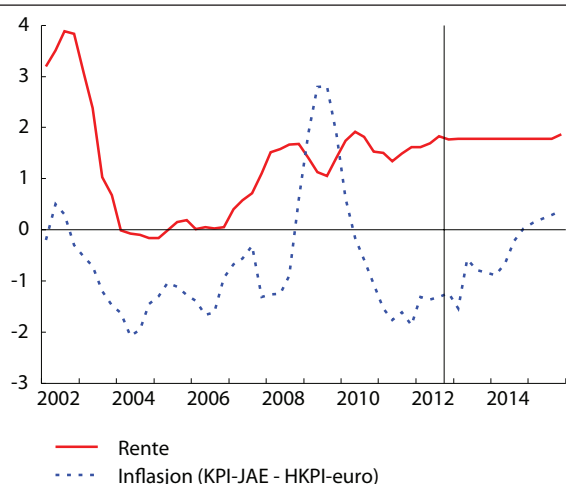
Konsumet i offentlig forvaltning ser ut til å øke med knapt 2 prosent fra 2011 til 2012. Konsumet i forsvaret øker noe mer enn det sivile konsumet i stats- og kommuneforvaltningen. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning vil antakelig bli litt lavere i 2012 enn året før, men investeringene i sivil forvaltning anslås å stige med nærmere 4 prosent i år. Dette er ganske nær våre tidligere vekstanslag og på linje med anslagene i Nasjonalbudsjettet 2013 (NB2013). Offentlige stønader til husholdningene, som tilsvarende nær 18 prosent av BNP Fastlands-Norge, anslås å øke med om lag 6 prosent i år. Dette innebærer en realvekst på vel 5 prosent. Summen av offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester til konsum og investeringsformål samt stønader vil således øke reelt med knapt 3 prosent fra 2011 til 2012. Det er litt høyere enn vårt anslag på trendveksten i fastlandsøkonomien.

Våre forutsetninger om finanspolitikken for 2013 ligger nær anslagene i NB2013. Realveksten i konsumet i offentlig forvaltning regner vi med vil bli på linje med vekstanslaget for 2012, altså om lag 2 prosent. Bruttoinvesteringene antas å ville øke med nærmere 4 prosent. Det er nær samme veksttakt som i 2012 når man holder forsvarsinvesteringene utenfor. Den sterke veksten i stønadene fortsetter om lag som i år. Den samlede realveksten i de tre nevnte budsjettkomponentene, som til sammen utgjør nærmere 90 prosent av de samlede offentlige utgiftene, vil da bli nærmere 3,5 prosent fra 2012 til 2013. Også når det gjelder anslagene for skatte- og avgiftssatser har vi basert oss på anslagene i NB2013. I all hovedsak er satsene justert for vekst i priser eller inntekter og kan betraktes som reelt uendrede. Et unntak er en nedjustering av gebyrprisene neste år, noe som isolert sett bidrar til litt lavere prisvekst. Disse anslagene er i tråd med de forutsetninger vi har lagt til grunn i våre tidligere konjunkturoversikter.

I NB2013 var det strukturelle, oljekorrigerede budsjettunderskuddet (SOBU) anslått til 116 milliarder kroner i 2012. Ny saldering av statsbudsjettet 2012 (Prop. 42 S) har nedjustert underskuddet til 109 milliarder

Figur 2.2. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

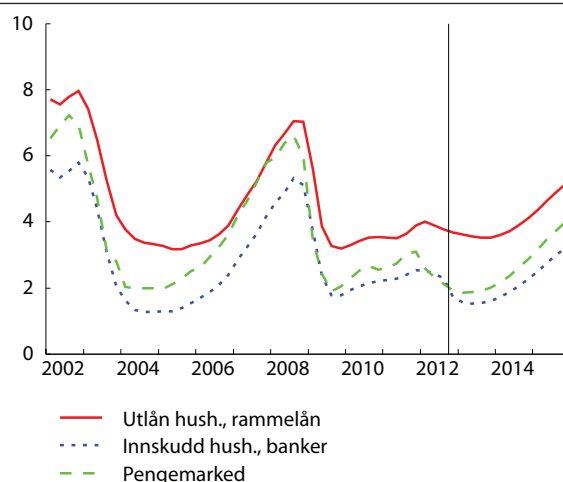
kroner, noe som utgjør 3,3 prosent av fondskapitalen ved inngangen til inneværende år. Regnet som andel av trendnivået for BNP Fastlands-Norge er SOBU anslått til 4,9 prosent i 2012. For 2013 innebærer det finanspolitiske opplegget og anslagene i nasjonalbudsjettet at SOBU øker svakt i faste priser, men reduseres litt som andel av beregnet fondskapital ved kommende årsskifte som følge av vekst i fondets verdi.

For 2014 og 2015 finnes det ingen vedtatt finanspolitikk. Usikkerheten knyttet til våre forutsetninger er derfor større enn i 2013. Stortingsvalget neste år kan føre til at innretningen av finanspolitikken endres. Vi har imidlertid, som i de foregående konjunkturrapportene, valgt å videreføre hovedtrekkene i dagens innretning av finanspolitikken. Veksten i konsumet i offentlig forvaltning er antatt å øke litt i 2014 og 2015 i forhold til anslagene for neste år, men det skyldes i hovedsak endringer i antall arbeidsdager fra 2013 til 2014 og 2015. Investeringsveksten tiltar noe i tråd med økte ambisjoner om utbygging av infrastruktur. Stønadsveksten fortsetter omtrent som i år og skattesatser er justert for prisutviklingen slik tilfellet stort sett har vært i senere år. Til sammen gir dette litt sterkere vekstbidrag fra finanspolitikken i 2014 og 2015 enn i 2012 og 2013. Som følge av relativt høye oljepriser framover, regner vi med en fortsatt høy vekst i Statens pensjonsfond utland. Det gjør at selv med noe sterkere vekst i utgiftene vil SOBU, ifølge våre anslag, befinne seg i intervallet 2,5-3 prosent som andel av fondskapitalen i 2013-2015.

2.2. Lav rente framover

I mars i år satte Norges Bank ned styringsrenta med 0,25 prosentpoeng til 1,5 prosent. Dette er bare 0,25 prosentpoeng over det rekordlave nivået fra juni 2009, som var en følge av finanskrisen. Som årgjennomsnitt ligger styringsrenta an til å bli like i overkant av 1,5 prosent. Dette er 0,2 prosentpoeng lavere enn i 2009, som til nå har vært det laveste nivået for styringsrenta på årsbasis.

Figur 2.3. Norske renter. Prosent

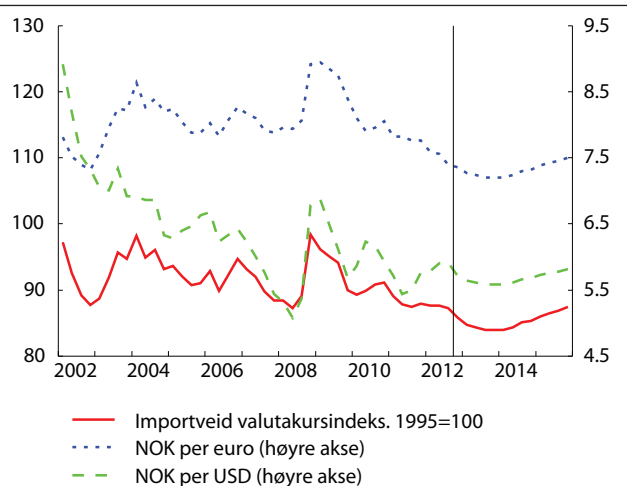
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Norges Bank setter styringsrenta, men det er markedsrentene som er viktige for utviklingen i realøkonomien. Tremåneders pengemarkedsrenta var i begynnelsen av desember 1,9 prosent, og forskjellen mellom styringsrenta og pengemarkedsrenta var dermed 0,4 prosentpoeng etter at påslaget har ligget på dette nivået i høst. Pengemarkedsrenta ved inngangen til 2012 var 2,9 prosent og har falt gjennom inneværende år, spesielt i forbindelse med den overraskende reduksjonen i styringsrenta i mars i år. Gjennomsnittet for de første 11 månedene av 2012 er i underkant av 2,3 prosent. Dermed ser det ut til at pengemarkedsrenta for året som helhet blir lavere enn årgjennomsnittet for kriseåret 2009, men likevel ikke så lav som i 2004 da påslaget på styringsrenta var lavere enn nå.

Statsgjeldskrisen i mange land og de realøkonomiske ettervirkningene av finanskrisen er mye av bakgrunnen for det lave rentenivået i Norge. I euroområdet er pengemarkedsrenta nå nær null. Den store renteforskjellen, kombinert med høyere økonomisk vekst i Norge, har bidratt til å styrke krona mot euro. I begynnelsen av desember i år kostet en euro rundt 7,35 kroner, noe som innebærer at krona er om lag 10 prosent sterkere nå enn gjennomsnittskursen mot euro/ecu de siste 20 årene. Mye av styrkingen skyldes en svakere euro. Målt mot den importveide kronekursen er krona om lag 6 prosent sterkere enn før finanskrisen. Siden euroen har en vekt på om lag 1/3 i den importveide kronekursen, innebærer det likevel at krona også har styrket seg en god del mot andre valutaer de senere årene. Blant annet gjelder dette britiske pund som i første halvår av 2007 kostet nær 12 kroner, mot like i overkant av 9 kroner tidlig i desember i år. Den sterke krona svekker lønnsomheten og aktiviteten i norsk konkurranseutsatt næringsliv. Hvis ikke renta i Norge hadde vært så lav, ville krona trolig vært enda sterkere og dermed forsterket problemene for konkurranseutsatt næringsliv.

Både kronestyrkingen og lav internasjonal vekst er medvirkende til lav importert prisstigning. Norsk inflasjon, målt ved 12-månedersveksten i

Figur 2.4. Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE), har i mer enn 2 år vært minst ett prosentpoeng under inflasjonsmålet. I oktober i år var 12-månedersveksten på 1,1 prosent. Det lave rentenivået i Norge bidrar isolert sett til økt inflasjon både ved å begrense kronestyrtningen og ved å stimulere innenlandsk etterspørsel.

Lav rente bidrar også til relativt høye utlån fra norske banker og finansinstitusjoner. Publikums innenlandske bruttogjeld (K2) økte med 7 prosent i 3. kvartal i år i forhold til kvartalet før, sesongjustert og regnet som årlig rate. Dette er om lag på linje med veksten de siste 2 ½ årene. Før finanskrisen var veksten over 10 prosent. Det er i kommunene kredittveksten er høyest, med en kredittvekst på 8,7 prosent, men dette er likevel en nedgang fra tidligere år. I husholdningene er kredittveksten 8 prosent, mens i ikke-finansielle foretak er den på om lag 5,5 prosent.

Boligkjøp er den viktigste årsaken til at husholdningene tar opp lån. Lavere rente innebærer at husholdningene kan betjene høyere boliglån. Dette bidrar til å øke boligprisene. Med unntak av noen korte perioder har det vært en formidabel prisvekst på boliger over de siste 20 årene. Boligprisveksten og låneopptak i husholdningene kan virke gjensidig forsterkende. Økte priser øker panteverdien på boligene og muliggjør høyere lån. Ved å ta disse mulighetene i bruk kan husholdningene by mer og dermed presse boligprisene oppover. Høyere boligpriser og gjeldsbelastning vil kunne bidra til å forsterke framtidige negative konjunktursjokk. Tall fra både Statistisk sentralbyrå og eiendomsmeglerbransjens boligprisstatistikk viser at det er høy vekst i boligprisene.

Den gjennomsnittlige utlånsrenta fra finansinstitusjoner på rammelån med sikkerhet i bolig er en god indikator for boliglånsrenta generelt, se boks 2.3 i Økonomiske Analyser 1/2012. Ved utgangen av 3. kvartal 2012 var denne renta på 3,7 prosent, 0,1 prosentpoeng lavere enn i kvartalet før. Innskuddsrenta

var ved utgangen av 3. kvartal på 2,3 prosent, identisk med utgangen av kvartalet før.

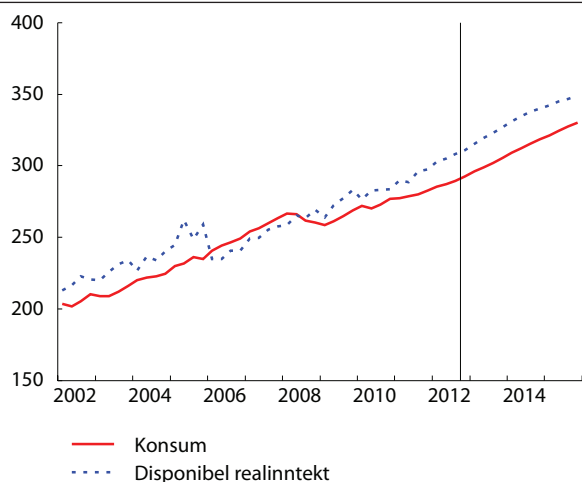
I prognosene legger vi til grunn at Norges Bank holder dagens styringsrente uendret fram til årsskiftet 2013/2014. Dette følger i stor grad av svak internasjonal utvikling og dermed lav utenlandsk rente. På årsbasis blir dermed styringsrenta enda lavere neste år enn i år. Både den sterke krona og lav inflasjon er grunner for å holde rentenivået lavt. Høy utlåns- og boligprisvekst og lav arbeidsledighet trekker i retning av økt rente. Vi tror derfor at styringsrenta vil bli økt gradvis i 2014 og 2015. Pengemarkedsrenta følger styringsrenta og kommer opp i 4 prosent i 4. kvartal 2015. Høy rentedifferanse mellom Norge og euroområdet bidrar til å holde krona sterk mot euro. Det bidrar til en sterk importveid kronekurs i hele prognoseperioden. Krona antas å styrke seg med i overkant av 3 prosent neste år, uavhengig av om vi måler mot euro eller med importveid valutakurs. Gjennom 2014 og 2015 svekkes krona med til sammen i overkant av 4 prosent. Svekkelsen skyldes både økt inflasjon i Norge i forhold til i utlandet og at oljeprisen antas å falle. Krona antas å ende på en kurs på 7,50 målt mot euro i slutten av 2015.

Renteforskjellen mellom rammelånsrenta med sikkerhet i bolig og pengemarkedsrenta var ved utgangen av 3. kvartal i år 1,7 prosentpoeng. Dette påslaget var i gjennomsnitt ett prosentpoeng lavere i perioden fra slike lån ble bredt lansert i 2006 og til utgangen av 2011. Vi antar at påslaget vil reduseres noe framover, men samtidig at det blir liggende høyere enn vi har vært vant til. Dette skyldes finansinstitusjonenes behov for å bygge opp egenkapital ved strengere regler for egenkapital. Rammelånsrenta antas å komme opp i overkant av 5 prosent i slutten av 2015 og påslaget på pengemarkedsrenta er da kommet ned i 1,2 prosentpoeng.

2.3. Konsumveksten tar seg opp

Sesongjusterte KNR-tall viser at konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner økte med 0,8 prosent i 3. kvartal i år, om lag som i de to foregående kvartalene. Varekonsumet viste en beskjeden vekst på 0,2 prosent i 3. kvartal, mot 1,1 prosent i 2. kvartal. Det var særlig fall i konsumet av matvarer, drikkevarer og elektrisitet sammen med økt konsum av transportmidler, klær og sko som bidro til utviklingen. Tjenestekonsumet viste derimot en vekst på hele 1,0 prosent i 3. kvartal – et halvt prosentpoeng sterkere enn veksten i 2. kvartal – med særlig sterke bidrag fra konsum av fritids- og transporttjenester. Varekonsumindeksen for oktober viser en nedgang på 1,1 prosent fra måneden før. Antall førstegangsregistrerte personbiler gikk sesongjustert opp med kun 0,6 i oktober og falt med 2,4 prosent i november. Dette peker i retning av svak vekst fra 3. til 4. kvartal i år. På årsbasis venter vi nå en konsumvekst samlet sett på 3,3 prosent, knappe ett prosentpoeng høyere enn i 2011.

Figur 2.5. Inntekt og konsum i husholdninger mv. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal

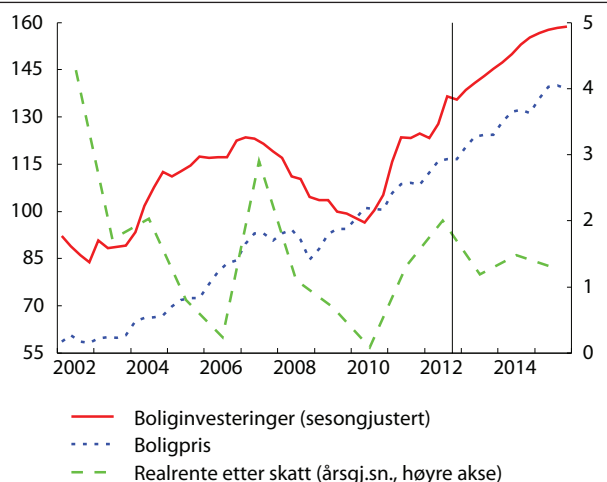

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Utviklingen i husholdningenes inntekter, boligformue og renter er viktige faktorer for konsumutviklingen. Husholdningenes disponible realinntekter økte med 4,1 prosent i 2011. Lønnsinntektene, som er den største inntektskilden for husholdningene, bidro særlig til denne høye inntektsveksten ettersom det var god vekst i sysselsettingen og klar reallønnsvekst. Institusjonelt kvartalsvis nasjonalregnskap viser at disponibel realinntekt i årets 3. kvartal var 3,7 prosent høyere enn i samme periode i fjor. Den tilsvarende økningen i 1. og 2. kvartal i år var på hele 5,7 og 4,9 prosent. Bak denne utviklingen ligger en sterk vekst i både lønnsinntektene og i offentlige stønader, men også lav prisvekst. Vi venter nå at årsveksten i husholdningenes disponible realinntekter vil bli mellom 4,5 og 5 prosent hvert år i perioden 2012-2014. Deretter regner vi med at økende inflasjon og renter vil dempe realinntektsveksten i husholdningene og dermed også konsumet. En fortsatt vekst i boligprisene vil imidlertid øke boligformuen og virke stimulerende på husholdningenes konsum. Vi anslår nå den gjennomsnittlige konsumveksten til vel 4 prosent årlig i perioden 2013-2015. Dette er en noe svakere konsumutvikling enn under konjunkturoppgangen fra 2004 til 2007. I tillegg er befolkningsveksten nå høyere enn den gang, slik at per innbygger blir forskjellen i konsumvekst enda større.

Husholdningenes sparerate var nær 7,5 prosent i 2011. Dette er relativt høyt i et historisk perspektiv. I kjølvannet av finanskrisen kan den forsiktighetsmotiverte sparingen hos husholdningene ha økt som følge av usikkerhet omkring egen inntekt. Med den usikkerheten som fortsatt råder omkring internasjonal økonomi antar vi

Figur 2.6. Boligmarkedet. Venstre akse indekser, 2010=100, høyre akse prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

at en slik spareatferd vil fortsette i prognoseperioden. Vi legger derfor til grunn at spareraten kan bli vel 8 prosent i år og øke til om lag 9 prosent i både 2013 og 2014, for så å reduseres til vel 8 prosent i 2015.

2.4. Boliginvesteringene øker ytterligere

Den markerte oppgangen i boliginvesteringene fortsatte i 3. kvartal med en enda sterkere vekst enn i kvartalet før. Etter en økning på 6,8 prosent i 3. kvartal, er boliginvesteringene nå mer enn 10 prosent høyere enn det tidligere rekordnivået fra før finanskrisen.

Byggearealstatistikken, som er en hovedindikator for beregningen av boliginvesteringene, viser en klar økning i de to siste kvartalene. Hittil i år er det igangsatt vel 22 000 nye boliger, hvorav over 8 000 i 3. kvartal. De siste månedstallene for oktober viser derimot en klart lavere igangsetting enn i månedene før. Vi tror imidlertid ikke det representerer noen avmatning i tendensen til økte boliginvesteringer. Selv med en beskjeden vekst i antall igangsatte nye boliger for årets to siste måneder vil nivået komme klart over 30 000 boliger for i år, mot om lag 28 000 i 2011.

Forholdet mellom boligpris og byggekostnader er viktig for utviklingen i boliginvesteringene. I vår modell drives realboligprisene av husholdningenes realinntekter, rentenivået og størrelsen på boligkapitalen. Utsiktene framover for disse faktorene peker samlet sett i retning av videre vekst i boliginvesteringene. Vi ser for oss at veksten i investeringene blir 8 prosent i år og litt høyere neste år, før veksten avtar noe i 2014 og 2015.

Tabell 2.2. Husholdningenes disponible realinntekter. Prosentvis vekst fra året før

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Totalt	-6,4	6,3	4,0	4,1	2,7	4,1	4,7	5,0	4,7	2,8
Eksklusive aksjeutbytte	4,2	5,0	3,1	4,0	2,3	4,1	4,7	5,0	4,5	2,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 2.1. Myk landing i boligmarkedet

Utviklingen i det norske boligmarkedet har lenge fått stor oppmerksomhet. Mange mener at norske boligpriser har kommet opp på et nivå eller nærmer seg et nivå hvor vi må regne med at boligprisene vil falle kraftig. I mange land har boligprisene falt mye både nominelt og reelt i etterkant av finanskrisen. I Norge varte nedgangen bare i to kvartaler fra slutten av 2008 og inn i 2009. Boligprisene har deretter økt mye.

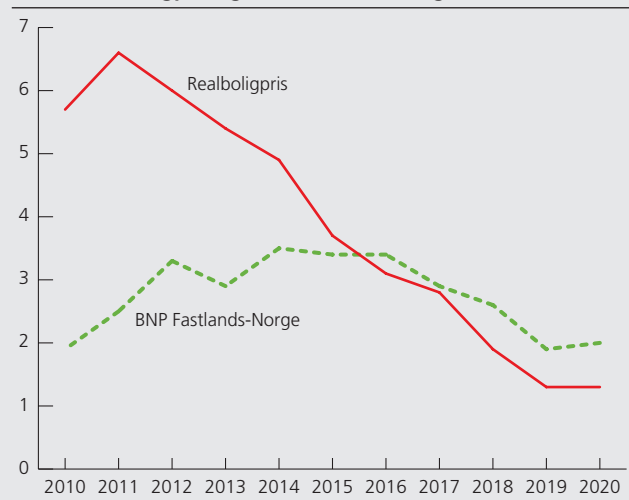
Våre prognoser for norsk økonomi fram til 2015 viser en årlig vekst i nominelle boligpriser på 6-7 prosent. Realprisveksten som framkommer ved å deflatere brukt-boligprisindeksen med KPI, er rimeligvis noe mindre. Figuren viser realveksten i boligprisene og veksten i BNP Fastlands-Norge fra 2010 til 2020 ifølge modellberegninger på KVARTS. Her framgår det at realprisveksten er beregnet til å falle framover. I 2015 er den knapt 4 prosent mot 6 prosent i inneværende år. Etter 2015 forventes realprisveksten å avta ytterligere ned mot vel 1 prosent på slutten av dette tiåret.

Veksten for BNP Fastlands-Norge forventes å bli lavere etter 2016. 2017/2018 anslås å bli toppårene i en kommende høykonjunktur. Den internasjonale veksten er antatt å ville nå en topp i 2016/2017, mens det gjennomgående kan bli en moderat vekst i petroleumsinvesteringene i årene etter 2015. Vi har antatt en pengemarkedsrente på 4 prosent nominelt fra 2016 og et høyere rentenivå enn i dag vil bidra til lavere vekst i økonomien. Finanspolitikken antas å gi om lag de samme impulsene etter 2015 som vi har lagt til grunn fram til og med 2015.

Den nåværende oppgangen i norsk økonomi drives i noen grad av veksten i boliginvesteringene. Det vil øke

boligkapitalen og tilbudet av boliger og virke dempende på prisveksten på boliger. Høyere renter vil på den annen side dempe veksten i etterspørselen etter boliger. Også en mer dempet vekst i økonomien som helhet bidrar til dette. Slik sett ser vi altså for oss en «myk landing» i boligmarkedet. Den høye realprisveksten på boliger som vi har observert og som fortsetter ennå noen år, vil gradvis dempes og nærme seg realveksten i fastlandsøkonomien. Utsiktene til en myk landing i boligmarkedet følger av at vi har forutsatt moderate konjunkturbevegelser uten store og brå endringer i renter, boligbeskatning eller andre kraftige konjunkturimpulser mot norsk økonomi.

Vekst i realboligpris og BNP Fastlands-Norge. Prosent

Dette fordi rentenivået etter hvert øker og veksten i realinntektene avtar.

Boligprisene har steget markert de siste tre årene. Ifølge SSBs boligprisindeks økte boligprisene i 3. kvartal med 0,6 prosent, noe som innebærer en vekst på 7 prosent sammenlignet med samme kvartal året før. Så langt i år har verken økt boligbygging eller økt krav til egenkapital ført til noen demping av boligprisveksten. Ifølge eiendomsmeglerbransjens boligprisstatistikk økte boligprisene sesongjustert i oktober og november med henholdsvis 0,8 og 0,4 prosent. På bakgrunn av utviklingen i boligbyggingen, husholdningenes inntekter og renter, samt befolkningsvekst, anslår vi at boligprisveksten vil bli 6-7 prosent årlig i prognoseperioden. I boks 2.1 har vi laget anslag for boligprisene helt fram til 2020.

2.5. Høy investeringsaktivitet i petroleumsnæringen

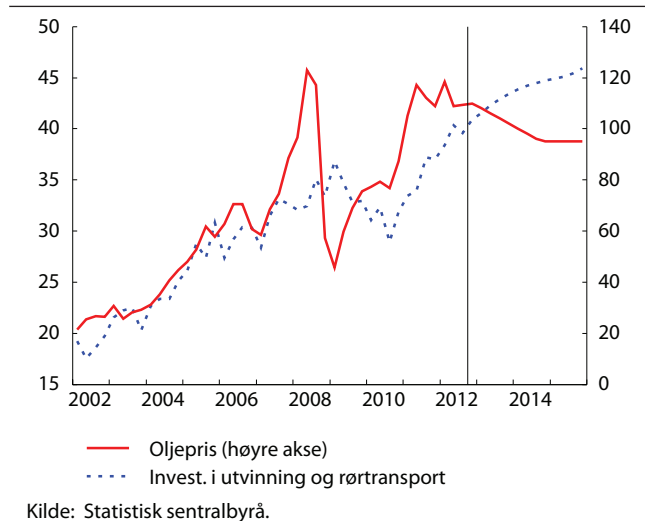
Lav aktivitet innen boring bidro til å trekke ned de sesongjusterte investeringene i 3. kvartal i år. Det er normalt store svingninger fra kvartal til kvartal i petroleumsinvesteringene og tallene revideres ofte i etterkant. Til tross for nedgangen i 3. kvartal er det ingen tegn til retningsendring i petroleumsinvesteringene.

Både næringen selv og leverandørene melder om høy aktivitet og forventninger om videre vekst.

Tidligere på 2000-tallet var aktiviteten innen boring større enn investeringer i plattformer. Denne trenden har nå blitt brutt. Leteboringen vil trolig holde seg rundt dagens nivå, mens produksjonsboringen ventelig vil fortsette å stige framover. Investeringene i plattformer inkluderer både nye felt og oppgradering av eldre felt. Her vil veksten bli stor i årene framover. Levetiden til de første norske olje- og gassfeltene har økt i forhold til det man la til grunn da de ble bygget ut, og behovet for oppgraderinger har økt i takt med forlenget levetid. Ny teknologi og økte oljepriser har også gjort det lønnsomt å gjenåpne tidligere stengte felt, blant andre Yme. I tillegg har flere mindre funn i nærheten av eldre felt bidratt til å øke investeringsaktiviteten.

Flere feltutbygginger på norsk sokkel har opplevd kostnadsoverskridelser, som nasjonalregnskapet i stor grad vil tolke som volumøkninger. Dette er også en viktig årsak til de høye plattforminvesteringene i inneværende og forrige år.

Vi venter at den solide investeringsveksten i 2011 og 2012 dempes, men at det fortsatt blir en markert vekst

Figur 2.7. **Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal**

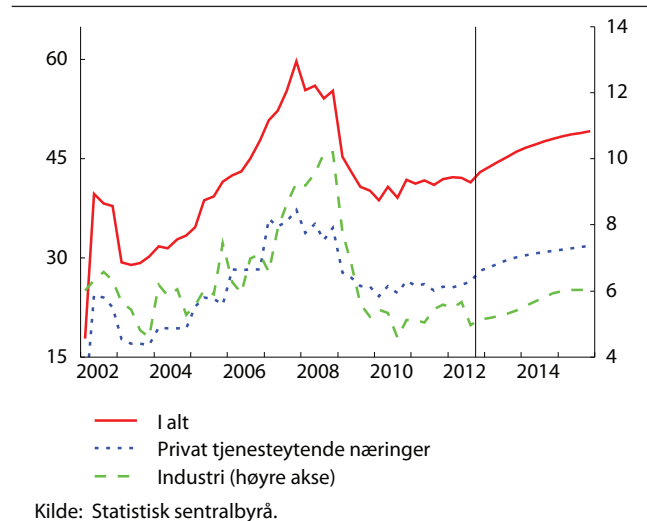
de to neste årene før veksten flater ut i 2015. De nye feltene som ble funnet i 2011 ventes å ha beskjeden effekt på plattforminvesteringene i vår prognoseperiode, men indikerer at investeringsnivået litt lengre fram i tid vil holde seg bedre oppe enn tidligere antatt.

Oljeprisen har holdt seg høy de to siste årene med priser over 100 dollar fatet. Forventningene i markedet er at oljeprisen vil holde seg høy, men falle noe. Vi antar en gradvis nedgang i spotprisen på olje til 95 dollar fatet i løpet av 2014. Høy lønnsomhet sammen med flere funn bidrar til optimisme og trekker aktiviteten opp. Spesielt fører nye funn til at leteaktiviteten opprettholdes. Hurtigutbygginger, der mindre funn knyttes opp mot eksisterende felt, har blitt stimulert av ny teknologi. Slike utbygginger skjer betydelig raskere enn tradisjonelle utbygginger og har redusert tiden fra funn til feltutbygging. Dermed får endring i leteaktiviteten tydeligere utslag i feltutbyggingen.

Det var en klar nedgang i oljeproduksjonen i 3. kvartal i år som bidro til å trekke samlet petroleumsproduksjon ned. Produksjonen var om lag på nivå med samme kvartal i både 2010 og 2011, men godt under produksjonen i tidligere år. En reduksjon i omfanget av vedlikeholdsstans vil kunne åpne for økt utvinning av både olje og gass neste år. I tråd med Oljedirektoratets prognoser har vi lagt til grunn svakt økende utvinning de nærmeste årene. Med svakt økende produksjon vil verdiskapningen, målt i faste priser, utvikle seg beskjedent. I de siste åtte årene har næringens bruk av produktinnsats økt som andel av produksjonen. Enhetskostnadene har dermed økt klart. Dette er en trend vi venter vil fortsette i årene framover.

2.6. Svak oppgang i næringsinvesteringene

Finanskrisen bidro til at investeringene i fastlandsnæringene gjennom 2009 og inn i 2010 falt med hele 30 prosent. Etter en tendens til oppgang gjennom resten av 2010 har investeringsnivået vært nær uforandret og med en viss nedgang i 3. kvartal i år.

Figur 2.8. **Investeringer i Fastlands-næringene. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal**

I 3. kvartal var utviklingen klart svakest innen industri og bergverk. Nedgangen var bredt basert og svake markedsutsikter i mange av de kapitalintensive næringene og et strammere kredittmarked er mye av forklaringen. Det var imidlertid en solid investeringsøkning i verftsindustrien og i trelast- og trevareindustrien.

Investeringene i jordbruk og skogbruk har de siste to årene tilsvarert nesten halvparten av industriinvesteringene. Her er svingningene mindre fordi svake internasjonale konjunkturer i liten grad påvirker lønnsomheten i jordbruket. Til tross for dette viser de siste KNR-tallene at investeringene avtok klart gjennom 2012 og spesielt mye i 2. og 3. kvartal.

Tjenestenæringenes investeringer har i grove trekk hatt det samme forløpet som industriinvesteringene. Utleie av næringsbygg, som er den klart største av tjenestenæringene, opplevde kraftig nedgang etter finanskrisen. Investeringene i næringsbygg ble halvert på kort tid. Deretter har det vært stor variasjon i disse investeringene, men en bedring i markedsutsiktene kan være årsaken til at det er registrert en oppgang så langt i 2012 og klarest i 3. kvartal. Investeringsnivået er likevel 30-40 prosent lavere enn før finanskrisen.

Investeringene i samferdsel har økt etter finanskrisen. Dette henger blant annet sammen med oppgraderinger av de største flyplassene i Norge. Etter en svak nedgang gjennom 2011 og inn i 2012 har det vært høy vekst i resten av året. I 3. kvartal økte investeringene i næringen med 14 prosent. Også blant virksomheter innen informasjonsteknologi har investeringsaktiviteten vært høy, med kun et beskjedent fall i 2009 og om lag uendrete investeringer i tiden deretter.

Store utbyggingsprosjekter har og ventes fortsatt å ha stor innvirkning på investeringene i kraftforsyning. Det foregår nå en storstilt oppgradering av elektrisitetsnettet i hele landet. Gjennom de tre siste årene har disse investeringene økt med over 50 prosent og de økte

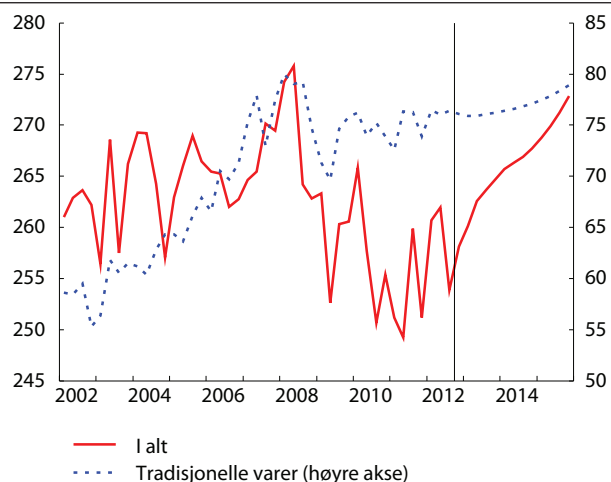
Tabell 2.3. **Makroøkonomiske hovedstørrelser 2011-2015. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår**

	Regn- skap 2011*	Prognoser									
		2012			2013			2014		2015	
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB	NB
Realøkonomi											
Konsum i husholdninger mv.	2,5	3,3	3 1/2	3,7	4,2	4 1/4	4,0	4,4	3 3/4	3,8	3 1/4
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	1,9	1 3/4	1,9	2,0	2 1/4	2,1	2,5	..	2,6	..
Bruttoinvestering i fast realkapital	7,6	6,4	..	7,7	7,3	..	5,8	5,7	..	3,7	..
Utvinning og rørtransport ¹	14,1	11,7	14	15,0	7,8	9	7,0	4,2	4	1,8	3
Fastlands-Norge	8,5	2,8	4	5,2	7,5	6 3/4	5,5	6,0	..	4,1	..
Næringer	3,5	1,2	..	4,9	7,2	..	5,1	5,4	..	3,0	..
Bolig	21,9	8,0	..	9,0	10,0	..	8,0	6,8	..	4,3	..
Offentlig forvaltning	2,2	-1,3	..	0,5	4,3	..	2,8	6,1	..	6,0	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	3,3	2,8	3	3,5	4,2	4 1/4	3,8	4,2	4	3,5	3 3/4
Lagerendring ³	0,1	0,4	..	..	0,0	..	..	0,0	..	0,0	..
Eksport	-1,8	1,9	..	1,6	2,3	..	1,4	1,2	..	1,5	..
Råolje og naturgass	-6,2	1,3	..	1,0	3,7	..	-0,1	0,4	..	-0,2	..
Tradisjonelle varer ⁴	0,0	1,7	1	1,3	0,0	1	2,2	0,8	..	1,8	..
Import	3,8	4,0	1 1/2	4,2	6,4	5 1/4	5,4	4,6	..	3,9	..
Tradisjonelle varer	3,6	2,3	..	4,4	6,1	..	5,6	5,1	..	4,3	..
Bruttonasjonalprodukt	1,2	3,1	3 1/4	3,1	2,8	2 1/2	2,5	2,8	2 1/4	2,4	2 1/4
Fastlands-Norge	2,5	3,3	3 3/4	3,7	2,9	3	2,9	3,5	2 3/4	3,4	2 3/4
Arbeidsmarked											
Sysselsatte personer	1,3	2,2	2 1/4	2,1	1,9	1 3/4	1,3	1,4	1 1/4	1,5	1 1/4
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,3	3,1	3	3,1	3,2	3	3,2	3,3	3	3,3	3
Priser og lønninger											
Årslønn	4,2	4,3	4	4,1	3,9	4 1/4	4,0	4,2	4 1/2	4,7	4 1/2
Konsumprisindeksen (KPI)	1,2	0,8	3/4	0,8	1,4	2	1,9	1,3	2	2,1	2 1/4
KPI-JAE ⁵	0,9	1,2	1 1/4	1,3	1,0	1 1/2	1,7	1,3	2	2,1	2 1/4
Eksportpris tradisjonelle varer	5,7	-2,1	..	-0,9	-2,0	..	0,6	1,7	..	2,9	..
Importpris tradisjonelle varer	4,2	0,0	..	0,4	-3,1	..	1,2	0,8	..	2,7	..
Boligpris	8,0	6,8	..	..	6,8	..	..	6,2	..	5,9	..
Utenriksøkonomi											
Driftsbalansen, mrd. kroner	374,0	401,1	..	381,3	343,6	..	340,8	288,5	..	260,0	..
Driftsbalansen i prosent av BNP	13,6	13,7	..	13,3	11,4	..	11,4	9,3	..	8,0	..
MEMO:											
Husholdningenes sparerate (nivå)	7,3	8,3	..	8,8	8,9	..	8,5	9,1	..	8,3	..
Pengemarkedsrente (nivå)	2,9	2,2	2,3	2,2	1,9	2,0	2,0	2,5	2,7	3,6	3,3
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁶	3,6	3,8	..	..	3,6	..	..	3,8	..	4,8	..
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	621	651	..	637,0	589	..	625,0	548	..	548	..
Eksportmarkedsindikator	5,2	1,6	..	..	2,2	..	..	4,1	..	5,4	..
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	-2,4	-1,2	-1,3	-1,2	-3,2	-1,4	0,5	0,5	-0,6	2,4	0,3

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetrafikk og annen tjenestetransport fra Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld.nr.1 (2012-2013), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 3/2012 (NB).

Figur 2.9. Eksport. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

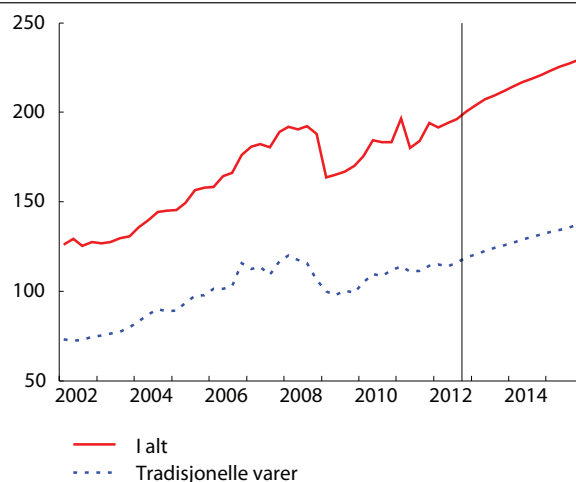
ytterligere i 3. kvartal. Sammen med flere nye kraftutbygginger, både innen vann- og vindkraft, bidrar dette til høy vekst i investeringene framover.

Det kan bli en god stund til det høye investeringsnivået fra årene midt på 2000-tallet kommer tilbake i industrien. Den gang førte god produktivitetsutvikling og gunstige priser til at lønnsomheten var uvanlig høy, og dette bidro nok til å løfte investeringsnivået i industrien i siste høykonjunktur. I tillegg var de samlede industriinvesteringene klart påvirket av utbyggingsprosjektet på Mongstad som ble ferdigstilt omtrent samtidig med finanskrisen.

Ledig kapasitet i store deler av industrien og beskjeden lønnsomhet i mange industribedrifter ventes å bidra til svak utvikling i investeringene det kommende året. I takt med bedre markedsutsikter vil både lønnsomheten og produksjonen ta seg opp. Vi forventer at dette bidrar til å trekke opp investeringene i både industri og tjenesteyting. Det er store forskjeller i utviklingen innad i industrien. Næringsmiddelindustrien har gjennomført store samlokaliseringssprosjekter de seneste årene. Derfor er det da også denne næringen som har stått for de største investeringene de siste årene og bidratt til å holde industriinvesteringene oppe. Denne utviklingen venter vi ikke vil vedvare.

Høy aktivitet i petroleumsvirksomheten bidrar til å presse kapasitetsgrensene i verkstedsindustrien. Videre produksjonsvekst i verksteds- og verftsindustrien krever trolig økt kapasitet. Det er derfor potensial for investeringsvekst i disse næringene de nærmeste årene. Tradisjonelt har investeringene vært store i de råvareproduserende næringene. Her avtok investeringene klart i takt med fallende priser i 2008. Også her var kapasitetsoppgangen stor før finanskrisen, noe som legger en demper på investeringsutsiktene. Flere fabrikker har blitt nedlagt de siste årene, både innen produksjon av papir og papirvarer og av metaller. Når internasjonale råvarepriser tar seg opp og aktiviteten igjen stiger mot

Figur 2.10. Import. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

slutten av vår prognoseperiode, ventes investeringene i disse næringene å øke.

2.7. Mot lavere overskudd på driftsbalansen

Handelen med utlandet har de siste par årene vært preget av en betydelig svakere volumutvikling i eksporten enn importen. Den internasjonale lavkonjunktoren har dempet etterspørselen etter norske eksportprodukter. Kostnadsutviklingen i Norge og en sterk krone har svekket norske eksportbedrifters konkurranseevne. Høy vekst i innenlandsk etterspørsel i Norge har stimulert importen. Den internasjonale lavkonjunktoren og stigende kronekurs har bidratt til lave importpriser. Handelsoverskuddet målt i faste priser ble redusert litt i 2010 og 2011, men bytteforholdsgevinster har sørget for økning i overskuddet målt i løpende priser. Spesielt har olje- og gassprisene vært avgjørende for bedringen i bytteforholdet.

Veksten i så vel eksporten som eksportprisene synes å være avtakende gjennom siste halvår. Ifølge sesongjusterte KNR-tall for 3. kvartal i år økte tradisjonell vareeksport med 0,5 prosent, etter en tilsvarende nedgang i 2. kvartal. Eksporten av maskiner og utstyr, oppdrettsfisk, elektrisk utstyr, gummi- og plastprodukter samt farmasøytiske produkter har økt i flere kvartaler på rad, mens eksporten av metaller, kjemiske produkter og autodiesel har falt i flere kvartaler på rad. I hele 2012 ventes tradisjonell eksport å vokse med mindre enn 2 prosent. Eksporten av råolje og naturgass falt i 3. kvartal i år. Oljeeksporten fortsatte en produksjonsbasert trendmessig nedgang, mens gassproduksjonen ble midlertidig redusert av periodisk vedlikeholdsarbeid. Eksporten av tjenester har falt litt i tre kvartaler på rad, men nivået er fortsatt godt over gjennomsnittet i 2011. Vi regner med at årsveksten i 2012 blir høyere enn for tradisjonell eksport.

Prisene på tradisjonelle eksportvarer har samlet sett falt i over et års tid – i 2012 med opp til et par prosent i kvartalet. Særlig har eksportprisene på fisk og

fiskeprodukter, treforedlingsprodukter, metaller, noen industriprodukter, gummi- og plastprodukter, samt elektrisitet utviklet seg svakt. På årsbasis ligger det an til en prisnedgang på vel 2 prosent i 2012. Oljeprisen holder seg høyere enn det fundamentale forhold tilsier, og er sterkt påvirket av den politiske situasjonen i viktige produksjonsland. Eksportprisene på råolje og naturgass steg litt i 3. kvartal, etter et større oljeprisfall i 2. kvartal. Uten store endringer i 4. kvartal vil prisveksten bli på nesten 5 prosent i 2012, som er mye lavere enn i de to foregående årene.

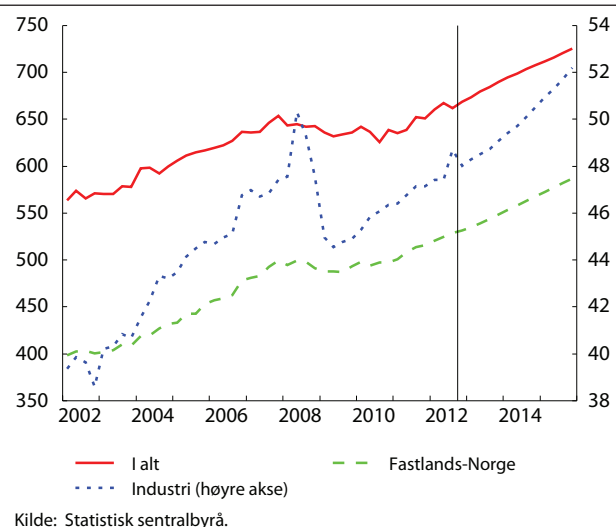
Importvolumet fortsetter å øke mens prisutviklingen har vært omtrent flat i ett og et halvt år. Tradisjonell vareimport vokste med 1,9 prosent i 3. kvartal i år, etter en mindre nedgang i kvartalet før. For hele 2012 venter vi en vekst på over 2 prosent. Importprisveksten for tradisjonelle varer har ifølge KNR fluktuert rundt null de seneste seks kvartaler, og dette gir bare små endringer i importprisnivået i 2012 sammenliknet med 2011.

Den svake eksportutviklingen gjennom året har bidratt til å redusere handelsoverskuddet, som har falt med nesten 18 prosent fra et rekordhøyt nivå i 1. kvartal til 3. kvartal i år. Men dersom vi sammenlikner januar-oktober i år med samme periode i fjor ligger handelsoverskuddet nesten 13 prosent høyere i verdi. Bare i oktober måned i år var handelsoverskuddet nesten 16 prosent høyere enn i oktober i fjor. Høyere olje- og gasspriser i 2012 forklarer mye av dette. Det ligger an til at handelsoverskuddet i år kan bli det høyeste siden rekordåret 2008.

For årene 2013-2015 anslår vi at prisene på tradisjonelle eksportvarer utvikler seg mye svakere enn i 2010-2011, samt at prisene på olje og gass faller. I prognoseperioden vil kostnadsutviklingen i Norge svekke konkurranseevnen for produsenter av tradisjonelle eksportvarer. Det vil bidra til et fortsatt tap av markedsandeler. Tjenesteeksporten er mer konkurransedyktig og ventes å vise bedre vekst. Vedvarende innenlandsk konjunkturoppgang gir økende etterspørsel og vil stimulere veksten i importen. Holder vi olje- og gassprisene utenfor, venter vi at importprisene grovt sett utvikler seg som eksportprisene målt i norske kroner, med nedgang neste år og tiltakende prisvekst i 2014 og 2015.

Svakere vekst i eksporten enn importen og svekket bytteforhold overfor utlandet – inkludert reduserte olje- og gasspriser – er faktorer som bidrar til redusert overskudd i utenriksøkonomien de nærmeste årene. Handelsoverskuddet ventes å bli redusert fra om lag 380 milliarder kroner i 2012 til om lag 220 milliarder kroner i 2015. De årlige overskuddene på rente- og stønadsbalansen mot utlandet anslås å ligge mellom 20 og 40 milliarder kroner i prognoseperioden. Forventede overskudd på driftsbalansen målt som andel av BNP vil med dette falle fra nesten 14 prosent i 2012 til i underkant av 8 prosent i 2015.

Figur 2.11. **Bruttonasjonalprodukt. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

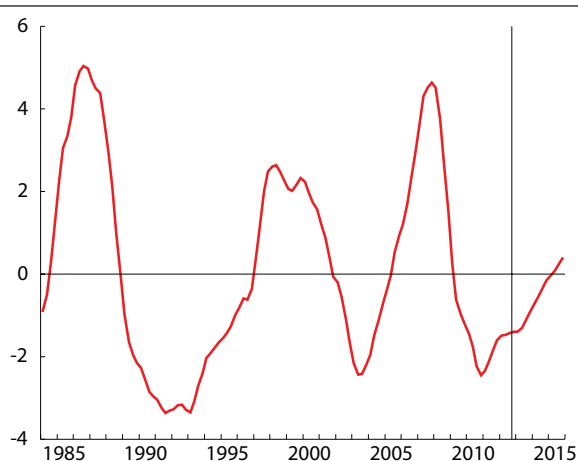
2.8. Konjunkturoppgang

BNP Fastlands-Norge økte i 3. kvartal i år med 2,7 prosent regnet som årlig rate, og med 3,6 prosent hvis man trekker ut produksjonen i kraftforsyning. Nye og reviderte sesongjusterte KNR-tall viser et litt annet BNP-forløp enn tidligere. Konjunkturomslaget, definert ved at veksten kommer over trendveksten, ser ut til å ha blitt flyttet ett kvartal tilbake i tid slik at konjunkturbunnen nå tidfestes til 4. kvartal 2010. Den inneværende konjunkturoppgangen har dermed vart i syv kvartaler. BNP Fastlands-Norge har i denne perioden vokst med i gjennomsnitt 3,5 prosent regnet som årlig rate, mens trendveksten er på vel 2,5 prosent. Den inneværende konjunkturoppgangen kom etter fem kvartaler med en gjennomsnittlig vekst på bare 1,1 prosent, også regnet som årlig rate. Før dette bidro finanskrisen til at BNP Fastlands-Norge i løpet av fem kvartaler falt med 2,4 prosent.

I den inneværende konjunkturoppgangen har det vært klar vekst i alle hovednæringene, men med betydelige forskjeller i styrken. Produksjonsveksten i offentlig forvaltning har i denne perioden ligget i underkant av trendveksten for BNP Fastlands-Norge, mens utviklingen i den markedsrettede delen av økonomien har ligget klart høyere. Den sterkeste veksten finner vi i annen vareproduksjon enn industri. Både bygg og anlegg, fiske, fangst og akvakultur og kraftforsyning har vokst kraftig. KNR-tallene for 3. kvartal i år viser imidlertid nedgang for alle disse tre næringene. Vi tror ikke at dette innebærer noe trendskifte, men at det mer kan betraktes som tilfeldige svingninger. Kraftforsyningen vil riktignok på kort sikt trolig fortsette å gå ned ettersom det har vært unormalt mye tilsig i en periode. Dette har ført til unormalt høy produksjon i årets tre første kvartaler, om enn med nedgang i 3. kvartal. Men også i denne næringen kan en imidlertid regne med en underliggende vekst som vil manifestere seg som økt produksjon i et litt lengre tidsperspektiv, ikke minst som følge av økt kapasitet.

Figur 2.12. **BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I industri og bergverk ble det registrert en meget kraftig produksjonsøkning i 3. kvartal, med en vekst fra kvartalet før på hele 2,7 prosent eller i overkant av 11 prosent regnet som årlig rate. Til og med 2. kvartal utviklet industrien seg klart svakere enn trenden, med nedgang i stort sett alle industrigrupper utenom næringsmidler og de mest oljerelaterte næringene. Oljerelaterte industrinæringer er å finne i produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner og verftsindustri og annen transportmiddelindustri. Disse har økt kraftig gjennom oppgangen og meget kraftig i 3. kvartal. I dette kvartalet var det også vekst i kjemisk og grafisk industri, en utvikling vi ikke forventer vil fortsette.

I markedsrettet tjenesteyting har produksjonsveksten i konjunkturoppgangen vært knappe ett prosentpoeng over trendveksten i fastlandsøkonomien, så også i 3. kvartal. Teknisk konsulentvirksomhet – revisjon m.v. og forretningsmessige tjenester spesielt, men også varehandel og transport, har vokst mye hele tiden. Også i overnattings- og serveringsvirksomhet har veksten vært relativt høy gjennom oppgangen, men dette må ses på bakgrunn av den sterke nedgangen i kjølvannet av finanskrisen og aktivitetsnivået var i 3. kvartal 2012 fremdeles 2,5 prosent under nivået i 2. kvartal 2008. I post- og distribusjonsvirksomhet begynte en nedgang av mer strukturell karakter samtidig med at den generelle konjunkturutviklingen tok seg opp, og nedgangen var meget kraftig i 3. kvartal. Øvrige deler av markedsrettet tjenesteyting har vokst, men gjennomgående i underkant av trendveksten.

Selv om tallene justeres for normale sesongvariasjoner har det i de siste årene vært relativt store svingninger i olje- og gassproduksjonen. I 3. kvartal gikk bruttoproduktet i utvinningsnæringen ned med hele 7,7 prosent etter å ha økt med til sammen vel 5 prosent gjennom de to foregående kvartalene. Også i utenriks sjøfart var det en viss nedgang etter at denne aktiviteten

stort sett har økt tidligere i den norske oppgangsfasen. Tjenester tilknyttet utvinning – som er definert utenfor fastlandsøkonomien – viste imidlertid også i 3. kvartal en klar aktivitetsvekst slik de har gjort i lang tid. Til tross for dette gikk BNP totalt ned med hele 0,8 prosent i 3. kvartal.

Den direkte betydningen av utviklingen i utenriks sjøfart for norsk økonomi er beskjeden, men innen tjenester tilknyttet utvinning er det aktiviteter med stor betydning. Vi legger til grunn at denne aktiviteten vil øke noe i tiden framover, men klart mindre enn det vi har sett i de siste ti årene hvor den årlige veksten har ligget på nærmere 15 prosent. Petroleumsproduksjonen ventes å øke en del i 2013, men deretter endres den lite. Beskjeden vekst i utenriks sjøfart framover bidrar til at BNP-utviklingen totalt antas å bli litt svakere enn for Fastlands-Norge i 2013 og deretter klart svakere.

Våre beregninger viser en fortsatt norsk konjunkturoppgang framover. Det er imidlertid ingen sterk oppgang, og først rundt årsskiftet 2014/2015 regner vi med at kapasitetsutnyttelsen for hele økonomien sett under ett kan sies å være normal. Det vil imidlertid fortsatt være store forskjeller mellom næringene. Innenfor vår prognosehorisont legger vi til grunn at etterspørselen fra petroleumsvirksomheten vil fortsette å vokse klart, om enn mer moderat enn det vi har sett i det siste. Dette bidrar til at veksten og graden av kapasitetsutnyttelse i store deler av leverandørindustrien vil fortsette å være høy.

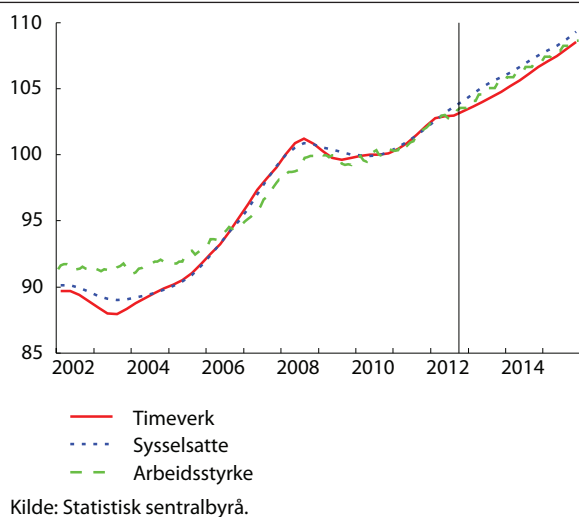
Til tross for at investeringsveksten i fastlandsnæringene ventes å øke ganske beskjedent i forhold til i en mer normal konjunkturoppgang, vil den likevel sammen med økte investeringer i offentlig forvaltning og økt boligbygging gi markerte impulser mot bygge- og anleggsnæringen. Fortsatt høy vekst i husholdningenes konsum vil bidra til at produksjonsveksten i skjermede konsumrelaterte næringer tar seg opp. Gjennom leveranser av produktinnsats vil konjunkturoppgangen bidra til vekst i tjenesteytende næringer rettet mot andre bedrifter.

Vi legger til grunn at oppdrettsnæringen vil fortsette å vokse klart. I andre tradisjonelle eksportnæringer regner vi med en relativt svak utvikling selv om veksten i verdensøkonomien etter hvert tar seg noe opp og med det bidrar til en viss vekst i en del av disse næringene. Vi anslår at utviklingen i kraftforsyningen vil bidra til å trekke ned veksten i BNP Fastlands-Norge til i underkant av 3 prosent i 2013. I 2014 og 2015 venter vi at veksten blir noe høyere.

2.9. Stabil ledighet og høy sysselsettingsvekst

Sysselsettingen viser en positiv og jevn vekst så langt i år. Økningen i de tre første kvartaler er på hele 36 000 personer. Det er imidlertid også sterk befolkningsvekst, og som andel av befolkningen er

Figur 2.13. Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk. Sesongjusterte og glattede indekser, 2010=100

sysselsettingsveksten 0,5 prosentpoeng fra 4. kvartal i fjor. I følge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) økte sysselsettingen fra perioden mai-juli til august-oktober i år i gjennomsnitt med 17 000 personer.

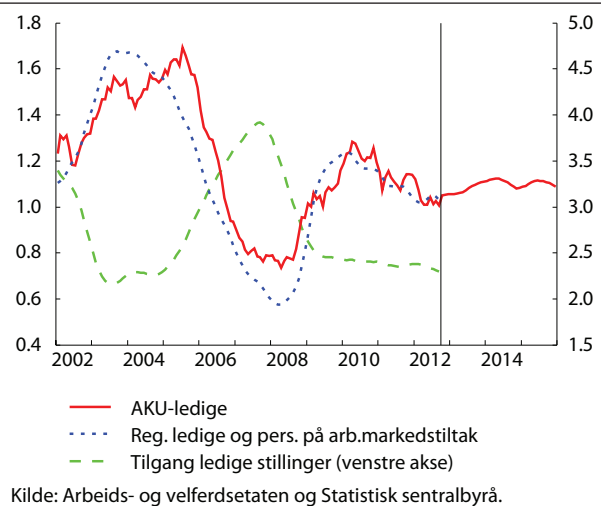
Oppgangen i sysselsettingen kommer først og fremst i bygge- og anleggsnæringen, utvinning av olje og naturgass samt annen markedsrettet tjenesteproduksjon. Industrisysselsettingen er om lag på samme sesongjusterte nivå som ved inngangen til året, men det er store forskjeller i sysselsettingsveksten mellom industrinæringene. Så langt i år har sysselsettingen innen produksjon av papir og papirvarer falt med vel 27 prosent og med vel 10 prosent innen produksjon av kjemiske råvarer. På den annen side økte sysselsettingen innen verftsindustri og annen transportmiddelindustri med 5 prosent. Det var også en klar vekst i næringsmiddelindustrien.

Det relativt positive bildet av arbeidsmarkedet gjenspeiler seg også i at ledigheten målt ved AKU har falt jevnt etter en topp på 3,6 prosent i 4. kvartal 2010. Så langt i år har ledigheten falt fra 3,2 prosent i 1. kvartal til 3,0 prosent for perioden august-oktober. I hele fjor var ledigheten nær årsgjennomsnittet på 3,3 prosent. For 2012 anslår vi AKU-ledigheten til 3,1 prosent av arbeidsstyrken.

Tall for registrert ledighet fra Arbeids- og velferdsetaten viser også en stabil utvikling i ledigheten fram til november i år. Den registrerte ledigheten inklusive ledige på tiltak er om lag på samme nivå som AKU-ledigheten og lik 3,0 prosent. Ser vi på antall registrerte ledige er denne raten også stabil og er 2,3 prosent i november.

Det er litt færre ledige stillinger i november sammenlignet både med oktober og med samme måned i fjor, men tilgangen på ledige stillinger sett over det siste året er relativt stabil. SSBs statistikk over ledige stillinger viser at antallet ledige stillinger er lavere i 2. og 3. kvartal i år

Figur 2.14. Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger. Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

enn i de samme kvartalene i fjor. Dette kan bety at vi vil se en noe lavere sysselsettingsvekst framover.

Arbeids- og velferdsetaten definerer arbeidsledige som har vært uten jobb i 26 uker eller mer som langtidsledige. Det har gjennomgående vist seg vanskelig å få langtidsledige tilbake i jobb, og en endring i antall langtidsledige er derfor en selvstendig indikator for presset i arbeidsmarkedet. I november var det en reduksjon i antallet langtidsledige.

Arbeidsstyrken (summen av sysselsatte og arbeidsledige) fra AKU har variert noe gjennom året og falt i juni og juli. Yrkesaktiviteten (arbeidsstyrken i prosent av befolkningen) fra AKU har derimot vært stabil gjennom året, men er fortsatt på et lavere nivå enn før finanskrisen. I september var denne andelen 71,6 prosent, mens den var noe lavere i juni, juli og august. Utviklingen i arbeidsstyrken påvirkes av demografiske forhold som endringer i befolkningens størrelse og sammensetning, men også av endringer i yrkesaktiviteten for ulike grupper. Yrkesaktiviteten er imidlertid ganske stabil for alle aldersgrupper.

Framover vil høy etterspørsel fra oljevirkosomhet og vekst i innenlandsk etterspørsel bidra til fortsatt sysselsettingsvekst både i verfts- og transportmiddelindustrien og næringsmiddelindustrien. Svekket kostnadmessig konkurransevne bidrar til en negativ utvikling for mange av de øvrige industrinæringene. Samlet sett ventes industrisysselsettingen å gå svakt ned i tiden framover. Bygge- og anleggsvirkosomheten, samt markedsrettet tjenesteproduksjon, drives av innenlandsk etterspørsel og har derfor gode sysselsettingsutsikter i prognoseperioden. Den siste utviklingen i antall ledige stillinger demper dette inntrykket noe. Samlet anslår vi at sysselsettingsveksten blir lavere i prognoseperioden enn i inneværende år.

Norske og internasjonale forhold tilsier en betydelig vekst i arbeidsinnvandringen framover. Høy

Boks 2.2. Todelingen i industrien er tydelig i lønnsandelene

I Norge er det tradisjon for at industriens konkurranseevne bestemmer rammene for lønnsoppgjørene. Industriens konkurranseevne avhenger av både produktpris- og produktivitetsutviklingen samt en rekke kostnader, deriblant lønns-, kapital-, energi- og transportkostnader. Lønnskostnader som andel av faktorinntekt, dvs. lønnsandelen, påvirkes av disse faktorene. Det er vanlig å regne med at opprettholdelse av industriens konkurranseevne innebærer at lønnsandelene ikke vokser over tid.

Industriens konkurranseevne ivaretas ved at avtaleområder med stort innslag av konkurranseutsatt virksomhet forhandles først (frontfaget) under de nasjonale lønnsforhandlingene. Rammene for lønnsveksten i frontfaget oppfattes som en norm for andre forhandlingsområder. Ved forbundsvise oppgjør utgjør den såkalte verkstedsoverenskomsten den sentrale delen av frontfaget, mens det i sentrale oppgjør er det bredere LO-NHO-området. Det er verdt å merke seg at langt flere enn de som er med i frontfaget er eksponert for konkurranse fra utlandet.

Figuren viser utviklingen i lønnsandelen for industrien samlet (utenom raffinering) sammen med lønnsandeler for ulike deler av industrien fra 1990 til 2015. Figuren viser at lønnsandelen i industrien som helhet svinger rundt et gjennomsnittsnivå på om lag 80 prosent fram til 2011. Dette er i tråd med vår modellering av lønnsdannelsen, hvor lønnsutviklingen tilpasses slik at lønnsandelen er stabil over tid. Hvis lønnsandelen er lav, trekker det isolert sett i retning av økt lønnsvekst og motsatt om lønnsandelen er høy. Økt inntjening i industrien på grunn av økt produktivitet og gunstige priser på norske industriprodukter, bidro til at lønnsandelen for industrien samlet ble redusert fra knapt 80 prosent i 2002 til 73 prosent i 2006. Denne lønnsomhetsforbedringen bidro isolert sett til å trekke opp lønnsveksten.

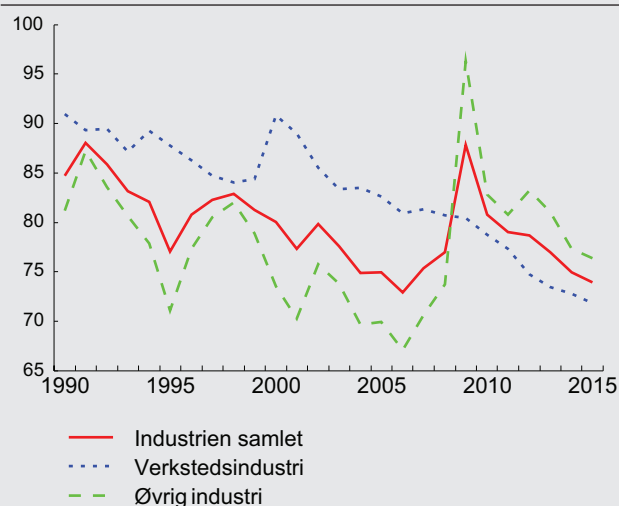
I forbindelse med finanskrisen falt verdiskapingen i industrien kraftig, både gjennom reduserte produktpriser og en vesentlig svakere etterspørsel. Sysselsettingen holdt seg oppe slik at produktiviteten falt betydelig. Lønnsveksten ble nær halvert fra 2008 til 2010, men det var ikke nok til å hindre at lønnsandelen økte kraftig. På et år økte lønnskostnadens andel av faktorinntekten med 11 prosentpoeng, til 88 prosent i 2009. Lønnsandelen var da høy også i historisk sammenheng. Siden 2009 er andelen reversert til om lag 80 prosent i 2011, altså på nivå med det historiske gjennomsnittet.

Figuren viser et sammensatt bilde for industrien når vi studerer to atskilte lønnsandeler; én for industri som i hovedsak er omfattet av verkstedsoverenskomsten, som vi refererer til som verkstedsindustrien og én for øvrig industri. I øvrig industri har lønnsandelen fluktuert betydelig og mer enn samlet industri. Dette skyldes blant annet utviklingen i råvarebaserte næringer hvor inntjeningen knytter seg til

priser som varierer mye. I forbindelse med finanskrisen økte denne lønnsandelen til nær 100 prosent, men har deretter falt. Årsaken til dette er sammensatt, men en del av fallet kan knyttes til omstillinger som har økt produktiviteten og en god prisutvikling. I motsetning til resten av industrien hadde verkstedsindustrien ingen merkbar økning i lønnsandelen verken under eller i etterkant av finanskrisen. Dette må ses i sammenheng med en høy aktivitet i petroleumsnæringen som stimulerer aktivitet og lønnsomhet i en betydelig del av verkstedindustrien. Fram til finanskrisen hadde verkstedsindustrien gjennomgående høyere lønnsandeler enn øvrig industri. Dette mønsteret er nå brutt og lønnsandelen i øvrig industri er nå høyere. Dette er et nytt trekk når man ser på lønnsandelene i et historisk perspektiv.

Våre prognoser tilsier at konjunkturoppgangen vi er inne i vil bidra til å redusere alle lønnsandeler framover, slik at man i 2015 kommer ned på de lave nivåene forut for finanskrisen for industrien generelt. Fallet i lønnsandeler henger blant annet sammen med at øvrig industri ventes å ha økt inntjening framover, noe som kan knyttes til økte råvarepriser og høyere produktivitsvekst særlig i de råvarebaserte næringene. Produktivitsveksten antas å komme fra økte investeringer, om enn fra et lavt nivå, og betydelige omstillinger i næringen. Det antas også at verkstedsindustrien har god lønnsomhet i prognoseperioden. Sammensetningen viser imidlertid at forskjellen i lønnsandeler mellom verkstedsindustri og øvrig industri opprettholdes. De lave lønnsandelene i verkstedsindustrien tyder på god lønnsomhet i hele prognoseperioden, mens øvrig industri har en noe annen lønnsomhetsutvikling. Dette tyder på en klar todeling i industrien også fremover.

Lønnsandeler i industrien samlet og fordelt på verksteds- og øvrig industri (utenom raffinering). Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

arbeidsinnvandring gir høy befolkningsvekst og betydelig vekst i arbeidsstyrken. En litt lavere vekst i sysselsettingen innebærer dermed at ledigheten kan stige noe. Vi anslår AKU-ledigheten til 3,1 prosent i år, 3,2 prosent neste år og 3,3 prosent i 2014 og 2015.

2.10. Høy reallønnsvekst i år

SSB utarbeider i disse dager strukturstatistikk for utviklingen i utbetalt månedslønn. Foreløpig har lønnsstatistikken beregnet utviklingen i månedslønna i næringene bank og forsikring, faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og forretningsmessig

tjenesteyting. Utbetalt månedslønn omfatter avtalt månedslønn, uregelmessige tillegg og bonus, mens overtidsgodtgjørelse ikke er medregnet. Lønnsveksten i bank og forsikring ser svært beskjeden ut, og gjennomsnittlig månedslønn for heltidsansatte økte med bare 0,4 prosent fra 1. september i fjor til 1. september i år. Det var særlig nedgang i bonuser som bidro til dette. Også i forretningsmessige tjenester er lønnsveksten moderat og gjennomsnittlig månedslønn økte med 1,8 prosent i samme periode. I faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting gikk gjennomsnittlig månedslønn opp med 4,1 prosent, som er mer på nivå med hva vi forventer i resten av økonomien. Vi anslår at årslønna øker med 4,3 prosent i år.

Deler av industrien opplever mangel på arbeidskraft og kan øke lønningene en del for å tiltrekke seg kompetent arbeidskraft. Men til tross for produksjonsfall og nedbemanning er det tegn til at lønnsveksten har holdt seg godt oppe også i andre deler av industrien i årets tre første kvartaler. Blant annet hadde tekstil-, beklednings- og lærvareindustrien en vekst i avtalt månedslønn på 6,2 prosent i 3. kvartal i forhold til samme kvartal året før, til tross for at sysselsettingen har falt over lengre tid. I perioder med store endringer i sammensetningen av arbeidskraft kan utviklingen i lønnsveksten påvirkes av at lavt lønnet arbeidskraft forsvinner, mens personer som har vært ansatt lenge og høyt utdannete forblir i bedriften. Dermed kan veksten i gjennomsnittslønningene i industrien bli høyere enn det som isolert sett følger av tariffoppgjøret og andre avtalte tillegg.

Før sommeren vedtok Stortinget å implementere vikarbyrådirektivet. Vedtaket trer i kraft 1. januar 2013, og innebærer blant annet at arbeidstakere som leies ut fra et bemanningsforetak skal ha minst samme lønn som vedkommende ville hatt dersom han eller hun i stedet var blitt ansatt hos innleier for å utføre samme arbeid. Dette vil bidra til økte lønnskostnader for bemanningsforetak som leier ut arbeidskraft, men effekten anslås av regjeringen som liten. I forkant av vedtaket utarbeidet FAFO en rapport som så nærmere på effekten av å innføre vikarbyrådirektivet. Rapporten peker på at det er flere mekanismer i lønnsfastsettelsen som trekker i retning av å utjevne lønnsforskjellene mellom innleid arbeidskraft og ansatte i innleievirksomhetene, og at likebehandlingsprinsippet i praksis langt på vei allerede er innført.

For å unngå konkurs ble ledelsen i SAS i november enig med de ansatte om en redningspakke som blant annet innebærer kraftige lønnskutt og lengre arbeidstid. Definisjonen av påløpt årslønn i nasjonalregnskapet tar utgangspunkt i lønnen en lønnstaker normalt vil motta i løpet av kalenderåret dersom vedkommende jobber full tid, ikke har fravær og ikke jobber overtid. Økninger i avtalt arbeidstid påvirker derfor ikke veksten i påløpt årslønn, som vi lager prognoser for. Nedgang i lønn påvirker derimot årslønnsveksten direkte.

Lønnsnedgangen i SAS alene er ikke nok til å endre våre anslag for samlet årslønnsvekst for de påfølgende årene. Vi tror heller ikke at slike framforhandlede lønnskutt vil bli særlig utbredt framover. Faren for ytterligere nedleggelse i norsk industri er imidlertid til stede, og kan tenkes å ha en modererende virkning på lønnsveksten i andre bedrifter framover.

I forbindelse med publiseringen av KNR ble nasjonalregnskapet for 2010 og 2011 revidert. Dette førte til at lønnsandelen i industrien ble nedjustert til et betydelig lavere nivå enn tidligere anslått. Våre prognoser innebærer også lavere lønnsandeler framover og trekker isolert sett i retning av en høyere lønnsvekst. Det er imidlertid store variasjoner mellom utviklingen i verkstedsindustrien og øvrig industri (se boks 2.2). Mens lønnsandelen i verkstedsindustrien har falt siden 2000, er utviklingen i øvrig industri en annen. Der er lønnsandelen nå høyere enn før finanskrisen. Våre prognoser innebærer en fortsatt todeling av industrien. Samlet får vi en nedgang i lønnsandelen for industrien sett under ett i prognoseperioden med våre lønnsanslag.

Det er særlig neste år at tradisjonell norsk eksport utvikler seg svakt, med negativ prisvekst og svært lav omsetning. Tradisjonelt er også lønnsveksten i mellomoppgjør noe lavere, og samlet reduseres årslønnsveksten i 2013. Deretter går det bedre i norsk eksportrettet industri og arbeidskraftproduktiviteten blir høyere. Dette øker driftsinntektene og trekker i retning av økt lønnsvekst i 2014 og 2015. Økt inflasjon bidrar også til å øke årslønnsveksten. På den andre siden øker ledigheten noe framover. Samlet anslår vi årslønnsveksten til 4,7 prosent i 2015, men reallønnsveksten er betydelig lavere. Vi anslår reallønnsveksten til om lag 3,5 prosent i år og 2,5-3 prosent framover.

2.11. Fortsatt lav inflasjon

Selv med de siste årenes solide lønnsvekst fortsetter den underliggende inflasjonstakten å holde seg på et stabilt og lavt nivå. 12-månedersveksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var i oktober 1,1 prosent. 12-månedersveksten i KPI-JAE har de siste tre månedene vært noe lavere enn gjennomsnittsvæksten hittil i år. For året som helhet ligger det an til at KPI-JAE stiger med 1,2 prosent, mens lave elektrisitetspriser bidrar til at veksten i konsumprisindeksen totalt (KPI) blir lavere og anslås nå til 0,8 prosent for 2012.

Den underliggende prisstigningen styres i stor grad av utviklingen i lønnskostnader, valutakursen og den internasjonale prisutviklingen på importvarer. En sterk krone og produktivetsvekst i produksjon og distribusjon av varer og tjenester medvirker til å dempe effekten av lønnstillegg. Målt ved den importveide valutakursen har krona gjennomgående styrket seg etter svekkelsen som inntraff under og i etterkant av finanskrisen. Det tar tid før endringer i valutakursene slår fullt ut i forbrukernes priser. Kronestyrringen som startet i 2009 var en medvirkende årsak til fallet

i inflasjonstakten fram mot sommeren 2010. KPI-JAE har i hele den påfølgende perioden vært preget av lav og til dels negativ prisvekst på importerte konsumvarer. Delindeksen for prisene på importerte konsumvarer i KPI-JAE falt i oktober med 1,2 prosent fra samme måned året før. Som årlig gjennomsnitt regner vi med at prisfallet for denne varegruppen blir på 0,6 prosent i 2012. Med en vekt på 26 prosent i KPI-JAE trekker prisutviklingen på importvarene inflasjonstakten vesentlig ned.

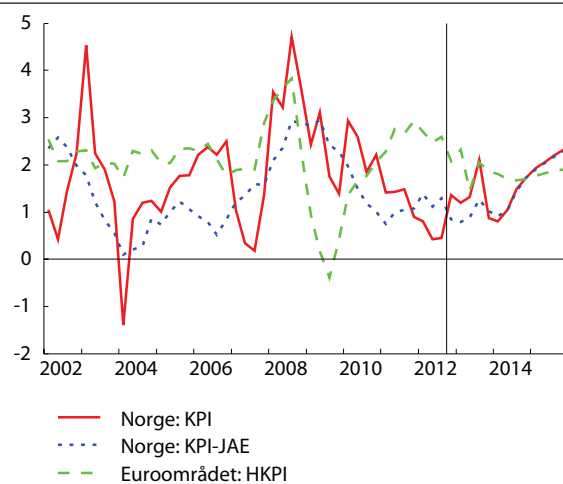
Prisen for varegrupper som audiovisuelt utstyr og teletstyr har i en årrekke gått ned langt mer enn det som kan føres tilbake til endringer i valutakursen. Dette kan forklares med stor teknisk framgang innen elektronikkbransjen og hyppig introduksjon av nytt utstyr med signifikant bedre egenskaper enn utgående modeller uten at dette har gitt økte priser. Den samme utviklingen ser vi innen teletjenester der kapasiteten i linjenett og øvrig kommunikasjonssamband oppgraderes uten at prisene øker for forbrukerne. Prisene på teletjenester har vært i kontinuerlig fall siden 1990.

Ifølge nasjonalregnskapet består om lag 40 prosent av husholdningenes totale varekonsum av varehandelsansvarer og transportmarginer når man trekker fra indirekte skatter i konsumentenes kjøperpriser. Marginer i mellomleddene påløper både for hjemmeproduserte varer på veien fra fabrikk til forbruker, og for importvarer hvor produktprisene i utgangspunktet måles ved grensa. Innen varehandel er innslaget av utenlandsk arbeidskraft forholdsvis stort og lønnsutviklingen i næringen har vært litt svakere enn industrilønnsveksten etter at arbeidsinnvandringen skjøt fart i 2004. Lav vekst i lønnskostnader per time samt høy vekst i produktiviteten innen varehandelen, har bidratt til at også prisveksten for norskproduserte varer og tjenester har vært lav. Økt konkurranse fra utenlandske aktører innen logistikk- og transport, der en stor andel av importen til Norge nå foregår med vogntog fra lavkostnadsland, presser ned marginene for varetransport. Innen varehandel og transport tar man i økende grad i bruk automatiserte logistikkløsninger for å effektivisere vareflyten, samt forenkle rutine for innkjøp og ordre. Dette bidrar til å øke produktiviteten. Disse trekkene kommer trolig til å ha betydning for den generelle prisveksten også i årene framover.

Den økte netthandelen og bruken av internett generelt virker trolig også konkurransefremmende for mange produkter. Ved at man med få tastetrykk kan sammenligne priser på relativt homogene produkter og enkelt kan innhente tilbud på ulike tjenester begrenses mulighetene for enkeltaktører til ensidig å øke marginene uten å risikere tap av markedsandeler.

Prisøkningen på matvarer har vært beskjeden i hele år, spesielt når man også tar hensyn til at matvaremomsen ble endret fra 14 til 15 prosent ved inngangen til året. Jordbruksoppgjøret setter rammer for prisutviklingen på matvarer og ble vedtatt med moderate økninger i

Figur 2.15. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

målprisene. Regjeringen varslet i statsbudsjettet en omlegging fra krone- til prosenttoll på storfe og lam i tillegg til noen ostetyper. Statens landbruksforvaltning har avholdt auksjonene for neste års tollfrie kvoter for de fleste landbruksvarer. Overgangen til prosenttoll førte ikke til noe prishopp på de tollfrie kvotene for disse produktene, og dette tyder på at omleggingen vil ha begrenset betydning for prisene i norske butikker på kort sikt. Vi antar at den moderate veksten i matvareprisene fortsetter inn i 2013 i tråd med hovedlinjene i årets jordbruksavtale, og at den underliggende prisveksten for denne varegruppen øker moderat i årene framover.

Konsumgrupper som trekker KPI-veksten opp finner man særlig innen ulike former for tjenesteyting. Betalt og beregnet husleie steg med henholdsvis 2,0 og 1,8 prosent fra oktober 2011 til oktober 2012. Pristigningstakten for disse gruppene har vært relativt stabil gjennom året. Vi forventer at prisen på husleier tar seg opp i takt med økningen i den generelle prisveksten i årene framover.

I de siste månedene er det observert tiltakende inflasjonstakt for en del type transporttjenester. Dette gjelder for passasjertransport med fly, drosje og båt, og dessuten for posttjenester.

Spesielt for flytjenester peker en ytterligere skjerpet konkurransesituasjon mot en mer moderat prisutvikling framover. For norskproduserte tjenester med stort innslag av arbeidskraft er utviklingen i prisene nærmere knyttet til lønnsutviklingen. For denne typen tjenester har mulighetene for teknisk framgang i produksjonen vært begrenset.

Lave elektrisitetspriser har bidratt til at 12-månedersveksten i KPI har ligget markant under KPI-JAE i inneværende år. Ressurssituasjonen i kraftmarkedet tilsier fortsatt lave priser, men prisene på terminkontraktene i Nord Pool området for 1. og 2. kvartal neste

år indikerer at strømprisene neste år vil øke noe i forhold til i år. Vi forventer en økning i elektrisitetspriser inklusive nettleie på 10 prosent neste år, og at prisene deretter utvikler seg omtrent i takt med den generelle prisstigningen. Usikkerheten rundt disse anslagene er som vanlig stor. Til tross for et forventet fall i oljeprisene fører anslaget på utviklingen i elektrisitetspriser for neste år til at KPI-veksten blir noe høyere enn veksten i KPI-JAE i 2013.

Vi antar at svake internasjonale vekstutsikter, kombinert med høyere prisstigning utenlands enn i Norge, bidrar til at den importveide valutakursen styrkes med i overkant av 3 prosent neste år. Med denne utviklingen ser vi for oss et ytterligere fall i prisene på importerte varer og tjenester og enda lavere underliggende prisstigning i 2013 enn i de foregående årene. Deretter vil den høyere lønnsveksten i Norge øke inflasjonen forholdsvis mer hjemme enn i utlandet. Sammen med et forventet fall i oljeprisen fører dette til en svekkelse av den importveide valutakursen. Da vil en noe svakere kroneverdi bidra til at de negative prisimpulsene fra import blir svakere og etter hvert skifter fortegn. Økte importpriser påvirker kostnadsutviklingen i alle næringer gjennom kjøp av produktinnsats og investeringsvarer, og bidrar isolert sett også til høyere produsentpriser innenlands. Med de anslag vi har lagt til grunn for utviklingen i lønnskostnader per time, arbeidsproduktivitet og importpriser vil veksten i KPI-JAE ifølge våre beregninger bli 1 prosent som årsgjennomsnitt i 2013. Deretter bidrar spesielt økte importpriser til gradvis sterkere indirekte og direkte kostnadsimpulser som slår ut i økt vekst i KPI-JAE. Veksten i KPI-JAE forventes å bli henholdsvis 1,3 og 2,1 prosent i 2014 og 2015. Vi har lagt til grunn at prisveksten på energivarer samlet sett blir nær den underliggende prisveksten i 2014 og 2015, slik at veksten i KPI og KPI-JAE blir ganske lik for disse årene. Høyere elektrisitetspriser neste år bidrar til at KPI-veksten anslås til 1,4 prosent for 2013. Dette blir i så fall 0,4 prosentpoeng over den underliggende prisveksten.

Tabell 2.4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2010-priser. Millioner kroner

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1	12.2	12.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 089 953	1 117 099	277 436	278 630	280 140	282 815	285 298	287 257	289 615
Konsum i husholdninger	1 040 627	1 066 563	264 814	266 087	267 479	270 114	272 405	274 530	276 931
Varekonsum	532 385	539 517	134 682	134 635	135 509	136 385	137 163	138 687	138 977
Tjenestekonsum	474 046	485 440	120 271	121 026	121 680	122 604	123 521	124 134	125 378
Husholdningenes kjøp i utlandet	62 645	70 184	16 813	17 533	17 610	18 312	19 044	19 091	19 678
Utlendingers kjøp i Norge	-28 449	-28 577	-6 953	-7 107	-7 320	-7 187	-7 324	-7 382	-7 103
Konsum i ideelle organisasjoner	49 326	50 535	12 622	12 543	12 660	12 701	12 893	12 727	12 684
Konsum i offentlig forvaltning	558 469	568 702	139 935	142 146	143 511	143 461	143 335	145 101	145 403
Konsum i statsforvaltningen	284 910	287 460	70 736	71 786	72 480	72 586	72 119	73 489	73 738
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	248 074	250 557	61 785	62 603	63 120	63 179	62 842	63 961	64 118
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	36 836	36 903	8 952	9 182	9 360	9 406	9 278	9 527	9 620
Konsum i kommuneforvaltningen	273 559	281 241	69 199	70 360	71 031	70 875	71 216	71 612	71 665
Bruttoinvestering i fast realkapital	481 985	518 409	129 331	122 970	131 722	133 998	135 695	137 007	138 283
Utvinning og rørtransport	124 166	141 612	33 464	33 981	37 182	37 027	38 372	40 325	39 594
Tjenester tilknyttet utvinning	1 318	-4 013	-9	-4 264	173	81	233	235	718
Utenriks sjøfart	16 753	12 190	3 534	2 607	2 718	3 392	4 003	3 294	2 473
Fastlands-Norge	339 748	368 621	92 388	90 850	91 579	93 313	93 175	93 320	95 404
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	258 219	285 297	69 594	71 960	71 215	72 440	72 338	73 337	74 851
Næringer	160 246	165 914	41 233	41 700	41 011	41 911	42 171	42 056	41 442
Industri og bergverk	20 288	21 205	5 111	5 048	5 457	5 580	5 482	5 663	4 960
Annen vareproduksjon	38 944	42 230	10 282	10 615	10 526	10 741	11 125	10 507	10 045
Tjenester	101 014	102 479	25 840	26 037	25 027	25 590	25 564	25 886	26 437
Boliger (husholdninger)	97 973	119 384	28 361	30 259	30 204	30 530	30 167	31 282	33 409
Offentlig forvaltning	81 529	83 324	22 794	18 891	20 364	20 872	20 837	19 983	20 553
Lagerendring og statistiske avvik	110 207	113 523	34 139	25 661	20 904	33 802	26 944	29 866	30 740
Bruttoinvestering i alt	592 192	631 932	163 470	148 632	152 626	167 800	162 639	166 874	169 023
Innenlandsk sluttanvendelse	2 240 614	2 317 733	580 841	569 408	576 277	594 076	591 272	599 232	604 042
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1 988 170	2 054 421	509 759	511 626	515 230	519 589	521 808	525 678	530 422
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	639 998	652 025	162 729	161 036	163 875	164 333	164 172	165 084	165 956
Eksport i alt	1 029 969	1 011 430	251 175	249 220	259 888	251 189	260 705	261 976	253 861
Tradisjonelle varer	299 222	299 237	72 580	76 350	76 257	73 891	76 444	76 058	76 410
Råolje og naturgass	471 179	441 961	113 446	104 949	116 640	107 283	114 933	116 291	109 522
Skip, plattformer og fly	8 626	13 768	1 532	6 598	2 990	2 666	2 050	3 147	2 007
Tjenester	250 942	256 465	63 618	61 322	64 001	67 350	67 277	66 481	65 922
Samlet sluttanvendelse	3 270 583	3 329 163	832 016	818 627	836 164	845 266	851 977	861 208	857 903
Import i alt	726 317	753 912	196 673	180 229	184 100	194 004	191 545	194 193	196 313
Tradisjonelle varer	435 333	451 068	113 877	111 209	111 296	114 437	115 056	113 868	116 048
Råolje og naturgass	11 893	11 964	5 432	2 370	2 643	2 724	3 236	4 394	2 714
Skip, plattformer og fly	29 987	36 025	16 986	6 026	6 768	6 348	6 075	6 598	5 725
Tjenester	249 104	254 855	60 379	60 624	63 393	70 495	67 178	69 334	71 826
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 544 266	2 575 251	635 343	638 398	652 064	651 262	660 432	667 015	661 590
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 987 362	2 036 566	500 764	508 322	513 474	515 996	520 855	524 898	528 470
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	556 904	538 685	134 579	130 076	138 591	135 266	139 577	142 117	133 120
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 703 716	1 747 295	429 012	436 231	440 827	442 823	447 740	450 850	453 190
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 303 289	1 337 315	327 766	333 743	337 823	339 409	344 032	347 049	348 997
Industri og bergverk	183 527	187 309	46 404	46 763	47 138	47 143	47 430	47 403	48 689
Annen vareproduksjon	219 184	224 074	53 401	55 432	57 993	58 199	60 584	62 445	61 137
Tjenester inkl. boligjenester	900 578	925 932	227 962	231 548	232 692	234 067	236 018	237 201	239 171
Offentlig forvaltning	400 427	409 980	101 246	102 488	103 004	103 413	103 708	103 801	104 193
Produktavgifter og -subsidier	283 646	289 271	71 752	72 091	72 647	73 173	73 115	74 048	75 280

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2010-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1	12.2	12.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,8	2,5	0,3	0,4	0,5	1,0	0,9	0,7	0,8
Konsum i husholdninger	4,0	2,5	0,2	0,5	0,5	1,0	0,8	0,8	0,9
Varekonsum	5,2	1,3	-1,0	0,0	0,6	0,6	0,6	1,1	0,2
Tjenestekonsum	1,8	2,4	0,9	0,6	0,5	0,8	0,7	0,5	1,0
Husholdningenes kjøp i utlandet	12,5	12,0	3,4	4,3	0,4	4,0	4,0	0,2	3,1
Utlendingers kjøp i Norge	6,1	..	-3,7	2,2	3,0	-1,8	1,9	0,8	-3,8
Konsum i ideelle organisasjoner	..	2,5	1,9	-0,6	0,9	0,3	1,5	-1,3	-0,3
Konsum i offentlig forvaltning	1,3	1,8	0,7	1,6	1,0	0,0	-0,1	1,2	0,2
Konsum i statsforvaltningen	..	..	0,3	1,5	1,0	0,1	-0,6	1,9	0,3
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	..	1,0	0,4	1,3	0,8	0,1	-0,5	1,8	0,2
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	..	..	-0,6	2,6	1,9	0,5	-1,4	2,7	1,0
Konsum i kommuneforvaltningen	3,0	2,8	1,1	1,7	1,0	-0,2	0,5	0,6	0,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	..	7,6	3,2	-4,9	7,1	1,7	1,3	1,0	0,9
Utvinning og rørtransport	..	14,1	5,0	1,5	9,4	-0,4	3,6	5,1	-1,8
Tjenester tilknyttet utvinning	..	..	-102,1	..	-104,1	-53,1	185,7	1,0	205,9
Utenriks sjøfart	..	..	-8,3	-26,2	4,2	24,8	18,0	-17,7	-24,9
Fastlands-Norge	..	8,5	3,9	-1,7	0,8	1,9	-0,1	0,2	2,2
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	..	10,5	3,0	3,4	-1,0	1,7	-0,1	1,4	2,1
Næringer	..	3,5	-1,4	1,1	-1,7	2,2	0,6	-0,3	-1,5
Industri og bergverk	..	4,5	0,0	-1,2	8,1	2,2	-1,8	3,3	-12,4
Annen vareproduksjon	3,3	8,4	0,5	3,2	-0,8	2,0	3,6	-5,6	-4,4
Tjenester	..	1,5	-2,5	0,8	-3,9	2,2	-0,1	1,3	2,1
Boliger (husholdninger)	..	21,9	10,0	6,7	-0,2	1,1	-1,2	3,7	6,8
Offentlig forvaltning	..	2,2	7,0	-17,1	7,8	2,5	-0,2	-4,1	2,9
Lagerendring og statistiske avvik	423,6	3,0	33,3	-24,8	-18,5	61,7	-20,3	10,8	2,9
Bruttoinvestering i alt	4,1	6,7	8,3	-9,1	2,7	9,9	-3,1	2,6	1,3
Innenlandsk sluttanvendelse	3,2	3,4	2,5	-2,0	1,2	3,1	-0,5	1,3	0,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1,5	3,3	1,0	0,4	0,7	0,8	0,4	0,7	0,9
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	..	1,9	1,5	-1,0	1,8	0,3	-0,1	0,6	0,5
Eksport i alt	..	..	-1,6	-0,8	4,3	-3,3	3,8	0,5	-3,1
Tradisjonelle varer	3,4	..	-1,8	5,2	-0,1	-3,1	3,5	-0,5	0,5
Råolje og naturgass	..	..	-0,2	-7,5	11,1	-8,0	7,1	1,2	-5,8
Skip, plattformer og fly	..	59,6	-15,9	330,8	-54,7	-10,8	-23,1	53,5	-36,2
Tjenester	12,1	2,2	-3,5	-3,6	4,4	5,2	-0,1	-1,2	-0,8
Samlet sluttanvendelse	2,3	1,8	1,2	-1,6	2,1	1,1	0,8	1,1	-0,4
Import i alt	9,0	3,8	7,3	-8,4	2,1	5,4	-1,3	1,4	1,1
Tradisjonelle varer	9,1	3,6	2,0	-2,3	0,1	2,8	0,5	-1,0	1,9
Råolje og naturgass	..	..	128,5	-56,4	11,5	3,1	18,8	35,8	-38,2
Skip, plattformer og fly	..	20,1	170,1	-64,5	12,3	-6,2	-4,3	8,6	-13,2
Tjenester	12,5	2,3	-4,2	0,4	4,6	11,2	-4,7	3,2	3,6
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	..	1,2	-0,5	0,5	2,1	-0,1	1,4	1,0	-0,8
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1,7	2,5	0,7	1,5	1,0	0,5	0,9	0,8	0,7
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	..	..	-4,8	-3,3	6,5	-2,4	3,2	1,8	-6,3
Fastlands-Norge (basisverdi)	1,5	2,6	0,6	1,7	1,1	0,5	1,1	0,7	0,5
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,6	2,6	0,3	1,8	1,2	0,5	1,4	0,9	0,6
Industri og bergverk	2,4	2,1	0,1	0,8	0,8	0,0	0,6	-0,1	2,7
Annen vareproduksjon	..	2,2	-2,6	3,8	4,6	0,4	4,1	3,1	-2,1
Tjenester inkl. boligjenester	2,2	2,8	1,0	1,6	0,5	0,6	0,8	0,5	0,8
Offentlig forvaltning	..	2,4	1,6	1,2	0,5	0,4	0,3	0,1	0,4
Produktavgifter og -subsidier	3,0	2,0	1,4	0,5	0,8	0,7	-0,1	1,3	1,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2010=100**

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1	12.2	12.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	100,0	101,3	100,4	101,6	101,2	101,2	102,2	101,7	102,1
Konsum i offentlig forvaltning	100,0	103,9	103,1	103,2	103,9	105,4	106,0	107,0	108,3
Bruttoinvestering i fast kapital	100,0	103,5	101,8	102,8	103,5	105,9	105,7	106,6	106,4
Fastlands-Norge	100,0	103,8	102,1	103,5	104,2	105,4	106,0	107,0	107,4
Innenlandsk sluttanvendelse	100,0	102,9	102,2	102,9	102,3	103,5	105,0	105,0	104,9
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	100,0	102,5	101,4	102,4	102,5	103,1	103,9	104,1	104,7
Eksport i alt	100,0	112,8	110,5	112,5	112,1	116,8	118,1	114,8	115,1
Tradisjonelle varer	100,0	105,7	107,1	107,1	105,1	104,7	103,0	101,6	100,4
Samlet sluttanvendelse	100,0	105,9	104,7	105,8	105,4	107,4	109,0	108,0	107,9
Import i alt	100,0	102,9	103,3	103,2	102,1	103,7	103,4	104,1	103,2
Tradisjonelle varer	100,0	104,2	104,5	103,9	103,9	104,7	104,6	104,3	104,9
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	100,0	106,8	105,1	106,6	106,3	108,5	110,6	109,1	109,3
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	100,0	102,6	101,9	102,7	102,7	102,8	103,6	104,1	104,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1	12.2	12.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,2	1,3	-0,1	1,2	-0,4	0,0	1,0	-0,5	0,4
Konsum i offentlig forvaltning	3,9	3,9	1,4	0,1	0,7	1,5	0,5	1,0	1,2
Bruttoinvestering i fast kapital	1,6	3,5	0,8	1,0	0,6	2,4	-0,2	0,8	-0,2
Fastlands-Norge	1,9	3,8	0,7	1,4	0,6	1,2	0,6	0,9	0,4
Innenlandsk sluttanvendelse	3,9	2,9	0,8	0,7	-0,6	1,1	1,5	0,0	-0,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,6	2,5	0,5	0,9	0,1	0,6	0,8	0,2	0,6
Eksport i alt	7,5	12,8	3,5	1,8	-0,4	4,2	1,1	-2,8	0,2
Tradisjonelle varer	4,5	5,7	2,5	0,0	-1,9	-0,4	-1,6	-1,4	-1,1
Samlet sluttanvendelse	5,0	5,9	1,6	1,1	-0,5	2,0	1,5	-1,0	-0,1
Import i alt	0,9	2,9	1,5	-0,1	-1,1	1,6	-0,3	0,6	-0,8
Tradisjonelle varer	0,1	4,2	2,4	-0,6	-0,1	0,7	-0,1	-0,3	0,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	6,3	6,8	1,6	1,4	-0,3	2,1	1,9	-1,4	0,2
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	4,2	2,6	-0,2	0,9	0,0	0,1	0,8	0,5	0,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.12. Temabokser i Konjunkturtendensene. 2006-2012

ØA 4/2012

- Norsk oppgang: Noen faktorer bak forskjellen til konjunkturutviklingen ute, 22-23

ØA 1/2012

- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 18
- Prognoser for renta på rammelån, 19
- Hva skal til av renteøkning for å kvele boligveksten? 21
- Direkte og indirekte importandeler, 25

ØA 6/2011

- Bankkrise - igjen?, 6
- Krisetiltak rettet mot finansmarkedene, 15
- Revisjoner i husholdningenes finansielle stilling, 17

ØA 4/2011

- Europas gjeldsstruktur til besvær, 10
- Den spanske og italienske statsgjeldskrisen, 11
- Betydningen av sterkere kronekurs, 17
- Bedriftenes finansielle stilling, 27

ØA 3/2011

- Husholdningenes gjelds- og rentebelastning, 14
- Hva er konsumveksten per innbygger? 16
- Hva er husholdningenes finansielle stilling? 17
- Renteøkningenes bidrag til å dempe konjunkturoppgangen, 26

ØA 1/2011

- Statsgjeldskrisen i Europa, 9
- Mer aktiv bruk av finans- og pengepolitikken i konjunkturstabiliseringen 2012-2014, 17
- En finanspolitikk som følger 4-prosentbanen i 2011-2014, 18
- Kraftmarkedet framover, 31
- Direkte og indirekte importandeler, 37

ØA 6/2010

- Omlegging av KPI, 25
- Hva skjer med norsk økonomi med kraftigere nedgang internasjonalt?, 26

ØA 3/2010

- Gjeldskrisen i Europa, 10-11

ØA 1/2010

- Faktorer bak vekst og fall i konsumet 2005-2009, 18
- Lagerendringer og statistiske avvik, 23
- Fra lønn per normalårsverk til årslønn, 26
- Kraftmarkedet framover, 27
- Direkte og indirekte importandeler, 33

ØA 6/2009

- Inkludering og konjunkturer påvirker sykefraværet, 22
- Det kan gå verre, 25

ØA 4/2009

- Effekter på norsk økonomi av en mer markert internasjonal lavkonjunktur, 24-25
- Betydningen av den ekspansive finanspolitikken for utviklingen i norsk økonomi, 26

ØA 3/2009

- "Boligpriskrakk" – Hvilke effekter kan det få for norsk økonomi?, 17

ØA 1/2009

- Virkninger av lavere oljeinvesteringer, 19
- Kraftmarkedet framover, 26
- Direkte og indirekte importandeler, 32

ØA 6/2008

- Virkninger av alternative finanspolitiske tiltak, 24.

ØA 4/2008

- Virkninger av økte investeringer i offentlig infrastruktur, 11

ØA 3/2008

- Virkninger av økte energipriser, 23

ØA 1/2008

- Hvilken rentebane vil gi 2,5 prosent inflasjon?, 14.
- Realøkonomiske effekter av et kraftig børsfall, 21.
- Kraftmarkedet framover, 24.
- Verdensmarkedspriser på matvarer og prisutviklingen for matvarer i Norge, 25.
- Direkte og indirekte importandeler, 31.

ØA 6/2007

- Virkninger på norsk økonomi av et kraftigere internasjonalt tilbakeslag, 22-23.

ØA 4/2007

- Uro i internasjonale finansmarkeder, 9.
- Betydningen av renta i boligmarkedet, 15.

ØA 3/2007

- Virkninger av å "følge" handlingsregelen, 11.
- Virkninger av økt arbeidsinnvandring, 20-21.

ØA 1/2007

- Betydningen av internasjonale priser for norsk økonomi, 21.
- Kraftmarkedet framover, 22.
- Direkte og indirekte importandeler, 29.

ØA 6/2006

- Valutakursen med Norges Banks rentebane og SSBs modeller, 11.
- Betydningen av nedgangen i ledighet for lønnsvekst og inflasjon, 19.

Brukes det mye helsetjenester i Norge?

Erling Holmøy og Hans Henrik Scheel*

Artikkelen gir følgende svar på tre presiseringer av spørsmålet i tittelen: 1) Andelen av landets disponible inntekt som prioriteres til helseutgifter er omtrent den samme i Norge som i mange andre vesteuropeiske land. 2) Svært usikre anslag på den reelle bruken av helsetjenester per innbygger viser samme bilde, og at veksten på dette området har vært noe sterkere i vestlige EU-land enn i Norge. 3) Helseutgiften per innbygger koster mer i form av avkall på andre varer og tjenester i Norge enn i alle andre land, unntatt USA.

Artikkelens hensikt

Ulike varianter av spørsmålet i tittelen stilles ofte. Forsøk på svar leder raskt til statistikkene i SSB, Eurostat, OECD eller WHO. De mest brukte tallene for helseutgifter hentes fra nasjonale helseregnskap som er basert på felles retningslinjer beskrevet i OECD, Eurostat og WHO (2011). Hernæs og Brathaug (2012) beskriver sentrale tall og prinsipper i helseregnskapet. OECD presenterer sammenlignbare tall for helseutgifter og andre helserelaterte størrelser i «Health at a Glance». ¹ Melberg (2009, 2011, 2012a, 2012b) diskuterer internasjonale sammenligninger av helseutgifter. ²

Den som beveger seg inn i jungelen av helserelaterte tall, kan imidlertid lett ende opp som mer forvirret enn opplyst. Faren er stor for at man kommer tilbake med tall som brukes i sammenhenger hvor de er irrelevante og/eller misvisende. For eksempel hevder Møinichen-Berstad (2012) at regjeringen og andre miljøer har brukt tall fra OECD og SSB til å skape et inntrykk av at Norge bruker langt mer på helse enn det som faktisk er tilfelle. Spesielt argumenterer han for at volumet av helsetjenester per innbygger ligger lavere i Norge enn i «sammenlignbare land», og at dette volumet har vokst betydelig mindre enn det Statistisk sentralbyrå (2011) hevdet. Et klikk på <http://www.forskning.no/artikler/2012/april/319374> gir et innblikk i debatten som fulgte.

Ambisjonen i denne artikkelen er å etablere noen veivisere i jungelen av tall om helseutgifter. Vi gjør dette ved å gi tre alternative presiseringer av tittelspørsmålet

* Takk til Ann Lisbeth Brathaug, Kjersti Helene Hernæs, Torbjørn Hægeland, Julie Kjølvik og Lars Svennebye for kommentarer.

¹ Den ferskeste «Health at a Glance» kom i november 2012 og kan leses på http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-europe-2012_9789264183896-en.

² Se også Gerdtham og Jönsson (1991, 1994, 2000) og Häkkinen og Journard (2007).

Erling Holmøy er forsker ved Gruppe for offentlig økonomi (erling.holmoy.ssb.no).

Hans Henrik Scheel er Administrerende direktør i Statistisk sentralbyrå (hans.scheel.ssb.no)

som vi mener er interessante og/eller gjengangere i den offentlige debatten. Vi forklarer hvilke tall som er relevante når de tre presiserte spørsmålene skal besvares, og vi besvarer dem med tall, så langt det er mulig. En lignende hensikt har Hans Olav Melberg i flere arbeider. Blant annet viser Melberg (2012) at Norge bruker henholdsvis to prosent mindre og dobbelt så mye som andre land på helse ved å veksle mellom to ulike mål. Han konkluderer med at målene, og dermed svarene, må bestemmes av spørsmålene. Hva er så de viktigste spørsmålene? Her er vi mer eksplisitte enn Melberg, og på noen spørsmål gir vi andre svar enn ham.

De spørsmålene vi stiller, og den måten vi besvarer dem på, mener vi har relevans også når man skal belyse hvor mye Norge bruker på andre formål, spesielt der offentlig forvaltning har et stort ansvar for produksjon og finansiering. Det gjelder for eksempel omsorg for barn og eldre, utdanning og infrastruktur.

Presiseringer av «bruk», «mye» og «helsetjenester»

Ulike presiseringer av disse tre ordene i tittelspørsmålet gir vidt forskjellige svar. Vi lar *mye (lite)* bety *større (mindre)* enn *noe annet*. Vi konsentrerer oss om de to vanligste sammenligningene, nemlig mellom år og mellom land. Presiseringene av «helsetjenester» og «bruk» krever mer plass.

Hva inkluderes i «helsetjenester» og helseutgifter?

I det internasjonale systemet for helseregnskapet deles helsetjenester inn i de seks hovedkategorier som er vist i tabell 1, uavhengig av om de er produsert i offentlig eller privat sektor. Dessuten skiller utgiftstallene ut *investeringer* til helseformål. Det er lite uenighet om hva som er kjernetjenester, og det meste av ressursene i helsesektoren går med her, se tabell 1 som viser helseutgiftens fordeling på tjenestekategorier i Norge i 2011. I helsesektorens gråsoner finner vi administrasjon, forskning, forebygging, helsetjenester som utføres av familien, samt tjenester som ikke er direkte sykepleie, men som folk med dårlig helse ikke klarer selv, eksempelvis rengjøring. Hvilke av disse tjenestene inngår i helseutgiftene?

Tabell 1. Prosentvis fordeling av helseutgifter i Norge i 2011 på hovedkategorier av tjenester

1. Medisinsk behandling (utført på sykehus, av allmennlege, spesialist, tannlege, fysioterapeut, kiropraktor) og rehabilitering	48,5
2. Sykehjemstjenester og hjemmesykepleie	28,0
3. Støttetjenester (røntgen- og laboratorietjenester, ambulans og pasienttransport)	6,4
4. Medisinske produkter (legemidler og sykepleieartikler for pasienter som ikke er innlagt)	10,4
5. Forebyggende og helsefremmende arbeid	2,4
6. Helseadministrasjon	0,9
7. Investeringer	3,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå (<http://www.ssb.no/helsesat/tab-2012-04-19-02.html>)

I de norske tallene i tabell 1 omfatter Forebyggende og helsefremmende arbeid driftsutgiftene til Helsedirektoratet, Folkehelseinstituttet, skolehelsetjeneste, helsestasjoner, helserelatert forsknings- og utredningsvirksomhet, Nasjonalt kunnskapssenter for helse-tjenesten, og annen forebygging. Helseadministrasjon omfatter driftsutgiftene i Helse- og omsorgsdepartementet, Bioteknologinemnda, Statens strålevern, Statens helsetilsyn, Norsk pasientskadeerstatning, Pasientskadenemnda, Statens legemiddelverk, Apotekvesenet, legemiddelfaglige tiltak, stimulerings-tiltak for psykisk helse, samt noen andre mindre poster.

Ulønnede helsetjenester utført av familie/venner er utelatt i Helseregnskapet på grunn av åpenbare måleproblemer. Det svekker statistikkens informasjonsverdi når man vil sammenligne den samlede bruken av helsetjenester i ulike år, og i ulike land. Problemet må antas å øke desto «enklere» helsetjenester man ser på, spesielt pleie og omsorg. De nordiske landene har gått lenger enn de fleste andre land i å flytte enkle tjenester fra husholdningene til den formelle økonomien. Jo mer av tjenesteytingen som formaliseres på denne måten, desto mer av den synes i statistikken. Sannsynligvis undervurderer derfor statistikken omfanget av enkle helsetjenester og pleie og omsorg i tidligere tider og i land med relativt lav kvinnelig yrkesdeltakelse.

Ifølge OECD, Eurostat, WHO (2011) skal landenes helseregnskap fremover inkludere personlige tjenester (hjelp til blant daglige gjøremål og personlig hygiene) når de tilbys sammen med sykepleie som en «tjenestepakke». De norske tallene for pleie og omsorg har allerede inkludert slike personlige tjenester, mens andre land, for eksempel Sverige, hittil har utelatt dem.³ Norske pleie- og omsorgsutgifter tallfestes på grunnlag av regnskapsdata fra kommunene (KOSTRA⁴). Fra disse må man trekke ut et anslag på den andelen av

personlige tjenester som er helserelatert. For institusjonsbaserte tjenester settes denne lik den andelen sykehjems plasser utgjør av alle plassene i syke- og aldershjem. For hjemmetjenestene anslås den på grunnlag av tall for hjemmesykepleie.⁵

«Bruken av tjenester»

Vi presiserer *bruk* på tre måter. Det gir like mange presiseringer av tittelspørsmålet:

1. *Hvor mye utgjør helseutgiftene av landets samlede inntekter?* Svaret på dette uttrykker hvor høyt helse-tjenester prioriteres i forhold til andre goder.
2. *Hvor mye helsetjenester forbruker gjennomsnittspersonen?* Spørsmålet er prinsipielt sett av samme type som en etterlysning av hvor mye mat gjennomsnittspersonen spiser. Her blir det avgjørende å finne adekvate kvantumsmål for det som brukes av ulike helsetjenester, samt å veie dette sammen til ett samlemål. Dette er det eneste av våre tre spørsmål hvor det er relevant å finne ut hvor mye «helse får vi per krone» i ulike land og år.
3. *Hvor mye kan kjøpes av andre varer og tjenester for helseutgiften per innbygger?* Svaret gir en såkalt alternativverdi knyttet til gjennomsnittsbruken av helsetjenester.

Hvor mye utgjør helseutgiftene av landets samlede inntekter?

Hvis man vil vite hvor høyt husholdninger prioriterer for eksempel ferie, vil man ønske tall for ferieutgiftenes andel av husholdningens disponible inntekt. Tilsvarende kan et lands prioritering av helsetjenester belyses med tall for de samlede offentlige og private helseutgiftenes andel av den landets disponible inntekt (DI). Begge størrelser skal måles i løpende priser. DI defineres som brutto nasjonalprodukt (BNP) minus kapitalslit, tillagt nordmenns inntekter opptjent i utlandet og fratrukket utlendingers inntekt opptjent i Norge, netto skattebetalinger og stønader til utlandet. Norges DI utgjorde 86,6 prosent av BNP i 2011. Tilsvarende forholdstall for EURO-området (17 land) og USA var henholdsvis 83,2 og 88,1 prosent. For de fleste land utgjør kapitalslitet den største forskjellen mellom DI og BNP.

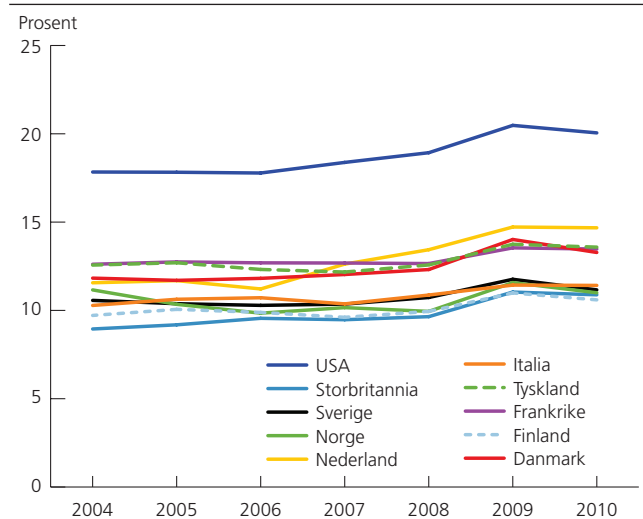
Figur 1 viser prioriteringen av helseformål målt på denne måten i årene 2004-2010 i en del OECD-land som har mange fellestrekk med Norge materielt og kulturrelt. Norge prioriterer helsetjenester omtrent like høyt som Italia, Sverige, Storbritannia og Finland. I disse landene lå helseutgiftsandel av DI rundt 11 prosent i 2010. Den norske andelen har variert mellom 10 og 11 prosent på 2000-tallet. USA er i en klasse for seg i å prioritere helsetjenester høyt. Her økte helseandelen av DI fra 18 til 20 prosent fra 2004 til 2010. Prioriteringen

³ Den avgrensningen Sverige har valgt førte til at de helserelaterte pleie- og omsorgsutgiftene andel av samlede svenske helseutgifter var kun 7 prosent i 2009, mens den tilsvarende andelen i Norge var 27,3 prosent. Foreløpige beregninger for Sverige indikerer at denne andelen vil stige til ca. 20 prosent for Sverige når samme avgrensning blir lagt til grunn.

⁴ KOSTRA er en forkortelse for kommune-stat-rapportering, se <http://www.ssb.no/vis/kommregnko/art-2012-06-15-01.html>

⁵ Tallgrunnlaget her er *Institusjonsbasert pleie- og omsorgsstatistikk* (IPLoS), se <http://www.ssb.no/pleie/>

Figur 1. Andelen av disponibel netto nasjonalinntekt brukt på helseutgifter i utvalgte land. Løpende priser. Prosent

Kilde: Egne beregninger basert på OECDs tall for helseutgifter og disponibel inntekt.

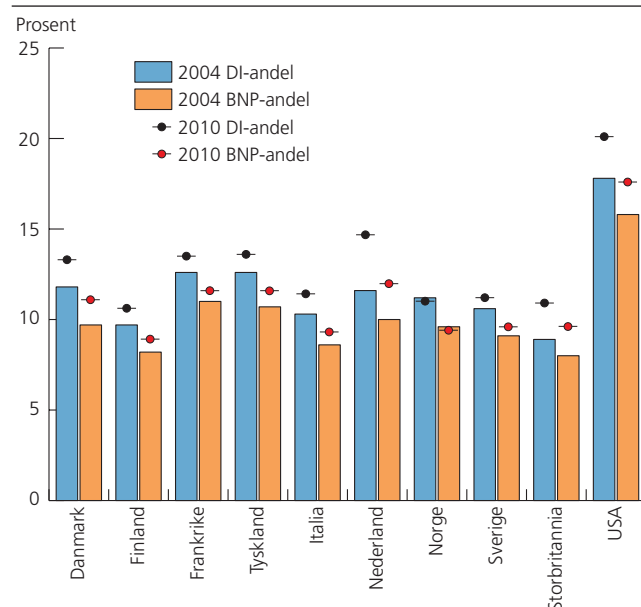
av helsetjenester i Nederland, Tyskland, Danmark og Frankrike er lavere enn i USA, men høyere enn i Norge.

DI-begrepet brukes imidlertid sjelden. Det vanlige er å se på andeler av BNP når man sammenligner utgifter til helse eller andre formål mellom land. Det skyldes delvis at anslagene på kapitalslit kan være sjablongmessige og upresise. Men det kan også skyldes ubetenksomhet og «gammel vane». Innholdsmessig bør DI være et begrep som er lettere å forstå enn BNP, fordi det er analogt med det tilsvarende husholdningsbegrepet og ligger nærmere inntektsbegrep man legger til grunn i mange andre økonomiske resonneringer.⁶ Hvis det ikke hadde vært for problemer med å måle komponenter i DI som man i mindre grad har ved måling av BNP, er det gode grunner til å belyse prioriteringen av helse med DI-andeler fremfor BNP-andeler. Spesielt vil et lands sparing og utgifter til helse og andre formål summere seg til landets disponible inntekt, men ikke til BNP.

Så lenge kapitalslitet utgjør en relativt konstant hovedforskjell mellom DI og BNP, kan det synes som pedantisk å insistere på at prioritering av helse eller andre formål bør måles med DI-andeler fremfor BNP-andeler; begge mål vil gi tilnærmet det samme bildet av prioriteringen. Men i en stadig mer globalisert verdensøkonomi kan nasjonalproduktet (både brutto og netto) komme til å gi et stadig mer misvisende mål på DI. Økt internasjonal mobilitet av arbeidskraft og kapital kan øke strømmene mellom land av kapitalinntekter, lønn, skatter, trygder og private overføringer. Et ekstremt eksempel er Luxembourg, hvor halve arbeidsstyrken bor utenfor landet.

⁶ For OECD-landene er det liten forskjell mellom den disponible inntekten og nasjonalinntekten. Forskjellen består i hovedsak av overføringer, herunder U-hjelp og penger innvandrere sender til sine familier i andre land.

Figur 2. Helseutgiftenes andel av disponibel netto nasjonalinntekt (DI) og BNP i utvalgte land. Løpende priser. 2004 og 2010. Prosent

Kilde: Egne beregninger basert på OECDs tall for helseutgifter, BNP og disponibel nasjonalinntekt.

For Norge som høster forbigående inntekter fra utvinning av ikke-fornybare naturressurser (grunnrente), vil heller ikke DI være et perfekt inntektsbegrep. I likhet med nasjonalproduktet, vil også DI inkludere ren omplassering fra ressursformue til finansformue. Men når inntektene fra salg av naturressursene spares, vil DI etter hvert gi et bedre bilde av landets inntekter enn BNP. Gradvis bortfall av løpende petroleumsinntekter, etter hvert som reservene tømmes, vil isolert sett redusere både nasjonalproduktet og DI, men DI vil – i motsetning til nasjonalproduktet – også inkludere økende avkastning fra oljefondet. Under en slik utvikling ville uforandret prioritering av ulike formål i form av konstante utgiftsandeler av DI, innebære økende utgiftsandeler av BNP for alle formål.

Figur 2 viser at helseutgiftenes andeler av henholdsvis BNP og DI gir tilnærmet samme bilde av prioriteringen av helse når vi sammenligner mellom land og mellom årene 2004 og 2010. (2004 er første år med helseregnskap basert på felles retningslinjer.) Figur 1 viser at utviklingen mellom 2004 og 2010 er relativt jevn for landene i figur 2. For Norge vil helseutgiftenes andel av DI ligge 1-2 prosentpoeng høyere enn BNP-andelen. I Norge har mellom 9 og 10 prosent av BNP gått til helseformål i de senere år. Dette er omtrent som i de andre nordiske landene og svært nær gjennomsnittet for hele OECD-området. I 2009 utgjorde helseutgiftene i Norge 8,9 prosent av BNP og 10,5 prosent av disponibel nasjonalinntekt.

Hvor mye helsetjenester forbruker gjennomsnittspersonen?

Gitt at vi har tall for alle helseutgiftene i de landene eller årene vi vil sammenligne, krever svaret på dette spørsmålet en enkel og en vanskelig beregning. Det

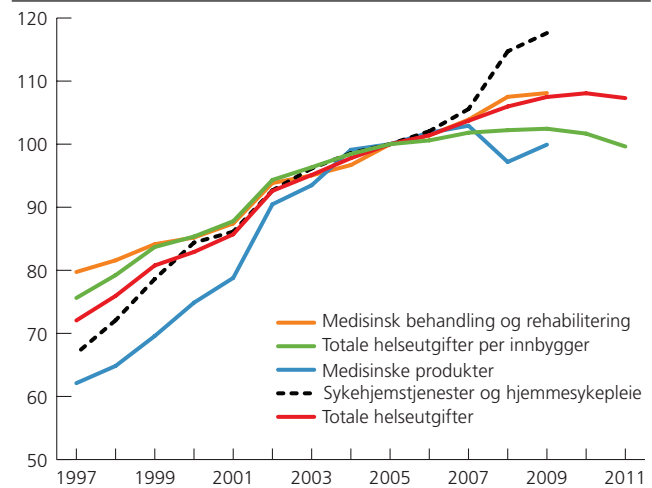
enkle er å dividere disse nasjonale utgiftstallene, omregnet til felles valuta, på antall innbyggere. Det vanskelige er å måle hvor mye helsetjenester som leveres til gjennomsnittspersonen. Det siste krever at en veier sammen antall hofteoperasjoner, fødsler, medisiner, fastlegebesøk og svært mange andre ulike varer og tjenester som produseres i løpet av et gitt år til ett totaltall. Her må det lages en volumindeks. Normalt avledes volumindekser fra nominelle verditall ved at korrigerer bort den delen av verdiveksten som skyldes endringer i prisene på de enkelte tjenestene. Problemet med å lage en volumindeks for helsetjenester er i praksis enda vanskeligere enn å sammenligne epler og pærer, blant annet fordi man mangler markedspriser for de aller fleste, og særlig de mest brukte, helsetjenestene. Dessuten skal man ikke kun måle volumendringene over tid i hvert enkelt land, men også volumforskjellene mellom land i gitte år.

I det norske helseregnskapet måles volumutviklingen for helsetjenester over tid både via deflatering av nominelle verditall og ved direkte anslag på volumutviklingen. Blant annet anslås volumutviklingen for sykehustjenester og helserelatert pleie og omsorg direkte på grunnlag av utviklingen i DRG-poeng (diagnoserelaterte grupper) fra Norsk pasientregister, se Hernæs og Brathaug (2012). DRG-poeng er et produktivitetsmål. De måler ressursbruken per tjenesteenhet, for eksempel per hofteoperasjon. For helserelatert pleie og omsorg i institusjoner måles volumutviklingen ved endringer i antall sykehjemsplasser. For kollektive helsetjenester beregnes volumutviklingen ved å deflatere nominelle utgiftstall med relevante kostnadsindekser. For blant annet tannhelsetjenester og legemidler brukes delindekser fra konsumprisindeksen til å deflatere de relevante utgiftstallene. Normalt vil ingen av disse målene på volumutviklingen fange opp eventuelle forbedringer av tjenestenes kvalitet. Sannsynligvis har kvaliteten på de fleste helsetjenestene bedret seg, og den målte volumveksten blir dermed for lav.

Figur 3 viser volumet av de samlede helsetjenestene i Norge per innbygger økte med i alt 37,6 prosent fra 1997 til 2011, dvs. en årlig realvekst på tilnærmet 2 prosent, etter utflating i 2010 og 2011. Her må det tas forbehold, fordi tallene for 2010 og 2011 er foreløpige. Veksten per innbygger har vært noe svakere enn den samlede realveksten. Volumet av helsetjenestene per innbygger har falt etter 2008 til omtrent samme nivå som i 2005-2006.

Hvordan er så gjennomsnittsnordmannens forbruk av helsetjenester sammenlignet med tilsvarende forbruk i andre land? For å svare må man korrigerer helseutgiftene per innbygger, regnet i felles valuta, for at prisene de ulike helsetjenestene, for eksempel hofteoperasjoner og lungekreftbehandling, varierer mellom land. Dette krever kjøpekraftspariteter som er spesifikk for helsetjenester. Eurostat og OECD samarbeider om å lage slike, men de har foreløpig svakheter som gjør at OECD ikke bruker dem.

Figur 3. Volumutvikling for enkelte helsetjenester i Norge, alle helsetjenester totalt og per innbygger. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå (basert på http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXsid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selecttable/hovedtabellHjem.asp&KortnavnWeb=helsesat)

Det gjør imidlertid Møinichen-Berstad (2012). Han finner da følgende: Det reelle gjennomsnittsforkullet av helsetjenester per innbygger vokste saktere i Norge enn i de vestlige EU-landene fra 1999 til 2009. I 1999 lå den norske gjennomsnittsbuiken ca. 5 prosent over snittet for de vestlige EU-landene og ca. 13 prosent høyere enn i Sverige. I 2009 lå den norske gjennomsnittsbuiken på tilnærmet samme nivå som gjennomsnittet for de vestlige EU-landene. På samme nivå lå også Sverige, Danmark og Østerrike. Det individuelle gjennomsnittsforkullet av helsetjenester var høyest i Nederland og Sveits, hvor det lå tilnærmet 20 prosent over det norske nivået. Også i Tyskland og Frankrike lå dette gjennomsnittsforkullet høyere enn i Norge. Blant vesteuropeiske land lå gjennomsnittsforkullet omkring 15 prosent lavere enn det norske i Belgia, Spania, Island og Finland i 2009. Også det danske gjennomsnittsforkullet var lavere enn det norske. Polakker og ungarene hadde omtrent halvparten av nordmenns helseforbruk.

Hvorfor vil ikke OECD bruke de spesifikke kjøpekraftsparitetene for helse? For det første fordi det ikke finnes markedspriser for flertallet av tjenestene - de omsettes jo ikke i markeder. Selv for markedsomsatte legemidler er det vanskelig å måle genuine prisforskjeller på grunn av blant annet ulike reguleringer, styrke og pakningsstørrelser. I tillegg er landenes helseutgifter ulikt fordelt på de enkelte helsetjenestene, slik at betydningen av hver enkelt pris for samlet helseutgift varierer fra land til land.

Disse problemene har ført til at OECD/Eurostat i stor grad bruker prisene på innsatsfaktorene i helsesektoren til å anslå priser på helsetjenester. Lønn vil dominere helsekostnadene i alle land. Man har imidlertid ikke systematisk informasjon om produktivitetforskjellene i helsesektoren mellom ulike land, og man gjør heller ikke noe forsøk på å anslå disse. Det vi ønsker svar på er: Hvor mange kurver med et gitt innhold av ulike helsetjenester får vi for gjennomsnittsnordmannens

helseutgift i ulike land (etter omveksling til gangbar valuta)? Det svaret man faktisk får, ligger nær tallet på timeverk fra helsepersonell som kan lønnes med dette beløpet.

Selvsagt får vi færre timeverk der helsearbeidskraften har høy timelønn enn lav. Norge har høyere lønnsnivå for de fleste yrkesgrupper, også helsepersonell, enn de aller fleste andre land. Dernest er produktiviteten helt avgjørende for hvor mange helsekurver timeverkene i ulike land produserer i gitte år. Uten anslag på forskjeller i produktivitet og kvalitet mellom land, får man ikke det man satte seg fore å beregne.

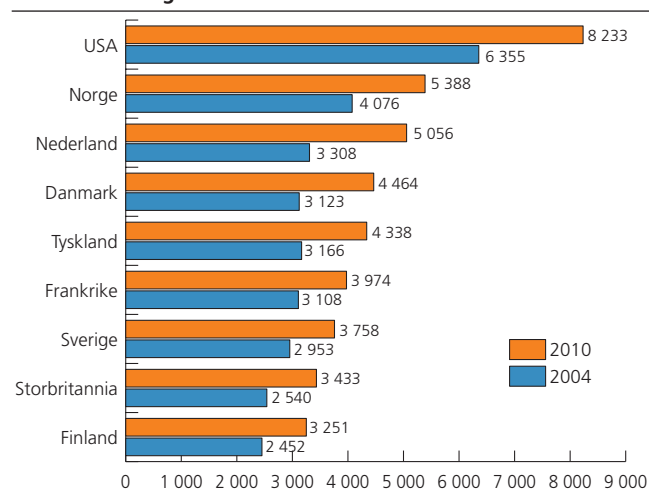
Vet vi noe om hvordan helsesektorens produktivitet er i Norge i forhold til andre land? Spesialstudier Kittelsen, 2009; Medin, 2011; Miika, 2010) viser at produktiviteten innen ulike former for sykehusbehandling varierer rundt det samme nivået i Norge, Sverige og Danmark, mens den er klart høyere i Finland. Melberg (2012) hevder at 25 prosent av forskjellen mellom sykehusutgiftene per innbygger i Norge og Finland skyldes at norske sykehus har flere ansatte. Lønnsforskjeller forklarer ca. 38 prosent av forskjellen, hvorav det aller meste - 36 prosentpoeng - skyldes en generell lønnsforskjell mellom Norge og Finland. Bare to prosentpoeng skyldes at lønnsforskjellen mellom helsearbeidere og andre grupper er større i Norge enn i andre land.

Diskusjonen over viser at det ikke kan gis noe klart svar på spørsmålet i avsnittets tittel. Møinichen-Berstad (2012) følger riktige prinsipper for å besvare det. Men kvaliteten på de prisindeksene han og andre er overlatt til å bruke, har ikke den informasjonsverdien som prinsippene fordrer. De reflekterer i hovedsak forskjeller i enhetskostnader, og da særlig timelønnskostnader, mellom henholdsvis år og land. Når tall for tilsvarende forskjeller i produktivitet og kvalitet ikke finnes, sitter man igjen med et bilde av lønnsforskjeller og forskjeller i ressursbruk i helsesektoren per innbygger. Med unntak av de siste 2-3 årene har denne ressursbruken per innbygger fulgt en voksende trend i Norge. Den korresponderende gjennomsnittsvæksten i de vestlige EU-landene har etter 1999 vært sterkere. I 2009 var den norske ressursbruken per innbygger tilnærmet lik gjennomsnittet for disse landene. Hvis man antar at produktiviteten i helsesektoren er den samme i Norge som i denne landgruppen, gjelder samme konklusjon for bruken av helsetjenester per innbygger. Denne antagelsen har man imidlertid svakt belegg for. Men det gjelder også andre antagelser.

Hvor mye kan kjøpes av andre varer og tjenester for helseutgiften per innbygger?

Forsøket i foregående avsnitt på å besvare spørsmålet knyttet til bruk av helsetjenester per innbygger, ledet langt på vei til en tallfesting av bruken av ressurser per innbygger på helse. En annen måte å belyse kostnader knyttet til produksjon av helsetjenester på, er å beregne den såkalte alternativkostnaden: Hvor mye kan et lands

Figur 4. Totale helseutgifter per innbygger i utvalgte OECD-land, regnet i USD og justert for forskjeller i prisnivå ved PPP for BNP. 2004 og 2010

Kilde: OECD Health Data: Health expenditure and financing: OECD Health Statistics (doi: 10.1787/hlthxp-cap-table-2012-2-en)

innbyggere i gjennomsnitt kjøpe av andre varer og tjenester for den utgiften som brukes på helse?

Alternativkostnaden får man ved å dele helseutgiftene, målt per innbygger og i felles valuta, på prisindekser som fanger opp generelle prisnivåforskjeller mellom land. Typisk brukes kjøpekraftspariteter (PPP), som viser hva en varekurv med samme sammensetning som BNP koster i ulike land. Disse regnes som sikrere og er mye mer brukt enn kjøpekraftsparitetene som kun gjelder helsetjenester. Blant annet brukes PPP for BNP i OECDs internasjonale sammenligninger av bruk av helsetjenester per innbygger. I prinsippet burde PPP-beregningene fanget opp prisforskjellene på innenlandsk sluttanvendelse, dvs. konsum og investering, som er det et lands innbyggere faktisk kjøper. Ingen land som handler med utlandet kjøper sitt eget BNP.⁷ Men gevinsten av en slik justering av PPP-beregningene er trolig liten i forhold til kostnadene. Det viktige er at uansett hvordan PPP beregnes, er helseutgifter delt på PPP-indeksir irrelevante for andre spørsmål enn det vi svarer på i dette avsnittet. Spesielt bør de ikke brukes til å besvare det spørsmålet vi stilte i forrige avsnitt.

Figur 4 er basert på tall fra OECD. De viser at innbyggerne i USA i gjennomsnitt ga avkall på varer og tjenester tilsvarende 8 233 USD ved å bruke så mye på helse som de gjorde i 2010. Dette er klart mer enn i andre OECD-land. I denne sammenligningen kommer Norge som nummer to, men gjennomsnittsnordmannen ga i 2010 avkall på kun 2/3 av den mengden varer og tjenester som gjennomsnittsammerikaneren gjorde som følge av sin bruk av helsetjenester. Derimot lå det norske nivået ca. 20 og 43 prosent over tilsvarende nivå i henholdsvis Danmark og Sverige, og klart over snittet for vestlige EU-land.

⁷ BNP er et mål på verdien av produksjonen innenfor et lands territorium. Det er lik innenlandsk sluttanvendelse + eksport - import. Et lands innbyggere kjøper import, men ikke eksport - det er det utlendinger som gjør.

Oppsummering

Vi har i denne artikkelen gitt tre presiseringer av spørsmålet: «Brukes det mye helsetjenester i Norge?». I alle svar presiseres helsetjenester på samme måte som i det internasjonale systemet for helseregnskap. Vi relativiserer «mye» ved å sammenligne ulike år og ulike land. Svarene kan oppsummeres som følger:

1. Målt ved helseutgiftenes andel av landenes disponible inntekt, prioriterer Norge helsetjenester på linje med mange andre vesteuropeiske land.
2. Forsøk på å anslå den reelle bruken av helsetjenester per innbygger viser samme bilde, og at veksten på dette området har vært noe sterkere i vestlige EU-land enn i Norge. Men disse anslagene må betegnes som meget lite kvalifiserte. Generelt er arbeidskraft og mange andre ressurser dyrere i Norge enn i mange andre land, først og fremst som følge av høyere lønnsnivå, men vi vet lite om i hvilken grad dette motsvares av høyere produktivitet.
3. Også målt med alternativkostnaden blir helsetjenester relativt dyre i Norge. Helseutgiften per innbygger representerer en større mengde andre varer og tjenester i Norge enn i alle andre land, unntatt USA.

Vår presisering av spørsmålet om hvor mye helsetjenester Norge bruker, og våre svar på disse, inneholder prinsipielle vurderinger som bør kunne overføres til spørsmål om bruken av andre varer og tjenester, spesielt der hvor det offentlige spiller en viktig rolle på produksjons- og/eller finansieringssiden. På hvert sektormråde må imidlertid våre prinsipielle syn kombineres med relevant informasjon om sektorspesifikke forhold.

Referanser

Gerdtham, U. G., og B. Jönsson (1991): Price and quantity in international comparisons of health care expenditure, *Applied Economics* 23 (9), 1519-1528.

Gerdtham, U. G., og B. Jönsson (1994): Health care expenditures in the Nordic countries, *Health Policy* 26 (3), 207-220.

Gerdtham, U. G., og B. Jönsson (2000): «International comparison of health care expenditure», i A. J. Culyer og J. P. Newhouse (red.): *Handbook of Health Economics*, Amsterdam: North-Holland/Elsevier, 11-53.

Häkkinen, U. and I. Joumard (2007): Cross-country analysis of efficiency in OECD health care sectors: Options for research, OECD Economic Department Working Papers no. 554.

Hernæs, K. H. og A. L. Brathaug (2012): Helseregnskapet – et internasjonalt system, *Økonomiske analyser* 2/2012, Statistisk sentralbyrå.

Häkkinen, U. og I. Journard (2007): Cross-country analysis of efficiency in OECD health care sectors: Options for research. OECD Economics Department Working Papers, no. 554. OECD Publishing.

Kittelsen, S. A. C., K. S. Anthun, B. Kalseth, J. Kalseth, V. Halsteinli og J. Magnussen (2009): En komparativ analyse av spesialisthelsetjenesten i Finland, Sverige, Danmark og Norge: Aktivitet, ressursbruk og produktivitet 2005-2007, SINTEF-rapport A, 12200.

Medin, E., K. S. Anthun, U. Häkkinen, S. A. C. Kittelsen, M. Linna, J. Magnussen, K. Olsen and C. Rehnberg (2011): Cost efficiency of university hospitals in the Nordic countries: a cross-country analysis, *European Journal of Health Economics*, 12(6), 509-519.

Melberg, H. O. (2009): Why is there such a gap between health expenditures and outcomes in Norway compared to Finland? Working Paper 2009/10, Institute of Health Management and Health Economics, University of Oslo.

Melberg, H. O. (2009): Some problems with international comparisons of health spending – and suggestions about how to quantify the size of the problems, Working Paper 2011/04, Institute of Health Management and Health Economics, University of Oslo.

Melberg, H. O. (2012b): «Bruker Norge mye eller lite på helsetjenester, og er mer penger løsningen?», i H. O. Melberg og L. E. Kjekshus (red.): *Fremtidens Helse-Norge*, Fagbokforlaget, Oslo, 259-270.

Melberg, H. O. (2012b): Bruker Norge mye eller lite til helseformål sammenlignet med andre land? Perspektiv 03/12, Stortingets utredningsseksjon.

OECD, Eurostat, WHO (2011): A System of Health Accounts, OECD Publishing.

Statistisk sentralbyrå (2011): Helseregnskap, 1997-2009. Helseutgiftene fortsetter å øke. Nasjonalregnskap, helseregnskap 1997-2009. Tilgjengelig: <http://www.ssb/helsesat>

Utvikling av klimateknologier – hvordan kan Norge bidra?

Taran Fæhn*

Skal verden nå klimaforhandlingenes omforente mål om å unngå sterkere økning i den globale middeltemperaturen enn to grader Celsius, vil det kreve rask og omfattende teknologisk omstilling. Uten utstrakt utslippsregulering globalt er imidlertid etterspørselsdrivkraften for teknologisk endring nærmest fraværende. Drivkraften kan i noe grad erstattes av støtte til spredning av teknologier. Norge kan best bidra til dette ved å støtte teknologiinvesteringer i lite utviklede, men raskt voksende økonomier, helst i samarbeid med andre land. Videreutvikling og styrking av Det grønne utviklingsfondet, som ble lansert på klimakonferansen i Durban i 2011, er en lovende vei å gå.

Innledning

Verden står overfor store klimautfordringer. I FNs klimaforhandlinger har verdenssamfunnet satt seg som mål å unngå en økning i den globale middeltemperaturen utover to grader Celsius regnet fra før-industriell tid. Dette vil kreve raske utslippskutt og omfattende teknologisk omstilling. Denne artikkelen gjennomgår kriteriene for en fornuftig klima- og teknologipolitikk og diskuterer hvordan et lite, men rikt land som Norge best kan bidra til den nødvendige teknologiomstillingen.

Det er langt fra tilstrekkelig vilje blant de forhandlende landene til å påta seg bindende forpliktelser. Figur 1 viser to scenarier for utslippsutviklingen fremover fra rapporten World Energy Outlook fra Det internasjonale energibyrået, IEA (2011). Det øverste illustrerer utslippsutviklingen en kan håpe på frem mot 2035, dersom løftene som er blitt fremsatt i de siste årenes internasjonale forhandlinger i København i 2009, Cancun i 2010 og Durban i 2011, settes ut i live. På lang sikt forventes den globale middeltemperaturen å øke med over 3,5 grader i et slikt scenario. Det nederste scenarioet i figur 1 viser en utslippsutvikling med potensial for at togradersmålet kan nås på lang sikt. Forskjellen mellom det øverste og det nederste scenarioet er dekomponert i figuren, for å vise hvilke nye klimateknologier IEA ser for seg må utvikles og tas i bruk. Mer energieffektive løsninger forventes å kunne ha det største potensialet, mens fornybar energi og karbonfangst og -lagring (Carbon Capture and Storage – CCS) også vil ha vesentlige innslag, ifølge IEA.

Taran Fæhn forskningsleder i Gruppe for miljøøkonomi og forsker i Oslo Centre for Research on Environmentally friendly Energy (CREE) (tfn@ssb.no).

Når viljen til forpliktende bidrag i dag er alt for lav til å nå målene man er enige om, henger det sammen med at de nødvendige klimateknologiske omstillingene har høye og usikre kostnader. Dette er en høna-og-egget problematikk. Får vi ikke på plass omfattende klimapolitiske reguleringer, vil det ikke være marked for nye og bedre klimateknologier. Dermed vil forskning og utvikling (FoU) ikke få den drahjelpen som må til. Slik forblir omstillingskostnadene høye og usikre og viljen til klimapolitiske reguleringer lav. Basert på en rekke studier av potensialet for teknologisk endring på energiområdet, konkluderer Newell (2010) med at kostnadene ved klimautslippsreduksjoner minst kan halveres med en fornuftig klima- og teknologipolitikk.

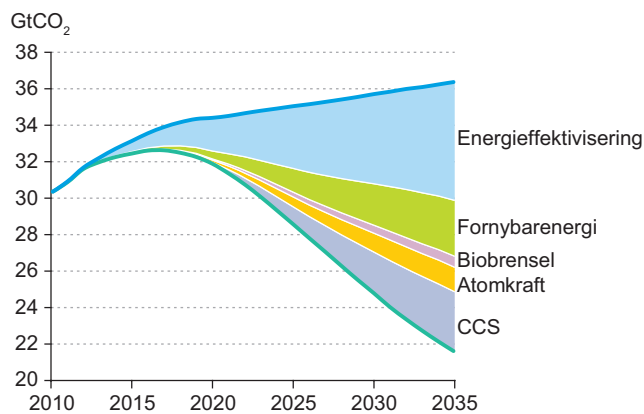
På verdensbasis går mindre enn tre prosent av offentlige FoU-utgifter til energiforskning (Newell, 2010). Etter at realverdien av forskningen på energiområdet falt kraftig fra 1980 til 1990, først og fremst som følge av redusert offentlig satsing på atomkraftsteknologi, har de offentlige FoU-utgiftene økt igjen gjennom det siste tiåret. 70 prosent av verdens FoU-virksomhet foregår i private bedrifter og institusjoner, og av den anvendte forskningen skjer en enda større del i det private næringslivet. Det er derfor vesentlig å kartlegge hva som driver og stimulerer privat FoU på klimateknologier og hva myndighetenes rolle bør være.

Tre offentlige oppgaver

Privat FoU vil først og fremst være drevet av utsikter til økonomisk fortjeneste. Finansiell støtte, patentbeskyttelse og andre gode rammebetingelser for FoU er med på å stimulere aktiviteten, men den viktigste drivkraften er den globale etterspørselen etter bedre og billigere produkter og teknologier. Situasjonen for klimateknologisk nyskaping er spesiell, ved at det ikke uten videre finnes en slik etterspørselsdrivkraft. Et optimalt nivå på FoU-aktiviteten innenfor klimateknologier krever at myndigheter påtar seg oppgaver på tre viktige områder. Den første oppgaven er å skape et marked for klimateknologier. Slike markeder er avhengig av

* Artikkelen er basert på et foredrag holdt på Samfunnsøkonomenes høstkonferanse i oktober 2012. Jeg vil takke Knut Einar Rosendahl og Mads Greker for nyttige diskusjoner i forkant og Bodil Larsen for innspill til tidligere utkast.

Figur 1. CO₂-reduksjoner mot 2035 fra referansescenario (med dagens løfter) til målscenario (forenlig med togradersmålet), fordelt på energiteknologitiltak

Kilde: IEA (2011) World Energy Outlook 2011 .

at myndigheter iverksetter en troverdig og langsiktig klimapolitikk, som driver etterspørselen vekk fra fossil energi og over på nye produksjonsmåter og forbruksgoder som er klimavennlige. Målsettingene knyttet til den globale oppvarmingen vil bestemme hvor streng politikken bør settes. Mest kostnadseffektiv blir politikken om den stiller alle utslippskilder i alle land overfor samme marginalkostnad gjennom global, langsiktig og troverdig utslippsprising. Det vil sikre at de mest effektive teknologiene blir etterspurt og at ideene med størst mulig inntjeningspotensial blir forsket på.

Imidlertid vil det normalt være samfunnsøkonomiske gevinster knyttet til FoU som overstiger de private inntjeningsmulighetene. Utslippsprising vil ikke internalisere disse gevinstene og er derfor ikke tilstrekkelig for å oppnå et samfunnsøkonomisk fornuftig FoU-nivå innenfor klimateknologier. Det kan være ulike grunner til det. Den viktigste er at en del av den kunnskapen som utvikles i en forskningsbedrift er vanskelig å holde for seg selv. Mye vil tilflyte samtidige og fremtidige forskere og andre bedrifter som et fellesgode. Dette skaper nytte for samfunnet som helhet, uten at den enkelte forskningsbedrift legger slike eksterne nytteeffekter til grunn når de bestemmer sitt aktivitetsnivå. *Den andre viktige oppgaven* for offentlige myndigheter er derfor å tilse at FoU-nivåene som realiseres tar høyde for slike eksterne nytteeffekter. Uten patentinstituttet ville FoU-virksomheten vært svært lav, og selv med patentbeskyttelse viser empiriske studier at det er gode grunner til å stimulere FoU med offentlig støtte. Griliches (1995) gjennomgår ti mikroøkonometriske studier, der anslagene for privat avkastning av FoU ligger mellom 9 og 56 prosent, mens anslagene for den samfunnsøkonomiske avkastningen er mellom 10 og 160 prosent. Jones og Williams (1998) finner at samfunnets avkastning ligger mellom 2,5 og 4 ganger høyere enn den privatøkonomiske.

På individuelt prosjektnivå er det svært vanskelig å anslå, og ikke minst predikere, hvor stort gapet er mellom samfunnsøkonomisk og privatøkonomisk avkastning.

Verken empirisk eller teoretisk forskning antyder at de eksterne nytteeffektene er sterkere eller svakere fra FoU på klimateknologier enn fra annen FoU. Mangel på estimater og gode metoder for slike beregninger på mikronivå taler for å bruke uniforme støttesatser for all FoU, klimarelevant så vel som annen. Det er videre viktig å poengtere at kunnskapsoverføringer fra FoU er grenseoverskridende. For verden under ett er det derfor ønskelig med sterkere stimulans til et lands FoU enn det nasjonale hensyn tilsier. Overnasjonale støtteordninger vil være optimalt for å få et globalt riktigst nivå på FoU-virksomheten.

Selv dersom både klimapolitikken og FoU-politikken hadde vært riktig utformet fra et globalt perspektiv, vil en tredje oppgave for offentlige myndigheter være å motvirke eventuelle markedssvikt som finnes i selve spredningen av teknologiene. Et eksempel på markedssvikt kan være eksterne læringseffekter, det vil si kunnskap én aktørs bruk av de nye teknologiene overfører til andre (Kverndokk og Rosendahl, 2007). Et annet, mye omtalt, tilfelle av markedssvikt er den innelåsing i gamle teknologier som kan vedvare fordi det ikke finnes et tilstrekkelig nettverk som støtter opp om nye teknologier. Nettverk har den eksterne nytteeffekten at jo flere som knytter seg til nettverket, jo større utbytte får alle de andre deltakerne. Hydrogendrevne biler trenger for eksempel nye drivstoffnettverk, og uten en koordinert overgang til hydrogenteknologi kan betalingsviligheten for slike nettverk av fyllestasjoner bli for lav (Greaker og Heggedal, 2010).

Markedene for klimateknologier er svært ulike, og markedsimperfeksjonene er ofte teknologispesifikke. Det gir grunn til å være mer teknologiselektiv i både utformingen og dimensjoneringen av offentlige inngrep i spredningsmarkedene enn i FoU-markedene. Mange av behovene er dessuten tidsbegrensede. Læringseffekter vil for eksempel være sterkest i de tidlige, mest umodne fasene, mens nettverk over en viss kritisk størrelse vil kunne utvikle seg videre uten ytterligere inngrep. Igjen gjelder det at markedene er internasjonale, hvilket taler for at overnasjonale initiativ er det mest effektive.

Teknologipolitikk som erstatning for klimapolitikk

Som det går frem av diskusjonen ovenfor, vil en optimal, global respons på de klimateknologiske utfordringene kreve internasjonalt, langsiktig samarbeid om klimapolitikk og teknologipolitikk med tre hovedingredienser: Utslippsprising, FoU-støtte og teknologispesifikke inngrep i spredningsmarkedene. Verden er langt fra denne idealsituasjonen i dag. Først og fremst mangler det en koordinert og tilstrekkelig streng klimapolitikk. Modellberegninger i Popp (2006) viser at 95 prosent av velferdsgevinsten verden ville kunne oppnå med en optimal politikk, ville vært oppnådd med en riktig utslippsprising alene. Med foreløpig dårlige utsikter til at klimapolitikken kommer på plass, blir spørsmålet om særlig aktiv FoU-politikk eller spredningspolitikk

kan brukes som nest-beste virkemidler for å få til klimateknologisk utvikling.

Popp (2006) er pessimistisk når det gjelder FoU-politikens potensial. Selv om en særlig FoU-satsing ville kunnet bidratt til dramatisk mer forskningsvirksomhet, ville nesten ingen klimateknologier blitt tatt i bruk uten at nye markeder samtidig kom på plass. Under dagens klimapolitiske regime er det bare en liten andel av klimateknologiene som er så løfterike at økt FoU kan gjøre dem konkurransedyktige i forhold til teknologier basert på fossil energi. I et mer dynamisk perspektiv kan det imidlertid innvendes at dramatisk økt FoU kan ha en mer indirekte virkning for teknologiomstilling, ved å gjøre klimateknologier billige nok til at flere land vil påta seg bindende forpliktelser om utslippskutt. Et slikt argument er imidlertid avhengig av hva slags FoU som blir stimulert. Dersom teknologiløsningene først og fremst er tilpasset de landene som allerede viser vilje til forpliktelser, vil de stå overfor lavere kostnader fremover, noe som vil opprettholde og sågar forsterke deres vilje til utslippskutt. Øvrige land vet derfor at de kan fortsette å være gratispassasjerer (Bucholtz og Konrad, 1994; Stranlund, 1996).

I stedet for særlig satsing på FoU-stimulans innenfor klimateknologier, kan en særlig støtte til teknologispredning skape den etterspørselsdrivkraften som mangler når klimapolitikken er for svak. Det finnes mange historiske eksempler på at aktiv spredningspolitikk har sammenfalt med viktige teknologiske gjennombrudd. Henderson og Newell (2011) trekker frem at den digitale revolusjon var kjennetegnet ved store offentlige innkjøp av nyutviklede løsninger og at medisinske nyvinninger spres ved hjelp av offentlig finansiering og tilbud av helsetjenester. Identifisering av slike sammenfall er imidlertid ikke tilstrekkelig for å slå fast at nivået på offentlig finansiering og balansen mellom FoU-støtte og spredningsstøtte er optimal. Det finnes også mange eksempler på at en til tross for sterk offentlig satsing ikke har fått teknologigjennombrudd. Historien gir lite grunnlag for å generalisere, og særlig sier den oss lite om spredningspolitikk som en nest-beste erstatning for klimapolitikk.

Globalt sett er det ikke tegn til at spredningspolitikken i særlig grad blir benyttet som et substitutt for klimapolitikk. Spredningspolitikken deler noen av klimapolitikens utfordringer. For det første vil også spredningspolitikken måtte være langsiktig og troverdig, dersom den skal gi den ønskede drahjelpen til teknologitvilling. Enten det er snakk om pisk (utslippsprising) eller gulrot (spredningssubsidier) er det vanskelig å signalisere at drahjelpspolitikken vil vedvare. Folk vet at dagens politikere ikke kan gi løfter på vegne av senere regjeringer. Myndighetene vil dessuten raskt komme i en *Catch22*-felle: Dersom de gir drahjelp i dag, vil det stimulere FoU og gjøre behovet for drahjelp mindre i fremtiden. Men siden dagens forskere vet dette, vil de ikke kunne satse på at drahjelpen vil vedvare og FoU-aktiviteten vil bli lav (Brunner mfl., 2012).

For det andre står spredningspolitikken, på tilsvarende vis som klimapolitikken, overfor gratispassasjerproblemet. For det enkelte land vil det være best om *andre* regjeringer tar på seg oppgaven med å stimulere etterspørselen etter nyere og bedre klimateknologier, mens egen FoU og næringsutvikling kan nyte godt av de subsidierte markedene og av eksterne kunnskapsoverføringer. Disse problemene er med på å hemme myndigheters bruk av spredningspolitiske virkemidler som drahjelp for klimateknologisk omstilling.

Norge bør feie for egen dør

Når den globale teknologitvillingen på klimaområdet går for sakte og myndigheter ikke bruker virkemidlene som skal til i tilstrekkelig grad, kan og bør norske myndigheter gjøre noe?

Først og fremst bør norske myndigheter, uavhengig av hva resten av verden gjør, optimalisere den nasjonale FoU- og spredningspolitikken og tilliggende politikfelt, som utdanningspolitikk og kredittpolitikk. Denne anbefalingen gjelder like sterkt på klimateknologifeltet som på alle andre FoU-områder. En hovedoppgave er å korrigere for eksterne kunnskapsoverføringer fra den FoU som finner sted i Norge. En annen er å sørge for at spredningsmarkedene fungerer, ved å motvirke markedssvikt dersom en identifiserer slike. Både FoU og spredning av teknologier kan gi kunnskapsoverføringer eller andre fordeler over landegrensene. Myndighetene må derfor ta stilling til om de i sin politikk skal legge nasjonal velferd til grunn eller utvide perspektivet, hvilket taler for sterkere nasjonale virkemidler.

På tilsvarende måte vil andre lands teknologitvilling og teknologipolitikk kunne begunstige bedrifter og brukere av teknologier i Norge. I mange tilfeller kan vi selv påvirke hvor stor nytte vi får av slike kunnskapsoverføringer. Graden av handel, utdanning og egen forskning er faktorer som påvirker landets absorpsjonskapasitet (Griffith mfl., 2004). Også her er det grunner til aktiv politikk, da slik absorbert kunnskap utenfra kan komme flere i landet til gode som følge av eksterne virkninger; se Falvey mfl. (2004), Alvarez og Lopez (2008), samt Bye og Fæhn (2012).

Hva mer kan Norge gjøre?

Norske myndigheter har relativt høye ambisjoner om å bidra til å løse det globale klimaproblemet. Det kommer til uttrykk gjennom Klimaforliket av 2012 og gjennom løftene til FN gjennom de siste års klimaforhandlinger. Selv om Norge er et lite land, er landet rikt og har signalisert vilje til å bruke ressurser. Dersom vi legger til grunn at Norge ønsker å bidra utover det som er direkte velferdsfremmende for landet selv, til at den globale teknologitvillingen fremskyndes, er ekstra norsk FoU-støtte et mulig satsingsfelt. Mangelen på utbredt utslippsprising gjør det imidlertid enda mer akutt å få på plass markedsetterspørsel for klimateknologier. Forskning trenger en vekselvirkning med markedene for å bli relevant og markedstilpasset. Dette kan tale for at Norge bør satse på å erstatte noe av den

etterspørselsdrivkraften for klimateknologier som mangel på grunn av for svake klimavirkemidler i de globale markedene. Dette kan gjøres på tre måter: Gjennom en særnorsk, høy utslippspris, gjennom subsidiering av investeringer i klimateknologier i Norge eller ved å støtte slike investeringer i andre land.

De to første alternativene skaper etterspørsel i Norge og vil dermed kunne bidra til FoU-virksomhet som er tilpasset norske behov. Et eksempel er norske myndigheters støtte- og tilpasningsordninger for elbiler. Elbilteknologien er fortsatt umoden, og dagens norske satsing kan derfor påvirke teknologiutviklingen på området. FoU-virksomheten vil først og fremst skje i utlandet, da norsk produksjon ikke lenger er av betydning i dette markedet.

Imidlertid ser vi langt oftere at spredningsstøtte rettes mot områder der norsk nærings- og/eller distriktsutvikling implisitt anses som et offentlig anliggende. Slik støtte har vi sett flere eksempler på i Norge. Fullskalaanlegget for karbonfangst og -lagring på Mongstad er særlig rettet mot norsk gasskraftproduksjon. Enovas og kommunenes tilskuddsordninger til pelletsovner passet som hånd i hanske med etableringen av den skogbruksbaserte pelletsfabrikken Biowoods i øykommunen Averøy. Innføringen av grønne sertifikater i Norge innebærer først og fremst støtte til små vannkraft- og vindmølleprosjekter i spredt bebygde områder. Når klimateknologipolitikken blandes med industri- og regionalpolitikk, blir den fort lite effektiv og treffsikker som klimateknologipolitikk. I konkurransen om støtte til norske prosjekter er det vanskelig å unngå at ressurser går vekk til lobbyvirksomhet. Mange av disse prosjektene har hatt svært liten betydning som FoU-drivere. Støtten har gått til relativt utviklede teknologier eller til teknologier som er lite tilpasset de globale behovene.

Skal vi få mest mulig teknologiutvikling for pengene, er det argumenter for at støtten bør rettes mot klimateknologisk omstilling i mindre utviklede land der den økonomiske veksttakten er høy. Spesielt gunstig vil det være om slik støtte inngår i en bredere fondsordning med bidrag fra flere land. Årsaken til det, er at et større fond kan spre innsatsen og risikoen på flere områder og løsninger, slik at en slipper dilemmaet med å velge ut og satse på få prosjekter. Et slikt fond ligner Det grønne klimafondet som ble lansert på klimakonferansen i Durban i 2011. Dets målsetting er å finansiere klimatiltak i u-land for 100 mrd. dollar årlig fra 2020.

Det er viktigere og billigere å få i gang grønn utvikling som kan brukes av mange land i sterk vekst. I og med deres raske utvikling, haster det med å få på plass teknologier som kan hindre store klimautslipp. En hovedutfordring i teknologiomstillingen er å sørge for at disse landene hopper bukk over teknologi-stadier med enormt innslag av fossil energi. I disse landene vet vi også at det er betydelige markedssvikter i spredningen av teknologiene, blant annet mangel på

kredittmuligheter. Dette er argumenter for spredningsstøtte i seg selv. Spredningsstøtte til u-land vil stimulere FoU. Denne vil fortsatt i stor grad skje i i-landene, men den vil være rettet mot teknologier tilpasset de raskt voksende landene. Her er de fremtidige markedene store, slik at nyvinninger får et stort spredningspotensial. Det er også fordelingsargumenter for å rette støtten mot de relativt fattigere deler av verdens befolkning. Får vi ned kostnadene ved utslippsreduksjoner i disse landene, vil det dessuten kunne øke deres tilbøyelighet til å binde seg i fremtidige klimaforhandlinger (Greaker og Hagem, 2010).

Konklusjoner

Verden trenger en dramatisk teknologiomstilling for å nå togradersmålet. Den klimateknologiske utviklingstakten er i dag langt fra den som er nødvendig. Årsaken er først og fremst at verden ikke har lyktes å få tilstrekkelige klimapolitiske virkemidler på plass. Til tross for at den norske økonomien er liten i verdensmålestokk, kan og bør norske myndigheter gjøre sitt for å bidra til raskere teknologiutvikling. Jeg har argumentert for at en får mest for pengene ved å støtte den teknologiomstillingen som må skje i relativt fattige, raskt voksende økonomier gjennom spredningsstøtte. Da vil forskning bli ansporet til å utvikle teknologiske løsninger tilpasset deres behov. Kapasiteten til FoU vil likevel fortsatt finnes i de rikeste landene, deriblant Norge. Kanskje ville en slik omlegging vri norsk forskning mer i retning av CCS-løsninger for kullkraftverk under utbygging i Kina og vekk fra dagens tunge CCS-satsing på eksisterende gasskraftverk?

I tillegg er det en løpende oppgave for norske myndigheter å legge til rette for et riktig nasjonalt nivå på FoU og teknologispredning. Dette er enklere sagt enn gjort. Det er ulike grunner til at markedene ikke fungerer optimalt og at offentlige virkemidler bør settes inn. I praksis er imidlertid virkningene av markedssvikt svært vanskelig å kvantifisere. Dermed er doseringen og innretningen av virkemidler og støtteordninger fortsatt for press fra ulike politiske og næringsbaserte interessegrupper, deriblant forskere. Behovet for identifisering og konsekvensanalyser av markedsimperfeksjoner i innovasjonssystemet er derfor stort og er viktige forskningsområder i seg selv.

Referanser

Alvarez, R. og R. Lopez (2008): Is Exporting a Source of Productivity Spillovers?, *Review of World Economics/Weltwirtschaftliches Archiv*, December 2008, 144/4, 723-49.

Brunner, S., C. Flachsland og R. Marschinski (2012): Credible commitment in carbon policy, *Climate Policy*, 12:2, 255-271.

Buchholz, W. og K. A. Konrad (1994): Global Environmental Problems and the Strategic Choice of Technology. *Journal of Economics*, 60, 299-321.

Bye, B. and T. Fæhn (2012): Absorptive and innovative capacity effects of education in a small, open economy, Discussion Papers 694, Statistisk sentralbyrå.

Falvey, R., N. Foster og D. Greenaway (2004): Imports, exports, knowledge spillovers and growth, *Economics Letters*, 85(2), 209-213.

Greaker, M. og C. Hagem (2010): Strategic investment in climate friendly technologies: the impact of permit trade, Discussion Papers 615, Statistisk sentralbyrå.

Greaker, M. og T. R. Heggedal (2010): Lock-In and the Transition to Hydrogen Cars: Should Governments Intervene?, *B.E. Journal of Economic Analysis & Policy: Contributions to Economic Analysis & Policy*, 10/1, Article 40.

Griffith R., S. Redding og J. Van Reenen (2004): Mapping the two faces of R&D: productivity growth in a panel of OECD industries, *The Review of Economics and Statistics* 86, 883-895.

Griliches, Z. (1995): R&D and Productivity: Econometric Results and Measurement Issues. In P. Stoneman (ed.): *Handbook of the Economics of Innovation and Technical Change*, Blackwell, Oxford.

Henderson, R. og R. G. Newell (2011): *Accelerating Energy Innovation: Insights from Multiple Sectors*, Harvard.

IEA (Det internasjonale energibyrået) (2011): *World Energy Outlook 2011*, OECD/IEA.

Jones, C. I. og J.C. Williams (1998): Measuring the social returns to R&D, *Quarterly Journal of Economics* 113, 1119-1135.

Kverndokk, S. og Rosendahl, K.E. (2007): Climate policies and learning by doing: Impacts and timing of technology subsidies, *Resource and Energy Economics*, 29, 58-82.

Newell, R. G. (2010): The role of markets and policies in delivering innovation for climate change mitigation, *Oxford Review of Economic Policy*, 26/2, pp. 253-269.

Popp, D. (2006): R&D subsidies and climate policy: is there a "free lunch"? *Climatic Change* 77(3-4), 311-341.

Stranlund, J. K. (1996): On the Strategic Potential of Technological Aid in International Environmental Relations, *Journal of Economics*, 64, 1-22.

Nasjonalregnskapet – et 60-årsjubileum

Tor Skoglund

Det første norske nasjonalregnskapet etter moderne prinsipper ble utgitt av Statistisk sentralbyrå (SSB) i 1952. Arbeidet ble ledet av Odd Aukrust og var en del av hans doktorgradsarbeid. I 1952 kom også den første internasjonale standarden for nasjonalregnskap.

Nasjonalregnskap 1930-1939 og 1946-1951 ble utgitt i serien Norges offisielle statistikk, og var en svært omfattende og detaljrik publikasjon i internasjonal målestokk. Bare USA kunne oppvise maken på denne tiden. Aukrusts doktoravhandling inkluderte også en presentasjon av de teoretiske prinsippene som lå til grunn for beregningene (Aukrust 1955).

Forhistorien

Nasjonalregnskapet kan også markere et annet jubileum i år; det er 75 år siden Ragnar Frisch ved Universitetets Økonomiske Institutt startet det første arbeidet med utvikling av et system for nasjonalregnskap. Frisch innførte begreper og definisjonssammenhenger som ble grunnpilarer i nasjonalregnskapet. Arbeidet var en del av et ambisiøst prosjekt hvor målet var å lage en økonomisk strukturoversikt for Norge. Frisch hadde i artikler før 1937 lansert behovet for et nasjonalregnskap som en nødvendig utvidelse av nasjonalinntektsberegninger som hadde en tradisjon tilbake til siste halvdel av 1800-tallet i Norge (Bjerkholt og Skoglund 2012). Mens man i nasjonalinntektsberegningene i hovedsak var interessert i å tallfeste ett enkelt tall, nasjonens inntekt, skal nasjonalregnskapet også vise hvordan produksjonen er skapt og anvendt og hvordan de ulike delene av økonomien henger sammen.

Det empiriske arbeidet ved Universitetet kom imidlertid aldri så langt som til å dekke hele økonomien. I 1943 ble Universitetet stengt av den tyske okkupasjonsmakten og arbeidet med tallfesting av nasjonalregnskapet ble videreført i Statistisk sentralbyrå. I Byråets første beregninger, som ble ferdigstilt i løpet av krigen og publisert i Statistisk sentralbyrå (1946), var mange størrelser behandlet svært summarisk. Dette nasjonalregnskapet var derfor "av enklaste slag" (Bjerve 1989, s. 46). Blant de som deltok i dette arbeidet var Petter Jakob Bjerve, som også hadde deltatt i pionerprosjektet på Universitetet som forskningsassistent for Frisch, og som seinere ble Byråets direktør (1949-1980). Beregningene ble oppdatert etter krigen og publisert av Finansdepartementet sammen med det første nasjonalbudsjettet i 1946. Nasjonalregnskapet var en forutsetning for at nasjonalbudsjettet kunne etableres i de

første etterkrigsårene. Mens nasjonalbudsjettet inneholdt plantall og anslag for framtidige år, ga nasjonalregnskapet det nødvendige tallgrunnlaget for fortida.

Nasjonalregnskapskontoret blir opprettet

I 1946 fikk nasjonalregnskapet en fast organisatorisk forankring ved at det ble etablert et eget kontor for dette arbeidet i Statistisk sentralbyrå. Odd Aukrust ble tilsatt som byråsjef og leder for det nye kontoret. Selv om Ragnar Frisch hadde gjort et viktig teoretisk nybrottsarbeid og var en stor inspirasjonskilde for arbeidet med nasjonalregnskapet i Norge, innså Aukrust raskt at han også måtte studere hva som ble gjort i andre land på dette området. De internasjonale impulsene ble først og fremst hentet fra England, Nederland og Danmark, og dessuten fra Wassily Leontiefs arbeid med kryssløpstabeller for USA.

Arbeidet med det første fullstendige nasjonalregnskapet var svært krevende. I tillegg til å etablere et omfattende begreps- og kontoplansystem, var det mange tusen størrelser som måtte tallfestes. Arbeidet med tallfesting gikk delvis hånd i hånd med utbyggingen av den økonomiske statistikken i Byrået. Utviklingen av det norske nasjonalregnskapssystemet avspeiler både tilgangen på data og behov knyttet til planlegging av økonomien etter krigen. "Det ga seg derfor nærmest av seg selv at det norske nasjonalregnskap fortrinnsvis måtte bygges opp etter realmetoden, supplert med regnskapsmetoden for å belyse den offentlige sektor og så vidt mulig også inntektsfordelingen" (Aukrust 1955, s. 66). Realmetoden innebar at man la hovedvekten på produksjonsstatistikk og statistikk over utenriks-handelen. Det norske systemet ble basert på en kryssløpskjerne som viste strømmene av varer og tjenester mellom næringer og sektorer. I enkelte andre land, som England, ble i stedet regnskapsstatistikk og finansielle forhold tillagt større vekt.

På bakgrunn av en relativt liten personalstab (2-7 funksjonærer), og datidens beskjedne tekniske utstyr, var det en imponerende mengde tall som ble publisert i 1952. Publikasjonen inneholdt 250 sider med tall og omfattet 16 årganger. Krigsårene ble utelatt, rimeligvis på grunn av svakheter i statistikkgrunnlaget. Det ble publisert tall for 47 næringer og hele 122 konsumgrupper. Detaljrikdommen ble blant annet begrunnet med at dette gjorde det mulig å gjennomføre mange

Tor Skoglund er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (Tor.Skoglund@ssb.no).

kontroller i beregningsarbeidet (Aukrust 1955). Det ble publisert tall både i løpende og faste priser, dessuten årsverkstall for alle næringer og en kryssløpstabell for 1948 med 35 sektorer.

Alle tallene ble også presentert etter en pålitelighets-skala: ”sikre tall”, ”middels sikre tall” eller ”usikre tall”. Det ble skilt mellom nivå og endring, slik at en tallserie kunne vurderes som mer pålitelig når det gjaldt endring enn nivå, eller omvendt. Slike opplysninger ble imidlertid tatt ut i etterfølgende publiseringer av nasjonalregnskapstall.

Den første internasjonale standarden

I 1949 ble ”OEEC National Accounts Research Unit” etablert ved universitetet i Cambridge i England for å lage en internasjonal standard for nasjonalregnskap.¹ Arbeidet ved denne forskningsenheten ble ledet av Richard Stone, som var en ledende nasjonalregnskaps-ekspert internasjonalt gjennom flere tiår. Odd Aukrust oppholdt seg her et halvt år i 1949.

OEECs Standardised System of National Accounts ble publisert i 1952, og et nesten identisk System of National Accounts (SNA) ble utgitt av FN året etter. Standarden var preget av engelsk og amerikansk nasjonalregnskapstenkning ved at pengestrømmer mellom institusjonelt definerte sektorer ble behandlet i stor detalj, mens realøkonomien var behandlet svært summarisk. ”Da de internasjonale anbefalingene så dagens lys, hadde de nordiske land for lengst etablert sine egne nasjonalregnskapssystemer som de mente var klart bedre. Å legge om kom ikke på tale” (Aukrust 1993, s. 19). Norge og de andre nordiske landene avvek fra standarden blant annet ved at de hadde inkludert reparasjons- og vedlikeholdsutgifter i bruttoinvesteringene. Det var først ved en stor hovedrevisjon av nasjonalregnskapet 20 år seinere at Norge tilpasset seg de internasjonale retningslinjene som da forelå i en revidert versjon som 1968 SNA. Denne standarden var også sterkere påvirket av nordisk nasjonalregnskapstenkning enn de tidligere standardene. Hovedrevisjonen på 1970-tallet bidro til at bruttonasjonalproduktet i Norge ble om lag 10 prosent lavere enn det som var publisert tidligere i nasjonalregnskapet (Halvorsen, Simpson og Skoglund 2011).

De siste 40 årene har Norge lagt stor vekt på å følge internasjonale anbefalinger i arbeidet med nasjonalregnskapet. Gjennom EØS-avtalen fra 1994 er Norge dessuten forpliktet til å følge EUs retningslinjer for nasjonalregnskap.

Veien videre

De første årene var nasjonalregnskapet under Aukrusts ledelse nært knyttet til den økonomiske forskningen og ble en del av Forskningsavdelingen i Byrået da denne

ble opprettet i 1950.² Mange forskningsprosjekter i Byrået hadde utspring i nasjonalregnskapet og ga impulser tilbake til nasjonalregnskapsarbeidet. Ikke minst gjaldt dette arbeidet med kryssløpsanalyse og de makroøkonomiske modellene som ble utviklet fra 1960 og utover. Tidsseriene i nasjonalregnskapet, som etter hvert ble forlenget tilbake til 1865, ga grunnlaget for flere analyser av økonomisk vekst.

Kjernen i det norsk nasjonalregnskapet har vært relativt stabil over tid. Fortsatt er det kryssløp og næringsstatistikk som utgjør hovedbasen for regnskapet. Beregningene av bruttonasjonalproduktet (BNP) bygger i hovedsak fortsatt på produksjonsmetoden, hvor næringene er viktige byggeklosser. Videre utbygging av den økonomiske statistikken i SSB, spesielt på tjenestområdet, har bidratt til å styrke kvaliteten på nasjonalregnskapstallene. De siste 20 årene er det også lagt mye arbeid i å supplere realregnskapet med et godt utbygd finansielt sektorregnskap. Målsettingen har vært å lage et ”helhetlig nasjonalregnskap” der realstørrelser, inntektsstørrelser og finansielle størrelser er fullt integrert (Halvorsen, Simpson og Skoglund 2011, s. 138).

Etter 60 års eksistens er nasjonalregnskapet etablert som et uunnværlig faktagrunnlag for overvåking og analyse av norsk økonomi. Nasjonalregnskapets begrepsapparat og tallgrunnlag er viktig for å forstå utviklingstrekk og sammenhenger i samfunnsøkonomien. Nasjonalregnskapet etablerte på 1950-tallet en tradisjon med lange sammenhengende tidsserier som er videreført selv om det har vært flere runder med revisjoner.

Behovet for rask og presis informasjon i konjunkturanalyser har ført til at det kvartalsvise regnskapet spiller en viktigere rolle i nasjonalregnskapsporteføljen i dag enn i pionerårene på 1950- og 1960-tallet. Dessuten har utvikling av fylkesfordelte regnskaper og flere satellittregnskaper gitt nasjonalregnskapet større bredde og flere brukergrupper. Satellittregnskapene gir utdypende informasjon på bestemte tematiske områder, for eksempel miljø eller turisme.

Nye utfordringer

Det har de siste årene vært en utvikling hvor næringsstatistikken legger mer vekt på juridiske enheters regnskapsdata som informasjonskilde enn på data som viser strømmer av varer og tjenester mellom fysisk definerte bedrifter. Regnskapsdata kan innhentes elektronisk, mens innhenting av produktdata for verdier og priser ofte krever kostbare spesialundersøkelser. Regnskapsdata for juridiske enheter har imidlertid flere svakheter i forhold til å fange opp og tallfeste produksjon og anvendelse av varer og tjenester. For det første er ikke informasjonen og detaljgraden i standardiserte regnskapsdata tilstrekkelig til fullt ut å tallfeste definerte nasjonalregnskapstørrelser. For

¹ OEEC (Organisation for European Economic Co-operation) var forløperen til OECD, og hadde blant annet som oppgave å samordne den såkalte Marshallplanen som innebar at USA ga finansiell støtte til gjenreisingsarbeidet i landene i Vest-Europa etter krigen.

² Nasjonalregnskapet var en del av Forskningsavdelingen fram til 1991.

det andre gir ikke regnskapsdata for juridiske enheter i utgangspunktet informasjon om oppdeling på bedrifter (lokale bransjeenheter), noe som er viktig for å rendyrke næringsinndeling og regional fordeling. For det tredje gir regnskapsinformasjon ikke produktinformasjon som er, og har vært, en viktig kjerne i det norske nasjonalregnskapet.

Økt globalisering innebærer at flere beslutninger tas av økonomiske aktører som eier virksomhet i flere land. Nasjonalregnskapet har imidlertid nasjonalstaten som referanseramme. For norske juridiske enheter som er involvert i global produksjon er det ikke alltid gitt at regnskapsførte driftsinntekter og driftsutgifter stemmer overens med transaksjoner som skal defineres som norske i henhold til retningslinjer for nasjonalregnskap.

Ifølge nye internasjonale anbefalinger skal eierskap til økonomiske verdier være et grunnleggende kriterium for definisjon av aktiviteter og sammenhenger i nasjonalregnskapet.³ Et lands produksjon skal bestemmes ut fra institusjonelle forhold som kontroll og styring med produksjonen gjennom eierskap til råvarer og ferdigvarer, og ikke ut fra hvor produksjonen fysisk foregår. Dette betyr at vareproduksjon som utføres på kontraktsbasis i utlandet, såkalt prosessering, skal behandles på en annen måte enn tidligere i nasjonalregnskapet. I følge dagens retningslinjer skal slike varetransaksjoner regnes brutto som eksport av råvarer og import av ferdigvarer. Etter de nye retningslinjene skal prosessering regnes netto, det vil si som import av prosesseringstjenester og ikke gjenspeile hvor vareproduksjonen faktisk foregår. Et nasjonalregnskap etter de nye retningslinjene reflekterer i større grad landenes bidrag til den globale verdikjeden enn de realøkonomiske forholdene i betydningen fysiske produktstrømmer.

Isolert sett får de nye retningslinjene konsekvenser for tolking og analyse av næringstallene i nasjonalregnskapet, blant annet når det gjelder produktivitet og miljøkonsekvenser. Kombinasjonen av økt globalisering, større vekt på eierskap når det gjelder transaksjoner over landegrenser og bruk av juridiske enheters regnskapsdata som kilde for den økonomiske statistikken gir store utfordringer med hensyn til å avgrense den nasjonale økonomien og kartlegge strømmene av varer og tjenester. Dette vil i framtiden kunne bidra til å gjøre det mer krevende å videreføre den norske realøkonomiske nasjonalregnskapstradisjonen fra Frisch og Aukrust.

Referanser

Aukrust, Odd (1955): *Nasjonalregnskap. Teoretiske prinsipper*, Samfunnsøkonomiske studier nr. 4, Statistisk sentralbyrå.

Aukrust, Odd (1993): *I sosialøkonomiens tjeneste. Streiftog i politikk og forskning*, Statistisk sentralbyrå.

Bjerkholt, Olav og Tor Skoglund (2012): *Anders Nicolai Kiær – en pioner i nasjonalinntektsberegninger. Inkludert A.N. Kiær: Essai sur la question d'une statistique du revenu national*, Sosiale og økonomiske studier 114, Statistisk sentralbyrå.

Bjerve, Petter Jakob (1989): *Økonomisk planlegging og politikk*, Det Norske Samlaget, Oslo.

Halvorsen, Tore, Liv Hobbeldstad Simpson og Tor Skoglund (2011): *Nasjonalregnskapets historie i Norge. Fra fri forskning til lovregulert statistikk*, Sosiale og økonomiske studier 112, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1946): *Nasjonalinntekten i Norge 1935-1943. Realkapitalen 1939 og kapitalreduksjonen under krigen. Okkupasjonskostnadene*, Norges offisielle statistikk X. 102.

Statistisk sentralbyrå (1952): *Nasjonalregnskap 1930-1939 og 1946-1951*, Norges offisielle statistikk XI. 109.

Statistisk sentralbyrå har totalt gitt ut 75 publikasjoner med nasjonalregnskapsstatistikk i serien Norges offisielle statistikk (NOS) siden 1952. NOS-serien ble lagt ned i 2010. Alle tidligere publikasjoner om nasjonalregnskapet, og annen statistikk, er nå digitalisert og er tilgjengelig under <http://www.ssb.no/histstat/publikasjoner/>.

³ De nye retningslinjene er nedfelt i 2008 SNA og i EUs nye retningslinjer for nasjonalregnskap ESA (European System of Accounts) 2010. Statistisk sentralbyrå vil implementere disse retningslinjene i en hovedrevisjon av nasjonalregnskapet som skal publiseres i 2014.

Reviderte nasjonalregnskapstall for 2010 og 2011: Små endringer av BNP Fastlands-Norge

Ingunn Sagelvmo, Achraf Bougroug og Steinar Todsén

Endelige tall for 2010 viser en vekst i BNP Fastlands-Norge på 1,7 prosent som er en nedjustering på 0,2 prosentpoeng fra foreløpig regnskap. Også tall for 2011 er revidert, og de nye tallene viser en vekst i BNP Fastlands-Norge på 2,5 prosent, 0,1 prosentpoeng høyere enn tidligere beregnet.

Revisjonen av 2010-tallene kan hovedsakelig forklares med en nedjustering av bruttoproduktet i elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning og bygge- og anleggsvirksomhet. I følge de foreløpige tallene for bygg- og anleggsvirksomhet, som i hovedsak var basert på produksjonsindeksen for bygg og anlegg, var det en nedgang i 2010 på 0,4 prosent, mens de endelige tallene viser en nedgang på 2,8 prosent. For elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning viser de endelige tallene en nedgang på 3,2 prosent, som innebærer en nedjustering på 0,8 prosentpoeng. Endelige tall for tjenester som telekommunikasjon og informasjonsteknologi viser derimot klart høyere vekst enn tidligere beregnet. Samlet sett var volumveksten for tjenester utenom offentlig forvaltning på 2,2 prosent som er en oppjustering på 0,6 prosentpoeng. Vekstraten for industri og bergverk er uforandret fra foreløpige til endelige tall, og var på 2,4 prosent. Bruttoproductet i offentlig forvaltning vokste med 1,0 prosent fra 2009 til 2010, en nedjustering med et halvt prosentpoeng fra foreløpige tall.

Litt sterkere vekst i tjenesteytende næringer i 2011

Det er små revisjoner av tallene for 2011, sammenlignet med de beregninger som ble gjort i mai. Det er likevel en svak oppjustering av noen tjenesteytende næringer. Dette dreier seg blant annet om faglig og vitenskaplig tjenesteyting samt varehandel. Ellers er de foreløpige tallene for bygg og anlegg justert ned fra en vekst på 3,9 prosent til 3,1 prosent. Industrien totalt hadde en volumvekst på 2,0 prosent i følge de reviderte tallene. Det er 0,1 prosentpoeng høyere enn det tidligere publiserte tall viste.

Ingunn Sagelvmo er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (Ingunn.Sagelvmo@ssb.no).

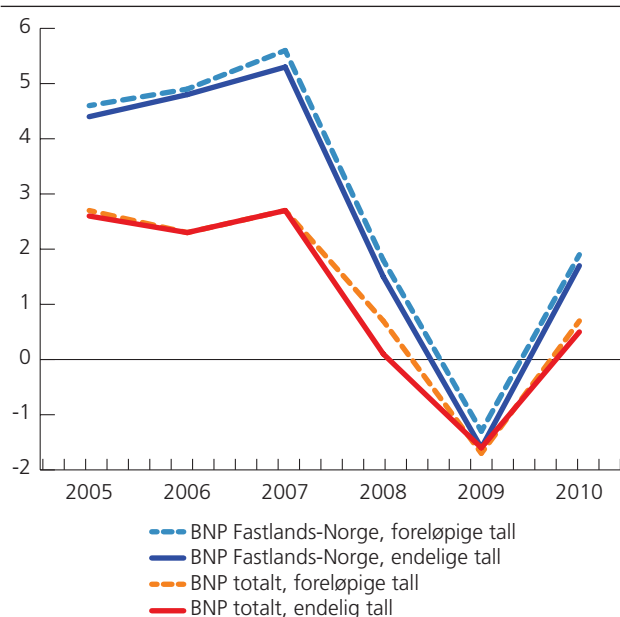
Achraf Bougroug er førsteteknisk konsulent i Seksjon for nasjonalregnskap (Achraf.Bougroug@ssb.no).

Steinar Todsén er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (Steinar.Todsén@ssb.no).

I følge de reviderte tallene for 2011 er veksten i bruttoproduktet for utvinning av råolje inklusiv tjenester revidert ned med 0,6 prosentpoeng. Det var tjenestene i tilknytning til petroleumsvirksomheten som bidro mest til justeringen, men til tross for det var volumveksten likevel over 18 prosent for denne tjenestenæringen. For begge årene er totalt BNP nedjustert med 0,2 prosentpoeng. Veksten i BNP var i 2010 og 2011 på henholdsvis 0,5 og 1,2 prosent i følge de nye tallene.

I figur 1 fremstilles revisjonene som er gjort fra foreløpige til endelige BNP-tall for årene 2005-2010. De foreløpige tallene det sammenlignes med er de som er publisert ett år før endelige tall er beregnet. Med unntak av BNP i 2008 som ble revidert ned med 0,6 prosentpoeng fra foreløpige til endelige tall, har revisjonene vært små og varierer mellom 0,1 og 0,2 prosentpoeng. BNP Fastlands-Norge har hovedsak blitt revidert ned fra foreløpige til endelige til endelige tall.

Figur 1. Bruttonasjonalprodukt totalt (BNP) og Fastlands-Norge. Årlig volumendring i prosent. Foreløpige og endelige tall

Revisjonssyklus for årlig nasjonalregnskap

Årlig nasjonalregnskapstall blir første gang presentert om lag 50 dager etter årets utløp. Deretter blir de revidert i uke 21 og 47. Endelig nasjonalregnskap publiseres 23 måneder etter årets utløp. Revisjonen som omtales for 2010 er endringene som har skjedd mellom det foreløpige årsregnskapet som ble publisert for 1 år siden og endelig årsregnskap, mens revisjonene for 2011 viser endringene fra foreløpig regnskap som ble publisert i mai i år. De endelige tallene for 2011 vil bli publisert i november 2013.

I forbindelse med innarbeidelse av endelige tall for en årgang, viser det seg av og til at primærstatistikk for tidligere årganger er revidert. I den grad det er mulig, vil slike revisjoner av primærdata bli innarbeidet løpende i

nasjonalregnskapet, se boks om revisjoner 1992-2009. Tidligere ble slike tallmessige revisjoner av eldre årganger ikke innarbeidet før man gjennomførte en hovedrevisjon av tidsseriene.

Hovedrevisjoner av nasjonalregnskapet gjennomføres med ujevne mellomrom, og de siste 20 år om lag hvert femte år. Disse skiller seg fra løpende revisjoner av foreløpige til endelige tall ved at tidsseriene revideres. Hovedrevisjoner vil normalt omfatte innføring av nye definisjoner og klassifikasjoner, basert på nye internasjonale retningslinjer. Ny statistikk vil fortrinnsvis innarbeides på løpende basis, men kan også bli innlemmet i nasjonalregnskapet først i i forbindelse med en hovedrevisjonen.

Tabell 1. **Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Årlig volumending i prosent. Reviderte og tidligere publiserte tall for 2010 og 2011**

	2010			2011		
	Tidligere	Revidert	Revisjon i prosentpoeng	Tidligere	Revidert	Revisjon i prosentpoeng
Vekst i Bruttonasjonalprodukt (BNP)	0,7	0,5	-0,2	1,4	1,2	-0,2
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge	1,9	1,7	-0,2	2,4	2,5	0,1
Oljevirkosomhet og utenriks sjøart	-3,9	-4,0	-0,1	-2,6	-3,3	-0,7
Bruttoprodukt Fastlands-Norge	1,5	1,5	0,0	2,4	2,6	0,2
Industri og bergverk.	2,4	2,4	0,0	2,0	2,1	0,1
Annen vareproduksjon[	0,6	-1,4	-2,0	2,6	2,2	-0,4
Tjenester inkl. boligjenester	1,6	2,2	0,6	2,5	2,8	0,3
Offentlig forvaltning	1,5	1,0	-0,5	2,3	2,4	0,1
Innenlands sluttanvendelse						
Konsum i husholdninger	3,8	4,0	0,2	2,5	2,5	0,0
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	1,3	-0,4	1,5	1,8	0,3
Bruttoinvestering i fast realkapital	-5,2	-8,0	-2,8	6,4	7,6	1,2
Bruttoinvestering i Fastlands-Norge.	-2,5	-4,5	-2,0	8,0	8,5	0,5
Eksport i alt	1,8	0,4	-1,4	-1,4	-1,8	-0,4
Import i alt	9,9	9,0	-0,9	3,5	3,8	0,3
Vekst i sysselsetting og produktivitet						
Sysselsatte personer	-0,1	-0,5	-0,4	1,4	1,3	-0,1
Utførte timeverk	0,8	0,1	-0,7	1,6	1,8	0,2
Årslønn	3,7	3,7	0,0	4,2	4,2	0,0
Bruttoprodukt per utførte timeverk.	-0,5	0,1	0,6	-0,3	-0,6	-0,3
Prisvekst						
BNP prisdeflator	6,4	6,3	-0,1	6,3	6,8	0,5
Prisdeflator for BNP Fastlands-Norge	3,9	4,2	0,3	2,6	2,6	0,0
Prisdeflator for konsum i husholdningene	2,1	2,1	0,0	1,1	1,2	0,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nedjusteringen har etter 2005 variert mellom 0,1 og 0,3 prosentpoeng.

Små revisjoner av husholdningenes konsum

For 2010 er husholdningenes konsum oppjustert med 0,2 prosentpoeng, til en volumvekst på 4 prosent. Varekonsumet er oppjustert fra en vekst på 4,2 til 5,2 prosent, mens veksten i tjenestekonsumet er nedjustert med 0,5 prosentpoeng og endte på 1,8 prosent. For varekonsumet er det en liten oppjustering av de fleste

konsumgrupper, mens for tjenestekonsumet er nedjusteringen hovedsakelig knyttet til ny informasjon om fritidstjenester og finanstjenester. Bak veksten i varekonsumet på 5,2 prosent ligger en spesielt sterk vekst i kjøp av biler og klær. Også forbruket av elektrisitet og brensel var høyt i 2010 sammenlignet med året før.

Konsumet i husholdningen hadde en volumvekst på 2,5 prosent i følge de reviderte tallene for 2011. Veksten er uforandret fra tidligere publiserte tall. Selv om totalen

er uforandret, er det mindre revisjoner i ulike konsumgrupper. Tjenestekonsumet er noe nedjustert, mens husholdningenes kjøp i utlandet er revidert opp og viser en volumvekst på 12 prosent. Dette er vel 3 prosentpoeng høyere enn de første anslagene.

Revisjoner av konsum i offentlig forvaltning

For 2010 er konsumet i offentlig forvaltning revidert ned med 0,4 prosentpoeng til en vekst på 1,3 prosent. Revisjonen er i hovedsak knyttet til konsumet i kommunal forvaltning som er revidert ned med 1 prosentpoeng. I kommunene er det undervisning som er revidert ned i forhold til tidligere tall. Endelig tall for konsum av undervisningstjenester viser en volumnedgang på 1,4 prosent mens tidligere tall viste en volumvekst på 1,5 prosent.

For 2011 viser de reviderte tallene for konsum i offentlig forvaltning en volumvekst på 1,8 prosent mot tidligere 1,5 prosent. I staten er konsumveksten beregnet til 0,9 prosent som er en nedjustering på 0,2 prosentpoeng, mens den i kommunene er beregnet til på 2,8 prosent og oppjustert med 0,8 prosentpoeng.

Sterk importvekst - stagnert eksport

De endelige tallene for 2010 viser en vekst i samlet eksport på 0,4 prosent, en nedjustering fra 1,8 prosent i de foreløpige tallene. Eksporttallene for 2011 er 1,8 prosent lavere enn året før noe som er en nedjustering på 0,4 prosentpoeng. I 2010 var veksten i tradisjonelle vareeksport på 3,4 prosent, men det var ingen ytterligere vekst i 2011. For 2010 er volumutviklingen for eksport av olje og gass revidert ned med 2,1 prosentpoeng til en volumendring på -6,9 prosent, for 2011 viser de reviderte tallene en volumendring på -6,2. Prisøkningen de to årene er på hhv 14,9 og 27,2 prosent.

Fra 2009 til 2010 økte importen med 9,0 prosent, en liten nedjustering fra foreløpige tall. Det var stor økning i både import av tradisjonelle varer og tjenester. For tradisjonelle varer var veksten på 9,1 prosent i 2010, en liten oppjustering fra de foreløpige tallene, mens importveksten for tjenester var på 12,5 prosent som er en nedjustering på 4,3 prosentpoeng i forhold til tidligere. I 2011 vokste importen samlet med 3,8 prosent, noe som er en oppjustering på 0,3 prosentpoeng. Importen av tradisjonelle varer økte med 3,6 prosent, nedjustert

fra 5,3, mens importen av tjenester er revidert opp med 3,7 prosentpoeng til en vekst på 2,3.

Bruttoinvesteringene lite revidert

Reviderte tall for 2011 viser en volumvekst i bruttoinvesteringer på 7,6 prosent etter en nedgang på 8,0 prosent i 2010. For begge årene er revisjoner i forhold til tidligere anslag små. I 2010 gikk investeringene ned både i petroleumsvirksomheten så vel som i boliger og i næringslivet på fastlandet.

Det var ellers særlig investeringer i utvinning av olje og gass samt husholdningenes boliginvesteringer som trakk opp i 2011. Petroleumsinvesteringene vokste med 14 prosent, mens husholdningenes boliginvesteringer vokste med nesten 22 prosent. Petroleumsinvesteringene utgjorde nesten 27 prosent av de totale investeringene i 2011. Også i fastlandsnæringene økte investeringene i 2011.

Ingen endring i årslønnsvekst

Det er ingen endringer i tidligere anslag for årslønnsveksten, verken i 2010 eller 2011. Nasjonalregnskapets beregninger av årslønnsvekst var på henholdsvis 3,7 og 4,2 prosent de to årene.

Sysselsettingsnedgangen fra 2009 fortsatte i 2010 og endelige tall viser en nedgang på 0,5 prosent, som er en revisjon på -0,4 prosentpoeng. For 2011 viser de reviderte tallene en økning i sysselsettingen på 1,3 prosent, som er en nedjustering på 0,1 prosentpoeng fra tidligere publiserte tall. Det var nedgang i sysselsettingen i de fleste markedsrettede næringer i 2010, og de reviderte tallene trekker sysselsettingen jevnt over ytterligere ned. For 2011 er revisjonen knyttet til en nedjustering av sysselsettingen for industrien med 0,1 prosentpoeng og en nedjustering av sysselsettingen i kultur og underholdning med 0,5 prosentpoeng

Høy disponibel inntekt og sparing for Norge

Reviderte tall for perioden 2010 og 2011 viser en høyere disponibel inntekt og sparing for Norge enn ved forrige publisering. Disponibel inntekt for Norge var på 2 180 milliarder kroner i 2010, noe som er en oppjustering på nærmere 21 milliarder kroner fra foreløpige tall. Revisjonen skyldes hovedsakelig en tilsvarende oppjustering av bruttonasjonalproduktet. Konsumet er revidert opp med 4 milliarder kroner, og sparingen

Tabell 2. Revisjonstabell 2010 og 2011 utvalgte nasjonalregnskapstørrelser. Norge totalt. Milliarder kroner

	2010			2011		
	Reviderte tall	Tidligere publisert	Revisjon	Reviderte tall	Tidligere publisert	Revisjon
Bruttonasjonalinntekt	2 574	2 553	21	2 788	2 768	20
Kapitalslit	364	365	-1	381	383	-2
Nasjonalinntekt	2 211	2 189	22	2 407	2 385	22
Disponibel inntekt for Norge	2 180	2 159	21	2 378	2 356	22
Sparing for Norge	532	515	17	656	642	14
Netto anskaffelse av ikke-finansiell kapital	229	201	27	282	248	34
Netto finansinvestering for Norge	302	312	11	372	392	-20

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

for Norge er dermed oppjustert nærmere 17 milliarder kroner. Sparing for Norge er beregnet til 532 milliarder kroner i 2010.

De reviderte foreløpige tallene for 2011 viser en sparing på 656 milliarder kroner. Også oppjusteringen for 2011 skyldes i første rekke en oppjustering av BNP med 29 milliarder kroner, mens konsumet er 8 milliarder kroner høyere enn tidligere antatt.

Klar vekst i disponibel realinntekt for Norge – men litt lavere enn tidligere antatt

Etter en sterk nedgang i 2009 var det en vekst i disponibel realinntekt for Norge på 3,4 prosent i 2010 og 6 prosent i 2011. Veksten i disponibel realinntekt er imidlertid dempet i både 2010 og 2011 sammenlignet med forrige publisering. Veksten har blitt nedjustert med 1,9 prosentpoeng i 2010, og denne avdempingen skyldes i hovedsak et mindre bidrag fra endring i bytteforholdet.

Tabell 3. Bidrag til vekst i disponibel realinntekt fra året før for Norge. Prosent

	2008	2009	2010	2011
Disponibel realinntekt for Norge	5,8	-10,8	3,4	6,0
Vekstbidrag fra				
Produksjonsvekst i oljevirkosomhet	-0,8	-0,7	-1,4	-1,0
Produksjonsvekst ellers	0,2	-2,0	1,5	2,2
Endring i bytteforholdet	6,7	-9,1	2,6	4,5
Herav prisutviklingen på råolje og naturgass	6,0	-8,1	2,0	4,7
Endring i rente- og stønadsbalansen	-0,2	0,9	0,7	0,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Veksten i disponibel realinntekt for Norge i 2011 er justert ned med 0,5 prosentpoeng. Revisjonen kan i stor grad forklares med at produksjonsveksten i oljevirkosomheten bidro mer negativt enn tidligere tall viste.

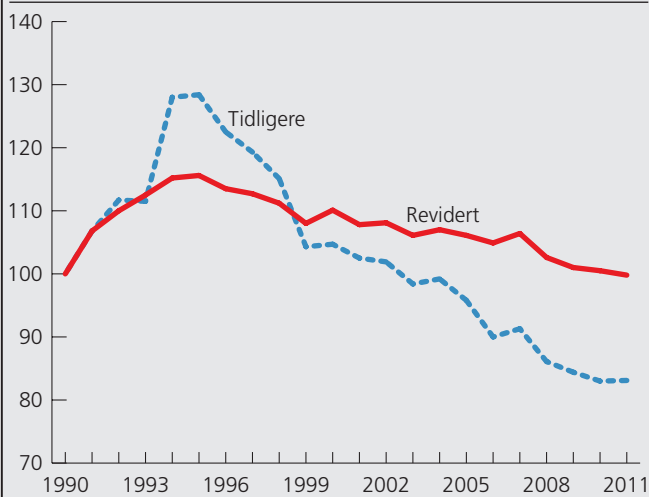
Revisjon av bruttoprodukt fra 1992 til 2009

Det er blitt utført revisjoner på pris- og volumendringer for produksjon, produktinnsats og bruttoprodukt i bygg- og anleggsvirksomheten, varehandel og noen andre tjenestenæringene, for årene fra 1992 og fremover.

Revisjonen gjelder oppsplittingen i pris og volum, slik at verditallene i løpende priser for næringene er uendret. Frem til og med 2005 er bruttonasjonalproduktet totalt og i Fastlands-Norge heller ikke påvirket av revisjonene, verken på nivå eller endring i pris og volum. I 2006 er volumveksten i BNP Fastlands-Norge nedjustert med 0,2 prosentpoeng (fra 5,0 prosent vekst til 4,8 prosent). For 2008 har BNP samlet blitt justert opp med 0,1 prosentpoeng, mens veksten for BNP Fastlands-Norge er uendret.

Figur 2 viser utviklingen i arbeidskraftproduktiviteten i bygg- og anleggsvirksomhet, før og etter revisjonen. I de reviderte tallene er veksten fra 1991 til 1994 vesentlig lavere enn

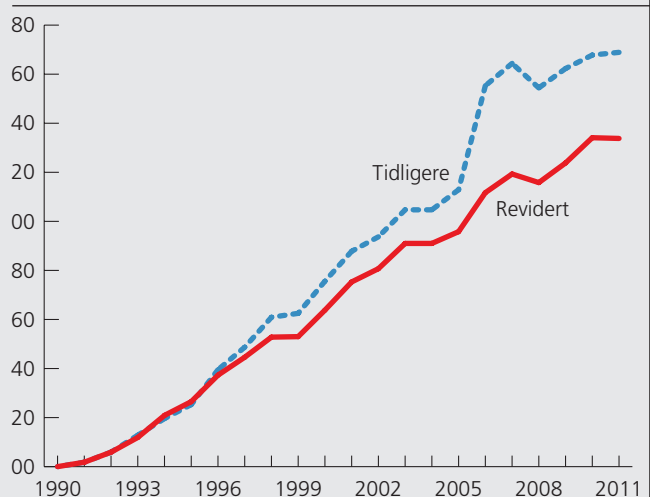
Figur 2. Bygge- og anleggsvirksomhet. Bruttoprodukt per utførte timeverk. Volumindeks 1990=100

tidligere publisert, og nedgangen senere mer moderat. Figur 3 viser at produktivetsveksten i varehandel er noe lavere enn tidligere fra 1996 og fremover, og spesielt i 2006.

I 2009 er produksjon og eksport av naturgass revidert opp med om lag 25 mrd kroner i løpende priser. Dette skyldes en revisjon i Utenrikshandelstatistikken, og er en ren prisendring, mens volumet er uforandret. I siste publisering av strukturstatistikk for tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass, ble de tidligere publiserte tallene for 2009 endret. Også denne revisjonen av primærstatistikk er nå tatt inn i nasjonalregnskapet og medførte at bruttoproduktet i næringen ble revidert opp med om lag 1 mrd kroner i løpende priser, eller om lag 2,5 prosentpoeng. Dette ga seg utslag i en tilsvarende revisjon i volumveksten. Dette medførte at veksten i BNP ble oppjustert med 0,1 prosentpoeng, mens fastlands-BNP er uendret.

Figur 3. Varehandel og reparasjon av motorvogner. Bruttoprodukt per utførte timeverk. Volumindeks 1990=100

Bruk av strekkodedata i matvareindeksen

Ingvild Johansen

Delindeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer som inngår i Konsumprisindeksen (KPI) er i sin helhet basert på strekkodedata. Bruk av strekkodedata gjør det mulig å benytte løpende pris- og kvantumsinformasjon på det mest detaljerte nivået i beregning av prisindekser. Analyser viser imidlertid at dagens metode kan føre til skjevheter når det er store svingninger i pris og kvantum. I denne artikkelen viser vi at bruk av strekkodedata har gitt en viss skjevhet i matvareindeksen de siste årene. Selv om effekten på totalindeksen for KPI er liten, kan blant annet økende tilbudsaktivitet blant dagligvarekjedene bidra til å forsterke slike effekter på sikt. Statistisk sentralbyrå vil derfor fra og med januar 2013 innføre metoder som korrigerer for dette i indeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer i KPI.

Innledning

Stadig flere nasjonale statistikkbyråer ønsker å utnytte strekkodedata ved beregning av sine konsumprisindekser (KPI) da dette er en kostnadseffektiv måte å skaffe seg godt datagrunnlag på. Dette har ført til økt fokus på å etablere gode internasjonalt anerkjente metoder og praksis for å utnytte disse dataene. Strekkodedata er elektroniske data som genereres på utsalgsstedet ved salgstidspunktet. Dataene inneholder blant annet informasjon om transaksjonspris, omsatt mengde, utsalgssted, tidspunkt og en kort beskrivelse av produktene. Kvalitetsmessig overgår slike data den tradisjonelle datainnsamlingen blant annet med hensyn på utvalgs- og målefeil.

Så langt har SSB vært ett av svært få statistikkbyråer i verden som leder an utviklingen i bruk av strekkodedata direkte i KPI. SSB etablerte den første kontakten med en av dagligvarekjedene på slutten av 1990-tallet, og har siden 2001 mottatt strekkodedata fra alle de store dagligvarekjedene. I tillegg til å dekke dagligvaremarkedet, mottar SSB også strekkodedata fra de største apotekkjedene.

Bruken av strekkodedata i KPI for Norge har blitt innført gradvis. Til å begynne med ble kun prisinformasjonen fra strekkodedataene benyttet til å erstatte prisene fra papirskjemaene for et representativt vareutvalg. Strekkodedata gir enorme elektroniske datamengder som gjør det mulig å lage prisindekser som omfatter tilnærmet samtlige varer innen segmentet matvarer og alkoholfrie drikkevarer. Fra august 2005 ble vareutvalget i prisindeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer, som inngår i KPI, kraftig utvidet til en tilnærmet fulltelling fra et representativt utvalg av bedrifter.

Ingvild Johansen er seniorrådgiver i Seksjon for prisstatistikk (Ingvild.Johansen@ssb.no).

Gjennom den tradisjonelle prisinnsamlingsmetoden for KPI i Norge, som er bruk av papirskjema, er det kun prisinformasjon som har vært tilgjengelig på det mest detaljerte nivået¹. Strekkodedata inneholder langt mer informasjon, og gjør det mulig å beregne prisindekser som nyttiggjør seg både pris- og kvantumsinformasjon. Samtidig med utvidelsen av datagrunnlaget ble beregningsmetoden i indeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer endret. For å ta hensyn til det faktiske konsummønsteret ble informasjon om omsatt mengde tatt i bruk på det mest detaljerte nivået.

I dagligvaremarkedet er utskiftningshastigheten på produkter høy, og det er viktig å fange opp endringer i konsumentens handlemønster så tidlig som mulig. For å ta hensyn til at varekurven og vektinformasjonen må oppdateres med jevne mellomrom må indeksene kjedes, noe som innebærer at den nye indeksserien linkes på den gamle indeksserien. For å fange opp nye produkter og skift i konsumentenes handlemønster så tidlig som mulig, var bruk av månedlig kjeding² på det laveste nivået et naturlig valg.

En prisindeks som benytter løpende pris- og kvantumsinformasjon er generelt ansett som et ideelt rammeverk ved at den fanger opp det faktiske konsummønsteret. Samtidig som en slik indeksformel i kombinasjon med månedlig kjeding gir en god teoretisk tilnærming viser det seg at den også kan skape problemer hvis dataene har visse egenskaper. Forskning både i Norge og internasjonalt har vist at store svingninger i pris og kvantum i kombinasjon med hyppig kjeding kan føre til en bestemt form for skjevhet i KPI, såkalt drifting. Drifting innebærer at prisene vender tilbake til sitt utgangspunkt mens indeksen ikke gjør det.

I denne artikkelen skal vi forklare begrepet drifting nærmere. Videre vil vi se på betydningen av drifting i de norske dataene og diskutere alternative metoder

¹ Prisobservasjonsnivå.

² Generelt i KPI benyttes årlig kjeding.

til de som benyttes i dag for å unngå dette. Vi ser også på konsekvensene dette kan ha for de norske indeksberegningene.

Superlativ indeks – en tilnærming til en levekostnadsindeks

Formålet med KPI for Norge er å måle utviklingen i levekostnadene til private husholdninger. En levekostnadsindeks skal gi svar på spørsmålet om hvor mye utgiftssummen må endres når prisene endrer seg fra ett tidspunkt til en annet – gitt at et individ (eller representativt individ i KPI) skal opprettholde samme levestandard (nyttensnivå).

Prisindekser som benytter pris- og kvantumsinformasjon fra både statistikk- og prisreferanseperioden³ og behandler begge perioder likt, tilhører gruppen superlative indekser. Tradisjonelt har ikke kvantumsinformasjon vært tilgjengelig på det mest detaljerte nivået, og beregning av superlative indekser har dermed ikke vært aktuelt. Strekkodedata har således åpnet nye muligheter hva gjelder beregningsmetoder. Gjennom å nyttiggjøre seg både løpende pris- og kvantumsinformasjon fanger prisindeksen opp det faktiske løpende konsummønsteret. I henhold til internasjonale retningslinjer utarbeidet av International Labour Organization (ILO) for beregning av konsumprisindekser (ILO-manualen 2004), er bruk av superlative indekser generelt ansett som en god tilnærming til en levekostnadsindeks når informasjon om både pris og kvantum er tilgjengelig. I indekser for matvarer og alkoholfrie drikkevarer ble en Törnqvist prisindeks⁴, som tilhører gruppen av superlative indekser, tatt i bruk på det mest detaljerte nivået fra august 2005.

Ideelt sett skal en levekostnadsindeks måle kostnader knyttet til konsum og ikke anskaffelse. Av praktiske årsaker derimot blir forskjellen mellom anskaffelse og konsum vanligvis ikke tatt hensyn til, med enkelte unntak som blant annet selveierens bokostnader og flyreiser. Strekkodedata gir pris- og kvantumsinformasjon for solgte enheter og ikke faktiske konsumerte enheter, noe som gjør det vanskelig å skille mellom anskaffelse og konsum. Tilfeller der konsumenter hamstrer varer i tilbudsperioder og lagrer for senere perioder, kan bidra til avvik mellom tidspunktet for anskaffelse og konsum. Dette bryter med forutsetningen i KPI om at varer antas konsumert umiddelbart ved kjøp. Slike «hamstrings-effekter» kombinert med hyppig kjeding kan føre til skjevheter.

Hva er drifting?

Til tross for få og store aktører i dagligvarebransjen er det sterk pris konkurranse blant de enkelte kjedene for

å forsvare samt å kapre markedsandeler. Ulike former for tilbudskampanjer har de senere årene økt i omfang. Analyser foretatt av SSB basert på strekkodedata viser at konsumentene i stor grad reagerer på tilbudsaktivitet ved at varer som faller sterkt i pris ofte fører til en betydelig økning i omsetning. I følge Triplett (2003) kan omsetningsskiftene som skjer i forbindelse med tilbudsaktivitet henføres til to typer konsumenter; de som i all hovedsak handler når varene er på tilbud og de som hamstrer og lagrer når varene er på tilbud. Graden av hamstring blant konsumenter avhenger blant annet av lagringskapasitet, konsumentenes handlemønster, type vare etc.

Når prisen på en vare vender tilbake til sitt «normale» nivå etter en tilbudsperiode forventer vi at den kjedede prisindeksen også skal gjøre det. Drifting kan derimot oppstå dersom det tar en viss tid før omsetningen normaliserer seg som en følge av at konsumenter hamstrer i løpet av tilbudsperioder for så å lagre for senere perioder. Ettersom en månedlig kjedet superlativ indeks benytter omsetningsandeler fra både statistikk- og prisreferanseperioden som vektinformasjon blir i slike tilfeller prisnedgangen vektet sterkere enn den påfølgende prisoppgangen. Desto kortere kjedeperioden er, dvs. perioden mellom statistikk- og prisreferanseperioden, desto større sannsynlighet er det for at drifting oppstår. Med en lengre kjedeperiode øker sannsynligheten for at omsetningen har normalisert seg etter en tilbudsperiode, og effekten av drifting blir dermed redusert.

Sesongbetont etterspørsel kan være en annen årsak til drifting. Produkter med store sesongmessige svingninger i pris og kvantum kan føre til at en prisnedgang vektet mer enn påfølgende prisoppgang eller omvendt. For svært sesongbetonte varer stiger etterspørselen kraftig i visse perioder av året uavhengig av en eventuell prisendring. Dersom varene for eksempel dumpes i pris i påfølgende periode og til tross for at omsetningen kan være lav i denne perioden, vil den høye omsetningen fra forrige periode påvirke bidraget til prisnedgangen. Den høye omsetningsandelen fases deretter ut i neste periode, og påvirker dermed ikke en eventuell påfølgende prisoppgang. Merk at drifting kan gi både en nedadgående og en oppadgående skjevhet.

Fra et teoretisk ståsted finnes det altså indikasjoner på at også superlative indekser kan ha visse svakheter, til tross for at slike indekser generelt blir ansett som et ideelt rammeverk. For å se nærmere på hvorvidt drifting gjør seg gjeldende i dataene fra dagligvarekjedene i Norge per i dag er alternative prisindekser beregnet, deriblant en eksperimentell prisindeks som per definisjon skal være driftfri og en prisindeks der den direkte bruken av vektandeler på det mest detaljerte nivået er fjernet.

En eksperimentell prisindeks – uten drifting

På bakgrunn av det økende internasjonale fokuset på bruk av strekkodedata i prisstatistikk er det utarbeidet

³ Perioden hvor prisene som danner utgangspunktet for prisutviklingen er hentet fra (i en månedlig kjedet indeks vil prisreferanseperioden være forrige måned).

⁴ En Törnqvist prisindeks er definert som et geometrisk gjennomsnitt av prisrelativene der prisrelativene er vektet med et aritmetisk gjennomsnitt av omsetningsandelene fra henholdsvis prisreferanse- og statistikkperioden.

alternative prisindekser, blant annet en prisindeks som per definisjon skal unngå problemet med drifting, som vi velger å kalle en «driftfri» prisindeks. Prisindeksen ble lansert av Ivancic, Fox og Diewert i 2009, og er en metode for å konstruere superlative prisindekser basert på strekkodedata. Utgangspunktet for denne prisindeksen er den såkalte GEKS metoden som ofte blir brukt for prissammenligninger mellom land, dvs. kjøpekraftspariteter (Gini, 1931; Eltetö og Köves, 1964; Szulc, 1964). Metoden er tilpasset for sammenligninger over tid der hver tidsperiode (i stedet for land) blir brukt som en enhet. GEKS indeksene er transitive slik at de kjedede indeksene er identiske med de direkte indeksene og dermed driftfrie. GEKS metoden utnytter alle mulige «match» som er i dataene og beregner direkte prisindekser ved å bruke hver tidsperiode som en prisreferanseperiode. Dermed vil bare prisene på varer som er kjøpt i alle parvise perioder som sammenlignes bli med i beregningene.

Når nye data blir tilgjengelig krever metoden at prisindeksene revideres, en løsning som i KPI-sammenheng vil være uakseptabel. For å unngå denne problemstillingen lanserte Ivancic, Fox og Diewert en «Rolling year» GEKS prisindeks (RYGEKS). «Rolling year» metoden bruker pris- og omsetningsinformasjon fra de siste 13 månedene for å beregne en RYGEKS prisindeks der hver måned i dette «13-månedersvinduet» blir brukt som prisreferanseperiode.

Per i dag er denne metoden ikke tatt i bruk av noen statistikkbyråer eller blitt implementert i noen offisielle konsumprisindekser. Metoden befinner seg fortsatt på et tidlig stadium og må inntil videre anses som en eksperimentell prisindeks. Det foregår for tiden mye forskning internasjonalt på området, og nyere analyser tyder på at indeksen i gitte situasjoner muligens ikke er helt driftfri, se Ribe (2011).

En uveid prisindeks

For å vurdere effekter av drifting har SSB testet ut alternative indeksformler for beregning av indeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer, deriblant en uveid Jevons indeks⁵. Ved å fjerne den direkte bruken av omsetningsandeler på det mest detaljerte nivået i beregningen blir eventuell drifting forårsaket av dette eliminert. Jevons formel benyttes ellers i KPI på det mest detaljerte nivået der kvantumsinformasjon ikke er tilgjengelig. Hovedinnvingningen mot å bruke en uveid Jevons formel i indeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer, er at prisrelativene ikke vektet til tross for at denne informasjon faktisk finnes tilgjengelig.

Selv om den direkte bruken av omsetningsandeler fjernes, vil en eventuell hamstringeffekt fremdeles virke inn i indeksen gjennom prisene. Prisene som benyttes er enhetspriser definert som summen av omsetningen basert på samtlige transaksjoner i løpet

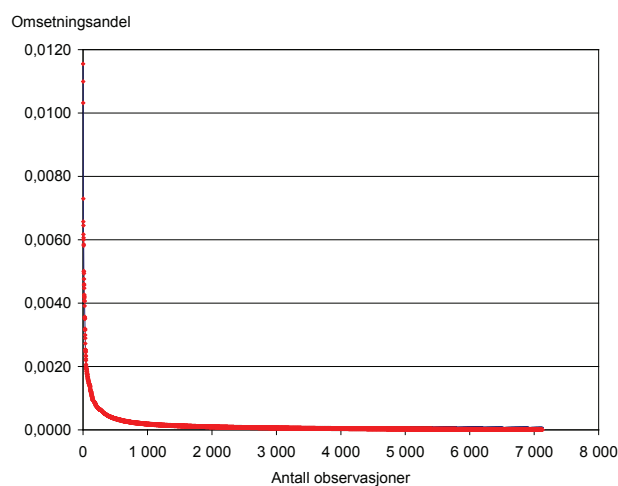
av måleperioden (månedens midtuke) delt på summen av antall solgte enheter i samme periode. Dette kan påvirke de kortsiktige prisendringene, men det gir ikke opphav til drifting i en uveid indeks.

I stedet for å legge alt datamaterialet til grunn for beregning av en Jevons indeks benyttes omsetningsandelene til å lage et vareutvalg basert på «cut-off sampling», dvs. at kun varer med omsetningsandeler over en viss grense har sannsynlighet lik 1 for å være med i beregningen. Jevons indeksen med «cut-off» er basert på Nederland sin metode for beregning av indeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer som ble innført i januar 2010. Nederland er sammen med Norge, det landet i verden med lengst erfaring med bruk av strekkodedata i offisielle indekser.

Analyser av strekkodedataene viser at omsetningsandelene innen de mest detaljerte varegruppene er skjevt fordelt, i den forstand at et lite antall varer står for en stor del av omsetningen. Dette viser at det er mange varer som kun har marginale omsetningsandeler innen dagligvaremarkedet. I snitt for de mest detaljerte varegruppene står om lag 50 prosent av antallet observasjoner, dvs. unik EAN-kode⁶ utsalgssted, for nærmere 90 prosent av omsetningen. Figur 1 viser fordelingen av omsetningsandelene for alle observasjonene innen varegruppen «Kaffe». Figur 2 viser fordelingen av de akkumulerte omsetningsandelene basert på samtlige observasjoner for samme varegruppe.

For at ikke varer med svært lav og fluktuerende omsetning skal få for stor innflytelse i indeksen, og for å sikre representativitet i vareutvalget, kan det være hensiktsmessig å kutte noe av utvalget. Varer med lav omsetning ser ut til å ha en flattere prisutvikling sammenlignet med varer med høy omsetning. Ved hjelp av en «cut-off» metode innføres en form for indirekte

Figur 1. Fordeling av omsetningsandeler innen COICOP6-gruppen «Kaffe»

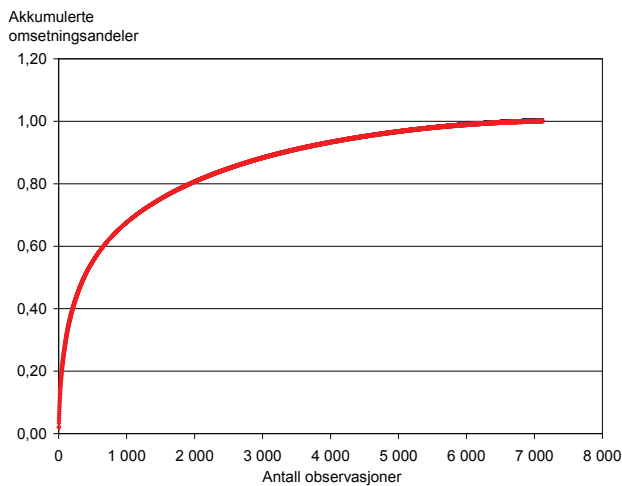

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

⁵ En Jevons indeks er definert som et uveid geometrisk gjennomsnitt av prisrelativene.

⁶ EAN-kode (European Article Number) er en standardisert identifiseringskode som gjelder for et produkt.

Figur 2. Akkumulerte omsetningsandeler for COICOP6-gruppen «Kaffe»

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

vektning ved at kun varer med omsetningsandel over en viss grense inngår i beregningene.

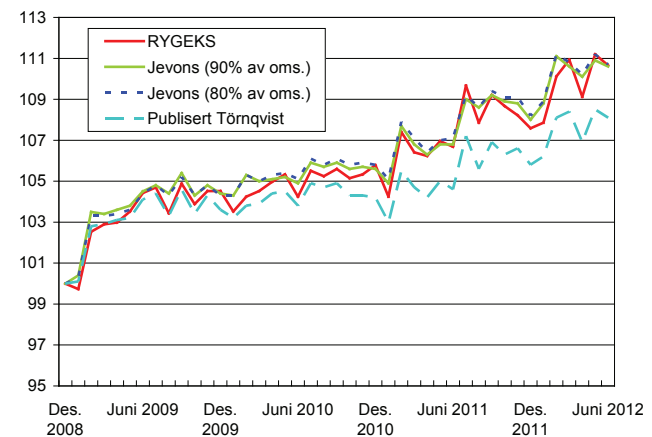
Noen alternative indeksberegninger

Til tross for at RYGEKS muligens også innehar enkelte svakheter i gitte situasjoner er denne metoden per dags dato likevel det nærmeste man kommer en driftfri prisindeks med utgangspunkt i superlative prisindekser. Vi har derfor benyttet RYGEKS som benchmark for å se hvordan en Jevons prisindeks og en Törnqvist prisindeks⁷ faller ut med hensyn på drifting. Figur 3 viser utviklingen i indeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer for perioden desember 2008 til juli 2012 basert på disse indeksformlene. Törnqvist indeksen er sammenlignet med RYGEKS prisindeks og en Jevons prisindeks testet med ulike grenser for «cut-off».

I løpet av perioden desember 2008 til juli 2012 viser Törnqvist indeksen som benyttes for beregning av matvarer og alkoholfrie drikkevarer i KPI i dag en noe svakere vekst sammenlignet med RYGEKS og Jevons prisindeks. Målt over denne perioden stiger Törnqvist med om lag 9 prosent, mens RYGEKS og Jevons stiger med mellom 11 og 12 prosent. Avviket mellom Jevons/RYGEKS og Törnqvist prisindeks på total KPI er beregnet til å utgjøre i underkant av 0,1 prosentpoeng per år i perioden desember 2008 til juli 2012.

På mer detaljert nivå blir prisforløpet for de tre indeksseriene mer sprikende. For enkelte varegrupper har valg av indeksformel tilnærmet ingen betydning for prisutviklingen. Mens for andre grupper som er mer preget av kraftige svingninger i pris og kvantum, har valg av indeksformel større betydning for prisutviklingen.

Figur 3. Indeks for matvarer og alkoholfrie drikkevarer basert på ulike indeksformler. Desember 2008 – juli 2012. Desember 2008=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Jevons indeksene viser, som forventet siden den er «uvektet», mindre svingninger sammenlignet med Törnqvist og RYGEKS prisindeks. Ettersom konsumentene i stor grad reagerer på tilbudskampanjer, øker etterspørselen når produkter settes på tilbud, noe som medfører at særlig tilbudsvarer får en høyere vektandel og dermed større utslag i en superlativ indeks sammenlignet med en uveid indeks.

Gitt RYGEKS som referanseserie og at denne faktisk er tilnærmet driftfri, ser det ut til at Jevons prisindeks samlet sett treffer trenden bedre enn Törnqvist prisindeks. Hvorvidt Jevons prisindeks beregnes med utgangspunkt i 80 eller 90 prosent av omsetningen ser ut til å være av mindre betydning, noe som kan tolkes som robusthet i indeksen. Derimot er det av større betydning dersom samtlige varer inngår i beregningen av en Jevons indeks, ettersom varer med lav omsetning ser ut til å ha en flatere prisutvikling sammenlignet med varer med høy omsetning.

Faktorer som kan bidra til å forklare avviket mellom Jevons/RYGEKS og Törnqvist prisindeks er blant annet hamstringeffekter knyttet til tilbudskampanjer, samt sesongbetont etterspørsel. Som tidligere nevnt kan slike situasjoner føre til at prisnedganger og prisopp-ganger ikke vektet likt. En konsekvens av økt omfang av tilbudsaktivitet blant dagligvarekjedene kan medføre at avviket kan bli større på sikt, og det er derfor viktig at indeksberegningene i KPI tar dette innover seg før avviket blir for stort.

En annen mulig faktor som kan påvirke utviklingen i de ulike indeksseriene er varehandelens uttesting av nye produkter. I prinsippet skal utgåtte produkter erstattes med nye produkter av tilsvarende kvalitet. Dette er det imidlertid ikke mulig å gjennomføre i praksis med en tilnærmet fulltelling av varer og en «matched model

⁷ Indeksen det refereres til her er tilbakeregnet basert på dagens metode for beregning av Törnqvist indeksen som fra og med januar 2012 er inkludert imputeringer.

approach⁸) som benyttes i indeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer. Produkter som testes ut på markedet selges ofte ut til en lav pris dersom det viser seg at disse ikke oppnår en viss omsetning, noe som isolert sett bidrar til å trekke indeksen ned. Dersom de utgående produktene ikke blir erstattet forblir indeksen liggende på et lavere nivå. Noe av dette frafallet tar vi høyde for gjennom et såkalt dumping-filter. Dumping-filteret fanger blant annet opp varer på vei ut av markedet som karakteriseres med kraftig prisfall kombinert med kraftig fall i omsetning. Ved hjelp av dette filteret korrigerer vi for noe av det permanente frafallet, i tillegg til at vi korrigerer for enkelte kvalitetsendringer, eksempelvis varer som har gått ut på dato og som av den grunn selges til en sterkt redusert pris.

Effekten av produktskifter kan gi noe ulike utslag avhengig av formelvalg. Utgående produkter er gjerne preget av lav omsetning og har dermed større sannsynlighet for å bli kastet ut av beregningsgrunnlaget i en Jevons prisindeks med «cut-off». Effekten av utgående produkter er derfor trolig mindre i denne indeksen sammenlignet med en Törnqvist prisindeks. Avvikene mellom indeksseriene kan også påvirkes av enkelte forskjeller i sammensetningen av datagrunnlaget grunnet forskjeller i egenskapene til indeksformlene.

Problemstillingene omkring drifting og indekssvalg viser at den perfekte metoden neppe finnes når de ulike formålene som indeksen skal oppfylle kombineres. Samtidig er det viktig å forske videre på ulike

indeksmetoder for å redusere omfanget av de problemstillinger som tas opp i denne artikkelen. I SSB har vi en kontinuerlig forskning på slike indeksproblemer, som over tid vil gjøre indeksene våre bedre. For å redusere effekter av drifting vil SSB fra og med januar 2013 gå over til å benytte en uveid Jevons prisindeks for beregning av indeksen for matvarer og alkoholfrie på det mest detaljerte nivået.

Oppsummering

Som vist i denne artikkelen kan drifting oppstå i indeksberegninger som et resultat av store svingninger i pris og kvantum, kombinert med hyppig kjeding på det mest detaljerte nivået. Økt omfang av tilbudskampanjer blant dagligvarekjedene bidrar nettopp til større svingninger i pris og kvantum, spesielt for enkelte varegrupper. Forhold knyttet til hamstring og sesongbetont etterspørsel som gir seg utslag i at prisnedgang og prisoppgang ikke vektet likt, er eksempler på egen-skaper i dataene som kan føre til drifting i superlative prisindekser.

Ulike analyser viser at drifting til nå har hatt liten betydning på total KPI i Norge. Effekten av hamstring for produkter egnet for lagring kan være et økende fenomen i takt med mer utstrakt bruk av tilbudskampanjer blant dagligvarekjedene. På bakgrunn av uheldige effekter som kan oppstå ved bruk av både pris- og kvantumsinformasjon, kombinert med månedlig kjeding i beregning av indeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer, ønsker SSB å gå over til å

Overgang fra Törnqvist til Jevons prisindeks på laveste varenivå fra januar 2013

I dagens beregning av mikroindeksene for matvarer og alkoholfrie drikkevarer basert på strekkodedata benyttes en Törnqvist prisindeks. EAN-/PLU-kodene¹ er koplet til en COICOP6-gruppe (COICOP er konsumklassifiseringen som benyttes i KPI), som representerer en gruppe av homogene varer som har til hensikt å tjene samme formål. Beregningene på mikronivå basert på en vektet geometrisk prisindeks er gitt ved:

$$(1) \quad \ln P_K(p^0, p^1, s^i) \equiv \sum_{m=1}^M s_m^i \ln \frac{p_m^1}{p_m^0}$$

Dvs. logaritmen av indeks P for varene som inngår i COICOP6-gruppe K er en funksjon av prisene i basisperiode p_0 , tellingsperiode p_1 , og omsetningsandel s i periode i ; $i=0, 1$ (det vil si en kombinasjon av begge periodene) per EAN-/PLU-kode og utsalgssted.

Merk at (1) kommer frem ved å ta logaritmen av:

$$(2) \quad P_K(p^0, p^1, s^i) \equiv \prod_{m=1}^M \left(\frac{p_m^1}{p_m^0} \right)^{s_m}$$

under forutsetning av at summen av andelene er lik 1;

$$(3) \quad \sum_{m=1}^M s_m^i = 1$$

der (2) er den sanne elementære prisindeksen sett fra en økonomisk tilnærming, se Pollak (1989). I beregningen benyttes en kombinasjon av omsetningsandelene fra prisreferanse- og statistikkperioden der begge perioder blir behandlet likt, noe som genererer en Törnqvist superlativ prisindeks.

Metodeendringen fra januar 2013 går ut på å fjerne den direkte bruken av omsetningsandeler i beregningen ved å ta i bruk en uveid Jevons indeks på det mest detaljerte nivået. Omsetningsandelene benyttes til å lage et vareutvalg basert på "cut-off sampling". På denne måten kan omsetningsandelene benyttes indirekte gjennom å sikre et til enhver tid representativt vareutvalg. En vare blir inkludert i utvalget dersom omsetningsandelen i periode t og $t-1$ er over en viss terskel.

Det vil ikke bli gjort noen endringer i aggregeringen, dvs. ingen aggregering over butikker, kjedeprofil eller kjede. Aggregering til gruppe-, konsumgruppe- og totalindeksnivå vil som tidligere være basert på Laspeyres formel, der utgiftsandelene som benyttes i beregningen er basert på Nasjonalregnskapet.

¹ EAN (European Article Number) er en standardisert identifiseringskode som gjelder for et produkt, og som er felles uavhengig av utsalgssted. PLU, som står for «Product Look-Up» eller «Price Look-Up», er også en identifiseringskode for et produkt, men som kun er felles innenfor en kjede.

benytte en uveid Jevons prisindeks fra januar 2013. Ved å fjerne den direkte bruken av vektandeler på det mest detaljerte nivået, elimineres effekten fra drifting. Omsetningsandelene fra strekkodedata vil likevel nyttiggjøres ved å lage et vareutvalg basert på «cut-off sampling». Det sikrer et til enhver tid mest mulig representativt vareutvalg, ved at varer med lav omsetning ikke får for stor innflytelse i indeksen. SSB vil fortsette å bruke månedlig kjeding i indeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer, for å raskt kunne fange opp nye varer som introduseres i markedet.

Referanser

- Eltö, Ö, og Köves, P. (1964): «On a Problem of Index Number Construction Relating to International Comparisons» (på ungarsk), *Statisztikai Szemle* 42, 507-518
- Gini, C. (1931): «On the Circular Test of Index Numbers», *Metron* 9:9, 3-24
- Haan, J. de og Grient, H. van der (2009): «Eliminating Chain Drift in Price Indexes Based on Scanner Data», artikkel presentert på Ottawa-konferansen, mai 2009
- ILO, International Labour Office (2004): «Consumer Price Index Manual: Theory and Practice», utvidet versjon av «Consumer Price Indices: An ILO manual» (1989)
- Ivancic, L., Fox, K.J. og Diewert, W.E. (2009): «Scanner Data, Time Aggregation and the Construction of Price Indexes», artikkel presentert på Ottawa-konferansen, mai 2009
- Johansen, I. og Nygaard, R. (2010): «Skjevheter i prisindeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer», *Notater* 30/2010
- Pollak, R.A. (1989): «The Theory of the cost of living Index», New York: Oxford University Press
- Ribe, M. (2011): «On the RGEKS price index formula for scanner data», artikkel presentert på scanner data workshop i Stockholm, juni 2012
- Rodriguez, J. og Haraldsen, F. (2005): «Den nye matvareindeksen: Bruk av strekkodedata i konsumprisindeksen», *ØA* 4/2005
- Rodriguez, J. (2004): «Strekkodedata for å beregne prisutviklingen på matvarer i KPI: Metoder, muligheter og resultater», internt notat, Statistisk sentralbyrå.
- Triplet, J.E. (2003): «Using Scanner Data in Consumer Price Indexes: Some Neglected Conceptual Considerations», s. 151-162 i Feenstra R.C. og Shapiro M.D.: »Scanner Data and Price Indexes«, Chicago: University of Chicago Press.

Forskningspublikasjoner

Nye utgivelser

Rapporter/Reports

Kenneth Aarskaug Wiik: Samlivsinnngåelse blant norskfødte kvinner og menn med innvandrereforeldre. Rapport 24/2012. 105s. ISBN 978-82-537-8485-4 (trykt).

Rapporten tar for seg samlivsinnngåelse blant kvinner og menn i alderen 18 til 40 år født i Norge av to innvandrereforeldre, en befolkningsgruppe som ved inngangen til 2011 talte 20 007 personer. Analyse av registerdata viste at:

- Ved inngangen til 2011 var 24,8 prosent av norskfødte med innvandrereforeldre i denne alderen i et samliv. 19,5 prosent var gift mens 5,3 prosent var samboere. 22 prosent av dem som levde i et samliv var samboere (18 prosent av innvandrere og 43 prosent av den øvrige befolkningen).
- Vi finner en høyere andel samboere blant norskfødte med innvandrereforeldre født i EU/EØS etc. (10,9 prosent) enn i Asia, Afrika etc. (4,3 prosent). Multivariate analyser bekreftet at personer med foreldre født i EU/EØS etc. var mer tilbøyelige til å leve i samboerskap, men mindre tilbøyelige til å være gift, enn dem med foreldre født i Asia, Afrika etc.
- Analyser av de fem største bakgrunnslandene (Pakistan, Vietnam, Tyrkia, India og Marokko) viste at sjansen for å være gift var størst blant personer med foreldre født i Tyrkia, mens norskfødte med foreldre født i Vietnam hadde høyest sannsynlighet for å være samboere.
- 64 prosent hadde giftet seg første gang de levde i et samliv, mens 36 prosent valgte samboerskap. En høyere andel av norskfødte med bakgrunn fra EU/EØS etc. var samboere første gang de levde i et samliv (79 prosent) enn de med foreldre født i Asia, Afrika etc. (27 prosent). Blant dem uten innvandrerebakgrunn

i samme alder hadde 16 prosent giftet seg første gang de levde i et samliv, mens 84 prosent var samboere.

- I forløpsanalyser finner vi ingen forskjeller i tidspunkt for inngåelse av det første samlivet mellom norskfødte med innvandrereforeldre fra Asia, Afrika etc. og personer uten innvandrerebakgrunn. Norskfødte med foreldre født i EU/EØS etc. inngår det første samlivet senere enn personer i den øvrige befolkningen.
- Skiller vi mellom inngåelse av første samliv som var samboerskap og ekteskap finner vi at det særlig er norskfødte personer med foreldre født i Asia, Øst-Europa utenom EU og Afrika som var tidlig ute med å gifte seg og senere ute med å inngå et første samboerskap. De interne variasjonene blant dem med asiatisk bakgrunn er imidlertid store.
- Sjansen for å gifte seg uten først å leve som samboer har sunket i den perioden vi ser på her (1985 til 2011), særlig for norskfødte med bakgrunn fra Asia, Afrika etc.

Data fra spørreundersøkelsen *LKI tillegg 2006* brukes for å se på sammenhenger mellom religiøsitet og sosiale nettverk og samlivsstatus. Spørreundersøkelsen brukes også til å se på valg av partner og holdninger til valg av ektefelle. Intervjupersonene har bakgrunn fra Pakistan, Tyrkia og Vietnam.

- Det er en positiv sammenheng mellom religiøsitet og ekteskap.
- Personer med venner uten innvandrerebakgrunn var sjeldnere gift enn dem som ikke hadde venner uten innvandrerebakgrunn.
- En av fire som ikke levde i et samliv hadde en kjæreste, men andelen var høyest blant dem med vietnamesisk bakgrunn (35 prosent).
- Ni av ti gifte hadde en ektefelle som også hadde innvandrerebakgrunn. Fire av ti med kjæreste

hadde en kjæreste uten innvandrerebakgrunn.

- De mest religiøse og personer uten venner i den øvrige befolkningen var oftere i et samliv eller kjæreste med en person som hadde innvandrerebakgrunn.
- To av tre var uenige i påstanden "Man bør gifte seg med en person med samme etniske bakgrunn som en selv." 30 prosent var helt eller ganske enig i påstanden.
- Personer med vietnamesisk og tyrkisk bakgrunn var mindre tilbøyelige til å være enige i denne påstanden enn dem med pakistansk bakgrunn. Religiøse personer samt de uten venner i den øvrige befolkningen var mer tilbøyelige til å mene at ektefeller bør ha samme etniske bakgrunn sammenliknet med mindre religiøse personer og dem med venner uten innvandrerebakgrunn.

Håvard Hungnes, Lasse Sigbjørn Stambøl og Torbjørn Eika: Konjunkturtendenser for Møre og Romsdal – Konjunkturtendensene per september 2012. Rapport 26/2012. 482. ISBN 978-82-537-8501-1 (trykt).

Den økonomiske utviklingen i Møre og Romsdal er, som i landet for øvrig, preget av at Norge er inne i en moderat konjunkturoppgang. Utviklingen internasjonalt preges fortsatt av etterdønningene av finanskrisen og statsfinansielle problemer i mange land, og drahjelpen fra en del store framvoksende økonomier er redusert. De økonomiske utsiktene for Møre og Romsdal, så vel som hele Norge, er fortsatt preget av usikkerheten knyttet til utviklingen i de internasjonale markedene. Blant annet ventes investeringer i fastlandsøkonomien å gi mindre bidrag til konjunkturoppgangen enn det som har vært vanlig i oppgangsperioder. Veksten hos våre handelspartnere ventes å ta seg noe opp fra 2014, men da fra et lavt nivå. Svekk-

ket norsk kostnadsmessig konkurransevne og svak vekst ute vil føre til svært beskjeden vekst i norsk eksport utenom petroleum.

Lave internasjonale renter og sterk krone har bidratt til lave norske renter, som antas å holde seg lave frem til sommeren 2013, før de gradvis øker. Årslønnsveksten i 2012 er antatt å bli som i fjor, men svak lønnsomhet i store deler av konkurranseutsatt industri vil trolig medføre noe lavere lønnsvekst neste år. Høy innvandring til Norge har bidratt til å dempe kostnadsveksten i enkelte bransjer, og sammen med en sterk krone har dette bidratt til lav inflasjon. Høy vekst i reallønn, sysselsetting og stønader bidrar til at husholdningenes realinntekter øker klart i 2012. Dette har slått ut i klar vekst i konsumet, men også i økt sparing. Det er fortsatt høy boligprisvekst, bl.a. som resultat av sterk befolkningsvekst, høy vekst i husholdningenes inntekter og lave renter. Dette bidrar til økt boligbygging. Investeringene i petroleumsvirksomheten har vært økende, og vil trolig holde seg høye også de neste årene, dog med lavere vekstrater. Utviklingen i oljeprisen blir en viktig faktor, der vi har lagt til grunn en noe lavere pris enn nivået høsten 2012.

Industriproduksjonen for landet som helhet ventes å gå opp i år, så også i Møre og Romsdal. Byggeaktiviteten i fylket holder seg godt oppe. Produksjonen i privat tjenesteyting ventes å øke noe mer enn i fjor, mens produksjonen i offentlig forvaltning øker mindre enn i fjor og mindre enn i økonomien ellers.

Møre og Romsdal hadde oppgang i sysselsettingen i første halvår i år, med økt sysselsetting i industri, bygge- og anleggsvirksomhet og i privat og offentlig tjenesteyting, mens sysselsettingen i primærnæringene fortsatt trekker noe ned. Anslag viser klar sysselsetningsøkning i år, målt som årsgjennomsnitt, og noe sterkere vekst enn i fjor, om enn litt lavere enn landsgjennomsnittet. Det foregår samtidig en vekst i arbeidsstyrken, men ikke mer enn at arbeidsledig-

heten på årsbasis ventes å ligge noe lavere i år enn i fjor, og fortsatt en del lavere enn på landsbasis.

Sysselsettingsutviklingen i Møre og Romsdal ventes å bli positiv også til neste år og i 2014, med en ventet oppgang litt i underkant av anslått vekst for landet som helhet. Sysselsettingen i primærnæringene ventes fortsatt å trekke litt ned, mens det ventes positiv utvikling i industri, bygge- og anleggsvirksomhet og i privat og offentlig tjenesteyting.

Folketallet i Møre og Romsdal gikk klart opp i året som gikk. Vi må helt tilbake til 1953 for å finne et år med sterkere befolkningsøkning. Dette har sammenheng med en positiv naturlig tilvekst i befolkningen, at overskuddet i nettoinnvandringen fra utlandet fortsatt holder seg høyt, samtidig som utflyttingen til andre regioner i Norge kun går moderat opp. Veksten i folketallet ventes å fortsette. Det samme gjelder antall personer i yrkesaktiv alder. Den anslåtte utviklingen i arbeidsstyrken og sysselsettingen indikerer små endringer i arbeidsledigheten i Møre og Romsdal de neste to årene.

Torbjørn Eika, Joakim Prestmo og Ådne Cappelen: Ringvirkninger av petroleumaktivitet i nordområder. Norskehavet, Jan Mayen og Barentshavet. Rapport 29/2012. 45s. ISBN 978-82-537-8515-8 (trykt).

Virkningene av petroleumaktivitet i henholdsvis i det nordøstlige Norskehavet, Barentshavet sørøst og rundt Jan Mayen vil neppe bli veldig store i en nasjonal sammenheng, men er heller ikke ubetydelige. Virkningene som beregnes er effektene av at det blir aktivitet i det aktuelle området, i forhold til en situasjon hvor denne aktiviteten ikke settes i gang. Dette kan betraktes som en studie av hvordan norsk økonomi påvirkes av en beslutning om å sette i gang med leting som etterfølges av en utbygging av de økonomisk drivverdige funnene. Finanspolitikken er forutsatt uendret. Det er dermed ikke tatt hensyn til hvordan de ulike scena-

rioene vil påvirke pensjonsfondet og dermed rammene for oljepengebruk som følger av handlingsregelen.

Virkningene vi studerer er den direkte sysselsettingen i utvinningsnæringen en kan vente, og ringvirkninger av etterspørselen i form av investeringsvarer og produktinnsats. Usikkerheten belyses ved at det for hvert område beregnes virkningene av at det finnes henholdsvis relativt mye og relativt lite petroleum, som innebærer et relativt høy eller relativt lavt aktivitetsnivå.

Virkningen på økonomien er klart størst i utbyggingsfasen, fordi etterspørselen knyttet til både leting og drift er langt mer beskjeden. Virkningene i driftsfasen dempes blant annet av at den kostnadsmessige konkurransevnen er svekket. I scenarier med beskjeden etterspørsel og aktivitet i utvinningsaktivitet kan sysselsettingen i perioder sågar bli lavere enn uten den aktuelle petroleumaktiviteten.

I de to scenarioene med lavt og høyt nivå på petroleumaktiviteten i det nordøstlige Norskehavet, øker den samlede årlige sysselsettingen i Norge på det meste med henholdsvis 3 000 og 10 000 personer i forhold til referansebanen. I gjennomsnitt for perioden 2014-2045 er økningen 800 personer med et lavt aktivitetsnivå og 2 300 personer med høyt aktivitetsnivå. BNP utenom utvinning vil i perioden 2014-2045 i gjennomsnitt øke med henholdsvis 1,5 og 4,3 milliarder 2009-kroner årlig i de to alternativene.

Scenarier for petroleumaktivitet i Barentshavet sørøst gir en økning i samlet sysselsetting med mellom 2 500 og 4 800 personer på det meste. Som gjennomsnitt i perioden 2017-2045 er økningen 500 personer med et lavt aktivitetsnivå og 1 200 personer med høyt aktivitetsnivå.

I de to scenarioene med lavt og høyt nivå på petroleumaktiviteten rundt Jan Mayen, øker den samlede årlige sysselsettingen i Norge på det meste med henholdsvis 2 000

og 3 800 personer. I gjennomsnitt for perioden 2017-2041 med lavt aktivitetsnivå er økningen 500 personer. Med et høyt aktivitetsnivå er det lagt til grunn en litt lenger produksjonsperiode og den gjennomsnittlige økningen i perioden 2017-2045 er beregnet til 1 000 personer.

Manudeep Bhuller og Rolf Aaberge: Arbeidstilbud blant innvandrere. Effektivitets- og fordelingsvirkninger av skattereformer. Rapport 30/2012. 29 s. ISBN 978-82-537-8517-2 (trykt).

I løpet av perioden 1979 – 2006 har effekten av en lønnsøkning på arbeidstilbudet definert ved antall arbeidstimer endret seg fra å være positiv til å bli negativ; dvs. at mens en lønnsøkning tidligere ga et øket samlet arbeidstilbud, vil den nå føre til et fall i arbeidstilbudet.

Den aggregerte lønnselastisiteten for ubetinget arbeidstid (som er gjennomsnittlig arbeidstid for alle, både de som er i jobb og de som ikke jobber) for den norske arbeidsstyrken falt fra 0,12 i 1994 til -0,08 i 2006; dvs. at i løpet av 13 år har substitusjonseffekten gått over fra å dominere til å bli dominert av inntektseffekten. Dette innebærer at mens en lønnsøkning tidligere ga et øket samlet arbeidstilbud, vil arbeidstilbudet nå falle. Videre fant vi at dette er tilfelle både for enslige kvinner og menn og for kvinner og menn som lever i parforhold.

Elastisitetene for innvandrere er forbausende like elastisitetene for den øvrige befolkningen. De totale lønnselastisitetene for innvandrere fra Asia, Afrika og Sør-Amerika, fra Øst-Europa og fra andre OECD-land er hhv -0,09, -0,09 og -0,05, som sammen med lønnselastisiteten på -0,08 for den øvrige befolkningen gir en total lønnselastisitet på -0,08 for den norske arbeidsstyrken i 2006. Dette betyr at arbeidstilbudet i form av tilbudte timer ville ha gått ned med 0,08 prosent som følge av en time-lønnsøkning på 1 prosent for alle tilgjengelige jobber.

I likhet med tidligere studier basert på norske data for årene 1979, 1986 og 1994, finner vi at elastisitetene for personer med lave inntekter (og lavt arbeidstilbud) er mye sterkere enn for personer med høye inntekter (og høyt arbeidstilbud). Dette skyldes blant annet at hushold med lave inntekter har størst potensial for å øke arbeidstilbudet.

Innføring av skattefradrag for arbeidsinntekter på 20 prosent vil gi økt arbeidstilbud og yrkesdeltakelse for personer/hushold med lave inntekter og redusert arbeidstilbud for personer/hushold med høye inntekter. Totaleffekten på arbeidstilbudet er negativ og vil føre til at skatteprovenyet reduseres med 9 prosent. Inntektsulikheten målt ved Gini-koeffisienten vil falle med ca 4 prosent. Dette skyldes en økning i inntekt etter skatt for personer/hushold med lave og midlere inntekter og en reduksjon i inntektene til de rikeste personene/husholdene. Til gjengjeld får de rikeste personene/husholdene betydelig økning i fritiden.

Innføring av en flat inntektsskatt på 28 prosent vil bidra til å opprettholde skatteprovenyet og føre til at arbeidstilbudet øker med ca 2 prosent. Imidlertid vil en overgang til flat skatt føre til at inntektsulikheten målt ved Gini-koeffisienten øker med ca. 11 prosent. Selv om inntekt etter skatt vil øke spesielt mye for de fattigste blir dette motvirket av en betydelig økning i inntektene til de rikeste samtidig som inntektene i de sentrale delene av fordelingen er tilnærmet uendret.

Innføring av en garantert minsteinntekt lik minsteutbetalingene i Folkestrygden vil føre til en betydelig reduksjon i arbeidstilbudet for samtlige grupper, som igjen fører til at skatteprovenyet reduseres med 26 prosent mens inntektsulikheten øker betydelig.

Discussion Papers

Mads Greker, Per Espen Stoknes, Knut H. Alfsen and Torgeir Ericson: A Kantian approach to sustainable development indicators for climate change. DP 718 2012, 28s.

Agenda 21, som fulgte Brundtland kommisjonen om bærekraftig utvikling, innebærer at alle land skal ha sitt eget indikatorsett for bærekraftig utvikling. Mange land blant dem Norge, har slike sett og i disse er det alltid egne indikatorer for klimaendringene. Noen av disse klimaendringene rapporterer den globale konsentrasjonen av drivhusgasser i atmosfæren og/eller den globale temperaturutviklingen. Selv om slike indikatorer gir befolkningen informasjon om tilstanden på det globale klima, sier de lite om klimapolitikken til landets politiske ledelse.

I denne publikasjonen foreslår vi en indikator som kan brukes som målestokk for et lands klimapolitikk. Indikatoren baserer seg på Kantiansk etikk istedenfor nytteetikk. Utgangspunktet er at hvert land skal opptre som om en global klimaavtale var på plass. Det enkelte land ville da både ha et utslippsbudsjett og en utslippspris å forholde seg til for flere år fremover. Indikatoren på sin side skal så måle hvorvidt landet holder sitt utslippsbudsjett, og i hvilken grad aktørene i økonomien er stilt ovenfor en riktig pris på sine utslipp.

Ola Lotherington Vestad: Labour supply effects of early retirement provision. DP 717 2012, 30s.

I denne artikkelen estimeres sysselsettingseffekter av førtidspensjonsordningen AFP, slik ordningen var fram til 2011. Hovedformålet med artikkelen er å besvare følgende spørsmål: hvor mange førtidspensjonister ville ha vært i jobb ved ulike aldre dersom AFP ikke hadde vært en mulig vei ut av arbeidsmarkedet? Administrative registerdata danner grunnlaget for den empiriske analysen. I den første delen av artikkelen sammenliknes eldre arbeidstakere i bedrifter med og uten AFP-tilknytning. Her finner jeg at omtrent 40 prosent av alle AFP-pensjonister ville ha stått i jobb til de nådde "normal" pensjonsalder (67) hvis førtidspensjon med AFP ikke hadde vært et alternativ. Med andre ord ville over halvparten av alle førtidspensjonister ha trukket

seg ut av arbeidsmarkedet uansett, de fleste via uførepensjon. Videre sammenlikner jeg to grupper arbeidstakere i AFP-bedrifter som sto overfor ulik aldersgrense for AFP. Her finner jeg at så mange som to av tre AFP-pensjonister ville ha jobbet som 63-åringer dersom aldersgrensen var 64 i stedet for 62. Førtdispensjonsordningen AFP har altså hatt en sterk negativ effekt på sysselsettingen blant eldre, samtidig som den har sørget for en mer verdig avgang for arbeidstakere som ellers ville ha vært nødt til å basere seg på ordninger som uføretrygd eller ledighetstrygd.

Torbjørn Skardhamar and Jukka Savolainen: Does employment contribute to desistance? Offending trajectories of crime-prone men around the time of job entry. DP 716 2012, 37s.

Toneangivende perspektiver i kriminologisk teori innebærer at overgang til sentrale statuser i voksen alder spiller en viktig rolle i å endre en påbegynt lovbruddskarriere. Særlig giftermål og sysselsetting er ofte satt i sammenheng med reduksjon i lovbruddsaktivitet. Selv om det er en negativ sammenheng mellom sysselsetting og kriminalitet er årsaksretningen kontroversiell, og blant annet hva som skjer først er lite belyst. Denne studien benytter norske registerdata til å fokusere på et utvalg menn med en ikke uvesentlig lovbruddshistorie bak seg og som får en jobb i perioden 2001-2006 (N=1,063). Resultatene viser at det var en vesentlig reduksjon i kriminalitet blant disse personene i perioden før de fikk jobb, og at det skjedde lite endring i kriminalitet etterpå. Ved bruk av latent-klasse modeller fant vi en sub-populasjon av personer som fikk jobb i en aktiv periode i sin lovbruddskarriere, men denne gruppen utgjorde kun to prosent av utvalget. Dette indikerer at sysselsetting i hovedsak er mer en konsekvens av redusert kriminalitet enn en årsak til det.

Audun Langørge: A structural approach for analyzing fiscal equalization. DP 715 2012, 36s.

Mange land benytter formler for utgiftsutjevning og/eller inntektsutjevning for å sikre at kommunene kan tilby et likeverdig tjenestetilbud for et gitt nivå på skattesatsene. Denne studien diskuterer hvordan mål på utgiftsbehov og fiskal kapasitet kan utledes fra en strukturell modell for kommunenes økonomiske atferd. Det blir vist at strukturparametrene i modellen gir oss den informasjonen som er nødvendig for å gjennomføre utjevning i samsvar med prinsippet om horisontal likhet.

Trude Gunnes, Lars J. Kirkebøen, and Marte Rønning: Financial incentives and study duration in higher education. DP 714 2012, 27s.

I denne artikkelen studerer vi effekten av finansielle incentiver på studentatferd i høyere utdanning. Studenter i Norge som fullførte enkelte studier på normert tid mellom høsten 1990 og 1995 fikk en reduksjon i studielånet på 18 000 kr fra Statens lånekasse for utdanning. Ved å sammenligne studenter ved berørte og ikke berørte studier (ved bruk av en forskjeller-i-forskjeller metode), finner vi at berørte studenter i snitt reduserte antall semester forsinket med 0,8 i reformperioden og med 1,5 semestre i de påfølgende to årene etter reformen. Vi finner at hvert studieår under reformen reduserte antall semester forsinket med 0,23. I tillegg har vi noe indikasjon på at bruken av finansielle incentiver er mest effektive når de berører studenter tidlig i utdanningsløpet. Hva angår fullføring på normert tid finner vi at andelen økte med 3,8 prosent poeng for hvert reform år, fra et nivå på 20 prosent i perioden før reformen. En rekke robusthetstjekker tyder på at den estimerte effekten ikke gjenspeiler ulike trender eller utelatte variable.

Mads Greaker and Tom-Reiel Heggedal: A Comment on the Environment and Directed Technical Change. DP 713 2012, 14.s.

Artikkelen "The Environment and Directed Technical Change" av D. Acemoglu, P. Aghion, L. Bursztyn, and D. Hemous som ble publisert

i *American Economic Review* i år har fått mye oppmerksomhet. Utgangspunktet for artikkelen er at energiteknologier kan inndeles i to familier; rene teknologier og skitne teknologier. Forfatterne forklarer ikke dette nærmer, men vi tenker oss at skitne teknologier består av teknologier for olje-, kull- og gassutvinning, forbrenningsmotorer, kull- og gasskraft etc. Videre at rene teknologier er fornybar energi, hydrogen eller elektriske biler samt nye måter å organisere elektrisitetsmarkedet på som gjør det lettere med fornybar kraft.

Hensikten med å dele teknologier inn i familier er å få frem at teknologiutviklingen er styrt av historien, og at forskningen i dag har en tendens til å fokusere på skitne teknologier bare fordi man tidligere har forsket mye på det. På den annen side vil fortsatt fokus på skitne teknologier medføre høyere og høyere utslipp av klimagasser noe som i artikkelen "The Environment and Directed Technical Change" vil føre til katastrofe.

For å unngå katastrofe må man flytte all forskning fra den skitne teknologifamilien til den rene teknologifamilien. Dette er det vanskelig å oppnå ved hjelp av et kvotemarked eller en utslippsskatt alene. I følge Acemoglu og hans medforfattere må prisen på utslipp allerede i dag settes svært høyt noe som innebærer store kostnader på kort sikt. Forfatterne anbefaler derfor heller at man fokuserer på forskningssubsidier dvs. man innfører så store subsidier til forskning på ren teknologi at all forskning på skitne teknologi opphører. Økonomien vil da over tid kunne dreie seg bort fra bruk av skitne teknologier selv om skatten på utslipp er lav.

Vi synes tilnærmingen i "The Environment and Directed Technical Change" er meget interessant. I denne artikkelen studerer vi modellen i artikkelen nærmere. Spesielt er vi interessert i hvor avgjørende en av forutsetningene i den økonomiske modellen er. I modellen er det slik at forskere velger om de vil forske på rene el-

ler skitne teknologier. Avgjørende for deres valg er hvor mye de kan forvente å tjene dersom de får en ny patent. Imidlertid varer patenter i modellen bare i 5 år. Dette avviker fra hvordan det er i andre modeller med patenter. Vi erstatter derfor forutsetningen om femårige patenter med en forutsetning om at forskerne beholder inntektene fra patentet så lenge ingen klarer å utvikle et bedre patent.

Dette endrer hovedresultatet i artikkelen. Når forskerne har forhåpninger om å kunne tjene på patentet lenger enn i fem år, så vil også fremtidige priser på utslipp spille en rolle. En moderat pris på utslipp i dag som stiger i fremtiden kan derfor være nok til å skifte all forskning til rene teknologier. Dette er gode nyheter. Det er grunn til å tro at å satse på forsknings-subsidier alene for å løse klimaproblemet er mer komplisert enn i artikkelen til Acemoglu og hans medforfattere. For det første er det ingen kostnader ved å subsidiere forskning og utvikling. For det andre vet myndighetene hvilke rene teknologier de bør satse på. En utslippsskatt som er riktig satt løser langt på vei begge disse problemene; den gir incentiver til å forske på rene teknologier uten at staten må ut med store summer, og den favoriserer de beste rene teknologiene uten at staten trenger å velge.

Jonas Minet Kinge and Stephen Morris: Socioeconomic variation in the relationship between obesity and life expectancy. DP 712 2012, 24s.

Vi undersøker forholdet mellom fedme og levealder, og hvorvidt dette forholdet varierer med sosioøkonomisk status (SES). Den underliggende modellen er basert på et "Pathways to health" rammeverk der SES påvirker helsen ved å endre forholdet mellom livsstil og helse. Vi bruker data fra British Health and Lifestyle Survey (1984-1985) i tillegg til oppfølgings data fra juni 2009. Vi bruker parametriske Gompertz survival modeller for å undersøke sammenhengen mellom fedme og forventet

levealder og interaksjoner mellom fedme, alder og SES. Vi finner at fedme er negativt assosiert med forventet levealder, og at SES er positivt assosiert med forventet levealder, for både menn og kvinner. Det er ingen bevis på at interaksjoner mellom fedme og SES påvirker forventet levealder hos menn, men disse interaksjonene er tilstede hos kvinner. Fedme er assosiert med lavere levealder hos kvinner med unntak for eldre kvinner i høyere SES grupper, som har en lengre forventet levealder enn kvinner med normal vekt i denne gruppen.

Torberg Falch and Marte Rønning: Homework assignment and student achievement in OECD countries. DP 711 2012, 32s.

I denne artikkelen studerer vi effekten av å gi hjemmelekser på elevprestasjoner blant ni-åringer i 16 OECD land. Flertallet av elevene har samme klasse og lærer i to fag (matematikk og naturfag). Uobserverbare faste egenskaper ved elevene og læreren kan derfor differensieres bort ved å utnytte at samme lærer gir ulik mengede hjemmelekser i de to fagene. Gjennomsnittseffekten, på tvers av alle land, viser at lekser til alle timer øker elevprestasjonene med omtrent 3 poeng (4 prosent av ett standardavvik) i forhold til at det aldri blir gitt lekser. Jenter som får hjemmelekser ser også ut til å gjøre det bedre enn gutter som får hjemmelekser. Når vi ser på hvert land hver for seg, finner vi at effekten av hjemmelekser er høyest i USA, Australia og Østerrike (14-21 prosent av ett standardavvik). Til slutt tyder resultatene også på at effekten av lekser er større i de landene hvor både lærerne og elevene tilbringer mer tid i skolen. Dataene som benyttes i analysen kommer fra TIMSS 2007 (Trends in International Mathematics and Science Study).

Notater/Documents

Sandra Wessman, Bente Halvorsen og Bodil M. Larsen: Særvgifter relatert til husholdningenes energiforbruk. Dokumentasjon 1970-2012 Notater 66/2012. 31.s. ISBN 978-82-537-8503-5 (trykt)

Dette notatet inneholder en oversikt over særvgifter relatert til husholdningenes energiforbruk i Norge i perioden 1970 til 2012. Særvgiftene er presentert etter hvilket objekt de pålegges (istedet for å beskrive avgiftsordningene hver for seg). Videre er de kategorisert i tre grupper; avgifter på stasjonært energiforbruk, avgifter på mobile formål knyttet til eierskap og bruksavhengige avgifter på mobile formål. Kapittel 2 samler avgiftene i den første kategorien. Her omtales særvgifter som pålegges husholdningens stasjonære energiforbruk, slik som oppvarming av bolig. Kapittel 3 omtaler de ulike avgiftene som pålegges eieren av kjøretøyer, og hvor disse avgiftene er uavhengige av hvor mye transportmiddelet brukes. I kapittel 4 vises historikk over bruksavhengige avgifter på mobile formål, som omfatter avgiftene på drivstoff.

Notatet har som formål å være et oppslagsverk til bruk i fremtidige analyser av særvgiftenes atferds-effekter hos norske husholdninger. Det er da først og fremst i prosjektet Husholdningenes respons på energi- og miljøpolitiske tiltak, finansiert av Norges forskningsråd I prosjektet kommer man ikke bare til å se på særavgiftene separat men også hvordan ulike energi- og miljøpolitiske instrumenter virker sammen. Dette er en av begrunnelsene for den inndelingen av særvgiftene som er gjort i notatet.

Husholdningenes energiforbruk bidrar til en betydelig andel av klimagassutslippene og en reduksjon av husholdningenes energiforbruk er derfor en viktig målsetning i klimapolitikken. En rekke politikkinstrumenter er blitt iverkatt for å flytte husholdningens energiforbruk bort fra fossilt brensel til fornybar energi, og øke energieffektiviteten i norske hjem. For å sikre effektiviteten av nåværende og fremtidige politiske tiltak, og minimere uønskede atferdseffekter, vil informasjon fra analyser av hvordan en kombinasjon av virkemidler endrer husholdningens tilpasning være av stor betydning.

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder

Innholdsfortegnelse for tidligere utgivelser av Økonomiske analyser kan fås ved henvendelse til Aud Walseth, Statistisk sentralbyrå, telefon: 21 09 47 57, telefax: 21 09 00 40, E-post: Aud.Walseth@ssb.no

Økonomiske analyser

ØA 6/2011:

Konjunkturtendensene, 3-29.

Kristian Gimming, Tore Halvorsen, Tor Skoglund og Knut Ø. Sørensen: Reviderte nasjonalregnskapstall, 30-37.

Dennis Fredriksen og Nils Martin Stølen: Pensjonsreformen – økte utgifter til alderspensjon motvirkes av sterkere vekst i arbeidsstyrken, 38-44.

Ann Christin Bøeng: Hvordan kan Norge nå sitt mål om fornybar energi i 2020? 45-55.

Hilde Eirin Pedersen: Bør forventet levealder beregnes for små befolkninger? 56-60.

Kjersti Helene Hernæs: Faste priser og kjedingsavvik – hvorfor summerer ikke fastpristallene seg? 61-63.

ØA 1/2012

Økonomisk utsyn over året 2011, 3-93.

ØA 2/2012

Helge Brunborg og Marianne Tønnessen: Befolkningsutviklingen, 3-11.

Christoph Böhringer, Brita Bye, Taran Fæhn og Knut Einar Rosendahl: Kontroll som virkemiddel mot karbonlekkasje – en sammenlikning av ulike tollscenarior, 12-17.

Kjersti Helene Hernæs: Helseregnskapet – et internasjonalt system, 18-23.

Christoffer Berge: Internasjonal sammenlikning av sykefravær, 24-29.

Aslaug Hurlen Foss: Stokatiske befolkningsprognoser for Norge 2012-2060, 30-34.

ØA 3/2012:

Konjunkturtendensene, 3-29.

Andreas Ravndal Kostøl og Magne Mogstad: Betydningen av økonomiske insentiver for arbeidsmarkedsdeltakelsen til uførepensjonister, 30-36.

Erling Holmøy: Gjør innvandring det lettere å finansiere velferdsstaten? 37-45.

Torstein Bye og Eirik S. Amundsen: Grønne og hvite sertifikater iblandt det sort, 46-53.

Hege Marie Gjefsen, Marit Linnea Gjelsvik, Kristian Roksvaag og Nils Martin Stølen: Utdannes det riktig kompetanse for fremtiden? 54-63.

ØA 4/2012:

Konjunkturtendensene, 3-31.

Helge Brunborg, Inger Texmon og Marianne Tønnesen: Befolkningsframskrivninger 2012-2100: Modell og forutsetninger, 32-40.

Marianne Tønnesen, Helge Brunborg, Ådne Cappelen, Terje Skjerpen og Inger Texmon: Befolkningsframskrivninger 2012-2100: Inn- og utvandring, 41-52.

Helge Brunborg, Inger Texmon og Marianne Tønnesen: Befolkningsframskrivninger 2012-2040: Resultater, 53-58.

Tor Skoglund: Fra nasjonalinntekt til nasjonalregnskap, 59-61.

ØA 5/2012:

Torstein Bye og Torbjørn Hægeland: AKU 40 år, 3-4.

Torstein Bye og Helge Næsheim: Fra arbeidsmarkedsstudier til struktur- og konjunkturstatistikk på arbeidsmarkedet, 5-8.

Marit Getz og Inger Håland: Eldre i arbeidslivet, 9-12.

Tor Petter Bø og Inger Håland: Sysselsatte med ekstra lange arbeidsuker, 13-15.

Helge Næsheim og Ole Sandvik: Supplerende mål på arbeidsledighet, 16-20.

Victoria Sparrman: Arbeidsledighet som konjunkturindikator og forklaringsfaktor i makromodeller, 21-25.

Manudeep Bhuller og Rolf Aaberge: Utviklingen av arbeidstilbudet i Norge, 26-32.

Lars Skage Engebretsen, Kjell G. Salvanes og Jon Fredrik Vassengen: Midlertidige stillinger - et springbrett til permanente stillinger? 33-37.

Erik Barth og Kristine von Simson: Ungdomsarbeidsledighet og konjunkturer, 38-45.

Oddgjørn Raaum, Knut Røed og Bernt Bratsberg: Gjør registerdata AKU overflødig? 46-52.

Economic Survey

Economic trends for the Norwegian economy is published electronically.

http://www.ssb.no/kt_en/

Contact:

Andreas Benedictow,
andreas.benedictow@ssb.no,
tel. +47 21 09 47 98

Konjunkturindikatorer for Norge

Tabell	Side	Figur	Side
Konjunkturbarometeret		Konjunkturbarometeret	
1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet	2*	1.1. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling	3*
		1.2. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal	3*
		1.3. Konjunkturbarometer. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå	3*
		1.4. Konjunkturbarometer. Faktorer som begrenser produksjonen i industrien	3*
Ordre		Ordre	
2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser	2*	2.1. Ordretilgang og ordreserve i industri ialt	3*
2.2. Ordreserve. Sesongjusterte og glattede verdiindekser	2*	2.2. Ordretilgang og ordreserve i bygg og anlegg i alt	3*
Arbeidskraft		Arbeidskraft	
3.1. Arbeidsmarked. 1 000 personer og prosent. Sesongjustert	4*	3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU	5*
		3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger	5*
Produksjon		Produksjon	
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100	4*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*
4.2. Produksjon og omsetning. Indekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	6*	4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*
		4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*
		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*
		4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg	7*
		4.6. Hotellovernattinger	7*
Investeringer		Investeringer	
5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner	6*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*
5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter	6*	5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*
5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirkomheten gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*
		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg	9*
		5.7. Bygg under arbeid	9*
Forbruk		Forbruk	
6.1. Forbruksindikatorer	8*	6.1. Detaljomsetning	9*
		6.2. Varekonsumindeks	9*
		6.3. Førstegangsregistrerte nye personbiler	9*
Priser		Priser	
7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og endring	11*
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	7.2. Produktpriser. Nivå og endring	11*
7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	7.3. Boligpriser	11*
7.4. Månedstortjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	7.4. Spotpris elektrisk kraft	11*
		7.5. Spotpris råolje, Brent Blend	11*
		7.6. Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter	11*
Finansmarked		Finansmarked	
8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	8.1. 3 måneders eurorente	15*
8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*
8.3. Valutakurser, penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	8.3. Valutakursindekser	15*
		8.4. Norges Banks penge- og kredittindikator	15*
Utenrikshandel		Utenrikshandel	
9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert	14*	9.1. Utenrikshandel	15*
9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	9.2. Driftsbalansen	15*

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet

	Faktisk utvikling fra foregående kvartal og forventet utvikling i kommende kvartal. Diffusjonsindeks ¹				Kapasitets- utnyttning Prosent	Generell be- dømmelse av utsiktene i kommende kvartal	Faktorer som begrenser produksjonen. Prosent av foretakene			
	Produksjon		Sysselsetting				Etter- spørsmål	Kapasitet	Arbeids- kraft	Råstoff
	Faktisk	Forventet	Faktisk	Forventet						
2010										
1. kvartal	50,1	53,8	44,7	44,6	77,2	53,6	74	4	2	4
2. kvartal	51,5	56,1	45,8	47,1	77,8	56,1	73	5	2	4
3. kvartal	52,1	59,3	47,2	51,0	78,5	59,0	71	5	2	4
4. kvartal	53,4	61,2	50,5	53,6	79,1	61,1	67	6	3	4
2011										
1. kvartal	55,6	60,1	53,9	53,9	79,7	60,2	64	6	5	4
2. kvartal	56,2	58,5	55,1	53,2	80,1	57,5	64	6	6	4
3. kvartal	55,0	58,2	54,4	52,9	79,7	56,3	65	6	6	4
4. kvartal	53,8	58,0	53,7	52,5	79,6	56,2	65	6	7	4
2012										
1. kvartal	52,2	58,6	53,6	52,7	79,8	56,2	64	7	7	4
2. kvartal	51,7	58,4	54,0	52,3	79,7	56,1	64	7	7	4
3. kvartal	52,9	56,6	55,3	50,7	79,8	55,5	64	7	8	4

¹ Beregnet som summen av andelen av foretakene som har svart STØRRE og halvparten av andelen av foretakene som har svart UENDRET.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin- industri	Bygging av skip og olje- plattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig- bygg	Andre bygg
2009									
4. kvartal	92,2	95,0	66,7	64,1	134,2	115	144	72	127
2010									
1. kvartal	96,1	99,1	76,7	71,4	141,1	114	147	73	121
2. kvartal	104,3	104,5	94,6	84,8	149,2	124	132	92	143
3. kvartal	116,7	112,0	122,2	101,6	159,1	107	107	90	119
4. kvartal	130,8	121,2	155,7	116,4	167,1	112	106	100	126
2011									
1. kvartal	142,4	130,6	187,5	125,6	170,2	132	156	109	134
2. kvartal	148,6	136,7	208,4	128,9	167,1	133	140	102	153
3. kvartal	148,8	137,7	211,9	126,6	157,4	117	142	82	129
4. kvartal	144,0	134,3	201,3	121,6	144,7	148	186	122	143
2012									
1. kvartal	137,4	129,2	185,7	115,4	132,0	143	197	111	134
2. kvartal	131,6	125,6	171,3	110,0	121,5	156	221	109	151
3. kvartal	128,2	125,0	159,9	107,0	113,9	120	130	107	122

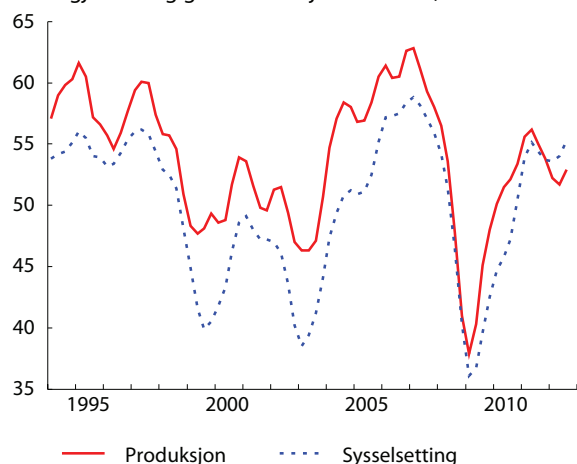
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2. Ordreservert. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin- industri	Bygging av skip og olje- plattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig- bygg	Andre bygg
2009									
4. kvartal	150,6	133,1	311,5	100,5	255,9	116	138	61	149
2010									
1. kvartal	140,4	130,9	263,4	95,5	276,8	127	157	69	155
2. kvartal	136,1	129,1	233,6	97,4	293,0	135	159	77	167
3. kvartal	137,8	128,5	220,1	104,7	305,6	136	148	88	171
4. kvartal	144,2	130,1	221,6	115,3	310,8	135	137	95	174
2011									
1. kvartal	152,8	132,7	235,8	126,9	302,4	150	160	112	180
2. kvartal	161,2	134,1	258,0	138,2	273,3	159	166	121	194
3. kvartal	167,8	133,2	284,1	148,4	222,6	159	168	119	194
4. kvartal	172,6	129,9	309,5	158,1	163,7	176	211	130	196
2012									
1. kvartal	176,1	125,8	331,1	168,6	108,0	186	238	137	196
2. kvartal	178,8	122,7	347,6	179,8	66,5	193	257	134	204
3. kvartal	180,5	122,1	357,3	191,3	44,5	188	233	140	200

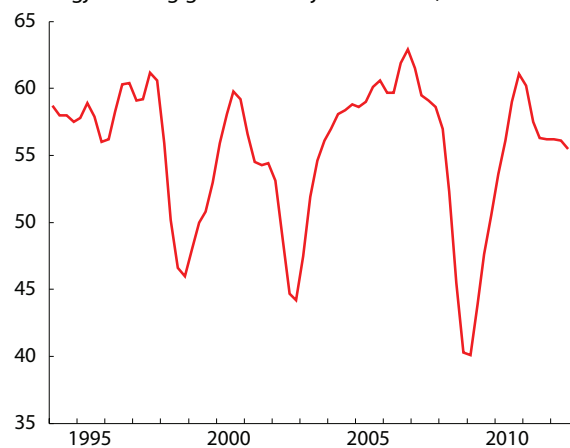
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.1 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling, kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

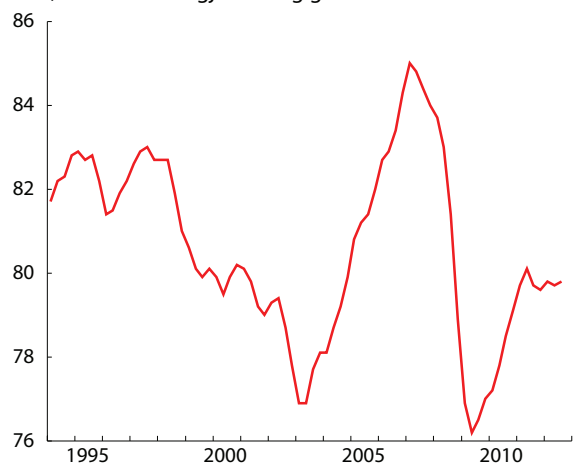
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.2 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

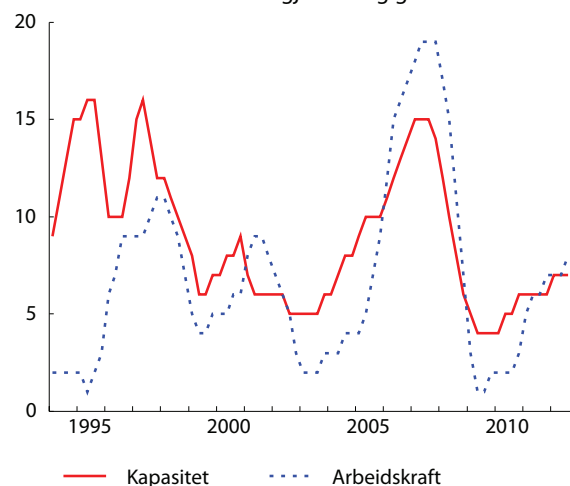
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.3 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjons-
nivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

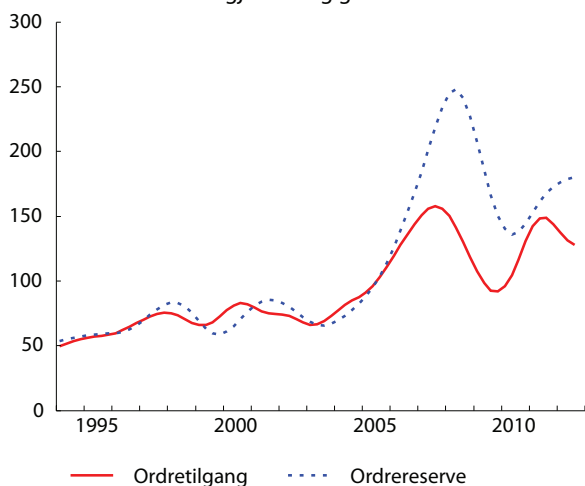
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.4 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Faktorer som begrenser produksjonen, kvartal.
Andel av foretakene. Sesongjustert og glattet. Prosent

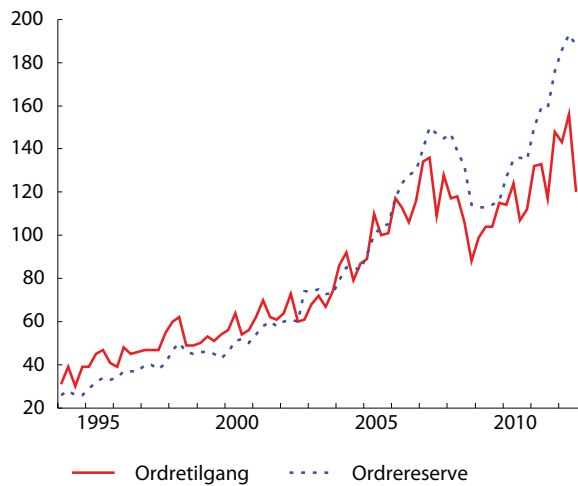
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.1 Ordre (kvartal). Ordrebaseret industri ialt
Ordretilgang og ordreserve.
Verdiindekser. Sesongjustert og glattet. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.2 Ordre (kvartal). Bygg og anlegg ialt
Ordretilgang og ordreserve.
Verdiindekser. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3.1. Arbeidsmarked. 1000 personer og prosent. Sesongjustert

	Arbeidskraftundersøkelsen ¹					NAV				Sykefravær- statistikk
	Sysselsatte	Utførte ukeverk (37,5 timer)	Arbeids- styrken	Arbeids- ledige	Arbeids- ledighet. Prosent av arbeids- styrken	Registrerte ledige	Registrerte ledige og personer på tiltak	Tilgang på ledige stillinger	Beholdning av ledige stillinger	Syke- fraværs- prosent ²
2007	2 443	1 870	2 507	63	2,5	46,0	56,1	33,3	24,3	6,9
2008	2 524	1 951	2 591	67	2,6	42,5	53,4	29,7	26,6	7,0
2009	2 508	1 884	2 590	82	3,2	69,3	86,9	21,6	23,8	7,5
2010	2 508	1 897	2 602	94	3,6	74,6	91,3	19,6	24,3	6,8
2011	2 543	1 942	2 629	86	3,3	69,4	84,4	20,6	26,7	..
2011										
Juni	2 538	1 932	2 624	86	3,3	68,1	84,3	16,3	26,4	6,5
Juli	2 542	1 901	2 626	85	3,2	68,2	84,7	18,6	27,2	6,6
August	2 555	1 921	2 639	84	3,2	68,7	85,3	20,8	26,6	6,6
September	2 555	1 946	2 642	87	3,3	68,1	85,3	18,5	26,6	6,6
Oktober	2 560	1 979	2 649	89	3,4	68,0	84,7	18,5	26,8	6,5
November	2 563	1 981	2 652	89	3,4	66,9	83,8	23,7	27,7	6,5
Desember	2 569	1 979	2 658	89	3,3	67,8	85,1	18,4	27,0	6,5
2012										
Januar	2 578	1 980	2 666	88	3,3	64,9	82,6	22,1	..	6,9
Februar	2 584	1 974	2 669	85	3,2	65,1	82,1	19,4	..	6,9
Mars	2 587	1 984	2 669	82	3,1	64,8	81,0	20,1	..	6,9
April	2 595	1 989	2 676	81	3,0	64,9	81,8	16,9	..	6,0
Mai	2 596	1 992	2 678	81	3,0	65,6	81,9	22,1	..	6,0
Juni	2 589	1 991	2 672	83	3,1	66,8	83,9	17,8	..	6,0
Juli	2 589	1 995	2 670	81	3,0	67,2	84,6	22,6	..	..
August	2 595	2 007	2 677	82	3,1	65,8	82,7	17,2	..	..
September	2 606	1 991	2 687	81	3,0	65,6	82,7	18,8	..	..
Oktober	..	..	..	..	..	65,0	81,8	21,4	..	..
November	..	..	..	..	..	65,4	81,9	17,7	..	..

¹ Tre måneders glidende sentrert gjennomsnitt. Tallene for februar, mai, august og november gir gjennomsnittet for henholdsvis 1., 2., 3. og 4. kvartal.

² Egen- og legemeldte sykefraværsdagsverk som prosent av avtalte dagsverk, kvartalstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og NAV.

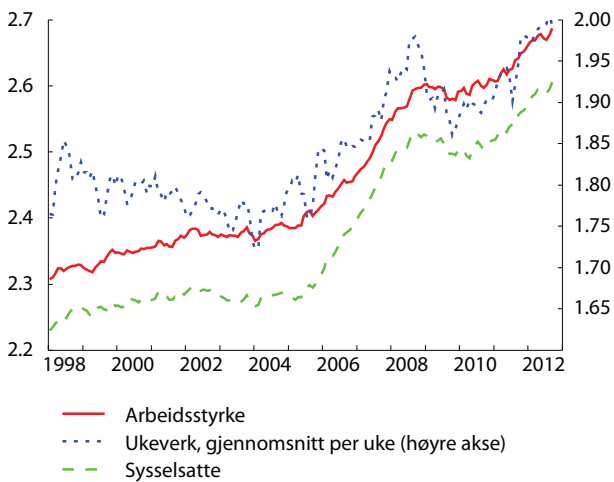
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100

	Etter næring				Etter sluttanvendelse			
	Total indeks ¹	Utvinning og utvinnings- tjenester	Industri	Kraft- forsyning	Innsats- varer	Investerings- varer	Konsum- varer	Energi- varer
2007	96,7	90,8	111,2	99,5	107,3	125,4	103,3	91,6
2008	97,1	90,2	114,7	103,7	107,7	142,2	100,8	91,1
2009	93,3	87,6	107,6	95,8	99,9	144,7	94,4	87,6
2010	88,1	80,2	110,4	91,0	105,2	143,7	95,9	79,7
2011	83,7	73,6	112,0	93,7	111,4	149,7	93,6	73,1
2011								
April	82,9	72,7	112,1	83,0	111,6	141,7	96,8	70,7
Mai	79,9	66,4	113,2	94,0	109,4	150,0	98,8	66,3
Juni	84,6	72,5	111,3	105,6	115,2	144,7	93,9	70,5
Juli	84,3	72,4	108,5	110,6	109,8	144,0	90,3	72,8
August	86,4	74,8	111,8	106,9	110,9	154,3	92,0	74,5
September	88,0	77,2	114,4	100,1	113,5	154,1	93,3	74,7
Oktober	84,8	73,3	112,9	96,8	113,5	155,3	90,5	73,6
November	85,7	74,3	113,1	99,0	113,9	155,9	92,2	74,0
Desember	84,0	72,6	112,9	93,4	113,0	157,8	91,8	73,1
2012								
Januar	87,5	74,9	114,2	105,3	116,6	158,6	92,2	75,3
Februar	87,5	74,4	113,5	111,1	116,8	158,1	91,8	75,3
Mars	87,3	74,4	113,1	109,8	110,7	158,7	94,3	74,8
April	89,3	75,8	114,4	120,3	110,4	155,5	95,4	77,3
Mai	90,3	76,9	115,2	123,5	113,5	162,3	96,3	75,1
Juni	90,7	77,9	116,3	117,3	112,1	165,3	97,8	78,0
Juli	87,4	73,8	116,9	108,7	112,9	165,2	98,4	73,1
August	87,6	73,1	118,0	113,1	115,6	168,2	99,1	72,6
September	82,7	66,9	117,1	106,5	113,4	168,2	95,9	65,4

¹ Olje- og gassutvinning, industri, bergverk og kraftforsyning.

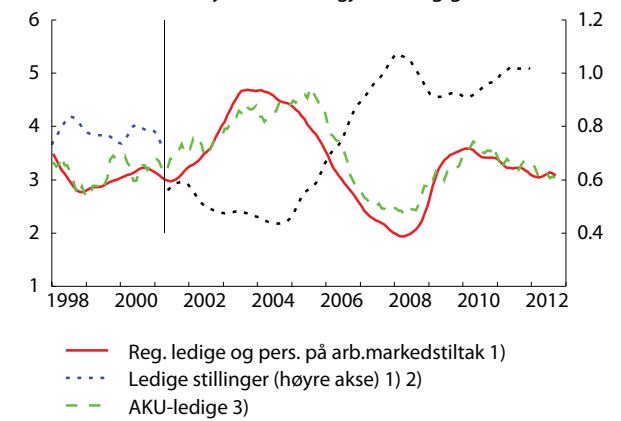
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.1 Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk
Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

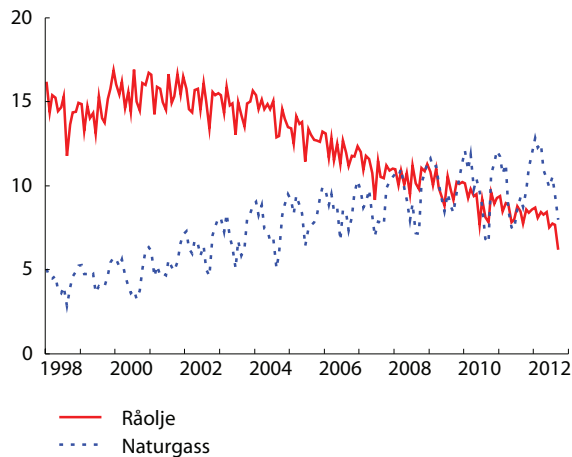
Fig. 3.2 Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 99.
2) Brudd i serien fom. mai 2001.
3) Brudd i serien fom. 2006.

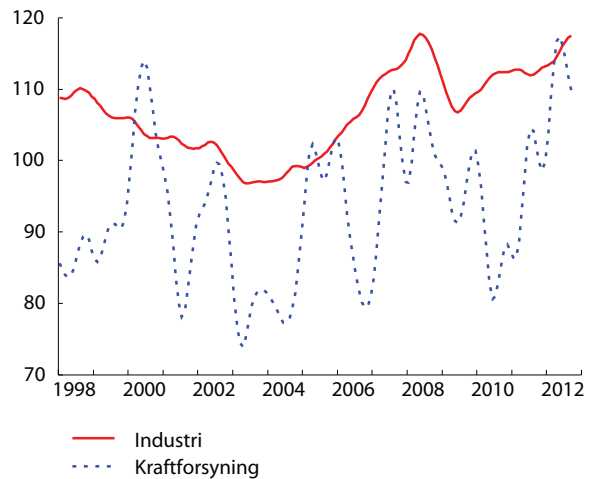
Kilde: NAV og Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.1 Produksjon: Olje og naturgass
Råolje (mill tonn) og naturgass (mrd. Sm³)
Ujusterte månedstall 1).

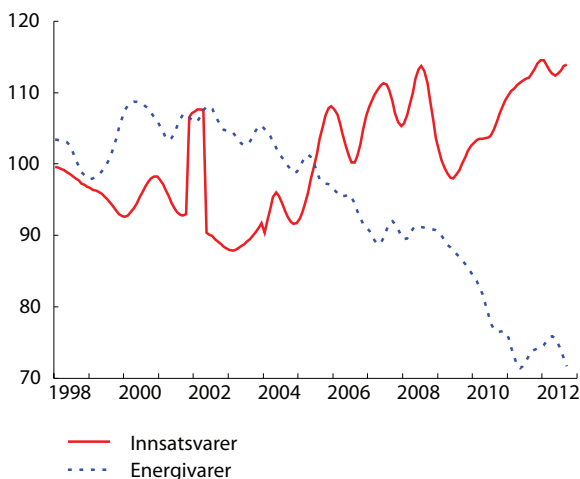
1) Brudd i seriene fra og med 2004.
Kilde: Oljedirektoratet.

Fig. 4.2 Produksjon: Industri og kraftforsyning
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

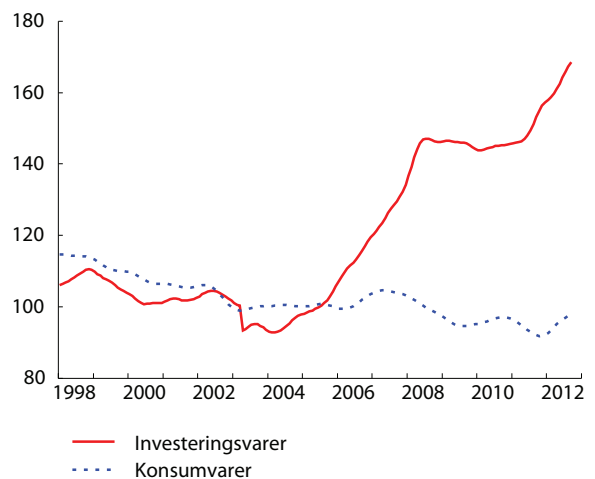
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.3 Produksjon: Innsatsvarer og energivarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.4 Produksjon: Investerings- og konsumvarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Produksjon og omsetning. Indekser

	Bygge- og anleggsproduksjon. Volum						Næringslivstjenester og omsetning og drift av fast eiendom. Verdi			Hotellomsetning. Verdi
	I alt		Bygg i alt		Anlegg		Omsetning og drift av fast eiendom. Nivå	Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting. Nivå	Forretningsmessig tjenesteyting. Nivå	Nivå
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent				
			2005=100				2005=100		1992=100	
2009	104,1	-8,7	104,2	-8,0	103,5	-10,7	171,6	150,6	145,3	221,0
2010	104,2	0,1	104,5	0,4	101,9	-1,5	187,7	161,7	158,9	229,1
2011	107,4	3,0	105,2	0,7	113,6	11,1	196,9	172,4	178,1	244,2
2010										
1. kvartal	102,0	-5,1	103,4	-4,9	95,7	-6,5	177,2	151,1	143,9	195,8
2. kvartal	105,4	2,0	106,7	3,5	99,7	-3,8	185,6	165,3	155,0	241,9
3. kvartal	98,6	0,5	98,1	0,5	99,6	0,2	190,9	144,1	164,9	273,2
4. kvartal	110,6	2,7	109,9	2,3	112,5	3,7	196,7	186,2	171,4	204,9
2011										
1. kvartal	106,4	4,3	107,8	4,3	100,0	4,5	190,6	155,5	161,6	220,8
2. kvartal	105,6	0,2	104,7	-1,9	107,5	7,8	195,6	170,4	174,7	249,1
3. kvartal	100,2	1,6	96,8	-1,3	110,9	11,3	197,2	147,6	183,7	284,0
4. kvartal	117,2	6,0	111,7	1,6	135,5	20,4	203,7	198,0	191,7	222,3
2012										
1. kvartal	117,1	10,1	113,9	5,7	127,0	27,0	207,4	171,7	176,9	236,4
2. kvartal	115,1	9,0	111,0	6,0	128,4	19,4	208,8	183,7	189,0	256,9
3. kvartal	107,7	7,5	100,9	4,2	130,9	18,0	209,9	166,1	204,3	296,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk.¹ Mrd. kroner

	Industri		Kraftforsyning		Antatte i alt	Oljevirksomhet (ujustert)				
	Antatte, sesongjust.	Utførte, ujustert	Utførte, sesongjust.	Utførte		Utførte				
						I alt	Leting	Utbygging	Felt i drift	Rørtransport
2009	.	21,9	22,5	12,6	.	135,3	27,9	36,6	63,6	0,5
2010	.	18,0	18,0	14,6	.	124,9	25,5	30,4	62,2	0,6
2011	.	18,8	18,8	16,9	.	145,8	27,4	37,5	75,5	0,5
2010										
4. kvartal	5,4	5,8	4,6	4,9	40,6	32,9	7,4	5,7	17,8	0,1
2011										
1. kvartal	5,1	3,6	4,5	2,9	35,3	31,8	6,1	7,2	16,8	0,2
2. kvartal	5,3	4,6	4,6	4,4	38,7	34,6	6,3	9,2	17,6	0,1
3. kvartal	5,6	4,5	4,8	4,2	40,4	38,8	8,1	10,2	19,3	0,1
4. kvartal	5,5	6,2	4,9	5,4	47,1	40,3	6,5	10,8	21,8	0,1
2012										
1. kvartal	5,7	4,0	5,0	3,4	46,9	38,4	6,6	10,5	20,5	0,1
2. kvartal	5,5	5,1	5,1	4,5	48,3	43,0	6,4	12,4	23,1	0,0
3. kvartal	5,2	4,1	4,4	4,9	50,0	.	.	.	.	.
4. kvartal	5,3	.	.	.	.	.	.	.	.	.

¹ Tallene for antatte og utførte investeringer i et kvartal er hentet fra henholdsvis investeringsundersøkelsen forrige og samme kvartal.

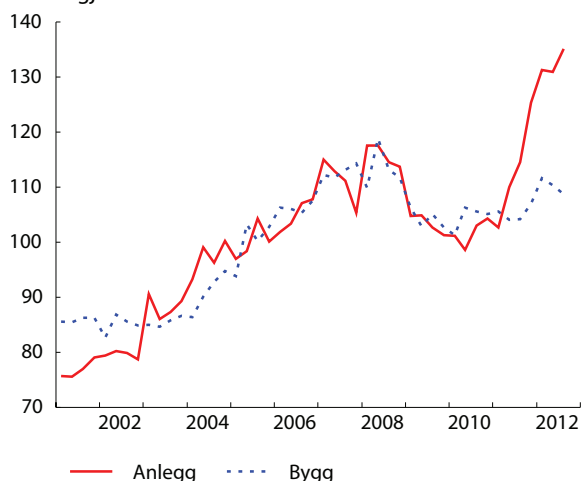
Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringsens samlede årsanslag for investeringsåret (år t) gitt på ulike tidspunkter i året før investeringsåret (t-1), i investeringsåret (t) og året etter investeringsåret (t+1)

	Industri og bergverksdrift				Kraftforsyning				Oljevirksomhet			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
År t-1												
2. kvartal	18,1	15,7	16,0	15,3	14,0	19,0	19,6	21,1	136,1	146,3	143,2	194,3
3. kvartal	18,3	16,4	17,3	16,3	15,4	20,1	20,7	21,4	145,4	149,0	172,0	204,0
4. kvartal	18,7	18,9	18,4	17,0	16,3	18,4	20,0	20,3	138,5	150,8	184,6	..
År t												
1. kvartal	20,7	20,2	19,8	..	14,5	18,9	22,3	..	135,6	141,1	186,0	..
2. kvartal	19,6	19,8	21,0	..	14,7	18,7	21,7	..	139,6	144,4	186,7	..
3. kvartal	20,5	20,9	21,2	..	15,1	19,0	20,9	..	139,4	151,7	184,9	..
4. kvartal	20,0	20,1	20,5	..	14,5	17,3	19,4	..	133,0	152,6	..	..
År t+1												
1. kvartal	19,7	20,1	..	..	14,6	16,9	..	..	125,4	146,0	..	..

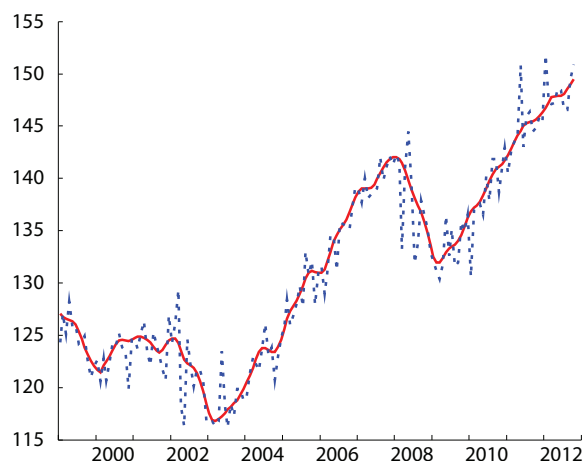
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.5 Produksjonsindeks for bygg og anlegg
Kvartalsvis volumindeks. 2005=100.
Sesongjustert

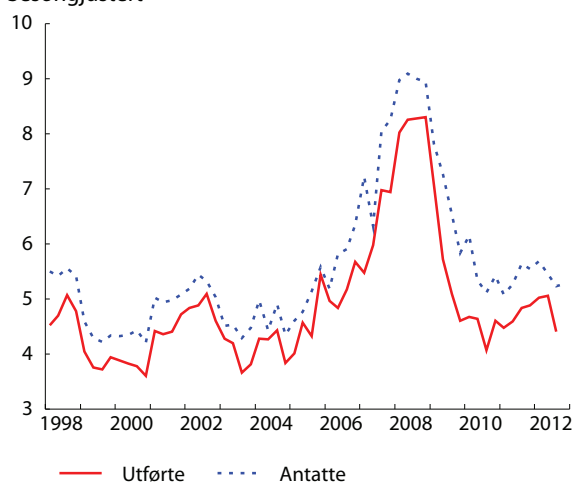
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.6 Hotellovernattinger
Månedsindeks. 1992=100. Sesongjustert og trend

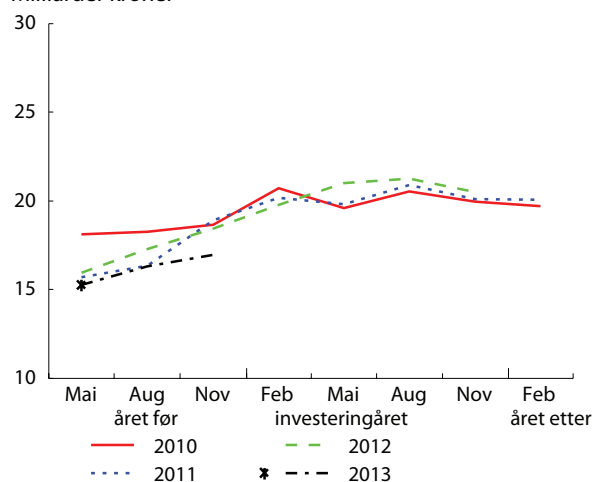
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.1 Investeringer: Industri
Antatte og utførte per kvartal. Milliarder kroner.
Sesongjustert

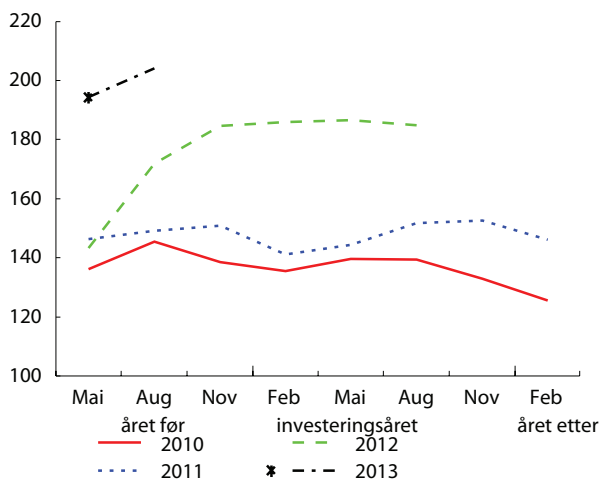
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 5.2 Investeringer: Industri og bergverksdrift
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2010-2013
Milliarder kroner

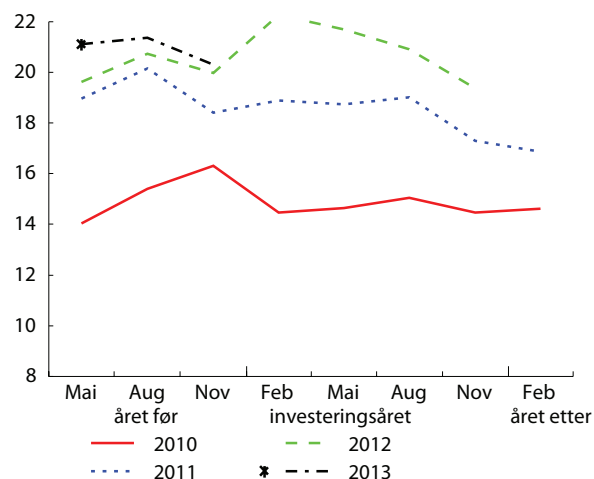
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.3 Investeringer: Oljevirksomhet
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2009-2012
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.4 Investeringer: Kraftforsyning
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2010-2013
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid

	Bygg satt igang					Bygg under arbeid. Bruksareal. 1000 kvm. Utgangen av perioden		
	Antall boliger		Bolig bruksareal. 1000 kvm.		Andre bygg. Bruksareal. 1000 kvm. Trend ¹	Boliger. Trend	Andre bygg. Trend	
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent				
2008	25 950	-20,0	3 379	-16,0	5 502	4 953	8 615	
2009	19 748	-24,0	2 749	-19,0	4 422	4 723	8 948	
2010	21 145	7,0	3 059	11,0	5 021	5 112	10 227	
2011	27 735	31,0	3 805	24,0	4 957	5 796	9 687	
2011								
Mai	2 360	-4,1	314	-5,1	409	5 486	9 217	
Juni	2 030	-14,6	278	-14,4	406	5 565	9 244	
Juli	2 407	-22,7	343	-21,6	402	5 629	9 272	
August	2 141	-26,1	291	-24,5	398	5 680	9 318	
September	1 972	-24,1	282	-22,8	395	5 724	9 380	
Oktober	2 602	-15,8	357	-16,9	394	5 763	9 445	
November	1 929	-1,7	268	-6,4	395	5 796	9 479	
Desember	2 270	18,1	300	9,1	399	5 825	9 462	
2012								
Januar	1 898	43,2	271	26,9	405	5 851	9 409	
Februar	1 918	64,6	288	42,8	412	5 873	9 360	
Mars	2 528	77,7	306	52,0	419	5 893	9 349	
April	2 353	82,5	319	55,5	426	5 913	9 375	
Mai	2 720	77,4	359	54,7	432	5 933	9 418	
Juni	3 070	72,0	376	49,7	437	5 954	9 466	
Juli	2 921	61,8	364	43,0	440	5 978	9 523	
August	2 867	56,3	373	38,3	442	6 002	9 589	
September	3 089	47,3	394	33,7	442	6 024	9 656	
Oktober	2 284	53,5	319	37,8	441	6 044	9 712	

¹ Tallene omfatter ikke bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

6.1. Forbruksindikatorer

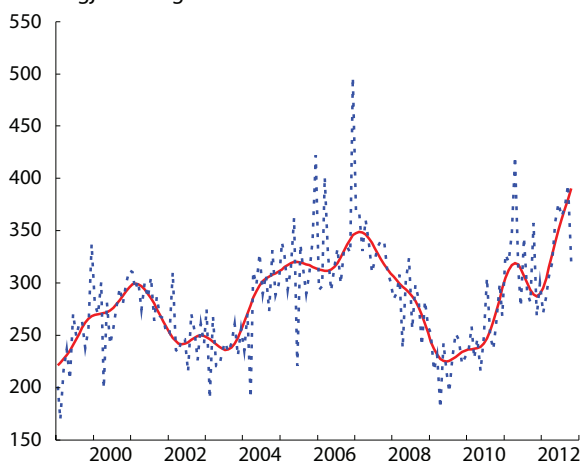
	Detaljomssetningsvolum		Varekonsumindeks ¹		Førstegangsregistrerte personbiler		Hotellovernattinger, ferie og fritid	
	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 biler	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 overnattinger	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate
	2005=100		2005=100					
2007	112,6	6,9	112,5	7,3	13,7	16,6	8 749,0	1,9
2008	114,7	2,2	113,6	1,4	11,5	-14,6	8 358,0	-3,1
2009	115,4	0,4	113,3	-0,5	10,5	-4,4	8 355,0	2,0
2010	117,3	1,7	118,1	4,4	13,3	30,5	8 911,0	7,6
2011	119,7	2,2	119,7	1,5	14,1	6,2	9 382,0	4,9
2011								
Juni	120,0	3,4	118,1	2,9	13,5	-7,9	790,0	3,1
Juli	119,4	3,7	118,1	3,7	13,4	-1,5	777,0	3,1
August	121,7	3,5	120,2	3,7	14,0	7,3	802,0	1,5
September	120,7	3,1	119,3	2,9	13,9	12,0	781,0	1,5
Oktober	121,7	3,2	120,1	1,9	14,2	13,5	779,0	0,0
November	121,2	3,8	119,5	1,6	14,3	11,1	784,0	0,0
Desember	120,6	4,8	119,6	2,3	14,2	7,8	769,0	-1,5
2012								
Januar	121,8	5,4	119,5	3,3	14,3	4,1	806,0	0,0
Februar	123,4	5,9	120,5	4,4	14,2	2,4	794,0	-1,5
Mars	124,1	5,5	119,9	4,5	14,7	1,5	777,0	0,0
April	123,8	4,4	121,7	3,8	14,1	0,6	778,0	0,0
Mai	125,8	2,6	123,0	2,6	14,7	1,2	845,0	0,0
Juni	124,0	0,8	121,4	1,3	14,1	2,2	785,0	1,5
Juli	124,0	-0,7	121,4	0,3	14,4	2,1	788,0	1,5
August	123,8	-1,6	121,6	0,0	14,5	1,1	769,0	3,1
September	124,5	-1,8	122,9	0,1	14,6	-0,6	796,0	3,1
Oktober	123,1	-1,3	121,5	0,1	14,6	-2,4	799,0	4,7
November	..	..	..	..	14,3	-4,1	..	..

¹ Indikatoren bygger på informasjon om detaljomssetningsvolum, førstegangsregistrering av personbiler (antall) og volumindikatorer for omsetning av tobakk, øl, mineralvann, elektrisk kraft, bensin, brensel og fjernvarme. Vektene er hentet fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR).

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

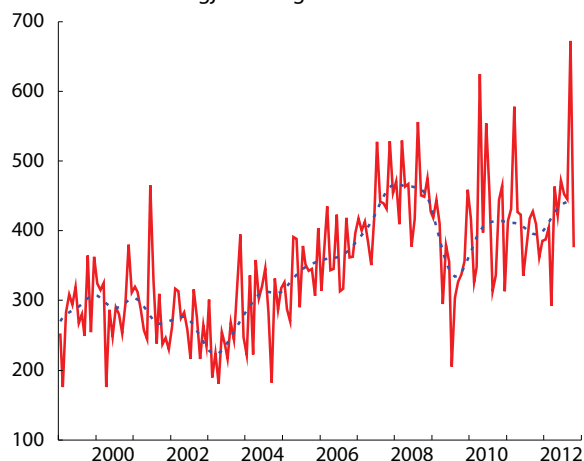

Fig. 5.5 Bygg satt igang. Boliger
Bruksareal. 1000 kvm. månedstall
Sesongjustert og trend

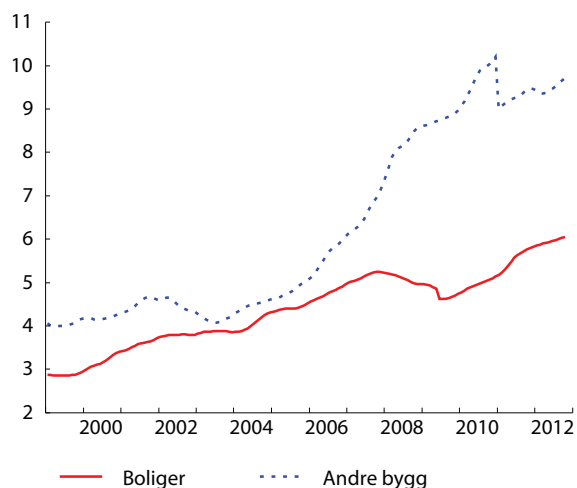
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.6 Bygg satt igang. Driftsbygg
Bruksareal. 1000 kvm.
Månedstall. Sesongjustert og trend.

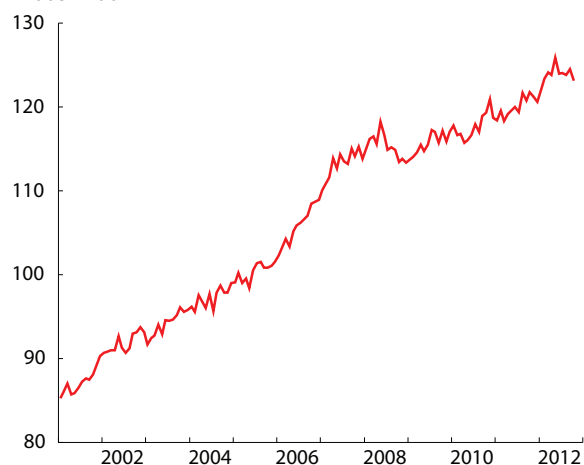
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.7 Bygg under arbeid
Bruksareal. Mill. kvm. Månedstall. Trend

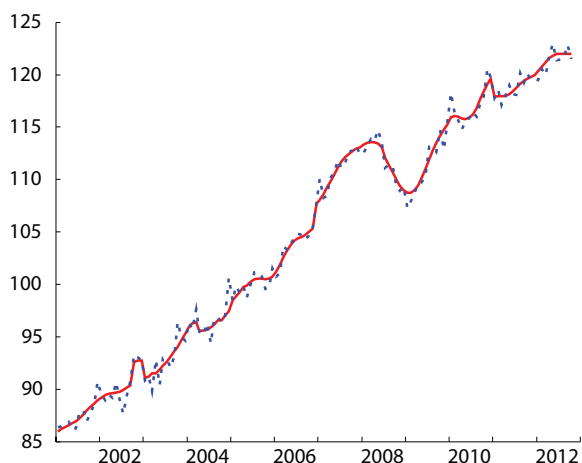
1) Brudd i statistikken for andre bygg fom. 2011.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.1 Detaljomsetning
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert
2005=100

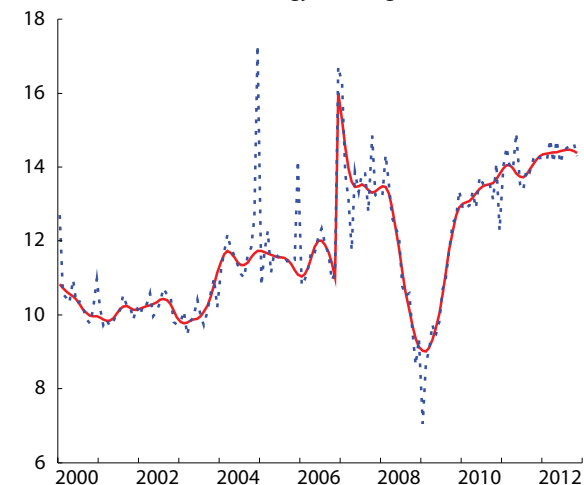
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.2 Varekonsumindeks
Volum. Månedstall. Sesongjustert og trend
2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.3 Førstegangsregistrerte personbiler
1000 stk. Månedstall. Sesongjustert og trend

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Konsumprisindeks (KPI)		KPI ekskl. energiprodukter		KPI-JAE ¹ Endring	Harmonisert konsumprisindeks		Førstegangsomsetning innenlands		Byggekostnadsindeks for boliger	
	Nivå	Endring	Nivå	Endring		Norge Endring	Euroomr. Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	1998=100		1998=100					2000=100		2000=100	
2007	118,6	0,8	115,3	1,6	1,4	0,7	2,3	119,6	1,0	132,4	7,4
2008	123,1	3,8	118,2	2,5	2,6	3,4	3,3	130,3	9,0	139,9	5,7
2009	125,7	2,1	121,4	2,7	2,6	2,3	0,3	130,1	-0,2	143,2	2,3
2010	128,8	2,5	123,1	1,4	1,4	2,4	1,6	137,8	5,9	147,7	3,2
2011	130,4	1,2	124,4	1,1	0,9	1,2	2,7	144,8	5,1	153,1	3,6
2011											
Mai	131,0	1,6	124,7	1,2	1,0	1,6	2,7	146,4	7,1	153,0	3,6
Juni	130,5	1,3	124,5	0,8	0,7	1,3	2,7	145,2	5,6	153,3	3,7
Juli	130,2	1,6	124,4	1,2	1,2	1,5	2,5	144,6	5,4	153,3	3,7
August	129,4	1,3	123,7	0,8	0,8	1,3	2,5	143,4	4,7	153,5	3,6
September	130,6	1,6	125,1	1,3	1,2	1,6	3,0	143,3	4,0	153,5	3,5
Oktober	130,5	1,4	125,1	1,3	1,2	1,3	3,0	143,4	3,7	154,3	3,6
November	130,5	1,2	125,0	1,2	1,0	1,2	3,0	144,2	2,9	155,1	3,5
Desember	130,6	0,2	125,2	1,2	1,0	-0,1	2,7	143,3	-0,4	155,2	3,5
2012											
Januar	130,4	0,5	124,7	1,5	1,3	0,3	2,7	144,6	-0,1	155,7	3,3
Februar	131,7	1,2	125,6	1,5	1,3	1,0	2,7	146,5	0,5	156,2	3,3
Mars	131,6	0,8	126,0	1,6	1,5	0,5	2,7	145,3	-1,2	156,7	3,2
April	131,7	0,3	126,2	1,0	0,7	-0,1	2,6	145,3	-0,9	157,1	3,2
Mai	131,7	0,5	126,6	1,5	1,4	0,2	2,4	144,0	-1,6	157,5	2,9
Juni	131,1	0,5	126,2	1,4	1,2	0,0	2,4	142,9	-1,6	157,6	2,8
Juli	130,5	0,2	126,3	1,5	1,3	-0,2	2,4	142,2	-1,7	157,8	2,9
August	130,0	0,5	125,4	1,4	1,2	0,0	2,6	143,5	0,1	158,5	3,3
September	131,2	0,5	126,7	1,3	1,1	0,1	2,6	143,2	-0,1	158,6	3,3
Oktober	131,9	1,1	126,7	1,3	1,1	0,8	..	144,1	0,5	159,0	3,0

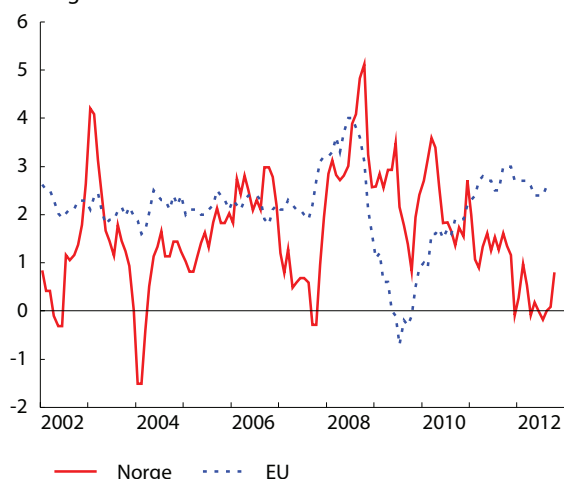
¹ Justert for avgiftsendringer og uten energivarer.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før der det framgår

	Produsentprisindeks ¹ . Industri		Elektrisk kraft, systempris. Øre pr. kWh	Spotpriser			Eksportprisindeks, treforedlingsprodukter. 2000=100	Eksportpris, laks. Nivå. NOK pr. kg
	Nivå. 2000=100	Endring		Brent Blend. NOK pr. fat	Brent Blend. USD pr. fat	Aluminium. NOK pr. tonn		
2006	120,8	7,8	39,1	422,9	66,1	14 627,5	128,3	32,4
2007	127,9	5,9	22,4	422,5	72,7	12 847,9	136,8	26,6
2008	135,9	6,3	36,9	536,4	98,4	12 322,5	137,1	27,0
2009	136,0	0,2	30,7	388,1	62,6	8 995,0	154,0	30,9
2010	145,0	6,6	42,5	484,3	80,3	12 510,6	174,4	37,3
2011	155,7	7,5	36,7	620,5	110,9	12 662,5	221,3	33,0
2011								
Juni	156,2	7,7	37,9	619,2	113,9	12 800,2	220,6	32,7
Juli	156,7	8,0	30,2	635,5	116,8	12 663,6	226,7	31,1
August	155,3	7,0	31,3	597,3	109,9	12 455,6	218,5	28,4
September	155,7	6,9	22,3	617,3	109,9	12 775,1	223,1	26,4
Oktober	155,4	6,1	21,6	613,3	108,8	12 226,5	234,3	23,4
November	155,2	5,1	32,0	634,5	110,5	11 403,5	221,1	25,1
Desember	155,0	3,1	26,1	634,5	107,7	11 412,0	225,7	26,9
2012								
Januar	157,0	3,3	28,6	662,3	111,5	12 708,6	225,8	25,7
Februar	157,9	2,4	37,2	679,2	119,1	12 641,2	221,7	28,1
Mars	159,6	1,7	22,0	710,1	124,5	12 449,9	209,9	28,1
April	160,5	1,3	24,0	692,4	120,5	11 730,4	206,9	29,2
Mai	158,4	0,6	21,6	652,6	110,3	11 793,9	224,8	29,6
Juni	156,9	0,4	18,9	576,3	95,9	11 374,6	221,3	26,8
Juli	157,6	0,6	10,3	622,4	102,7	11 405,7	222,2	26,9
August	158,0	1,7	17,3	664,8	112,7	10 893,0	207,8	28,0
September	158,9	2,1	18,8	649,5	113,0	11 755,0	200,2	26,3
Oktober	157,4	1,3	25,7	636,7	111,5	11 170,6	..	25,7
November	..	..	25,1	625,8	109,5	..	..	..

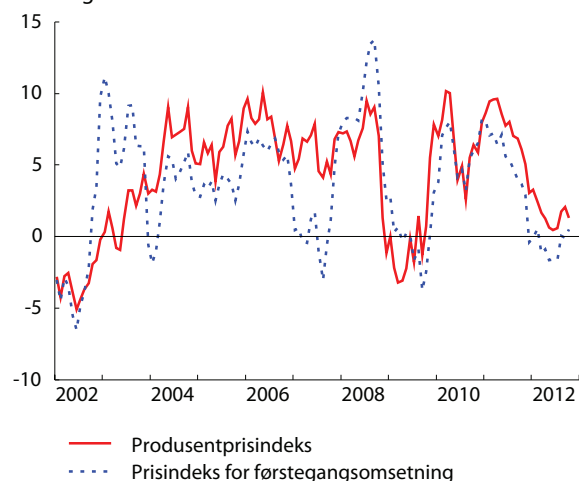
¹ I motsetning til den ordinære produsentprisindeksen, kan denne revideres i etterkant. Den helt korrekte betegnelsen på denne statistikken er vareprisindeksen.
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Reuters EcoWin.

Fig. 7.1 Harmonisert konsumprisindeks Norge og EU
Endring fra samme måned året før. Prosent

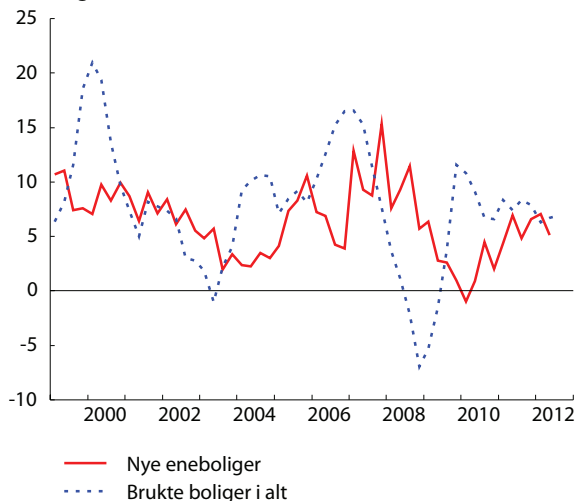
Kilde: Eurostat.

Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

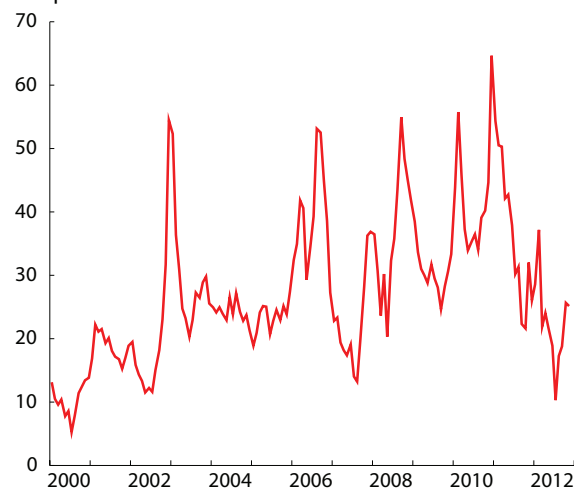
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

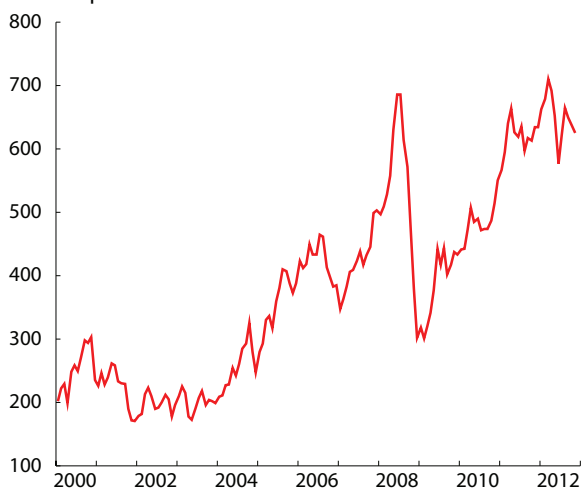
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.4 Spotpris elektrisk kraft, systempris
Øre pr. kWh. Månedstall

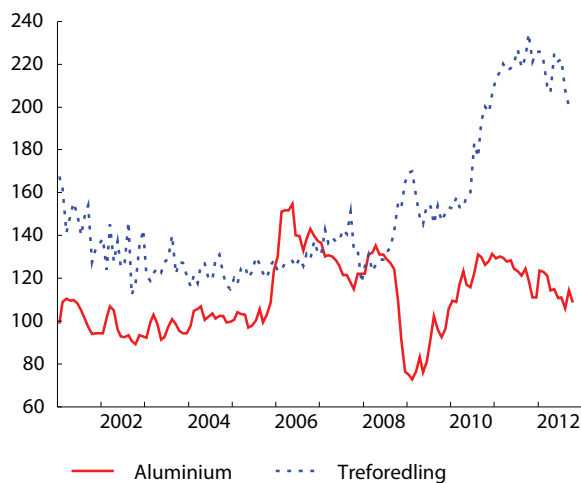
Kilde: Nord Pool.

Fig. 7.5 Spotpris råolje, Brent Blend
Kroner pr. fat. Månedstall

Kilde: Reuters EcoWin.

Fig. 7.6 Spotpris aluminium og eksportpris for treforedlingsprodukter
Månedsindeks. 1994=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Engroshandel		Nye eneboliger				Boligpriser (brukte boliger)					
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Alle boligtyper		Enebolig		Småhus		Blokkleilighet	
					Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	2005=100		2000=100		2005=100		2005=100		2005=100		2005=100	
2008	114,4	6,3	169,1	8,5	126,6	-1,1	128,4	0,9	127,4	-1,7	121,2	-5,4
2009	113,7	-0,5	174,4	3,2	129,1	2,2	130,1	1,5	129,4	1,9	126,3	4,6
2010	118,8	4,4	177,2	1,6	139,7	8,3	140,6	8,1	141,6	9,5	135,6	7,4
2011	126,6	6,6	187,3	5,7	150,9	8,0	150,6	7,2	152,9	8,0	149,5	10,3
2010												
1. kvartal	116,4	3,7	172,1	-1,0	136,3	10,8	137,2	10,4	137,9	11,8	132,4	11,0
2. kvartal	118,4	4,6	175,7	0,9	141,3	9,1	143,5	9,2	141,9	10,1	135,3	8,1
3. kvartal	119,5	4,1	182,3	4,5	140,6	6,7	141,0	6,5	143,1	8,3	137,1	5,4
4. kvartal	120,7	5,2	178,6	2,0	140,5	6,6	140,5	6,4	143,3	7,7	137,5	5,4
2011												
1. kvartal	126,2	8,4	179,6	4,4	147,7	8,4	147,5	7,5	150,4	9,1	145,3	9,7
2. kvartal	127,9	8,0	187,9	6,9	151,8	7,4	152,8	6,5	152,9	7,8	148,1	9,5
3. kvartal	125,6	5,1	191,1	4,8	152,3	8,3	151,7	7,6	154,1	7,7	152,0	10,9
4. kvartal	126,6	4,9	190,4	6,6	151,6	7,9	150,5	7,1	154,0	7,5	152,2	10,7
2012												
1. kvartal	128,4	1,7	192,3	7,1	157,0	6,3	155,5	5,4	160,0	6,4	157,7	8,5
2. kvartal	128,9	0,8	197,5	5,1	162,0	6,7	161,6	5,8	163,1	6,7	161,6	9,1
3. kvartal	129,9	3,4	.	.	162,9	7,0	161,4	6,4	163,6	6,2	166,2	9,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.4. Månedsførtjeneste og avtalt lønn. Indeks. 2005=100

	Månedsførtjeneste ialt ¹					Avtalt lønn ²				
	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tj.yting og eienomsdrift	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tj.yting og eienomsdrift
2010										
2. kvartal	126,9	127,1	122,0	123,4	119,3	122,4	125,5	123,5	123,9	118,9
3. kvartal	125,8	125,6	121,6	126,4	124,0	125,7	128,2	124,3	127,8	124,4
4. kvartal	127,2	125,7	123,7	126,3	122,4	126,9	129,8	125,2	128,7	125,9
2011										
1. kvartal	132,8	140,0	124,7	129,0	129,1	127,1	129,8	125,9	129,4	126,9
2. kvartal	130,5	129,8	126,2	128,2	127,1	128,6	131,5	126,9	129,5	127,9
3. kvartal	132,6	131,5	125,1	130,9	127,8	131,9	134,1	129,1	132,3	128,0
4. kvartal	132,3	125,8	125,3	132,1	125,1	133,7	135,2	129,6	133,7	129,7
2012										
1. kvartal	138,9	150,5	128,6	133,3	130,8	134,6	136,2	130,7	133,7	130,1
2. kvartal	137,6	133,9	131,3	135,2	132,6	134,7	137,8	131,7	133,8	130,3
3. kvartal	136,0	125,8	130,2	132,8	127,3	137,0	137,6	133,5	136,4	130,4

¹ Månedslønn omfatter avtalt månedslønn, uregelmessige tillegg og bonus. ² Avtalt lønn ved utgangen av kvartalet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent

	Utlånsrente ¹				Innskuddsrente ²	NOK 3mnd eurorente ³	Effektiv rente på statsobligasjoner ³		
	Bankutlån i alt	Statlige låneinstitutter	Forsikrings-selskap	Kredittforetak			3 år	5 år	10 år
2008	7,3	4,5	6,1	6,4	5,0	6,1	4,5	4,4	4,5
2009	4,9	4,0	4,2	4,0	2,4	2,3	2,7	3,3	4,0
2010	4,5	2,8	3,8	3,5	2,1	2,4	2,5	2,8	3,5
2011	4,7	2,8	4,0	3,7	2,4	2,8	2,2	2,6	3,1
2010									
3. kvartal	4,7	2,8	3,9	3,6	2,2	2,5	2,3	2,6	3,3
4. kvartal	4,6	3,0	4,0	3,5	2,2	2,4	2,3	2,7	3,4
2011									
1. kvartal	4,6	2,8	3,9	3,5	2,3	2,5	2,8	3,2	3,8
2. kvartal	4,7	2,8	4,0	3,6	2,3	2,6	2,7	3,0	3,5
3. kvartal	4,9	2,8	4,0	3,8	2,5	2,9	2,0	2,2	2,7
4. kvartal	5,0	2,8	4,0	4,0	2,6	3,0	1,6	1,9	2,5
2012									
1. kvartal	4,9	2,8	3,9	3,9	2,5	2,5	1,5	1,8	2,4
2. kvartal	4,8	2,6	3,8	3,7	2,3	2,2	1,4	1,6	2,1
3. kvartal	4,8	2,6	3,8	3,6	2,3	2,0	1,3	1,4	1,9

¹ Gjennomsnittlige (veide) rentesatser inkl. provisjoner på utlån til publikum fra banker og andre finansforetak. Kvartalstall er ved utgangen av perioden, årstall er beregnet som gjennomsnitt over året via tall for gjennomsnittet over kvartalet. ² Gjennomsnittlige (veide) rentesatser på innskudd i banker fra publikum i NOK ved utgangen av kvartalet.³ Gjennomsnitt over perioden.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent

	3 mnd eurorente ¹					Effektiv rente på 10 års statsobligasjon			
	Norge	Euro	USA	Japan	Storbritannia	Norge	Tyskland	USA	Japan
2007	4,83	4,26	5,29	0,77	5,95	4,77	4,23	4,63	1,68
2008	6,08	4,61	3,22	1,10	5,48	4,46	4,00	3,65	1,49
2009	2,30	1,20	0,95	0,56	1,15	4,00	3,27	3,24	1,35
2010	2,37	0,75	0,50	0,31	0,78	3,53	2,78	3,19	1,18
2011	2,75	1,38	0,42	0,35	0,92	3,13	2,65	2,77	1,12
2011									
Juni	2,75	1,48	0,30	0,23	0,86	3,36	2,98	2,99	1,13
Juli	2,83	1,58	0,41	0,24	0,86	3,24	2,79	2,98	1,12
August	3,00	1,54	0,37	0,41	1,03	2,60	2,26	2,29	1,03
September	2,98	1,50	0,38	0,74	0,93	2,36	1,87	1,96	1,01
Oktober	2,97	1,55	0,43	0,35	0,95	2,59	2,04	2,13	1,01
November	3,03	1,44	0,49	0,48	1,01	2,49	1,94	2,01	0,99
Desember	2,90	1,43	0,55	0,41	1,09	2,38	2,01	1,97	1,01
2012									
Januar	2,61	1,14	0,48	0,26	1,08	2,22	1,86	1,94	0,98
Februar	2,57	1,02	0,40	0,28	1,02	2,40	1,90	1,96	0,97
Mars	2,31	0,77	0,41	0,19	0,99	2,48	1,88	2,16	1,01
April	2,20	0,68	0,40	0,19	1,03	2,34	1,72	2,03	0,96
Mai	2,20	0,62	0,38	0,19	0,98	2,05	1,47	1,79	0,86
Juni	2,23	0,59	0,43	0,25	0,99	1,94	1,43	1,61	0,84
Juli	2,13	0,41	0,48	0,25	0,84	1,73	1,31	1,50	0,78
August	2,02	0,27	0,45	0,25	0,76	1,92	1,42	1,67	0,81
September	1,85	0,17	0,42	0,21	0,65	2,07	1,54	1,71	0,80
Oktober	1,81	0,14	0,33	0,19	0,57	1,98	1,52	1,72	0,77
November	1,82	0,14	0,35	0,17	0,64	2,01	1,39	1,65	0,74

¹ Midtrente (bortsett fra for Euro).

Kilde: Norges Bank og Reuters EcoWin.

8.3. Valutakurser, penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs

	Valutakurser ¹		Importveid valutakurs (44 land) 1995=100	Industriens effektive valutakurs ² 1990=100	Pengemengdeindikator (M2)		Kredittindikator (K2)		Aksjekursindeks totalt. Oslo Børs. ² 1995=100
	NOK/Euro	NOK/USD			Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	
2007	8,02	5,86	90,80	97,53	1 335,9	16,36	2 784,1	14,23	478,56
2008	8,22	5,64	90,79	97,07	1 459,7	9,20	3 147,2	12,97	379,47
2009	8,73	6,28	93,79	99,90	1 511,6	3,58	3 373,2	7,23	285,46
2010	8,01	6,05	90,28	95,74	1 559,4	3,24	3 524,5	4,40	375,10
2011	7,79	5,61	88,07	93,88	1 664,5	6,67	3 739,9	6,14	406,25
2011									
Juni	7,83	5,44	87,82	93,67	1 652,2	4,68	3 715,0	6,39	417,32
Juli	7,78	5,46	87,65	93,30	1 667,2	4,78	3 742,5	6,79	421,79
August	7,79	5,43	87,43	93,24	1 667,2	6,83	3 766,0	7,38	366,49
September	7,72	5,61	87,19	92,86	1 692,6	7,97	3 802,0	7,62	356,72
Oktober	7,75	5,66	87,28	93,15	1 699,1	6,17	3 813,1	7,67	365,24
November	7,79	5,75	88,01	93,78	1 704,8	3,52	3 834,9	7,70	374,11
Desember	7,75	5,88	88,47	94,03	1 702,2	2,10	3 860,5	7,63	375,70
2012									
Januar	7,68	5,95	88,88	94,15	1 709,9	1,92	3 890,2	7,07	395,30
Februar	7,55	5,71	87,24	92,53	1 715,5	2,40	3 905,5	6,22	418,68
Mars	7,53	5,71	86,80	92,10	1 713,2	2,28	3 917,3	5,66	426,74
April	7,57	5,75	87,32	92,76	1 716,4	2,57	3 932,8	5,87	418,90
Mai	7,57	5,91	87,64	92,91	1 693,5	3,17	3 957,1	6,53	401,03
Juni	7,54	6,02	87,75	93,02	1 729,4	4,20	3 979,0	6,94	387,52
Juli	7,46	6,07	88,18	93,34	1 735,1	4,45	4 004,6	6,73	416,34
August	7,32	5,91	86,96	92,24	1 732,9	3,82	4 020,5	6,30	432,17
September	7,39	5,75	86,52	92,02	1 745,7	3,76	4 041,8	6,05	448,42
Oktober	7,41	5,71	86,27	91,75	1 751,1	4,43	4 062,9	5,95	447,24
November	7,34	5,72	85,71	91,04	.	.	.	.	438,94

¹ Representativ markedskurs (midtkurs). ² Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

9.1. Eksport og import av varer. Millioner kroner. Sesongjustert

	Varer i alt, u/skip og plattformer	Olje- og gass	Varer i alt u/skip, plattf. og råolje	Eksport					Import	
				Metaller	Verkstedsprodukter	Treforedlingsprodukter	Kjemiske produkter	Fisk og fiskeprodukter	Varer i alt, u/skip, plattf. og råolje	
2006	776 408	474 348	301 987	64 395	38 058	11 010	35 385	34 792	403 796	
2007	786 818	451 843	334 764	79 346	47 406	10 723	39 857	35 705	455 316	
2008	942 835	586 356	356 874	73 833	61 219	10 558	43 800	36 963	478 529	
2009	721 154	415 361	305 060	2 345	2 173	9 304	37 133	43 478	418 754	
2010	781 563	447 624	333 003	3 720	2 135	9 925	44 886	52 316	442 898	
2011	887 812	526 379	361 383	4 373	1 920	9 955	45 805	52 332	486 737	
2011										
Mai	72 964	39 705	31 095	581	157	835	4 172	4 473	43 788	
Juni	71 154	41 818	28 724	936	48	823	3 760	3 846	38 276	
Juli	75 939	45 164	30 625	444	175	769	3 788	4 318	39 099	
August	74 456	43 763	30 070	239	142	802	3 681	4 141	40 826	
September	76 913	46 719	29 896	221	134	797	3 485	4 576	39 764	
Oktober	69 717	42 067	29 447	99	91	836	3 507	4 298	41 083	
November	76 847	46 620	29 905	135	140	784	3 604	4 072	40 675	
Desember	77 508	46 980	31 012	291	75	773	3 674	4 176	41 441	
2012										
Januar	78 682	47 343	30 600	172	135	716	3 430	4 446	39 612	
Februar	79 631	51 871	30 354	260	140	687	3 411	4 047	40 466	
Mars	79 148	49 749	30 752	297	261	674	3 420	4 154	38 959	
April	77 577	47 485	29 659	203	136	785	3 313	4 218	40 850	
Mai	87 773	53 926	30 364	365	153	704	3 268	4 084	40 497	
Juni	76 896	46 844	30 038	173	130	719	3 521	4 309	42 315	
Juli	75 190	46 053	28 511	390	121	692	3 544	4 217	43 644	
August	78 905	48 415	30 167	464	141	596	3 469	4 419	41 499	
September	68 182	39 107	30 328	93	81	688	3 509	3 922	42 246	
Oktober	78 722	48 731	29 866	304	149	653	3 373	4 116	41 354	

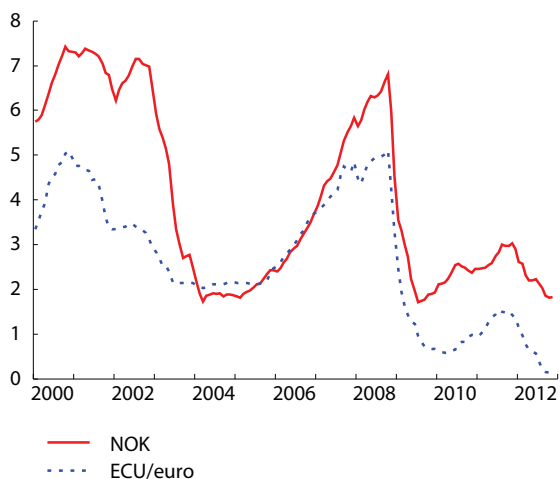
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.2. Utenriksregnskap. Millioner kroner

	Eksport i alt	Import i alt	Vare og tjenestebalanse	Rente- og stønadsbalanse	Driftsbalanse	Netto kapitaloverføringer	Netto finansinvesteringer	Utenlandske investering i Norge
2008	1 197 090	755 344	441 746	-33 461	408 285	-1 138	679 147	271 205
2009	929 116	660 408	268 708	-14 179	254 529	-1 120	-91 348	-427 362
2010	1 038 171	725 581	312 590	970	313 560	-1 268	616 256	347 593
2011	1 145 179	769 750	375 429	18 512	393 941	-1 499	532 235	43 049
2008								
1. kvartal	289 875	174 790	115 085	-25 157	89 928	-320	74 290	-26 191
2. kvartal	311 212	189 122	122 090	-13 784	108 306	-146	212 415	116 683
3. kvartal	296 680	194 028	102 652	-5 435	97 217	-577	196 801	77 834
4. kvartal	299 324	197 404	101 920	10 915	112 835	-95	288 019	168 060
2009								
1. kvartal	231 563	159 288	72 275	-35 043	37 232	-340	-118 972	-237 350
2. kvartal	222 542	164 008	58 534	17 299	75 833	-564	-91 457	-167 105
3. kvartal	228 509	169 909	58 600	2 881	61 481	-71	26 218	-50 438
4. kvartal	246 502	167 203	79 298	894	80 192	-145	63 943	-24 677
2010								
1. kvartal	258 935	164 446	94 488	-8 569	85 919	-685	184 704	100 692
2. kvartal	251 833	185 536	66 297	10 510	76 807	-196	341 381	216 738
3. kvartal	244 513	187 233	57 280	6 790	64 070	-73	-54 590	-96 364
4. kvartal	282 890	188 366	94 524	-7 765	86 759	-314	126 923	130 512
2011								
1. kvartal	286 062	193 003	93 059	-8 631	84 428	-254	277 403	159 705
2. kvartal	277 481	185 035	92 446	7 738	100 184	-122	27 877	-104 935
3. kvartal	278 165	191 717	86 448	13 579	100 027	-154	365 581	211 957
4. kvartal	303 471	199 995	103 476	5 826	109 302	-969	-126 823	-209 338
2012								
1. kvartal	317 995	187 445	130 550	15 399	145 949	-710	306 698	172 984
2. kvartal	295 919	196 456	99 463	-9 210	90 253	-199	115 824	3 620

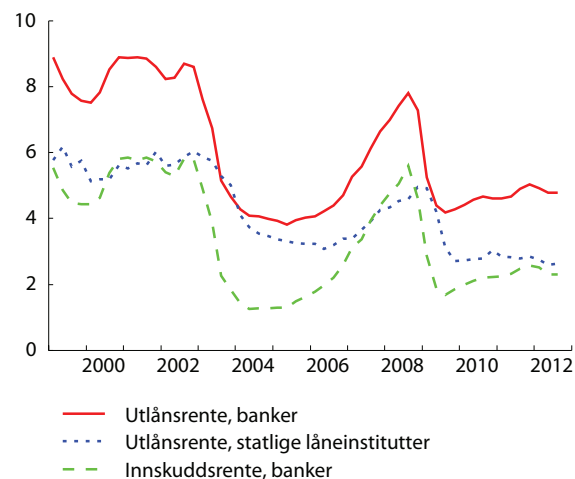
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.1 3 måneders eurorente
Månedstall. Prosent

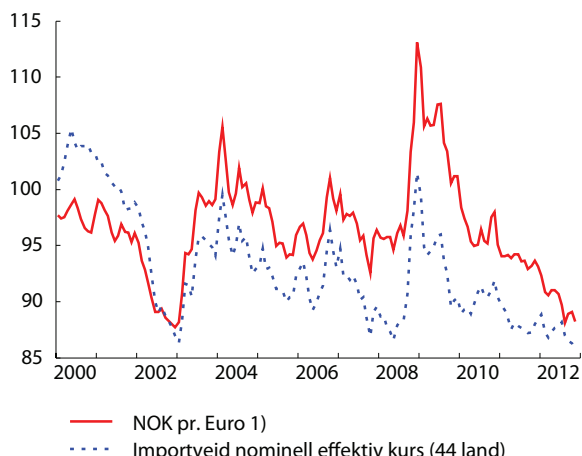
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.2 Utlånsrente og innskuddsrente
Prosent

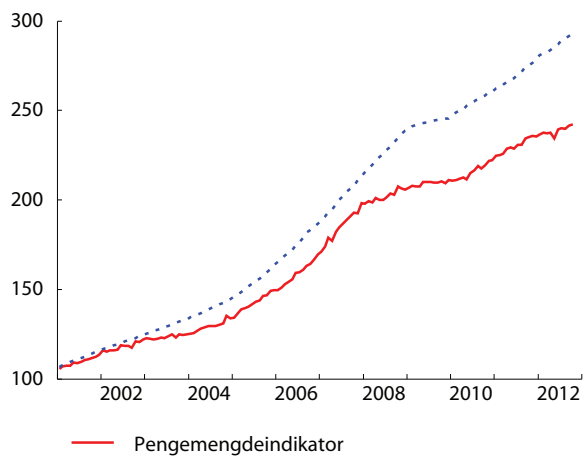
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.3 Valutakursindekser
1999=100. Månedstall

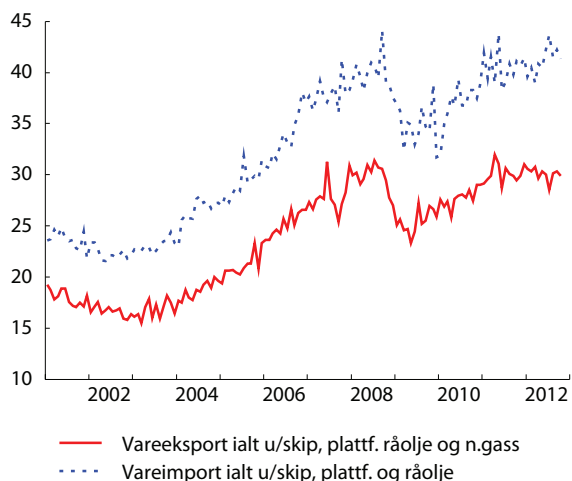
1) Representative markedskurser (midtcurser).
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.4 Penge- og kredittindikator
Sesongjustert indeks. Månedstall. 2000=100

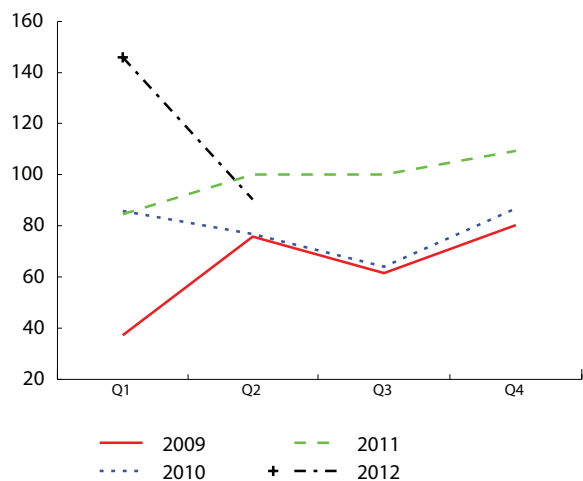
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.1 Utenrikshandel
Milliarder kroner. Sesongjusterte månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.2 Driftsbalansen
Kvartalstall. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nasjonalregnskap for Norge

Tabell	Side
1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner	18*
2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2010-priser. Millioner kroner.....	19*
3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	20*
4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	21*
5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Løpende priser. Millioner kroner	22*
6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Faste 2010-priser. Millioner kroner	23*
7. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	24*
8. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	25*
9. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner.....	26*
10. Hovedtall for konsum. Faste 2010-priser. Millioner kroner	26*
11. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	27*
12. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	27*
13. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner.....	28*
14. Konsum i husholdninger. Faste 2010-priser. Millioner kroner	28*
15. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	29*
16. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	29*
17. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner.....	30*
18. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2010-priser. Millioner kroner.....	31*
19. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	32*
20. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	33*
21. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner	34*
22. Eksport. Faste 2010-priser. Millioner kroner.....	35*
23. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	36*
24. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	37*
25. Import. Løpende priser. Millioner kroner.....	38*
26. Import. Faste 2010-priser. Millioner kroner.....	39*
27. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	40*
28. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	41*
29. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000	42*
30. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. Prosentvis endring fra samme periode året før	43*
31. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner	44*
32. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner	45*

Tabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 089 953	1 131 732	267 986	281 904	286 302	295 540	280 586	290 757	298 790
Konsum i husholdninger	1 040 627	1 079 392	254 723	269 062	273 635	281 972	266 565	277 369	285 617
Varekonsum	532 385	542 556	126 741	134 138	133 644	148 032	130 371	135 020	134 440
Tjenestekonsum	474 046	494 999	117 773	124 539	126 812	125 875	124 413	130 825	134 751
Husholdningenes kjøp i utlandet	62 645	71 163	15 501	18 794	21 553	15 315	17 586	20 446	24 786
Utlendingers kjøp i Norge	-28 449	-29 326	-5 292	-8 410	-8 374	-7 250	-5 805	-8 922	-8 360
Konsum i ideelle organisasjoner	49 326	52 340	13 264	12 842	12 666	13 568	14 021	13 388	13 172
Konsum i offentlig forvaltning	558 469	590 783	143 866	145 749	150 076	151 093	152 620	154 416	157 915
Konsum i statsforvaltningen	284 910	297 850	72 648	73 414	75 746	76 042	76 580	77 912	79 823
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	248 074	259 512	63 364	63 905	66 058	66 185	66 704	67 791	69 535
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	36 836	38 338	9 284	9 508	9 688	9 857	9 876	10 121	10 288
Konsum i kommuneforvaltningen	273 559	292 934	71 218	72 335	74 330	75 050	76 040	76 503	78 092
Bruttoinvestering i fast realkapital	481 985	536 754	124 109	126 814	136 102	149 730	134 971	146 499	146 883
Utvinning og rørtransport	124 166	145 456	31 678	34 594	38 802	40 382	38 214	42 941	42 261
Tjenester tilknyttet utvinning	1 318	-3 997	-65	-4 493	270	291	153	97	826
Utenriks sjøfart	16 753	12 562	3 343	2 768	2 682	3 769	4 028	3 642	2 422
Fastlands-Norge	339 748	382 733	89 152	93 945	94 349	105 287	92 576	99 819	101 374
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	258 219	295 935	68 276	74 717	72 601	80 342	73 342	78 774	79 037
Næringer	160 246	170 606	38 696	43 159	41 635	47 117	40 657	44 748	43 439
Industri og bergverk	20 288	21 780	4 041	5 163	5 286	7 291	4 585	5 944	4 835
Annen vareproduksjon	38 944	43 463	8 634	11 678	11 355	11 797	9 540	11 848	11 255
Tjenester	101 014	105 362	26 021	26 318	24 994	28 030	26 532	26 956	27 349
Boliger (husholdninger)	97 973	125 329	29 580	31 558	30 966	33 225	32 685	34 026	35 598
Offentlig forvaltning	81 529	86 798	20 877	19 229	21 748	24 946	19 235	21 045	22 338
Lagerendring og statistiske avvik	110 207	125 872	51 587	18 951	16 559	38 775	44 628	31 245	29 598
Bruttoinvestering i alt	592 192	662 627	175 696	145 765	152 661	188 505	179 599	177 744	176 481
Innenlandsk sluttanvendelse	2 240 614	2 385 142	587 548	573 417	589 039	635 137	612 805	622 916	633 186
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	1 988 170	2 105 248	501 005	521 598	530 726	551 920	525 782	544 992	558 079
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	639 998	677 581	164 743	164 977	171 823	176 038	171 854	175 460	180 253
Eksport i alt	1 029 969	1 140 919	285 254	276 517	277 844	301 304	319 586	294 299	275 844
Tradisjonelle varer	299 222	316 420	77 711	80 486	79 123	79 100	78 637	76 200	75 901
Råolje og naturgass	471 179	562 367	148 175	129 401	133 491	151 300	176 633	149 130	131 655
Skip, plattformer og fly	8 626	13 642	1 744	6 804	2 954	2 140	2 137	3 081	2 461
Tjenester	250 942	248 490	57 624	59 826	62 276	68 764	62 179	65 888	65 827
Samlet sluttanvendelse	3 270 583	3 526 061	872 802	849 934	866 883	936 442	932 391	917 215	909 030
Import i alt	726 317	776 098	194 829	186 339	192 966	201 964	190 176	202 570	208 067
Tradisjonelle varer	435 333	470 105	117 160	115 515	113 832	123 598	117 997	119 278	119 399
Råolje og naturgass	11 893	14 745	4 638	2 912	3 617	3 578	3 650	5 651	3 767
Skip, plattformer og fly	29 987	36 124	16 964	6 070	6 311	6 779	5 824	6 934	5 209
Tjenester	249 104	255 124	56 067	61 842	69 206	68 009	62 705	70 707	79 692
Bruttonasjonalprodukt ¹	2 544 266	2 749 963	677 973	663 595	673 917	734 478	742 215	714 645	700 963
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 987 362	2 089 746	508 462	514 725	517 817	548 742	540 011	540 014	543 219
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	556 904	660 217	169 511	148 870	156 101	185 735	202 204	174 631	157 744
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 703 716	1 794 701	439 231	441 121	443 404	470 944	466 711	463 210	465 319
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 303 289	1 365 088	335 043	334 957	334 820	360 270	355 347	350 930	350 666
Industri og bergverk	183 527	195 201	49 548	48 011	47 545	50 097	52 399	50 489	50 543
Annen vareproduksjon	219 184	227 607	61 611	50 817	54 775	60 405	63 622	51 840	54 570
Tjenester inkl. boligjenester	900 578	942 280	223 884	236 129	232 500	249 768	239 325	248 601	245 552
Offentlig forvaltning	400 427	429 612	104 188	106 165	108 584	110 675	111 364	112 280	114 653
Produktavgifter og -subsidiar	283 646	295 045	69 231	73 604	74 412	77 798	73 300	76 804	77 901

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2010-priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 089 953	1 117 099	264 561	277 142	283 322	292 073	275 637	283 498	291 627
Konsum i husholdninger	1 040 627	1 066 563	251 621	264 699	271 139	279 104	262 339	270 878	279 464
Varekonsum	532 385	539 517	125 016	132 580	133 751	148 170	130 761	134 382	135 534
Tjenestekonsum	474 046	485 440	116 594	121 822	124 127	122 896	119 810	124 887	127 969
Husholdningenes kjøp i utlandet	62 645	70 184	15 244	18 450	21 410	15 080	17 342	20 071	23 877
Utlendingers kjøp i Norge	-28 449	-28 577	-5 232	-8 154	-8 149	-7 042	-5 573	-8 462	-7 916
Konsum i ideelle organisasjoner	49 326	50 535	12 940	12 443	12 183	12 969	13 298	12 620	12 163
Konsum i offentlig forvaltning	558 469	568 702	140 421	141 030	144 040	143 211	144 606	144 195	145 824
Konsum i statsforvaltningen	284 910	287 460	70 795	71 206	72 986	72 473	72 540	73 030	74 210
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	248 074	250 557	61 749	62 050	63 658	63 100	63 186	63 523	64 600
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	36 836	36 903	9 046	9 156	9 328	9 373	9 353	9 508	9 609
Konsum i kommuneforvaltningen	273 559	281 241	69 626	69 823	71 054	70 738	72 066	71 165	71 614
Bruttoinvestering i fast realkapital	481 985	518 409	122 128	123 534	130 973	141 775	128 005	137 688	137 227
Utvinning og rørtransport	124 166	141 612	31 791	34 453	37 569	37 798	36 709	40 898	39 892
Tjenester tilknyttet utvinning	1 318	-4 013	-55	-4 468	244	267	146	69	812
Utenriks sjøfart	16 753	12 190	3 358	2 710	2 614	3 507	3 915	3 357	2 425
Fastlands-Norge	339 748	368 621	87 034	90 838	90 546	100 203	87 236	93 364	94 098
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	258 219	285 297	66 651	72 320	69 799	76 528	69 152	73 709	73 472
Næringer	160 246	165 914	37 883	42 161	40 552	45 318	38 692	42 465	41 057
Industri og bergverk	20 288	21 205	3 966	5 039	5 165	7 035	4 382	5 655	4 590
Annen vareproduksjon	38 944	42 230	8 471	11 388	11 045	11 327	9 112	11 244	10 632
Tjenester	101 014	102 479	25 446	25 734	24 342	26 957	25 197	25 566	25 836
Boliger (husholdninger)	97 973	119 384	28 768	30 159	29 247	31 209	30 460	31 244	32 415
Offentlig forvaltning	81 529	83 324	20 383	18 519	20 747	23 675	18 084	19 655	20 626
Lagerendring og statistiske avvik	110 207	113 523	48 006	17 439	14 653	33 425	39 819	26 052	24 913
Bruttoinvestering i alt	592 192	631 932	170 134	140 974	145 625	175 200	167 824	163 741	162 140
Innenlandsk sluttanvendelse	2 240 614	2 317 733	575 116	559 145	572 988	610 484	588 067	591 434	599 591
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	1 988 170	2 054 421	492 016	509 010	517 908	535 488	507 479	521 057	531 548
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	639 998	652 025	160 804	159 548	164 787	166 886	162 690	163 850	166 449
Eksport i alt	1 029 969	1 011 430	255 504	245 084	249 086	261 757	265 722	256 854	242 530
Tradisjonelle varer	299 222	299 237	71 987	74 507	75 476	77 268	75 743	74 215	75 660
Råolje og naturgass	471 179	441 961	121 324	100 681	107 039	112 917	123 806	111 034	99 275
Skip, plattformer og fly	8 626	13 768	1 556	6 784	3 073	2 354	2 076	3 354	2 110
Tjenester	250 942	256 465	60 638	63 112	63 498	69 217	64 097	68 250	65 485
Samlet sluttanvendelse	3 270 583	3 329 163	830 620	804 228	822 074	872 241	853 789	848 287	842 121
Import i alt	726 317	753 912	188 406	181 486	188 715	195 305	183 474	196 164	201 216
Tradisjonelle varer	435 333	451 068	111 699	111 080	110 201	118 088	112 121	114 517	114 631
Råolje og naturgass	11 893	11 964	3 875	2 416	2 827	2 847	2 704	4 346	2 903
Skip, plattformer og fly	29 987	36 025	16 716	6 215	6 500	6 594	5 920	6 776	5 511
Tjenester	249 104	254 855	56 117	61 775	69 187	67 777	62 729	70 525	78 171
Bruttonasjonalprodukt ¹	2 544 266	2 575 251	642 214	622 742	633 359	676 936	670 315	652 123	640 905
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 987 362	2 036 566	497 374	498 984	504 487	535 721	521 631	515 331	517 357
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	556 904	538 685	144 840	123 758	128 872	141 215	148 684	136 792	123 548
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 703 716	1 747 295	428 854	427 349	431 476	459 615	450 473	441 819	443 181
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 303 289	1 337 315	327 270	325 326	328 649	356 071	345 956	338 432	339 375
Industri og bergverk	183 527	187 309	48 629	45 635	44 223	48 822	49 843	46 337	45 554
Annen vareproduksjon	219 184	224 074	56 462	48 675	56 247	62 690	64 615	55 186	59 521
Tjenester inkl. boligjenester	900 578	925 932	222 179	231 016	228 179	244 559	231 498	236 910	234 300
Offentlig forvaltning	400 427	409 980	101 585	102 023	102 827	103 544	104 518	103 386	103 807
Produktavgifter og -subsidiar	283 646	289 271	68 520	71 635	73 011	76 105	71 158	73 512	74 175

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,8	2,5	0,8	4,4	3,0	1,9	4,2	2,3	2,9
Konsum i husholdninger	4,0	2,5	0,7	4,5	3,0	1,8	4,3	2,3	3,1
Varekonsum	5,2	1,3	-1,7	4,9	2,3	0,0	4,6	1,4	1,3
Tjenestekonsum	1,8	2,4	2,2	2,4	2,3	2,7	2,8	2,5	3,1
Husholdningenes kjøp i utlandet	12,5	12,0	9,6	15,1	10,8	12,7	13,8	8,8	11,5
Utlendingers kjøp i Norge	6,1	0,4	-0,8	0,3	1,9	-0,0	6,5	3,8	-2,9
Konsum i ideelle organisasjoner	-2,0	2,5	3,0	1,1	3,0	2,6	2,8	1,4	-0,2
Konsum i offentlig forvaltning	1,3	1,8	-0,2	1,4	3,1	3,0	3,0	2,2	1,2
Konsum i statsforvaltningen	-0,3	0,9	-1,4	0,1	2,1	2,8	2,5	2,6	1,7
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	-0,5	1,0	-0,9	0,3	2,0	2,6	2,3	2,4	1,5
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,9	0,2	-4,3	-1,4	2,4	4,3	3,4	3,8	3,0
Konsum i kommuneforvaltningen	3,0	2,8	1,1	2,9	4,2	3,1	3,5	1,9	0,8
Bruttoinvestering i fast realkapital	-8,0	7,6	10,6	1,2	12,5	6,6	4,8	11,5	4,8
Utvinning og rørtransport	-9,5	14,1	8,4	5,7	26,8	15,9	15,5	18,7	6,2
Tjenester tilknyttet utvinning	-87,4	..	..	..	474,6	-57,3	..	..	233,3
Utenriks sjøfart	-18,8	-27,2	-9,0	-44,0	-37,1	-13,6	16,6	23,9	-7,2
Fastlands-Norge	-4,5	8,5	13,2	7,4	9,6	4,7	0,2	2,8	3,9
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-3,8	10,5	11,9	11,4	12,3	6,9	3,8	1,9	5,3
Næringer	-5,1	3,5	7,3	2,3	5,4	0,2	2,1	0,7	1,2
Industri og bergverk	-19,5	4,5	-3,1	-4,3	18,8	6,9	10,5	12,2	-11,1
Annen vareproduksjon	3,3	8,4	15,3	8,0	7,1	5,5	7,6	-1,3	-3,7
Tjenester	-4,5	1,5	6,7	1,2	2,2	-3,4	-1,0	-0,6	6,1
Boliger (husholdninger)	-1,6	21,9	18,7	27,3	23,5	18,4	5,9	3,6	10,8
Offentlig forvaltning	-6,8	2,2	17,7	-5,8	1,6	-1,9	-11,3	6,1	-0,6
Lagerendring og statistiske avvik	423,6	3,0	60,6	-45,9	-37,4	35,4	-17,1	49,4	70,0
Bruttoinvestering i alt	4,1	6,7	24,3	-8,7	5,0	8,0	-1,4	16,1	11,3
Innenlandsk sluttanvendelse	3,2	3,4	6,5	0,0	3,5	3,8	2,3	5,8	4,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	1,5	3,3	2,5	4,0	4,1	2,7	3,1	2,4	2,6
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	0,2	1,9	1,8	0,5	2,9	2,2	1,2	2,7	1,0
Eksport i alt	0,4	-1,8	-5,3	-2,8	3,6	-2,1	4,0	4,8	-2,6
Tradisjonelle varer	3,4	0,0	-4,6	3,2	2,1	-0,5	5,2	-0,4	0,2
Råolje og naturgass	-6,9	-6,2	-7,7	-13,0	3,1	-6,0	2,0	10,3	-7,3
Skip, plattformer og fly	-15,0	59,6	-53,6	250,7	73,1	50,8	33,4	-50,6	-31,3
Tjenester	12,1	2,2	1,8	1,1	4,3	1,7	5,7	8,1	3,1
Samlet sluttanvendelse	2,3	1,8	2,6	-0,9	3,5	2,0	2,8	5,5	2,4
Import i alt	9,0	3,8	12,3	-2,4	0,6	5,5	-2,6	8,1	6,6
Tradisjonelle varer	9,1	3,6	9,0	0,6	2,9	2,5	0,4	3,1	4,0
Råolje og naturgass	-23,2	0,6	88,1	-29,1	-26,3	10,0	-30,2	79,9	2,7
Skip, plattformer og fly	-1,5	20,1	129,4	-25,9	-14,7	-1,5	-64,6	9,0	-15,2
Tjenester	12,5	2,3	0,4	-2,9	0,3	11,8	11,8	14,2	13,0
Bruttonasjonalprodukt ¹	0,5	1,2	-0,5	-0,4	4,2	1,7	4,4	4,7	1,2
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1,7	2,5	0,7	2,3	3,5	3,4	4,9	3,3	2,6
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-4,0	-3,3	-4,6	-9,9	7,4	-4,4	2,7	10,5	-4,1
Fastlands-Norge(basisverdi)	1,5	2,6	1,0	2,2	3,5	3,6	5,0	3,4	2,7
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,6	2,6	1,1	2,2	3,5	3,6	5,7	4,0	3,3
Industri og bergverk	2,4	2,1	5,3	-0,4	2,0	1,4	2,5	1,5	3,0
Annen vareproduksjon	-1,4	2,2	-4,6	2,2	5,7	6,0	14,4	13,4	5,8
Tjenester inkl. boligjenester	2,2	2,8	1,8	2,7	3,3	3,5	4,2	2,6	2,7
Offentlig forvaltning	1,0	2,4	0,5	2,2	3,3	3,5	2,9	1,3	1,0
Produktavgifter og -subsidiar	3,0	2,0	-0,7	2,8	3,6	2,3	3,9	2,6	1,6

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 4. Makroøkonomiske hovedstørrelser.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i husholdninger									
og ideelle organisasjoner	2,2	1,3	1,9	1,7	1,2	0,5	0,5	0,8	1,4
Konsum i husholdninger	2,1	1,2	1,8	1,6	1,1	0,4	0,4	0,7	1,3
Varekonsum	2,1	0,6	1,4	0,6	0,8	-0,3	-1,7	-0,7	-0,7
Tjenestekonsum	3,0	2,0	2,2	2,5	1,6	1,6	2,8	2,5	3,1
Husholdningenes kjøp i utlandet	-2,9	1,4	3,1	3,3	0,4	-1,0	-0,3	0,0	3,1
Utlendingers kjøp i Norge	2,6	2,6	2,1	2,7	3,0	2,4	3,0	2,2	2,8
Konsum i ideelle organisasjoner	3,8	3,6	4,0	4,3	3,1	2,9	2,9	2,8	4,2
Konsum i offentlig forvaltning	3,9	3,9	4,7	4,0	3,3	3,5	3,0	3,6	3,9
Konsum i statsforvaltningen	3,8	3,6	5,0	3,7	2,9	2,8	2,9	3,5	3,6
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	3,9	3,6	5,0	3,6	2,9	2,8	2,9	3,6	3,7
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	2,7	3,9	5,1	4,0	3,2	3,1	2,9	2,5	3,1
Konsum i kommuneforvaltningen	4,0	4,2	4,3	4,3	3,8	4,2	3,2	3,8	4,2
Bruttoinvestering i fast realkapital	1,6	3,5	3,8	2,2	3,1	5,0	3,8	3,6	3,0
Utvinning og rørttransport	2,1	2,7	3,8	-1,0	0,9	6,7	4,5	4,6	2,6
Tjenester tilknyttet utvinning	7,5	-0,4	21,3	10,5	-9,5	6,2	-10,4	40,2	-8,3
Utenriks sjøfart	-7,1	3,1	1,2	-2,5	3,4	11,2	3,3	6,2	-2,6
Fastlands-Norge	1,9	3,8	3,9	3,6	3,9	4,1	3,6	3,4	3,4
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,9	3,7	3,8	3,5	3,7	4,0	3,5	3,4	3,4
Næringer	0,4	2,8	2,9	2,5	2,6	3,3	2,9	2,9	3,0
Industri og bergverk	-1,5	2,7	2,4	2,6	2,3	3,2	2,7	2,6	2,9
Annen vareproduksjon	1,0	2,9	2,7	2,9	3,0	3,1	2,7	2,8	3,0
Tjenester	0,5	2,8	3,1	2,3	2,5	3,4	3,0	3,1	3,1
Boliger (husholdninger)	4,4	5,0	4,9	4,8	5,2	5,0	4,4	4,1	3,7
Offentlig forvaltning	2,1	4,2	4,2	3,9	4,5	4,3	3,8	3,1	3,3
Lagerendring og statistiske avvik	41,3	10,9	25,1	9,3	3,9	6,0	4,3	10,4	5,1
Bruttoinvestering i alt	7,3	4,9	5,6	3,2	1,9	8,5	3,6	5,0	3,8
Innenlandsk sluttanvendelse	3,9	2,9	3,6	2,7	1,9	3,5	2,0	2,7	2,7
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	2,6	2,5	3,0	2,7	2,2	2,0	1,7	2,1	2,5
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	3,7	3,9	4,6	4,0	3,5	3,6	3,1	3,6	3,9
Eksport i alt	7,5	12,8	17,1	14,0	10,7	9,7	7,7	1,6	2,0
Tradisjonelle varer	4,5	5,7	13,3	7,6	3,9	-1,0	-3,8	-5,0	-4,3
Råolje og naturgass	14,9	27,2	30,1	32,8	25,4	21,5	16,8	4,5	6,3
Skip, plattformer og fly	-14,6	-0,9	7,3	-2,2	6,8	-7,9	-8,1	-8,4	21,3
Tjenester	-0,1	-3,1	-3,3	-6,3	-5,0	1,8	2,1	1,8	2,5
Samlet sluttanvendelse	5,0	5,9	7,8	6,1	4,5	5,3	3,9	2,3	2,4
Import i alt	0,9	2,9	5,0	2,9	2,6	1,4	0,2	0,6	1,1
Tradisjonelle varer	0,1	4,2	7,2	3,7	3,9	2,4	0,3	0,2	0,8
Råolje og naturgass	13,6	23,2	30,7	21,7	27,6	16,9	12,8	7,9	1,4
Skip, plattformer og fly	-3,9	0,3	1,1	-6,5	-1,3	7,2	-3,1	4,8	-2,7
Tjenester	2,3	0,1	0,4	1,6	-0,1	-1,4	0,0	0,1	1,9
Bruttonasjonalprodukt ¹	6,3	6,8	9,1	7,0	5,3	5,7	4,9	2,8	2,8
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	4,2	2,6	4,3	3,2	1,9	1,1	1,3	1,6	2,3
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	14,6	22,6	26,2	22,5	18,2	22,8	16,2	6,1	5,4
Fastlands-Norge(basisverdi)	4,0	2,7	4,5	3,2	2,0	1,2	1,2	1,6	2,2
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	3,9	2,1	4,4	2,7	1,3	0,1	0,3	0,7	1,4
Industri og bergverk	2,4	4,2	4,7	3,8	5,2	3,4	3,2	3,6	3,2
Annen vareproduksjon	10,7	1,6	12,0	5,0	-1,3	-7,5	-9,8	-10,0	-5,9
Tjenester inkl. boligjenester	2,6	1,8	2,4	2,0	1,1	1,5	2,6	2,7	2,9
Offentlig forvaltning	4,3	4,8	5,0	4,8	4,5	4,8	3,9	4,4	4,6
Produktavgifter og -subsidier	5,4	2,0	3,2	3,5	1,1	0,4	2,0	1,7	3,0

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

**Tabell 5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Løpende priser. Millioner kroner**

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Bruttonasjonalprodukt¹	2 544 266	2 749 963	677 973	663 595	673 917	734 478	742 215	714 645	700 963
Jordbruk og skogbruk	15 837	14 423	3 626	142	6 683	3 972	3 373	-172	7 130
Fiske, fangst og akvakultur	22 028	20 293	6 702	5 121	4 445	4 025	4 737	3 132	2 676
Bergverksdrift	4 436	5 347	1 080	1 276	1 528	1 463	1 412	1 516	1 429
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	510 466	628 866	161 320	142 104	148 276	177 166	193 891	167 297	149 152
Utvinning av råolje og naturgass	470 823	579 230	151 667	131 759	135 254	160 550	181 172	153 483	134 893
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	39 643	49 636	9 653	10 345	13 022	16 615	12 720	13 815	14 259
Industri	179 091	189 854	48 469	46 735	46 017	48 634	50 988	48 972	49 114
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	33 054	33 972	8 031	8 408	8 530	9 002	9 211	9 401	9 846
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	2 472	2 225	615	520	496	594	595	552	477
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	6 930	6 352	1 515	1 710	1 489	1 638	1 632	1 686	1 515
Produksjon av papir og papirvarer	2 606	2 413	596	537	670	609	471	520	476
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	4 372	4 863	1 190	1 167	1 165	1 340	1 309	1 149	1 236
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	21 104	24 150	6 258	6 998	5 959	4 936	5 440	6 182	6 145
Prod av kjemiske råvarer	8 654	10 379	2 677	2 835	2 426	2 440	2 265	2 176	1 963
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	10 527	10 532	2 507	2 736	2 602	2 687	2 593	2 727	2 617
Produksjon av metaller	9 774	11 108	2 955	2 997	2 781	2 375	2 144	2 387	2 019
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	50 729	54 533	14 065	12 460	13 185	14 823	16 016	14 444	14 314
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	19 268	20 496	5 468	4 761	4 859	5 408	6 232	5 345	6 091
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	5 467	5 495	1 488	1 292	1 225	1 491	1 422	1 234	1 143
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	12 788	13 716	3 780	3 150	3 055	3 731	3 923	3 345	3 235
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	58 387	57 747	18 328	12 607	11 814	14 998	17 308	10 929	9 036
Vannforsyning, avløp og renovasjon	13 680	14 761	3 376	3 588	3 701	4 096	3 551	3 945	3 969
Bygge- og anleggsvirksomhet	122 932	135 144	32 955	32 946	31 834	37 410	38 203	37 951	35 727
Varehandel og reparasjon av motorvogner	181 634	187 653	44 015	48 175	45 884	49 579	45 005	47 887	44 891
Rørtransport	18 232	14 230	3 710	3 644	3 202	3 673	3 678	3 208	3 330
Utenriks sjøfart	28 206	17 121	4 480	3 122	4 623	4 896	4 635	4 126	5 262
Transport ellers	64 284	62 273	13 844	16 835	15 945	15 649	14 439	16 208	17 416
Post og distribusjonsvirksomhet	11 006	10 722	2 679	2 641	2 536	2 866	2 695	2 522	2 365
Overnattings- og serveringsvirksomhet	29 252	30 906	6 564	7 921	8 624	7 797	7 037	8 482	9 164
Informasjon og kommunikasjon	86 939	89 998	23 254	21 794	20 581	24 368	23 646	22 242	21 595
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	101 344	101 473	24 833	24 941	24 948	26 750	28 918	28 908	27 933
Omsetning og drift av fast eiendom	63 611	67 563	16 109	16 631	17 107	17 717	18 096	18 317	18 871
Boligtjenester	100 710	105 129	26 253	26 356	26 336	26 184	26 837	26 759	26 843
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	98 371	108 343	24 740	27 024	24 698	31 881	28 017	29 972	27 502
Forretningsmessig tjenesteyting	57 702	66 131	14 406	16 150	17 949	17 626	15 894	18 038	19 412
Offentlig administrasjon og forsvar	124 786	133 870	32 357	33 084	33 811	34 618	34 686	34 839	35 554
Undervisning	104 211	108 467	26 790	26 836	27 225	27 617	28 048	27 899	28 330
Helse- og sosialtjenester	220 781	239 599	57 800	59 183	60 697	61 920	62 199	63 145	64 675
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	42 694	45 006	11 053	11 135	11 043	11 775	11 623	11 717	11 682
Totalt for næringer (basisverdi)	2 260 620	2 454 918	608 741	589 992	599 505	656 680	668 915	637 841	623 063
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge¹	1 987 362	2 089 746	508 462	514 725	517 817	548 742	540 011	540 014	543 219
Produktavgifter og -subsidier	283 646	295 045	69 231	73 604	74 412	77 798	73 300	76 804	77 901
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 703 716	1 794 701	439 231	441 121	443 404	470 944	466 711	463 210	465 319

Offentlig forvaltning	400 427	429 612	104 188	106 165	108 584	110 675	111 364	112 280	114 653
Statsforvaltningen	174 293	185 779	45 272	46 068	46 752	47 688	48 029	48 415	49 271
Sivil forvaltning	155 137	165 560	40 401	41 022	41 668	42 469	42 837	43 191	43 992
Forsvar	19 156	20 219	4 871	5 045	5 084	5 219	5 192	5 224	5 279
Kommuneforvaltningen	226 134	243 833	58 916	60 097	61 832	62 987	63 335	63 865	65 382

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

**Tabell 6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Faste 2010-priser. Millioner kroner**

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Bruttonasjonalprodukt¹	2 544 266	2 575 251	642 214	622 742	633 359	676 936	670 315	652 123	640 905
Jordbruk og skogbruk	15 837	14 638	3 628	317	6 700	3 993	3 493	138	7 178
Fiske, fangst og akvakultur	22 028	23 156	5 645	5 046	5 906	6 559	6 834	5 956	6 159
Bergverksdrift	4 436	4 703	1 104	1 209	1 155	1 236	1 248	1 239	1 097
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	510 466	491 051	132 496	112 222	117 526	128 807	135 456	123 611	111 683
Utvinning av råolje og naturgass	470 823	444 111	121 636	100 181	105 713	116 581	122 920	110 647	98 763
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	39 643	46 940	10 859	12 041	11 813	12 227	12 536	12 964	12 920
Industri	179 091	182 606	47 525	44 426	43 068	47 587	48 595	45 098	44 457
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	33 054	32 569	8 005	7 792	8 083	8 689	8 439	7 983	8 273
Tekstil-, bekleidnings- og lærvareindustri	2 472	2 542	687	621	563	671	680	611	528
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	6 930	6 628	1 666	1 792	1 479	1 691	1 725	1 711	1 491
Produksjon av papir og papirvarer	2 606	2 291	638	516	568	570	480	477	460
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	4 372	4 430	1 150	1 115	1 030	1 135	1 140	986	973
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	21 104	21 466	5 809	5 604	4 898	5 155	5 061	5 107	4 956
Prod av kjemiske råvarer	8 654	8 675	2 279	2 305	2 078	2 013	1 881	1 693	1 753
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	10 527	10 590	2 655	2 705	2 545	2 684	2 656	2 688	2 477
Produksjon av metaller	9 774	9 559	2 565	2 455	2 255	2 283	2 430	2 384	2 268
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	50 729	54 227	14 300	12 775	12 757	14 395	15 361	13 668	13 538
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	19 268	20 031	5 149	4 756	4 678	5 448	5 768	5 221	5 294
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	5 467	5 332	1 507	1 249	1 170	1 406	1 364	1 180	1 104
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	12 788	12 942	3 393	3 047	3 042	3 460	3 493	3 083	3 094
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	58 387	59 549	15 655	12 226	14 152	17 516	19 677	15 188	14 583
Vannforsyning, avløp og renovasjon	13 680	14 011	3 264	3 462	3 518	3 767	3 308	3 688	3 707
Bygge- og anleggsvirksomhet	122 932	126 731	31 534	31 086	29 489	34 622	34 611	33 904	31 600
Varehandel og reparasjon av motorvogner	181 634	186 151	43 781	46 807	45 674	49 889	45 566	47 320	46 354
Rørtransport	18 232	17 518	5 126	3 589	3 923	4 880	5 585	4 650	4 128
Utenriks sjøfart	28 206	30 116	7 218	7 947	7 423	7 528	7 642	8 532	7 736
Transport ellers	64 284	65 935	15 200	16 207	16 967	17 561	15 756	16 370	17 282
Post og distribusjonsvirksomhet	11 006	10 770	2 675	2 674	2 543	2 878	2 753	2 554	2 408
Overnattings- og serveringsvirksomhet	29 252	30 472	6 546	7 831	8 473	7 622	6 870	7 994	8 730
Informasjon og kommunikasjon	86 939	90 059	22 876	21 806	20 727	24 649	23 592	22 116	21 457
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	101 344	101 476	24 982	24 904	25 073	26 516	26 984	26 363	25 579
Omsetning og drift av fast eiendom	63 611	62 950	15 708	15 958	15 529	15 755	15 725	16 211	15 965
Bolitjenester	100 710	103 043	25 852	25 867	25 699	25 626	26 134	26 106	26 044
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	98 371	103 836	24 107	26 470	23 744	29 516	25 852	27 919	25 142
Forretningsmessig tjenesteyting	57 702	63 154	13 837	15 568	16 969	16 781	14 950	16 405	17 930
Offentlig administrasjon og forsvar	124 786	127 338	31 424	31 603	31 992	32 320	32 395	32 186	32 298
Undervisning	104 211	105 977	26 507	26 480	26 542	26 448	27 176	26 508	26 606
Helse- og sosialtjenester	220 781	227 422	56 289	56 635	56 957	57 542	57 928	57 528	57 706
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	42 694	43 317	10 716	10 767	10 602	11 233	11 028	11 028	10 899
Totalt for næringer (basisverdi)	2 260 620	2 285 980	573 694	551 107	560 349	600 830	599 157	578 611	566 729
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 987 362	2 036 566	497 374	498 984	504 487	535 721	521 631	515 331	517 357
Produktavgifter og -subsidiær	283 646	289 271	68 520	71 635	73 011	76 105	71 158	73 512	74 175
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 703 716	1 747 295	428 854	427 349	431 476	459 615	450 473	441 819	443 181

Offentlig forvaltning	400 427	409 980	101 585	102 023	102 827	103 544	104 518	103 386	103 807
Statsforvaltningen	174 293	177 233	43 993	44 266	44 249	44 725	44 929	44 644	44 751
Sivil forvaltning	155 137	157 906	39 251	39 423	39 405	39 827	40 045	39 818	39 914
Forsvar	19 156	19 326	4 741	4 843	4 844	4 898	4 885	4 826	4 836
Kommuneforvaltningen	226 134	232 747	57 592	57 757	58 578	58 819	59 588	58 742	59 056

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

**Tabell 7. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Bruttonasjonalprodukt¹	0,5	1,2	-0,5	-0,4	4,2	1,7	4,4	4,7	1,2
Jordbruk og skogbruk	1,8	-7,6	4,8	-47,9	-13,1	-1,7	-3,7	-56,6	7,1
Fiske, fangst og akvakultur	14,0	5,1	-7,6	8,2	7,9	13,5	21,1	18,0	4,3
Bergverksdrift	16,3	6,0	23,3	-5,0	2,6	8,0	13,1	2,5	-5,0
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-5,0	-3,8	-5,4	-10,6	7,3	-4,9	2,2	10,1	-5,0
Utvinning av råolje og naturgass	-5,1	-5,7	-6,6	-13,1	5,6	-6,9	1,1	10,4	-6,6
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-3,6	18,4	11,4	18,6	24,7	19,0	15,4	7,7	9,4
Industri	2,1	2,0	4,9	-0,3	2,0	1,2	2,3	1,5	3,2
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	4,6	-1,5	-5,7	-1,3	1,2	0,0	5,4	2,5	2,3
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	11,3	2,8	-0,8	6,0	1,8	4,8	-0,9	-1,7	-6,3
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	6,8	-4,4	6,1	-1,7	-13,6	-7,4	3,6	-4,5	0,8
Produksjon av papir og papirvarer	12,4	-12,1	-2,4	-20,9	-10,7	-14,3	-24,9	-7,5	-18,9
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	4,3	1,3	-2,0	1,9	2,8	3,0	-0,9	-11,5	-5,5
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	11,5	1,7	13,1	12,7	-4,1	-12,4	-12,9	-8,9	1,2
Prod av kjemiske råvarer	17,0	0,2	7,2	10,8	-5,8	-10,2	-17,5	-26,6	-15,6
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	2,5	0,6	15,8	-3,2	-2,4	-5,1	0,0	-0,6	-2,7
Produksjon av metaller	12,1	-2,2	4,9	-0,2	-6,9	-6,7	-5,3	-2,9	0,6
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-4,6	6,9	9,2	-0,1	10,2	8,5	7,4	7,0	6,1
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-1,8	4,0	2,9	-2,6	5,9	9,8	12,0	9,8	13,2
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-1,8	-2,5	3,5	-5,9	-4,1	-4,0	-9,5	-5,5	-5,6
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	4,8	1,2	3,2	-7,3	2,5	6,6	2,9	1,2	1,7
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	-3,2	2,0	-19,2	7,4	28,0	5,7	25,7	24,2	3,0
Vannforsyning, avløp og renovasjon	-1,6	2,4	2,4	2,6	1,7	3,0	1,4	6,5	5,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	-2,8	3,1	4,4	0,3	1,7	5,8	9,8	9,1	7,2
Varehandel og reparasjon av motorvogner	4,1	2,5	0,2	4,2	3,3	2,2	4,1	1,1	1,5
Rørtransport	3,2	-3,9	-3,0	-18,7	16,5	-5,6	9,0	29,5	5,2
Utenriks sjøfart	8,4	6,8	11,1	6,5	3,9	6,0	5,9	7,4	4,2
Transport ellers	1,0	2,6	2,3	1,2	3,0	3,6	3,7	1,0	1,9
Post og distribusjonsvirksomhet	3,9	-2,1	-1,2	-3,5	1,1	-4,5	2,9	-4,5	-5,3
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-3,1	4,2	5,9	2,9	2,0	6,5	4,9	2,1	3,0
Informasjon og kommunikasjon	7,3	3,6	3,8	2,5	4,6	3,5	3,1	1,4	3,5
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-0,4	0,1	-0,5	-1,9	-1,1	4,1	8,0	5,9	2,0
Omsetning og drift av fast eiendom	-2,9	-1,0	-0,1	-0,4	-1,5	-2,1	0,1	1,6	2,8
Boligtjenester	4,0	2,3	1,5	2,8	2,9	2,0	1,1	0,9	1,3
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	2,9	5,6	3,0	5,0	7,9	6,4	7,2	5,5	5,9
Forretningsmessig tjenesteyting	-0,4	9,4	6,6	9,5	9,5	11,7	8,0	5,4	5,7
Offentlig administrasjon og forsvar	2,3	2,0	-0,3	0,7	3,4	4,5	3,1	1,8	1,0
Undervisning	0,4	1,7	-0,0	2,4	3,0	1,5	2,5	0,1	0,2
Helse- og sosialtjenester	1,3	3,0	1,7	3,1	3,5	3,7	2,9	1,6	1,3
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	-0,7	1,5	0,3	1,5	2,0	2,0	2,9	2,4	2,8
Totalt for næringer (basisverdi)	0,2	1,1	-0,5	-0,8	4,3	1,6	4,4	5,0	1,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1,7	2,5	0,7	2,3	3,5	3,4	4,9	3,3	2,6
Produktavgifter og -subsidier	3,0	2,0	-0,7	2,8	3,6	2,3	3,9	2,6	1,6
Fastlands-Norge (basisverdi)	1,5	2,6	1,0	2,2	3,5	3,6	5,0	3,4	2,7

Offentlig forvaltning	1,0	2,4	0,5	2,2	3,3	3,5	2,9	1,3	1,0
Statsforvaltningen	-1,3	1,7	-0,6	1,4	2,2	3,7	2,1	0,9	1,1
Sivil forvaltning	-1,6	1,8	-0,2	1,5	2,2	3,6	2,0	1,0	1,3
Forsvar	1,2	0,9	-3,4	0,6	2,2	4,3	3,0	-0,3	-0,2
Kommuneforvaltningen	2,9	2,9	1,3	2,8	4,2	3,3	3,5	1,7	0,8

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

**Tabell 8. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Bruttonasjonalprodukt¹	6,3	6,8	9,1	7,0	5,3	5,7	4,9	2,8	2,8
Jordbruk og skogbruk	5,9	-1,5	2,1	-54,4	0,3	-3,5	-3,4	..	-0,4
Fiske, fangst og akvakultur	34,3	-12,4	45,1	-1,9	-27,6	-45,5	-41,6	-48,2	-42,3
Bergverksdrift	-6,7	13,7	-4,6	3,7	37,7	18,7	15,7	16,0	-1,5
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	16,0	28,1	31,9	30,3	25,0	25,2	17,6	6,9	5,9
Utvinning av råolje og naturgass	17,3	30,4	33,7	36,4	29,3	23,9	18,2	5,5	6,8
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	2,4	5,7	11,7	-18,8	-9,3	45,0	14,1	24,0	0,1
Industri	2,6	4,0	4,9	3,8	4,4	3,0	2,9	3,2	3,4
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	6,0	4,3	3,5	4,5	2,4	6,5	8,8	9,1	12,8
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	0,5	-12,5	-9,6	-15,4	-13,1	-12,2	-2,3	8,0	2,7
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	-0,2	-4,2	-7,3	-6,3	-1,9	-0,5	4,0	3,2	0,9
Produksjon av papir og papirvarer	-4,6	5,3	3,9	11,2	1,8	6,0	5,1	4,5	-12,4
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	2,1	9,8	3,3	7,8	11,0	17,0	10,9	11,3	12,3
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	-4,2	12,5	12,2	14,1	17,7	3,4	-0,2	-3,1	1,9
Prod av kjemiske råvarer	-0,5	19,6	24,7	23,2	15,9	15,5	2,5	4,5	-4,1
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-3,5	-0,5	-10,6	-2,5	2,3	9,1	3,4	0,3	3,4
Produksjon av metaller	38,5	16,2	47,9	36,7	9,6	-13,7	-23,4	-18,0	-27,8
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	1,0	0,6	-0,2	-0,5	0,4	2,2	6,0	8,3	2,3
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	1,9	2,3	6,8	-3,6	7,0	-0,2	1,7	2,3	10,7
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	2,5	3,1	2,2	2,5	4,0	3,9	5,6	1,1	-1,1
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	2,8	6,0	12,3	-1,2	4,3	8,4	0,8	5,0	4,1
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	19,9	-3,0	14,5	6,3	-6,2	-19,8	-24,9	-30,2	-25,8
Vannforsyning, avløp og renovasjon	11,0	5,4	6,7	4,3	4,3	6,2	3,8	3,2	1,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	4,2	6,6	7,2	6,2	6,7	6,5	5,6	5,6	4,7
Varehandel og reparasjon av motorvogner	2,0	0,8	2,1	0,0	0,9	0,2	-1,8	-1,7	-3,6
Rørtransport	-3,7	-18,8	-21,1	5,3	-37,5	-17,8	-9,0	-32,0	-1,2
Utenriks sjøfart	3,7	-43,1	-40,0	-66,2	-44,8	-2,7	-2,3	23,1	9,2
Transport ellers	1,5	-5,6	-10,2	0,1	-5,2	-7,2	0,6	-4,7	7,2
Post og distribusjonsvirksomhet	-2,0	-0,4	-0,7	-1,9	0,3	0,5	-2,3	0,0	-1,5
Overnattings- og serveringsvirksomhet	4,8	1,4	0,7	-0,0	1,8	3,2	2,2	4,9	3,1
Informasjon og kommunikasjon	-1,0	-0,1	1,3	0,9	-1,9	-0,6	-1,4	0,6	1,4
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	4,7	-0,0	0,2	-0,3	-1,5	1,6	7,8	9,5	9,8
Omsetning og drift av fast eiendom	4,0	7,3	8,9	6,5	6,2	7,9	12,2	8,4	7,3
Bolitjenester	3,1	2,0	3,3	2,7	1,8	0,3	1,1	0,6	0,6
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	3,8	4,3	4,9	3,4	4,6	4,4	5,6	5,2	5,2
Forretningsmessig tjenesteyting	2,1	4,7	7,9	5,7	2,0	4,1	2,1	6,0	2,3
Offentlig administrasjon og forsvar	2,4	5,1	5,4	5,4	4,5	5,1	4,0	3,4	4,2
Undervisning	5,9	2,3	3,9	2,0	1,3	2,2	2,1	3,9	3,8
Helse- og sosialtjenester	4,0	5,4	4,9	5,5	5,7	5,4	4,6	5,0	5,2
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	4,5	3,9	5,5	4,4	3,0	2,8	2,2	2,7	2,9
Totalt for næringer (basisverdi)	6,4	7,4	9,8	7,5	5,8	6,4	5,2	3,0	2,8
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	4,2	2,6	4,3	3,2	1,9	1,1	1,3	1,6	2,3
Produktavgifter og -subsidier	5,4	2,0	3,2	3,5	1,1	0,4	2,0	1,7	3,0
Fastlands-Norge (basisverdi)	4,0	2,7	4,5	3,2	2,0	1,2	1,2	1,6	2,2

Offentlig forvaltning	4,3	4,8	5,0	4,8	4,5	4,8	3,9	4,4	4,6
Statsforvaltningen	4,3	4,8	5,9	4,8	4,5	4,0	3,9	4,2	4,2
Sivil forvaltning	4,9	4,8	6,0	4,8	4,6	3,9	3,9	4,2	4,2
Forsvar	0,2	4,6	4,8	4,4	4,1	5,1	3,5	3,9	4,0
Kommuneforvaltningen	4,3	4,8	4,2	4,7	4,5	5,5	3,9	4,5	4,9

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 9. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i alt.	1 648 422	1 722 515	411 853	427 652	436 378	446 632	433 206	445 173	456 705
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . . .	1 089 953	1 131 732	267 986	281 904	286 302	295 540	280 586	290 757	298 790
Konsum i husholdninger	1 040 627	1 079 392	254 723	269 062	273 635	281 972	266 565	277 369	285 617
Konsum i ideelle organisasjoner	49 326	52 340	13 264	12 842	12 666	13 568	14 021	13 388	13 172
Konsum i offentlig forvaltning.	558 469	590 783	143 866	145 749	150 076	151 093	152 620	154 416	157 915
Konsum i statsforvaltningen	284 910	297 850	72 648	73 414	75 746	76 042	76 580	77 912	79 823
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	147 550	154 973	37 702	38 035	39 672	39 564	39 876	40 025	41 405
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	137 360	142 877	34 946	35 378	36 073	36 479	36 704	37 887	38 418
Konsum i kommuneforvaltningen	273 559	292 934	71 218	72 335	74 330	75 050	76 040	76 503	78 092
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	218 083	233 098	56 827	57 826	59 102	59 344	60 499	60 990	62 203
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	55 476	59 835	14 391	14 509	15 228	15 707	15 540	15 513	15 889
Personlig konsum	1 455 586	1 519 803	362 515	377 765	385 076	394 447	380 961	391 772	402 398
Kollektivt konsum	192 836	202 712	49 337	49 888	51 302	52 185	52 244	53 401	54 307

Tabell 10. Hovedtall for konsum. Faste 2010-priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i alt.	1 648 422	1 685 800	404 982	418 171	427 363	435 285	420 243	427 693	437 450
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . . .	1 089 953	1 117 099	264 561	277 142	283 322	292 073	275 637	283 498	291 627
Konsum i husholdninger	1 040 627	1 066 563	251 621	264 699	271 139	279 104	262 339	270 878	279 464
Konsum i ideelle organisasjoner	49 326	50 535	12 940	12 443	12 183	12 969	13 298	12 620	12 163
Konsum i offentlig forvaltning.	558 469	568 702	140 421	141 030	144 040	143 211	144 606	144 195	145 824
Konsum i statsforvaltningen	284 910	287 460	70 795	71 206	72 986	72 473	72 540	73 030	74 210
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	147 550	150 000	36 769	37 151	38 313	37 767	37 841	37 469	38 496
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	137 360	137 461	34 026	34 055	34 674	34 706	34 699	35 561	35 714
Konsum i kommuneforvaltningen	273 559	281 241	69 626	69 823	71 054	70 738	72 066	71 165	71 614
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	218 083	223 854	55 674	55 874	56 445	55 860	57 446	56 636	56 884
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	55 476	57 387	13 951	13 949	14 609	14 878	14 621	14 529	14 730
Personlig konsum	1 455 586	1 490 952	357 005	370 167	378 080	385 701	370 924	377 603	387 007
Kollektivt konsum	192 836	194 848	47 977	48 005	49 282	49 584	49 320	50 090	50 444

Tabell 11. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i alt.	2,9	2,3	0,5	3,3	3,0	2,2	3,8	2,3	2,4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	3,8	2,5	0,8	4,4	3,0	1,9	4,2	2,3	2,9
Konsum i husholdninger	4,0	2,5	0,7	4,5	3,0	1,8	4,3	2,3	3,1
Konsum i ideelle organisasjoner	-2,0	2,5	3,0	1,1	3,0	2,6	2,8	1,4	-0,2
Konsum i offentlig forvaltning	1,3	1,8	-0,2	1,4	3,1	3,0	3,0	2,2	1,2
Konsum i statsforvaltningen	-0,3	0,9	-1,4	0,1	2,1	2,8	2,5	2,6	1,7
Konsum i statsforvaltningen, individuelt	2,2	1,7	0,6	1,8	2,0	2,3	2,9	0,9	0,5
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	-3,0	0,1	-3,4	-1,7	2,2	3,5	2,0	4,4	3,0
Konsum i kommuneforvaltningen	3,0	2,8	1,1	2,9	4,2	3,1	3,5	1,9	0,8
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt	0,8	2,6	0,9	3,3	4,2	2,2	3,2	1,4	0,8
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	12,6	3,4	2,1	1,1	3,9	6,7	4,8	4,2	0,8
Personlig konsum	3,2	2,4	0,8	3,9	3,1	1,9	3,9	2,0	2,4
Kollektivt konsum	1,1	1,0	-1,9	-0,9	2,7	4,4	2,8	4,3	2,4

Tabell 12. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i alt.	2,8	2,2	2,9	2,5	1,9	1,5	1,4	1,8	2,2
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	2,2	1,3	1,9	1,7	1,2	0,5	0,5	0,8	1,4
Konsum i husholdninger	2,1	1,2	1,8	1,6	1,1	0,4	0,4	0,7	1,3
Konsum i ideelle organisasjoner	3,8	3,6	4,0	4,3	3,1	2,9	2,9	2,8	4,2
Konsum i offentlig forvaltning	3,9	3,9	4,7	4,0	3,3	3,5	3,0	3,6	3,9
Konsum i statsforvaltningen	3,8	3,6	5,0	3,7	2,9	2,8	2,9	3,5	3,6
Konsum i statsforvaltningen, individuelt	3,4	3,3	4,3	3,0	2,9	3,0	2,8	4,3	3,9
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	4,2	3,9	5,7	4,4	2,9	2,6	3,0	2,6	3,4
Konsum i kommuneforvaltningen	4,0	4,2	4,3	4,3	3,8	4,2	3,2	3,8	4,2
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt	4,6	4,1	4,4	4,3	3,7	4,1	3,2	4,1	4,4
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	1,9	4,3	4,0	4,5	4,0	4,5	3,0	2,7	3,5
Personlig konsum	2,7	1,9	2,5	2,2	1,7	1,3	1,1	1,7	2,1
Kollektivt konsum	3,5	4,0	5,2	4,4	3,2	3,2	3,0	2,6	3,4

Tabell 13. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i husholdninger	1 040 627	1 079 392	254 723	269 062	273 635	281 972	266 565	277 369	285 617
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	132 504	137 620	31 391	34 712	35 021	36 496	34 147	36 068	35 525
Alkoholrikke og tobakk mv.	43 132	44 294	9 624	11 549	11 058	12 063	10 332	11 437	11 217
Klær og skotøy	54 854	55 299	11 320	13 815	13 715	16 448	12 321	14 155	14 186
Bolig, lys og brensel	222 434	224 812	61 604	54 116	52 512	56 580	59 267	54 732	53 301
Møbler og husholdningsartikler mv.	58 061	59 215	12 914	13 688	15 238	17 375	13 861	14 209	15 461
Helsepleie	27 925	29 115	6 906	7 231	7 245	7 732	7 333	7 553	7 593
Transport	147 167	155 685	36 079	40 990	40 176	38 441	37 834	41 110	41 913
Post- og teletjenester	27 402	27 177	6 759	6 502	6 747	7 168	6 741	6 450	6 502
Kultur og fritid	124 469	128 954	27 660	32 228	34 190	34 875	29 458	32 878	35 439
Utdanning	4 449	4 679	1 191	1 132	1 075	1 281	1 266	1 216	1 112
Overnattings- og serveringstjenester	58 731	62 711	13 461	16 046	16 930	16 274	14 385	16 879	17 865
Andre varer og tjenester	105 303	107 994	25 604	26 669	26 548	29 173	27 841	29 157	29 077
Husholdningenes kjøp i utlandet	62 645	71 163	15 501	18 794	21 553	15 315	17 586	20 446	24 786
Utlendingers kjøp i Norge	-28 449	-29 326	-5 292	-8 410	-8 374	-7 250	-5 805	-8 922	-8 360
Varekonsum ¹	532 385	542 556	126 741	134 138	133 644	148 032	130 371	135 020	134 440
Tjenestekonsum ¹	474 046	494 999	117 773	124 539	126 812	125 875	124 413	130 825	134 751
Boligtjenester	173 537	181 307	44 895	45 160	45 434	45 817	46 712	47 055	47 415
Andre tjenester	300 509	313 692	72 878	79 379	81 378	80 057	77 701	83 770	87 336

¹ Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 14. Konsum i husholdninger. Faste 2010-priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i husholdninger	1 040 627	1 066 563	251 621	264 699	271 139	279 104	262 339	270 878	279 464
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	132 504	137 587	31 595	34 814	34 692	36 485	33 735	35 568	34 906
Alkoholrikke og tobakk mv.	43 132	41 565	9 089	10 882	10 329	11 265	9 446	10 428	10 168
Klær og skotøy	54 854	56 925	12 002	13 939	14 670	16 315	13 099	14 457	15 289
Bolig, lys og brensel	222 434	221 201	58 970	53 104	52 157	56 970	59 225	54 829	53 562
Møbler og husholdningsartikler mv.	58 061	59 657	13 106	13 692	15 457	17 402	14 030	14 228	15 707
Helsepleie	27 925	28 372	6 770	7 077	7 051	7 474	6 946	7 141	7 150
Transport	147 167	151 919	35 641	39 382	39 136	37 761	36 345	39 045	39 576
Post- og teletjenester	27 402	27 663	6 880	6 619	6 825	7 339	7 134	6 961	7 121
Kultur og fritid	124 469	129 225	27 798	32 114	34 270	35 043	29 600	32 586	35 505
Utdanning	4 449	4 548	1 174	1 115	1 045	1 214	1 200	1 152	1 028
Overnattings- og serveringstjenester	58 731	60 887	13 239	15 639	16 390	15 619	13 730	15 899	16 760
Andre varer og tjenester	105 303	105 407	25 347	26 024	25 857	28 180	26 081	26 974	26 732
Husholdningenes kjøp i utlandet	62 645	70 184	15 244	18 450	21 410	15 080	17 342	20 071	23 877
Utlendingers kjøp i Norge	-28 449	-28 577	-5 232	-8 154	-8 149	-7 042	-5 573	-8 462	-7 916
Varekonsum ¹	532 385	539 517	125 016	132 580	133 751	148 170	130 761	134 382	135 534
Tjenestekonsum ¹	474 046	485 440	116 594	121 822	124 127	122 896	119 810	124 887	127 969
Boligtjenester	173 537	177 058	44 106	44 200	44 280	44 471	45 010	45 196	45 331
Andre tjenester	300 509	308 382	72 487	77 622	79 848	78 425	74 801	79 691	82 638

¹ Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 15. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i husholdninger	4,0	2,5	0,7	4,5	3,0	1,8	4,3	2,3	3,1
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	2,7	3,8	-1,4	8,1	4,7	3,8	6,8	2,2	0,6
Alkoholdrikker og tobakk mv.	-2,2	-3,6	-11,9	0,5	-2,4	-1,1	3,9	-4,2	-1,6
Klær og skotøy.	8,1	3,8	6,4	7,9	4,0	-1,4	9,1	3,7	4,2
Bolig, lys og brensel.	3,9	-0,6	-0,8	0,3	1,5	-2,9	0,4	3,2	2,7
Møbler og husholdningsartikler mv.	5,3	2,7	-0,7	5,8	3,3	2,6	7,0	3,9	1,6
Helsepleie	1,4	1,6	-0,0	2,1	1,8	2,5	2,6	0,9	1,4
Transport	8,1	3,2	3,4	4,9	1,5	3,2	2,0	-0,9	1,1
Post- og teletjenester	4,7	1,0	3,5	2,0	0,0	-1,4	3,7	5,2	4,3
Kultur og fritid	2,9	3,8	-0,9	7,3	4,5	4,0	6,5	1,5	3,6
Utdanning	5,3	2,2	3,3	0,6	3,9	1,3	2,3	3,3	-1,7
Overnattings- og serveringstjenester	0,2	3,7	4,0	2,5	2,0	6,5	3,7	1,7	2,3
Andre varer og tjenester	0,0	0,1	0,6	-0,9	0,6	0,1	2,9	3,7	3,4
Husholdningenes kjøp i utlandet.	12,5	12,0	9,6	15,1	10,8	12,7	13,8	8,8	11,5
Utlendingers kjøp i Norge.	6,1	0,4	-0,8	0,3	1,9	-0,0	6,5	3,8	-2,9
Varekonsum ¹	5,2	1,3	-1,7	4,9	2,3	0,0	4,6	1,4	1,3
Tjenestekonsum ¹	1,8	2,4	2,2	2,4	2,3	2,7	2,8	2,5	3,1
Boligtjenester	2,4	2,0	2,0	1,9	2,1	2,0	2,0	2,3	2,4
Andre tjenester.	1,4	2,6	2,3	2,6	2,4	3,1	3,2	2,7	3,5

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 16. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
Konsum i husholdninger	2,1	1,2	1,8	1,6	1,1	0,4	0,4	0,7	1,3
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	0,2	0,0	-0,2	-0,5	0,5	0,2	1,9	1,7	0,8
Alkoholdrikker og tobakk mv.	4,0	6,6	7,9	6,4	6,4	5,7	3,3	3,4	3,0
Klær og skotøy.	-4,1	-2,9	-5,9	-4,2	-2,8	0,5	-0,3	-1,2	-0,8
Bolig, lys og brensel.	6,4	1,6	4,0	2,2	1,8	-1,5	-4,2	-2,0	-1,2
Møbler og husholdningsartikler mv.	-0,5	-0,7	-1,4	-0,7	-0,9	-0,2	0,3	-0,1	-0,2
Helsepleie	2,2	2,6	3,6	2,9	2,1	1,9	3,5	3,5	3,4
Transport	2,5	2,5	2,9	3,7	2,6	0,8	2,8	1,2	3,2
Post- og teletjenester	-2,3	-1,8	-3,9	-2,4	-0,9	0,1	-3,8	-5,7	-7,6
Kultur og fritid	1,5	-0,2	0,4	0,6	-0,9	-0,8	0,0	0,5	0,0
Utdanning	3,8	2,9	3,5	2,4	2,3	3,2	4,0	3,9	5,1
Overnattings- og serveringstjenester	3,2	3,0	4,0	2,8	2,8	2,6	3,0	3,5	3,2
Andre varer og tjenester	4,5	2,5	1,7	2,7	2,0	3,3	5,7	5,5	5,9
Husholdningenes kjøp i utlandet.	-2,9	1,4	3,1	3,3	0,4	-1,0	-0,3	0,0	3,1
Utlendingers kjøp i Norge.	2,6	2,6	2,1	2,7	3,0	2,4	3,0	2,2	2,8
Varekonsum ¹	2,1	0,6	1,4	0,6	0,8	-0,3	-1,7	-0,7	-0,7
Tjenestekonsum ¹	3,0	2,0	2,2	2,5	1,6	1,6	2,8	2,5	3,1
Boligtjenester	2,8	2,4	2,6	2,5	2,3	2,2	2,0	1,9	1,9
Andre tjenester.	3,0	1,7	1,9	2,5	1,3	1,3	3,3	2,8	3,7

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 17. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	481 985	536 754	124 109	126 814	136 102	149 730	134 971	146 499	146 883
Bygg og anlegg	232 915	267 951	61 169	66 050	67 780	72 952	66 181	69 092	73 748
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	68 791	73 810	17 754	17 587	19 933	18 535	18 985	21 109	19 311
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	49 392	62 647	12 185	11 508	18 146	20 807	18 401	20 861	22 482
Skip og båter	18 764	19 635	8 443	3 369	3 268	4 556	4 717	4 298	2 898
Andre transportmidler	19 255	19 713	3 919	5 637	4 564	5 593	4 943	6 199	5 469
Maskiner og utstyr	92 868	92 999	20 639	22 663	22 411	27 286	21 744	24 939	22 973
Jordbruk og skogbruk	8 466	8 143	1 354	2 514	2 442	1 833	1 310	2 386	2 256
Fiske, fangst og akvakultur	1 998	3 479	786	911	1 094	688	862	805	588
Bergverksdrift	1 076	637	68	160	163	247	107	148	127
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	124 932	140 989	31 423	30 046	38 961	40 559	38 255	42 990	42 978
Utvinning av råolje og naturgass	123 614	144 986	31 488	34 540	38 691	40 267	38 102	42 893	42 153
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	1 318	-3 997	-65	-4 493	270	291	153	97	826
Industri	19 212	21 144	3 974	5 003	5 123	7 044	4 478	5 797	4 709
Nærings-, drikkevare- og tobaksindustri	6 855	7 230	1 693	1 844	1 557	2 136	1 582	1 588	1 312
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	207	271	80	31	53	107	45	59	60
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	844	743	73	222	182	266	204	151	211
Produksjon av papir og papirvarer	341	533	56	128	130	218	126	191	78
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	159	140	4	21	38	77	20	63	14
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	3 492	3 429	589	830	857	1 152	669	1 437	1 010
Prod av kjemiske råvarer	1 880	1 961	328	429	517	688	417	877	559
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	1 292	1 214	264	271	406	273	267	314	262
Produksjon av metaller	1 611	1 685	250	365	392	678	342	556	347
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	2 573	3 208	446	711	773	1 278	632	772	710
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	631	882	107	160	197	418	234	202	319
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	251	219	62	71	37	49	50	42	29
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	956	1 590	348	347	502	393	306	422	359
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	14 563	16 891	2 878	4 379	4 235	5 400	3 417	4 470	4 945
Vannforsyning, avløp og renovasjon	9 203	9 430	2 234	2 621	2 054	2 521	2 579	2 931	1 930
Bygge- og anleggsvirksomhet	11 717	12 700	3 089	3 303	3 027	3 282	3 405	3 592	2 865
Varehandel og reparasjon av motorvogner	10 412	9 051	2 666	1 630	2 048	2 708	2 085	2 417	2 044
Rørtransport	552	470	190	54	111	115	112	48	108
Utenriks sjøfart	16 753	12 562	3 343	2 768	2 682	3 769	4 028	3 642	2 422
Transport ellers	14 725	13 731	2 557	4 379	3 009	3 786	3 098	3 681	3 863
Post og distribusjonsvirksomhet	1 770	1 981	488	496	469	528	519	490	454
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1 850	1 890	430	445	484	531	404	405	372
Informasjon og kommunikasjon	13 396	13 448	3 381	3 291	3 162	3 614	3 464	3 223	3 110
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	4 262	4 409	1 102	1 057	1 068	1 181	1 133	1 092	1 091
Omsetning og drift av fast eiendom	34 140	36 933	9 636	9 134	8 930	9 233	9 379	9 134	9 894
Boligtjenester	97 973	125 329	29 580	31 558	30 966	33 225	32 685	34 026	35 598
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	4 089	5 291	1 224	1 325	1 200	1 542	1 439	1 529	1 399
Forretningsmessig tjenesteyting	5 669	7 369	1 686	1 759	1 896	2 028	2 135	2 134	2 230
Offentlig administrasjon og forsvar	48 339	54 218	13 687	11 740	12 903	15 888	11 808	12 814	15 332
Undervisning	16 175	15 210	3 219	3 018	4 556	4 417	3 059	2 900	3 786
Helse- og sosialtjenester	14 026	14 461	3 320	3 405	3 880	3 856	3 286	4 052	3 136
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	6 687	6 989	1 794	1 817	1 641	1 736	1 924	1 794	1 645
Fastlands-Norge	339 748	382 733	89 152	93 945	94 349	105 287	92 576	99 819	101 374

Offentlig forvaltning	81 529	86 798	20 877	19 229	21 748	24 946	19 235	21 045	22 338
Statsforvaltningen	32 897	37 356	10 061	7 426	8 700	11 171	7 438	8 126	10 367
Sivil forvaltning	28 473	29 437	5 252	6 794	7 800	9 593	6 698	6 749	8 729
Forsvar	4 424	7 919	4 809	632	900	1 578	740	1 377	1 638
Kommuneforvaltningen	48 632	49 442	10 816	11 803	13 048	13 775	11 797	12 919	11 971

Tabell 18. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2010-priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	481 985	518 409	122 128	123 534	130 973	141 775	128 005	137 688	137 227
Bygg og anlegg	232 915	255 103	59 482	63 109	63 998	68 513	61 658	63 415	67 128
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	68 791	70 812	17 772	17 584	18 969	16 487	18 018	19 814	17 851
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	49 392	62 003	12 322	11 446	17 914	20 321	17 910	20 172	21 611
Skip og båter	18 764	19 042	8 368	3 293	3 169	4 212	4 586	3 900	2 954
Andre transportmidler	19 255	20 223	3 897	5 875	4 782	5 669	4 842	6 331	5 531
Maskiner og utstyr	92 868	91 226	20 287	22 226	22 140	26 573	20 991	24 055	22 152
Jordbruk og skogbruk	8 466	7 866	1 324	2 433	2 348	1 760	1 245	2 247	2 101
Fiske, fangst og akvakultur	1 998	3 387	774	887	1 071	654	827	733	589
Bergverksdrift	1 076	619	66	156	158	239	102	138	117
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	124 932	137 147	31 540	29 929	37 709	37 968	36 748	40 922	40 605
Utvinning av råolje og naturgass	123 614	141 160	31 596	34 397	37 465	37 701	36 602	40 853	39 793
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	1 318	-4 013	-55	-4 468	244	267	146	69	812
Industri	19 212	20 585	3 900	4 883	5 007	6 796	4 280	5 516	4 472
Nærings-, drikkevare- og tobaksindustri	6 855	7 003	1 656	1 791	1 507	2 049	1 504	1 502	1 240
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	207	265	79	30	52	104	43	57	57
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	844	722	72	217	177	256	197	144	201
Produksjon av papir og papirvarer	341	520	55	126	127	212	121	182	74
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	159	137	3	21	38	75	19	61	14
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	3 492	3 318	577	807	832	1 102	635	1 362	950
Prod av kjemiske råvarer	1 880	1 902	321	418	504	659	396	836	526
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	1 292	1 190	259	266	401	264	257	301	250
Produksjon av metaller	1 611	1 643	245	357	385	656	328	529	330
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	2 573	3 128	438	695	757	1 238	603	737	673
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	631	857	105	156	192	404	224	190	306
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	251	214	61	69	36	47	48	40	27
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	956	1 589	351	349	502	388	300	412	351
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	14 563	16 297	2 816	4 246	4 087	5 148	3 237	4 191	4 621
Vannforsyning, avløp og renovasjon	9 203	9 056	2 177	2 521	1 962	2 396	2 420	2 722	1 783
Bygge- og anleggsvirksomhet	11 717	12 486	3 040	3 264	2 992	3 190	3 282	3 504	2 752
Varehandel og reparasjon av motorvogner	10 412	8 916	2 613	1 610	2 049	2 643	2 002	2 339	1 972
Rørtransport	552	452	195	56	104	97	107	45	99
Utenriks sjøfart	16 753	12 190	3 358	2 710	2 614	3 507	3 915	3 357	2 425
Transport ellers	14 725	13 729	2 532	4 449	3 015	3 733	3 000	3 613	3 814
Post og distribusjonsvirksomhet	1 770	1 957	479	491	469	518	501	478	440
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1 850	1 832	420	433	471	508	383	385	354
Informasjon og kommunikasjon	13 396	13 175	3 319	3 224	3 118	3 514	3 338	3 106	2 997
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	4 262	4 292	1 077	1 031	1 045	1 139	1 077	1 036	1 028
Omsetning og drift av fast eiendom	34 140	35 174	9 360	8 718	8 433	8 662	8 723	8 353	8 999
Boligtjenester	97 973	119 384	28 768	30 159	29 247	31 209	30 460	31 244	32 415
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	4 089	5 178	1 199	1 298	1 183	1 498	1 382	1 470	1 341
Forretningsmessig tjenesteyting	5 669	7 327	1 658	1 763	1 919	1 987	2 061	2 094	2 178
Offentlig administrasjon og forsvar	48 339	52 080	13 371	11 310	12 312	15 087	11 100	11 989	14 186
Undervisning	16 175	14 572	3 142	2 905	4 345	4 179	2 882	2 704	3 485
Helse- og sosialtjenester	14 026	13 944	3 243	3 293	3 728	3 680	3 107	3 806	2 912
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	6 687	6 765	1 754	1 763	1 587	1 661	1 824	1 695	1 540
Fastlands-Norge	339 748	368 621	87 034	90 838	90 546	100 203	87 236	93 364	94 098

Offentlig forvaltning	81 529	83 324	20 383	18 519	20 747	23 675	18 084	19 655	20 626
Statsforvaltningen	32 897	35 997	9 839	7 168	8 352	10 638	7 013	7 650	9 648
Sivil forvaltning	28 473	28 250	5 138	6 546	7 463	9 103	6 298	6 304	8 052
Forsvar	4 424	7 746	4 702	622	888	1 535	715	1 346	1 597
Kommuneforvaltningen	48 632	47 327	10 544	11 351	12 395	13 037	11 071	12 005	10 978

**Tabell 19. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	-8,0	7,6	10,6	1,2	12,5	6,6	4,8	11,5	4,8
Bygg og anlegg	-5,3	9,5	10,9	10,6	10,0	7,0	3,7	0,5	4,9
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	-0,2	2,9	4,7	1,6	16,1	-9,3	1,4	12,7	-5,9
Oljeutvinningsplattformer, bore-rigger og moduler	-28,2	25,5	9,7	-16,9	56,1	57,4	45,3	76,2	20,6
Skip og båter	-32,9	1,5	124,5	-41,2	-34,1	-9,0	-45,2	18,4	-6,8
Andre transportmidler	10,0	5,0	-9,3	15,4	17,2	-2,0	24,3	7,8	15,7
Maskiner og utstyr	-1,8	-1,8	-1,7	-4,2	2,6	-3,2	3,5	8,2	0,1
Jordbruk og skogbruk	17,9	-7,1	-5,6	-7,7	-8,4	-5,6	-5,9	-7,7	-10,5
Fiske, fangst og akvakultur	-20,2	69,5	107,3	42,4	105,5	36,3	6,8	-17,4	-45,0
Bergverksdrift	-58,2	-42,4	-50,9	-58,9	-33,8	-26,0	54,9	-11,3	-25,7
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-14,8	9,8	6,4	-8,1	27,4	14,6	16,5	36,7	7,7
Utvinning av råolje og naturgass	-9,5	14,2	8,7	5,9	26,8	16,0	15,8	18,8	6,2
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-87,4	..	..	..	474,6	-57,3	..	..	233,3
Industri	-15,1	7,1	-1,5	-0,0	21,9	8,5	9,7	13,0	-10,7
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	29,2	2,2	20,6	-2,3	-9,3	3,1	-9,2	-16,1	-17,7
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	276,4	28,1	120,7	-21,6	-32,2	86,8	-45,1	86,9	9,6
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	-4,5	-14,5	-66,0	8,9	-13,0	10,9	174,8	-33,6	13,5
Produksjon av papir og papirvarer	-19,0	52,5	-47,1	27,7	106,9	174,8	119,7	45,2	-42,2
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-45,8	-13,6	..	-74,8	276,4	3,2	491,9	195,4	-64,5
Oljeraffinerings-, kjemisk og farmasøytisk industri	-51,6	-5,0	-24,1	-4,7	5,8	0,3	10,0	68,7	14,2
Prod av kjemiske råvarer	-59,7	1,2	-18,6	-3,5	21,8	3,3	23,4	100,0	4,3
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-24,2	-7,9	1,5	-14,3	106,6	-50,4	-0,6	13,2	-37,7
Produksjon av metaller	-10,3	2,0	-13,0	7,5	36,3	-8,2	34,0	48,4	-14,3
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-13,7	21,6	-19,4	1,8	59,7	41,8	37,8	6,0	-11,1
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-10,4	35,8	-10,0	41,9	112,1	28,7	113,0	21,7	59,2
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	51,4	-14,9	66,9	-15,5	-22,9	-44,9	-21,0	-42,0	-24,1
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-10,9	66,2	40,8	29,9	127,3	78,2	-14,4	18,1	-30,0
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	21,3	11,9	25,3	17,3	5,3	6,9	14,9	-1,3	13,1
Vannforsyning, avløp og renovasjon	-8,4	-1,6	-7,0	-6,3	6,2	3,1	11,1	8,0	-9,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	-10,5	6,6	7,9	5,3	6,5	6,7	8,0	7,4	-8,0
Varehandel og reparasjon av motorvogner	7,4	-14,4	32,0	-31,1	1,9	-35,3	-23,4	45,3	-3,7
Rørtransport	1,5	-18,2	-28,2	-43,6	31,4	-5,0	-45,1	-19,6	-4,4
Utenriks sjøfart	-18,8	-27,2	-9,0	-44,0	-37,1	-13,6	16,6	23,9	-7,2
Transport ellers	-3,8	-6,8	-27,0	14,4	-13,1	-4,2	18,5	-18,8	26,5
Post og distribusjonsvirksomhet	21,5	10,6	12,0	8,7	13,2	8,6	4,6	-2,6	-6,1
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-8,9	-1,0	1,5	-19,2	-3,6	23,3	-8,6	-11,1	-24,7
Informasjon og kommunikasjon	3,3	-1,6	-2,0	-3,4	-0,4	-0,8	0,6	-3,6	-3,9
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-26,6	0,7	7,1	-1,8	0,6	-2,5	0,0	0,5	-1,6
Omsetning og drift av fast eiendom	-8,4	3,0	12,9	0,5	2,4	-3,1	-6,8	-4,2	6,7
Boligtjenester	-1,6	21,9	18,7	27,3	23,5	18,4	5,9	3,6	10,8
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	-35,3	26,6	26,4	24,2	27,8	28,1	15,3	13,2	13,3
Forretningsmessig tjenesteyting	35,8	29,3	27,0	24,7	27,6	37,5	24,3	18,8	13,5
Offentlig administrasjon og forsvar	-5,7	7,7	35,2	-7,5	1,3	7,2	-17,0	6,0	15,2
Undervisning	-4,2	-9,9	-7,9	-7,4	-9,9	-13,0	-8,3	-6,9	-19,8
Helse- og sosialtjenester	-12,5	-0,6	2,3	4,5	17,6	-18,8	-4,2	15,6	-21,9
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	-6,1	1,2	6,8	3,0	0,7	-5,5	4,0	-3,8	-3,0
Fastlands-Norge	-4,5	8,5	13,2	7,4	9,6	4,7	0,2	2,8	3,9

Offentlig forvaltning	-6,8	2,2	17,7	-5,8	1,6	-1,9	-11,3	6,1	-0,6
Statsforvaltningen	-23,2	9,4	55,1	-10,5	6,4	-0,6	-28,7	6,7	15,5
Sivil forvaltning	-19,8	-0,8	-7,6	-7,4	9,3	0,9	22,6	-3,7	7,9
Forsvar	-39,3	75,1	499,7	-33,8	-13,1	-8,6	-84,8	116,6	79,7
Kommuneforvaltningen	9,2	-2,7	-3,9	-2,6	-1,4	-3,0	5,0	5,8	-11,4

**Tabell 20. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	1,6	3,5	3,8	2,2	3,1	5,0	3,8	3,6	3,0
Bygg og anlegg	3,9	5,0	5,0	4,9	5,2	5,1	4,4	4,1	3,7
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	1,9	4,2	5,7	-1,4	1,2	12,1	5,5	6,5	2,9
Oljeutvinningsplattformer, bore-rigger og moduler	2,6	1,0	1,0	-0,9	0,7	2,7	3,9	2,9	2,7
Skip og båter	-6,6	3,1	3,6	-2,7	3,6	12,2	2,0	7,7	-4,8
Andre transportmidler	0,6	-2,5	-2,2	-3,1	-3,9	-0,6	1,5	2,1	3,6
Maskiner og utstyr	-2,5	1,9	2,5	1,9	1,7	1,8	1,8	1,7	2,5
Jordbruk og skogbruk	2,1	3,5	2,2	4,0	4,3	2,8	2,9	2,8	3,3
Fiske, fangst og akvakultur	1,1	2,7	5,2	0,9	1,9	4,9	2,7	6,9	-2,1
Bergverksdrift	-1,4	2,8	0,1	3,5	2,7	2,9	2,2	4,1	5,0
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	2,1	2,8	3,8	-1,0	1,0	6,7	4,5	4,6	2,4
Utvinning av råolje og naturgass	2,1	2,7	3,8	-1,0	0,9	6,7	4,5	4,6	2,6
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	7,5	-0,4	21,3	10,5	-9,5	6,2	-10,4	40,2	-8,3
Industri	-1,5	2,7	2,5	2,5	2,2	3,3	2,7	2,6	2,9
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	-0,6	3,2	3,0	3,1	3,4	3,5	2,9	2,7	2,4
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-0,0	2,1	2,3	1,8	1,8	2,0	1,8	1,9	2,9
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	-0,9	2,9	3,7	2,5	2,3	2,9	1,3	2,4	2,4
Produksjon av papir og papirvarer	-3,4	2,4	2,0	2,4	1,7	2,8	2,1	2,4	3,4
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-8,6	2,2	15,2	2,1	2,8	2,6	-7,6	2,1	6,2
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	-1,4	3,3	3,2	2,7	3,3	3,8	3,1	2,7	3,1
Prod av kjemiske råvarer	-1,9	3,1	3,0	2,3	2,9	3,7	3,1	2,3	3,8
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-2,0	2,0	2,2	2,3	-0,8	3,8	1,9	2,2	3,2
Produksjon av metaller	-2,0	2,5	2,5	3,0	1,6	2,8	2,2	2,5	3,3
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-2,5	2,6	2,5	2,4	1,8	2,9	2,7	2,4	3,3
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-2,3	2,9	2,5	2,2	3,4	3,2	2,8	3,4	1,8
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-4,2	2,4	-6,7	6,3	-3,0	6,5	1,8	2,0	3,5
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-2,0	0,1	-0,2	-1,9	0,6	1,9	2,6	2,9	2,2
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	-0,9	3,6	3,8	3,3	3,7	3,9	3,3	3,4	3,3
Vannforsyning, avløp og renovasjon	2,8	4,1	3,7	3,8	4,2	4,7	3,9	3,6	3,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	2,7	1,7	2,0	1,8	1,5	1,6	2,1	1,3	2,9
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-0,5	1,5	1,5	1,4	0,3	2,4	2,1	2,1	3,7
Rørtransport	3,0	4,0	3,8	-8,9	-5,1	17,5	7,4	10,6	1,7
Utenriks sjøfart	-7,1	3,1	1,2	-2,5	3,4	11,2	3,3	6,2	-2,6
Transport ellers	-2,2	0,0	0,0	-1,1	-0,4	2,0	2,3	3,5	1,5
Post og distribusjonsvirksomhet	1,5	1,3	1,8	0,9	1,4	1,0	1,7	1,5	2,9
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-0,4	3,2	3,6	2,7	2,7	3,5	2,7	2,2	2,2
Informasjon og kommunikasjon	-1,3	2,1	2,5	1,9	1,7	2,1	1,9	1,6	2,3
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	1,0	2,7	2,6	2,5	2,2	3,5	2,8	2,8	3,9
Omsetning og drift av fast eiendom	3,4	5,0	4,9	4,9	5,0	5,5	4,4	4,4	3,8
Boligtjenester	4,4	5,0	4,9	4,8	5,2	5,0	4,4	4,1	3,7
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	-1,2	2,2	4,3	1,2	4,6	-0,4	2,0	1,9	2,9
Forretningsmessig tjenesteyting	0,2	0,6	2,4	-0,4	-2,3	2,8	1,8	2,1	3,6
Offentlig administrasjon og forsvar	2,1	4,1	4,2	3,9	4,4	4,3	3,9	3,0	3,1
Undervisning	2,1	4,4	4,2	4,1	4,6	4,5	3,6	3,3	3,6
Helse- og sosialtjenester	0,5	3,7	4,0	3,5	3,9	3,7	3,3	3,0	3,4
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	-0,9	3,3	3,5	3,2	3,2	3,4	3,1	2,7	3,3
Fastlands-Norge	1,9	3,8	3,9	3,6	3,9	4,1	3,6	3,4	3,4

Offentlig forvaltning	2,1	4,2	4,2	3,9	4,5	4,3	3,8	3,1	3,3
Statsforvaltningen	1,1	3,8	4,0	3,6	3,9	4,1	3,7	2,5	3,1
Sivil forvaltning	1,8	4,2	4,2	4,0	4,2	4,2	4,0	3,2	3,7
Forsvar	-3,2	2,2	2,1	0,4	1,3	3,7	1,2	0,6	1,3
Kommuneforvaltningen	2,7	4,5	4,4	4,1	4,8	4,5	3,9	3,5	3,6

Tabell 21. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	1 029 969	1 140 919	285 254	276 517	277 844	301 304	319 586	294 299	275 844
Varer	779 027	892 429	227 630	216 691	215 568	232 540	257 407	228 411	210 017
Råolje og naturgass	471 179	562 367	148 175	129 401	133 491	151 300	176 633	149 130	131 655
Skip, plattformer og fly	8 626	13 642	1 744	6 804	2 954	2 140	2 137	3 081	2 461
Tradisjonelle varer	299 222	316 420	77 711	80 486	79 123	79 100	78 637	76 200	75 901
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	27 076	25 954	6 764	6 703	5 907	6 580	6 251	6 541	6 491
Bergverksprodukter	4 524	5 543	864	1 077	2 000	1 602	1 393	1 331	1 707
Industriprodukter	264 622	280 644	69 952	71 878	69 352	69 462	69 282	67 079	66 704
Nærings- og nytelsesmidler	31 412	32 696	8 568	6 630	7 469	10 029	8 312	6 437	6 512
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	1 908	2 074	492	557	482	543	574	489	533
Trevarer	2 202	2 253	604	607	519	523	615	520	470
Treforedlingsprodukter	9 728	9 539	2 489	2 307	2 332	2 411	1 948	2 010	1 915
Grafiske produkter	15	15	4	3	2	6	5	2	1
Raffinerte oljeprodukter	22 226	38 341	8 190	10 794	10 800	8 557	9 228	9 716	9 396
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	48 901	49 691	13 489	12 738	11 648	11 816	11 735	10 909	11 075
Metaller	68 065	70 817	18 101	18 782	17 654	16 280	17 351	17 334	15 459
Verkstedprodukter	74 920	69 923	16 627	18 202	17 202	17 892	18 150	18 409	20 073
Andre industriprodukter	5 002	5 063	1 341	1 189	1 172	1 361	1 312	1 189	1 220
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	243	232	47	69	72	44	52	64	50
Elektrisk kraft	3 000	4 279	131	828	1 864	1 456	1 711	1 249	999
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	276 996	278 079	69 521	69 692	68 323	70 543	69 409	66 484	66 505
Tjenester	250 942	248 490	57 624	59 826	62 276	68 764	62 179	65 888	65 827
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	81 038	75 757	18 404	18 601	19 288	19 464	19 533	20 380	20 316
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	25 627	25 425	6 671	5 053	5 584	8 117	8 223	5 888	6 017
Rørtransport	12 670	9 902	2 538	2 423	2 438	2 503	2 593	2 484	2 432
Reisetrafikk	28 449	29 326	5 292	8 410	8 374	7 250	5 805	8 922	8 360
Andre tjenester	103 158	108 080	24 719	25 339	26 592	31 430	26 025	28 214	28 702
Samferdsel	16 938	17 079	4 511	3 876	4 833	3 859	3 749	4 214	5 205
Finans- og forretningstjenester	51 538	53 914	11 762	12 170	12 601	17 381	13 728	14 954	14 569
Tjenester ellers	34 682	37 087	8 446	9 293	9 158	10 190	8 548	9 046	8 928

Tabell 22. Eksport. Faste 2010-priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	1 029 969	1 011 430	255 504	245 084	249 086	261 757	265 722	256 854	242 530
Varer	779 027	754 966	194 867	181 972	185 588	192 540	201 625	188 604	177 045
Råolje og naturgass	471 179	441 961	121 324	100 681	107 039	112 917	123 806	111 034	99 275
Skip, plattformer og fly	8 626	13 768	1 556	6 784	3 073	2 354	2 076	3 354	2 110
Tradisjonelle varer	299 222	299 237	71 987	74 507	75 476	77 268	75 743	74 215	75 660
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	27 076	29 605	6 279	6 565	7 483	9 278	8 175	8 390	8 707
Bergverksprodukter	4 524	4 582	811	990	1 497	1 284	1 096	1 050	1 285
Industriprodukter	264 622	259 016	64 790	66 071	63 731	64 424	64 043	62 323	62 975
Nærings- og nytelsesmidler	31 412	29 424	7 801	6 027	6 906	8 690	7 682	6 051	6 344
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	1 908	2 101	499	606	471	525	593	501	516
Trevarer	2 202	2 177	585	589	498	505	607	489	468
Treforedlingsprodukter	9 728	8 991	2 347	2 165	2 219	2 260	1 857	1 943	1 893
Grafiske produkter	15	12	3	3	2	4	3	2	1
Raffinerte oljeprodukter	22 226	30 085	6 703	8 276	8 410	6 696	6 519	7 144	6 701
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	48 901	47 057	12 731	11 905	11 113	11 308	11 170	10 228	10 601
Metaller	68 065	63 927	15 967	16 782	15 918	15 260	16 598	16 762	15 448
Verkstedprodukter	74 920	70 239	16 810	18 536	17 022	17 871	17 726	17 993	19 777
Andre industriprodukter	5 002	4 780	1 297	1 115	1 107	1 261	1 241	1 151	1 182
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	243	223	47	67	65	44	49	60	45
Elektrisk kraft	3 000	6 035	107	881	2 765	2 282	2 429	2 453	2 694
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	276 996	269 152	65 284	66 231	67 066	70 572	69 224	67 072	68 959
Tjenester	250 942	256 465	60 638	63 112	63 498	69 217	64 097	68 250	65 485
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	81 038	86 404	20 706	22 751	21 316	21 630	21 938	24 442	22 237
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	25 627	24 092	6 881	5 252	5 195	6 763	7 864	5 512	5 515
Rørtransport	12 670	12 243	3 629	2 475	2 720	3 418	3 988	3 258	2 907
Reisetrafikk	28 449	28 577	5 232	8 154	8 149	7 042	5 573	8 462	7 916
Andre tjenester	103 158	105 149	24 189	24 480	26 117	30 363	24 734	26 576	26 909
Samferdsel	16 938	16 966	4 607	3 543	4 811	4 005	3 755	4 033	4 791
Finans- og forretningstjenester	51 538	52 345	11 527	11 900	12 292	16 627	12 889	13 941	13 542
Tjenester ellers	34 682	35 837	8 055	9 037	9 014	9 731	8 090	8 602	8 576

Tabell 23. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	0,4	-1,8	-5,3	-2,8	3,6	-2,1	4,0	4,8	-2,6
Varer	-3,2	-3,1	-7,3	-4,2	3,4	-3,4	3,5	3,6	-4,6
Råolje og naturgass	-6,9	-6,2	-7,7	-13,0	3,1	-6,0	2,0	10,3	-7,3
Skip, plattformer og fly	-15,0	59,6	-53,6	250,7	73,1	50,8	33,4	-50,6	-31,3
Tradisjonelle varer	3,4	0,0	-4,6	3,2	2,1	-0,5	5,2	-0,4	0,2
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	6,1	9,3	-1,3	5,8	13,4	17,2	30,2	27,8	16,4
Bergverksprodukter	16,5	1,3	25,4	3,4	-4,2	-5,4	35,2	6,0	-14,2
Industriprodukter	3,9	-2,1	-4,6	2,1	-1,5	-4,2	-1,2	-5,7	-1,2
Nærings- og nytelsesmidler	7,7	-6,3	-8,4	-6,8	-6,5	-3,8	-1,5	0,4	-8,1
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	0,3	10,1	10,1	36,0	3,2	-5,1	18,8	-17,3	9,5
Trevarer	5,7	-1,1	10,3	4,9	-11,0	-8,3	3,7	-17,0	-6,1
Treforedlingsprodukter	10,5	-7,6	-1,6	-8,3	-9,7	-10,5	-20,9	-10,3	-14,7
Grafiske produkter	0,0	-20,0	15,0	-34,3	-38,7	-12,4	6,7	-46,7	-60,0
Raffinerte oljeprodukter	-15,7	35,4	-2,3	37,9	40,5	98,3	-2,7	-13,7	-20,3
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	28,9	-3,8	5,7	-2,0	-6,9	-11,4	-12,3	-14,1	-4,6
Metaller	3,3	-6,1	-5,8	-3,7	-3,9	-10,9	4,0	-0,1	-3,0
Verkstedprodukter	-5,7	-6,2	-10,8	3,0	-6,5	-10,0	5,4	-2,9	16,2
Andre industriprodukter	14,1	-4,4	1,7	-8,3	2,6	-11,9	-4,4	3,2	6,8
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	-9,0	-8,2	-8,9	14,5	-28,8	5,6	4,3	-11,1	-30,5
Elektrisk kraft	-51,4	101,2	-81,4	181,2	165,4	113,3	..	178,4	-2,6
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	4,9	-2,8	-4,9	0,1	-1,3	-4,9	6,0	1,3	2,8
Tjenester	12,1	2,2	1,8	1,1	4,3	1,7	5,7	8,1	3,1
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	4,5	6,6	12,1	6,5	3,3	5,1	5,9	7,4	4,3
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	13,6	-6,0	8,6	-6,0	-1,8	-19,6	14,3	4,9	6,1
Rørtransport	-0,4	-3,4	-1,7	-19,9	20,4	-5,7	9,9	31,6	6,9
Reisetrafikk	6,1	0,4	-0,8	0,3	1,8	-0,0	6,5	3,8	-2,9
Andre tjenester	23,0	1,9	-6,3	0,9	5,6	7,0	2,3	8,6	3,0
Samferdsel	29,8	0,2	-8,0	-6,1	18,5	-2,2	-18,5	13,8	-0,4
Finans- og forretningstjenester	26,3	1,6	-7,2	-1,5	4,5	8,9	11,8	17,1	10,2
Tjenester ellers	15,6	3,3	-3,9	7,7	1,4	7,9	0,4	-4,8	-4,9

Tabell 24. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	7,5	12,8	17,1	14,0	10,7	9,7	7,7	1,6	2,0
Varer	10,2	18,2	23,6	21,2	16,2	12,4	9,3	1,7	2,1
Råolje og naturgass	14,9	27,2	30,1	32,8	25,4	21,5	16,8	4,5	6,3
Skip, plattformer og fly	-14,6	-0,9	7,3	-2,2	6,8	-7,9	-8,1	-8,4	21,3
Tradisjonelle varer	4,5	5,7	13,3	7,6	3,9	-1,0	-3,8	-5,0	-4,3
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	20,3	-12,3	20,5	-1,6	-23,6	-31,0	-29,0	-23,6	-5,6
Bergverksprodukter	-5,7	21,0	10,2	5,5	40,1	19,2	19,3	16,5	-0,5
Industriprodukter	3,0	8,4	12,9	8,7	7,7	4,4	0,2	-1,1	-2,7
Nærings- og nytelsesmidler	4,6	11,1	19,3	10,3	7,8	7,5	-1,5	-3,3	-5,1
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-2,1	-1,3	3,0	-1,3	-2,3	-1,5	-1,8	6,1	1,0
Trevarer	1,4	3,5	6,1	2,8	4,7	0,7	-1,8	3,2	-3,6
Treforedlingsprodukter	-4,2	6,1	7,5	10,3	2,7	4,4	-1,1	-2,9	-3,7
Grafiske produkter	-37,5	25,0	15,9	14,1	8,7	37,0	17,2	25,0	25,0
Raffinerte oljeprodukter	23,1	27,4	27,8	26,2	30,3	21,1	15,9	4,3	9,2
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	-7,6	5,6	9,3	8,4	2,6	2,3	-0,8	-0,3	-0,3
Metaller	15,7	10,8	23,1	10,9	9,1	1,3	-7,8	-7,6	-9,8
Verkstedprodukter	-3,2	-0,4	-0,5	-1,6	0,4	-0,0	3,5	4,2	0,4
Andre industriprodukter	-3,7	5,9	10,4	5,8	6,1	2,6	2,3	-3,1	-2,5
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	-0,4	4,0	5,3	5,7	9,9	-7,4	6,1	4,3	-0,1
Elektrisk kraft	39,9	-29,1	8,4	12,8	-22,8	-42,1	-42,5	-45,8	-45,0
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	3,2	3,3	11,8	5,1	0,7	-3,2	-5,8	-5,8	-5,3
Tjenester	-0,1	-3,1	-3,3	-6,3	-5,0	1,8	2,1	1,8	2,5
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-4,2	-12,3	-12,8	-20,0	-12,8	-2,5	0,2	2,0	1,0
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	2,9	5,5	7,6	-6,9	-2,9	21,8	7,9	11,0	1,5
Rørtransport	-1,1	-19,1	-20,1	-1,5	-32,2	-21,4	-7,0	-22,1	-6,7
Reisetrafikk	2,6	2,6	2,1	2,7	3,0	2,4	3,0	2,2	2,8
Andre tjenester	2,1	2,8	3,2	3,4	2,1	2,5	3,0	2,6	4,8
Samferdsel	6,2	0,7	-1,9	7,0	1,2	-2,6	2,0	-4,5	8,1
Finans- og forretningstjenester	0,6	3,0	2,7	2,9	2,6	3,4	4,4	4,9	4,9
Tjenester ellers	2,5	3,5	6,9	2,6	1,8	2,9	0,8	2,3	2,5

Tabell 25. Import. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	726 317	776 098	194 829	186 339	192 966	201 964	190 176	202 570	208 067
Varer	477 213	520 974	138 762	124 497	123 760	133 955	127 471	131 863	128 375
Råolje og naturgass	11 893	14 745	4 638	2 912	3 617	3 578	3 650	5 651	3 767
Skip, plattform og fly	29 987	36 124	16 964	6 070	6 311	6 779	5 824	6 934	5 209
Tradisjonelle varer	435 333	470 105	117 160	115 515	113 832	123 598	117 997	119 278	119 399
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	12 566	14 396	4 093	3 725	2 764	3 814	3 940	3 687	3 099
Bergverksprodukter	5 976	6 209	1 611	1 519	1 442	1 637	1 577	1 403	1 575
Industriprodukter	410 615	444 419	107 995	109 131	109 474	117 819	112 212	114 040	114 687
Nærings- og nytelsesmidler	28 429	31 931	6 487	7 602	8 721	9 121	7 603	8 238	9 289
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	24 762	26 946	6 986	5 378	8 383	6 199	6 946	5 112	8 055
Trevarer	9 414	10 104	2 271	2 642	2 446	2 745	2 560	2 877	2 700
Treforedlingsprodukter	7 663	8 085	2 061	1 954	1 972	2 098	2 085	1 950	1 942
Grafiske produkter	68	60	15	15	14	16	15	13	9
Raffinerte oljeprodukter	30 014	28 861	7 444	7 547	6 682	7 188	7 965	8 053	8 196
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	66 120	69 479	16 704	17 988	17 145	17 642	17 353	17 885	17 096
Metaller	59 994	69 846	19 575	18 150	15 836	16 285	16 824	17 376	16 231
Verkstedprodukter	136 399	147 360	34 257	35 530	36 122	41 451	37 805	39 245	38 078
Andre industriprodukter	21 917	22 628	5 465	5 201	5 313	6 649	5 938	5 462	5 628
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	25 835	29 119	6 730	7 124	6 840	8 425	7 118	7 829	7 463
Elektrisk kraft	6 176	5 081	3 461	1 140	152	328	268	148	38
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	405 319	441 244	109 716	107 968	107 150	116 410	110 032	111 225	111 203
Tjenester	249 104	255 124	56 067	61 842	69 206	68 009	62 705	70 707	79 692
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	897	0	0	0	0	0	0	0	-
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	28 877	27 795	5 884	5 842	7 226	8 843	7 222	7 780	8 765
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	24 771	23 186	5 655	5 973	6 036	5 522	5 273	5 678	5 508
Reisetrafikk	81 603	90 086	19 623	23 792	27 284	19 387	22 262	25 883	31 377
Andre tjenester	112 956	114 057	24 905	26 235	28 660	34 257	27 948	31 366	34 042
Samferdsel	16 419	15 461	3 488	3 939	3 870	4 164	3 814	4 135	4 444
Finans- og forretningstjenester	49 073	51 100	11 132	11 836	12 566	15 566	12 285	15 120	14 926
Tjenester ellers	47 464	47 496	10 285	10 460	12 224	14 527	11 849	12 111	14 672

Tabell 26. Import. Faste 2010-priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	726 317	753 912	188 406	181 486	188 715	195 305	183 474	196 164	201 216
Varer	477 213	499 057	132 290	119 711	119 528	127 529	120 744	125 639	123 045
Råolje og naturgass	11 893	11 964	3 875	2 416	2 827	2 847	2 704	4 346	2 903
Skip, plattform og fly	29 987	36 025	16 716	6 215	6 500	6 594	5 920	6 776	5 511
Tradisjonelle varer	435 333	451 068	111 699	111 080	110 201	118 088	112 121	114 517	114 631
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	12 566	13 727	3 845	3 568	2 706	3 608	3 756	3 598	2 977
Bergverksprodukter	5 976	6 083	1 497	1 543	1 404	1 639	1 535	1 383	1 576
Industriprodukter	410 615	426 520	103 547	104 821	105 841	112 311	106 435	109 252	109 967
Nærings- og nytelsesmidler	28 429	30 663	6 253	7 298	8 349	8 763	7 254	7 843	8 729
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	24 762	25 864	6 923	5 475	7 882	5 584	6 385	4 875	7 187
Trevarer	9 414	9 966	2 245	2 675	2 428	2 618	2 534	2 841	2 661
Treforedlingsprodukter	7 663	7 723	1 966	1 873	1 907	1 977	1 994	1 884	1 874
Grafiske produkter	68	56	16	14	12	14	14	12	7
Raffinerte oljeprodukter	30 014	22 671	6 182	5 858	5 222	5 409	5 633	5 997	6 031
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	66 120	67 087	16 307	17 499	16 690	16 592	16 589	16 815	16 303
Metaller	59 994	65 631	17 657	16 981	15 073	15 920	16 632	17 711	16 921
Verkstedprodukter	136 399	146 185	34 034	35 107	36 203	40 841	36 809	38 398	37 438
Andre industriprodukter	21 917	22 221	5 381	5 066	5 352	6 422	5 766	5 293	5 537
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	25 835	28 453	6 583	6 975	6 724	8 171	6 825	7 583	7 280
Elektrisk kraft	6 176	4 738	2 810	1 148	250	530	394	283	110
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	405 319	428 397	105 517	105 222	104 980	112 679	106 488	108 520	108 600
Tjenester	249 104	254 855	56 117	61 775	69 187	67 777	62 729	70 525	78 171
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	897	0	0	0	0	0	0	0	-
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	28 877	28 241	6 109	6 016	7 355	8 761	7 239	7 736	8 777
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	24 771	26 411	6 329	6 954	6 516	6 612	6 706	7 471	6 797
Reisetrafikk	81 603	88 847	19 297	23 355	27 104	19 090	21 953	25 408	30 226
Andre tjenester	112 956	111 356	24 380	25 450	28 212	33 313	26 831	29 910	32 371
Samferdsel	16 419	15 314	3 563	3 652	3 854	4 246	3 789	3 973	4 125
Finans- og forretningstjenester	49 073	49 539	10 848	11 523	12 233	14 935	11 553	14 082	13 863
Tjenester ellers	47 464	46 503	9 969	10 275	12 126	14 133	11 489	11 854	14 382

Tabell 27. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	9,0	3,8	12,3	-2,4	0,6	5,5	-2,6	8,1	6,6
Varer	7,3	4,6	18,3	-2,1	0,8	2,4	-8,7	5,0	2,9
Råolje og naturgass	-23,2	0,6	88,1	-29,1	-26,3	10,0	-30,2	79,9	2,7
Skip, plattformer og fly	-1,5	20,1	129,4	-25,9	-14,7	-1,5	-64,6	9,0	-15,2
Tradisjonelle varer	9,1	3,6	9,0	0,6	2,9	2,5	0,4	3,1	4,0
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	5,1	9,2	16,1	9,9	7,0	3,8	-2,3	0,8	10,0
Bergverksprodukter	50,6	1,8	-11,5	3,9	-4,4	23,1	2,6	-10,3	12,3
Industriprodukter	8,0	3,9	7,8	1,4	3,7	3,0	2,8	4,2	3,9
Nærings- og nytelsesmidler	3,0	7,9	0,8	7,0	7,1	15,2	16,0	7,5	4,6
Tekstiler, bekleddingsvarer og skotøy	11,2	4,5	9,8	5,7	5,8	-4,2	-7,8	-11,0	-8,8
Trevarer	13,4	5,9	4,7	7,0	3,2	8,3	12,9	6,2	9,6
Treforedlingsprodukter	0,1	0,8	2,7	1,8	1,4	-2,6	1,4	0,6	-1,7
Grafiske produkter	18,8	-17,6	7,2	-6,2	-34,2	-29,7	-12,5	-13,3	-37,8
Raffinerte oljeprodukter	21,9	-24,5	-10,2	-26,5	-31,8	-27,9	-8,9	2,4	15,5
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	14,0	1,5	4,1	3,5	0,6	-2,1	1,7	-3,9	-2,3
Metaller	5,1	9,4	22,0	-0,0	10,2	7,1	-5,8	4,3	12,3
Verkstedprodukter	1,6	7,2	8,4	5,1	8,5	6,8	8,2	9,4	3,4
Andre industriprodukter	8,3	1,4	3,0	0,3	1,1	1,2	7,2	4,5	3,4
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	33,3	10,1	12,0	3,8	11,9	13,0	3,7	8,7	8,3
Elektrisk kraft	159,8	-23,3	100,0	-50,7	-76,3	-61,8	-86,0	-75,3	-56,0
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	8,4	5,7	10,4	2,7	5,5	4,6	0,9	3,1	3,4
Tjenester	12,5	2,3	0,4	-2,9	0,3	11,8	11,8	14,2	13,0
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-2,0	..	..	..	..	..	..	..	..
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	8,9	-2,2	1,1	-17,8	-7,0	15,1	18,5	28,6	19,3
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	7,6	6,6	12,1	6,5	3,3	5,1	5,9	7,4	4,3
Reisetrafikk	10,9	8,9	6,5	11,9	7,7	9,5	13,8	8,8	11,5
Andre tjenester	16,0	-1,4	-5,7	-11,3	-3,9	14,7	10,1	17,5	14,7
Samferdsel	8,6	-6,7	-6,2	-9,2	-10,1	-1,6	6,4	8,8	7,1
Finans- og forretningstjenester	19,8	0,9	-1,9	-10,3	-3,8	19,8	6,5	22,2	13,3
Tjenester ellers	14,9	-2,0	-9,4	-13,1	-1,9	15,2	15,2	15,4	18,6

Tabell 28. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	0,9	2,9	5,0	2,9	2,6	1,4	0,2	0,6	1,1
Varer	0,1	4,4	7,1	3,5	4,2	3,0	0,6	0,9	0,8
Råolje og naturgass	13,6	23,2	30,7	21,7	27,6	16,9	12,8	7,9	1,4
Skip, plattformer og fly	-3,9	0,3	1,1	-6,5	-1,3	7,2	-3,1	4,8	-2,7
Tradisjonelle varer	0,1	4,2	7,2	3,7	3,9	2,4	0,3	0,2	0,8
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	-0,1	4,9	7,5	3,3	3,7	4,6	-1,5	-1,8	1,9
Bergverksprodukter	-10,8	2,1	22,8	-6,1	-0,5	-6,4	-4,5	3,0	-2,7
Industriprodukter	-0,1	4,2	6,7	3,6	4,0	2,9	1,1	0,3	0,8
Nærings- og nytelsesmidler	-0,3	4,1	7,2	5,4	4,3	0,5	1,0	0,8	1,9
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-4,4	4,2	2,5	5,7	2,9	7,2	7,8	6,8	5,4
Trevarer	-0,1	1,4	2,1	-0,1	1,7	1,9	-0,1	2,5	0,7
Treforedlingsprodukter	-1,6	4,7	7,9	5,6	3,3	2,3	-0,2	-0,8	0,2
Grafiske produkter	-17,1	7,1	-12,5	6,6	33,0	8,3	14,3	0,0	3,3
Raffinerte oljeprodukter	24,8	27,3	29,2	25,7	29,3	27,0	17,4	4,2	6,2
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	-4,7	3,6	3,9	3,9	2,2	4,4	2,1	3,5	2,1
Metaller	8,5	6,4	18,1	2,9	6,9	-0,8	-8,8	-8,2	-8,7
Verkstedprodukter	-4,1	0,8	1,1	0,1	1,1	1,0	2,0	1,0	1,9
Andre industriprodukter	-4,2	1,8	2,2	3,3	1,7	0,5	1,4	0,5	2,4
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	1,0	2,3	2,6	2,0	1,5	3,1	2,0	1,1	0,8
Elektrisk kraft	33,2	7,2	8,0	18,0	-29,4	-49,6	-44,8	-47,4	-43,2
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	-1,4	3,0	5,9	2,5	2,7	1,2	-0,6	-0,1	0,3
Tjenester	2,3	0,1	0,4	1,6	-0,1	-1,4	0,0	0,1	1,9
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	2,0	..	..	..	..	..	..	..	..
Oljevirksomhet, diverse tjenester	3,0	-1,6	-1,2	-4,1	-3,1	1,6	3,6	3,6	1,6
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	16,3	-12,2	-15,5	-2,6	-7,7	-21,8	-12,0	-11,5	-12,5
Reisetrafikk	-2,9	1,4	3,1	3,3	0,4	-1,0	-0,3	0,0	3,1
Andre tjenester	3,4	2,4	2,9	3,0	1,9	1,9	2,0	1,7	3,5
Samferdsel	3,4	1,0	-1,9	5,0	1,3	-0,4	2,8	-3,5	7,3
Finans- og forretningstjenester	5,2	3,2	3,2	3,2	2,6	3,3	3,6	4,5	4,8
Tjenester ellers	1,7	2,1	4,4	2,1	1,3	0,9	-0,0	0,4	1,2

Tabell 29. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	2 590,5	2 624,9	2 596,7	2 606,8	2 645,7	2 649,7	2 655,1	2 669,0	2 701,0
Jordbruk og skogbruk	54,7	52,9	48,8	52,8	56,9	53,0	46,9	50,1	52,2
Fiske, fangst og akvakultur	14,6	14,8	14,3	14,7	15,7	14,5	15,4	15,1	15,3
Bergverksdrift	4,7	5,1	4,8	5,0	5,3	5,2	5,2	5,3	5,6
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	52,8	55,8	54,4	54,9	55,8	57,9	57,5	57,8	59,2
Utvinning av råolje og naturgass	26,8	28,4	27,8	28,0	28,4	29,4	29,3	29,2	29,8
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	26,0	27,4	26,6	26,9	27,4	28,5	28,2	28,5	29,4
Industri	246,6	245,8	242,5	243,5	248,4	248,6	245,3	244,9	250,5
Nærings-, drikkevarer- og tobakksindustri	52,2	51,2	50,8	50,2	51,4	52,5	51,9	51,2	53,5
Tekstil-, bekleddings- og lærvareindustri	4,8	4,7	4,7	4,8	4,8	4,7	4,6	4,6	4,5
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	14,4	14,4	14,2	14,3	14,4	14,6	14,4	14,5	14,5
Produksjon av papir og papirvarer	5,6	5,3	5,4	5,3	5,4	5,1	4,9	3,8	3,7
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	7,1	6,7	6,8	6,8	6,7	6,7	6,5	6,4	6,4
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	14,4	14,6	14,6	14,6	14,7	14,6	13,8	14,2	13,9
Produksjon av kjemiske råvarer	6,3	6,6	6,6	6,6	6,7	6,5	5,8	6,2	5,9
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	15,6	15,4	14,8	15,4	15,8	15,6	14,7	15,3	15,6
Produksjon av metaller	11,2	10,9	10,8	10,8	11,2	10,8	11,2	11,0	11,5
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	63,4	64,8	63,7	64,3	65,5	65,8	65,7	65,4	66,6
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	28,7	28,7	27,7	28,1	29,4	29,6	29,2	29,5	30,8
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	10,4	9,8	10,0	9,9	9,8	9,7	9,5	9,4	9,4
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	18,8	19,1	18,8	19,0	19,5	19,1	18,9	19,7	20,1
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	12,4	12,7	12,6	12,5	12,9	12,8	12,8	12,9	13,2
Vannforsyning, avløp og renovasjon	14,3	14,3	14,4	14,6	14,1	14,0	14,5	14,8	14,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	187,1	192,7	186,1	189,9	195,8	198,8	195,4	199,1	205,1
Varehandel og reparasjon av motorvogner	368,7	371,2	372,6	366,0	373,5	372,8	378,3	374,0	379,6
Rørtransport	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4
Utenriks sjøfart	46,8	45,1	44,8	45,0	46,4	44,3	45,9	46,4	47,0
Transport ellers	108,2	109,9	108,9	109,6	110,9	110,1	111,8	111,8	113,0
Post og distribusjonsvirksomhet	21,0	19,9	20,2	19,4	20,1	19,9	20,3	19,9	20,6
Overnattings- og serveringsvirksomhet	80,0	80,6	78,5	80,6	82,1	81,2	81,1	83,0	85,6
Informasjon og kommunikasjon	85,7	87,3	86,9	87,5	85,9	88,7	89,1	89,7	88,6
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	51,5	51,7	52,0	51,0	51,5	52,2	51,2	51,9	52,2
Omsetning og drift av fast eiendom	23,0	23,4	23,1	23,5	23,5	23,6	23,5	23,9	24,2
Boligtjenester	0,0	..	..	..	..	..	..	..	..
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	115,9	118,8	117,3	117,9	119,2	120,6	123,7	124,6	123,9
Forretningsmessig tjenesteyting	113,3	117,2	115,6	115,5	117,8	120,0	122,3	121,4	124,6
Offentlig administrasjon og forsvar	183,8	185,0	182,4	183,2	186,0	188,4	188,5	186,3	186,4
Undervisning	194,0	196,2	195,9	196,7	197,6	194,6	199,3	196,7	197,3
Helse- og sosialtjenester	524,7	536,5	532,7	535,3	537,4	540,5	538,4	550,1	550,7
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	86,5	87,8	87,4	87,3	88,6	87,7	88,1	88,9	90,8
Fastlands-Norge	2 490,6	2 523,7	2 497,1	2 506,5	2 543,2	2 547,2	2 551,4	2 564,6	2 594,4

Offentlig forvaltning	775,1	789,9	783,4	786,7	792,6	796,9	800,2	800,9	801,6
Statsforvaltningen	279,5	281,8	280,1	281,5	281,1	284,3	283,2	284,4	284,5
Sivil forvaltning	250,1	252,2	251,1	252,1	251,6	254,2	253,3	254,9	254,9
Forsvar	29,4	29,5	29,1	29,4	29,5	30,2	29,9	29,5	29,6
Kommuneforvaltningen	495,6	508,1	503,3	505,1	511,5	512,6	517,0	516,5	517,1

**Tabell 30. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige.
Prosentvis endring fra samme periode året før**

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	-0,5	1,3	0,8	1,4	1,6	1,6	2,3	2,4	2,1
Jordbruk og skogbruk	-1,8	-3,2	-6,4	-3,1	-2,6	-1,1	-3,9	-5,2	-8,3
Fiske, fangst og akvakultur	3,6	1,7	1,6	3,2	5,5	-3,5	7,6	3,0	-2,5
Bergverksdrift	-1,6	7,5	4,2	7,8	8,5	9,3	8,0	6,7	5,6
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	4,6	5,6	4,2	5,5	6,3	6,4	5,7	5,1	6,1
Utvinning av råolje og naturgass	5,7	6,1	3,6	5,0	6,1	9,5	5,7	4,4	5,0
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	3,4	5,2	4,9	6,0	6,5	3,4	5,8	5,9	7,3
Industri	-4,3	-0,3	-2,7	-0,8	0,7	1,3	1,1	0,6	0,9
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	-1,3	-1,9	-4,2	-3,0	-1,4	0,9	2,0	2,0	4,2
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-5,8	-2,0	-4,9	-0,9	-0,9	-1,1	-1,7	-2,8	-5,5
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	1,2	-0,2	-0,7	0,1	-1,0	0,9	1,0	0,9	0,9
Produksjon av papir og papirvarer	-5,7	-5,2	-5,4	-5,7	-3,6	-6,0	-9,1	-28,4	-30,9
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-5,4	-5,0	-5,6	-5,7	-5,4	-3,4	-4,2	-5,3	-4,6
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	1,0	1,8	2,3	2,6	1,2	1,3	-5,5	-3,1	-5,6
Produksjon av kjemiske råvarer	6,1	4,5	7,0	6,5	3,3	1,6	-12,8	-6,9	-11,8
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-4,7	-1,3	-2,5	-2,0	-1,2	0,5	-1,0	-0,8	-0,9
Produksjon av metaller	-9,1	-2,3	-0,8	-3,1	-2,1	-3,0	3,1	1,5	2,8
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-4,8	2,2	-0,6	2,1	3,7	3,6	3,1	1,8	1,7
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-9,6	-0,1	-6,3	-1,0	3,5	3,4	5,4	5,1	4,8
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-9,2	-5,4	-5,4	-5,0	-5,6	-5,4	-5,2	-5,3	-4,2
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-1,9	1,7	-1,9	1,2	3,7	3,6	0,8	3,2	3,3
Elektrisitet-, gass- og varmtvannsforsyning	-0,8	2,7	3,3	2,8	2,2	2,5	2,4	2,6	2,6
Vannforsyning, avløp og renovasjon	0,8	-0,2	1,0	2,7	-2,7	-1,8	0,8	1,3	5,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	-1,7	3,0	1,4	2,9	3,3	4,4	5,0	4,9	4,8
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-1,8	0,7	1,6	0,1	0,6	0,5	1,5	2,2	1,7
Rørtransport	-4,2	4,0	4,5	4,0	8,4	-0,9	-2,0	-3,4	2,3
Utenriks sjøfart	0,5	-3,6	-2,1	-2,2	-3,0	-6,9	2,4	3,1	1,3
Transport ellers	-0,5	1,5	1,2	1,9	2,0	1,0	2,7	2,0	1,9
Post og distribusjonsvirksomhet	-3,8	-5,4	-3,2	-5,8	-8,4	-4,0	0,7	2,7	2,7
Overnattings- og serveringsvirksomhet	0,1	0,7	-0,9	1,3	1,0	1,4	3,3	3,0	4,3
Informasjon og kommunikasjon	-0,1	1,9	2,0	3,2	0,1	2,3	2,5	2,5	3,0
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-2,5	0,3	2,2	-0,8	-0,3	0,2	-1,6	1,9	1,3
Omsetning og drift av fast eiendom	-1,3	2,0	1,6	3,4	1,7	1,3	2,0	1,8	3,0
Boligtjenester	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	-0,9	2,5	1,8	2,3	2,7	3,1	5,5	5,6	3,9
Forretningsmessig tjenesteyting	-2,0	3,5	2,1	4,3	2,8	4,6	5,8	5,1	5,8
Offentlig administrasjon og forsvar	0,8	0,7	-1,3	-1,1	1,9	3,2	3,4	1,7	0,2
Undervisning	1,0	1,2	1,3	2,4	1,6	-0,7	1,7	0,0	-0,1
Helse- og sosialtjenester	1,8	2,2	2,1	2,6	2,4	1,9	1,1	2,8	2,5
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	-0,5	1,4	0,8	2,2	2,1	0,6	0,8	1,8	2,5
Fastlands-Norge	-0,6	1,3	0,7	1,4	1,5	1,6	2,2	2,3	2,0

Offentlig forvaltning	1,5	1,9	1,4	2,0	2,4	1,9	2,1	1,8	1,1
Statsforvaltningen	0,9	0,8	0,9	0,9	0,3	1,2	1,1	1,0	1,2
Sivil forvaltning	1,3	0,8	1,5	1,0	0,1	0,8	0,9	1,1	1,3
Forsvar	-2,6	0,6	-3,8	-0,6	1,8	5,1	2,8	0,4	0,1
Kommuneforvaltningen	1,8	2,5	1,7	2,6	3,6	2,2	2,7	2,2	1,1

Tabell 31. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	3 666,1	3 730,3	971,5	899,2	870,5	989,2	1 015,4	921,7	876,3
Jordbruk og skogbruk	99,2	95,8	22,4	23,9	25,3	24,2	22,1	22,7	23,5
Fiske, fangst og akvakultur	25,9	26,0	6,7	6,2	6,4	6,7	7,5	6,4	6,1
Bergverksdrift	7,7	8,2	2,0	2,0	2,0	2,2	2,2	2,1	2,1
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	86,2	90,8	23,3	21,7	21,2	24,6	25,1	22,7	22,2
Utvinning av råolje og naturgass	43,8	46,4	11,8	11,2	11,0	12,4	12,7	11,5	11,5
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	42,4	44,4	11,5	10,5	10,2	12,2	12,4	11,2	10,7
Industri	383,2	383,0	100,1	91,5	89,1	102,3	103,6	92,6	88,6
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	77,6	76,2	20,1	17,9	17,5	20,7	21,0	18,4	18,0
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	6,9	6,8	1,8	1,6	1,6	1,8	1,8	1,6	1,4
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	22,2	22,1	5,8	5,3	5,1	6,0	6,0	5,4	5,0
Produksjon av papir og papirvarer	8,4	8,0	2,2	1,9	1,9	2,0	2,0	1,4	1,3
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	10,8	10,3	2,7	2,5	2,4	2,7	2,7	2,4	2,3
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	22,6	23,0	6,1	5,6	5,3	6,1	5,8	5,4	4,9
Produksjon av kjemiske råvarer	10,2	10,7	2,9	2,6	2,5	2,8	2,5	2,4	2,1
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	24,4	24,2	6,1	5,9	5,8	6,4	6,2	5,9	5,6
Produksjon av metaller	17,0	16,7	4,4	4,0	4,0	4,3	4,6	4,1	4,1
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	101,9	104,5	27,2	25,0	24,4	28,0	28,6	25,6	24,4
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	44,9	44,9	11,5	10,6	10,5	12,3	12,5	11,3	11,0
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	15,8	15,0	4,1	3,6	3,4	3,9	3,9	3,4	3,2
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	30,6	31,1	8,1	7,5	7,3	8,3	8,4	7,7	7,4
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	19,4	19,9	5,2	4,7	4,6	5,3	5,5	4,9	4,7
Vannforsyning, avløp og renovasjon	22,6	22,6	6,0	5,6	5,1	5,9	6,2	5,7	5,3
Bygge- og anleggsvirksomhet	296,6	308,0	78,5	72,9	71,9	84,7	84,9	77,0	74,1
Varehandel og reparasjon av motorvogner	479,6	492,1	128,7	117,9	116,6	128,8	134,7	119,9	116,3
Rørtransport	0,6	0,6	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
Utenriks sjøfart	89,2	88,1	23,0	21,4	21,2	22,5	24,0	22,1	21,3
Transport ellers	168,3	171,5	44,5	41,7	40,3	45,1	46,8	42,7	40,8
Post og distribusjonsvirksomhet	28,0	26,6	7,1	6,2	6,2	7,1	7,4	6,5	6,3
Overnattings- og serveringsvirksomhet	98,0	99,2	24,9	24,4	24,3	25,6	26,3	25,3	25,2
Informasjon og kommunikasjon	138,6	141,4	37,4	34,1	31,8	38,0	39,1	35,0	32,4
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	79,3	79,6	21,3	18,9	18,2	21,2	21,3	19,3	18,1
Omsetning og drift av fast eiendom	33,9	34,7	9,1	8,3	8,0	9,2	9,4	8,5	8,0
Boligtjenester	0,0	..	..	..	..	..	..	..	..
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	187,0	191,7	50,4	45,7	44,1	51,5	54,2	48,5	45,0
Forretningsmessig tjenesteyting	163,2	170,5	44,6	40,4	39,2	46,3	48,2	42,8	40,9
Offentlig administrasjon og forsvar	271,2	274,2	72,2	65,4	63,1	73,5	75,5	66,4	62,1
Undervisning	247,1	250,3	68,8	61,7	52,2	67,5	70,5	61,9	52,0
Helse- og sosialtjenester	618,5	630,6	162,6	154,1	149,7	164,3	167,6	157,6	151,2
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	122,9	124,8	32,4	30,3	29,7	32,4	33,1	30,8	30,1
Fastlands-Norge	3 490,1	3 550,8	925,0	855,9	827,9	941,9	966,1	876,8	832,7

Offentlig forvaltning	969,8	987,5	260,0	240,1	225,3	262,2	270,0	243,6	224,6
Statsforvaltningen	409,9	414,4	108,7	100,3	96,0	109,3	111,9	101,2	95,5
Sivil forvaltning	362,5	366,9	96,4	88,9	85,0	96,7	99,1	89,7	84,6
Forsvar	47,4	47,5	12,3	11,5	11,1	12,6	12,8	11,5	10,9
Kommuneforvaltningen	560,0	573,1	151,3	139,7	129,3	152,8	158,1	142,4	129,1

Tabell 32. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner

	2010	2011	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3
I alt	1 148 379	1 223 483	301 096	300 981	309 596	311 809	321 932	322 365	329 866
Jordbruk og skogbruk	5 243	5 358	1 215	1 338	1 448	1 356	1 205	1 325	1 327
Fiske, fangst og akvakultur	3 349	3 754	877	930	981	966	897	948	980
Bergverksdrift	2 556	2 837	714	688	737	697	833	760	813
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	54 357	59 769	15 495	14 518	14 918	14 838	17 640	15 756	16 480
Utvinning av råolje og naturgass	29 599	32 812	8 524	7 970	8 185	8 134	9 693	8 599	8 953
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	24 758	26 957	6 972	6 548	6 733	6 705	7 947	7 157	7 528
Industri	123 504	128 297	31 749	31 386	32 553	32 609	33 672	33 195	34 363
Nærings-, drikkevarer- og tobakksindustri	22 201	22 390	5 518	5 320	5 687	5 865	5 951	5 870	6 291
Tekstil-, beklædnings- og lærereindustri	1 596	1 658	398	416	421	424	416	442	431
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	5 660	5 784	1 412	1 444	1 437	1 491	1 455	1 533	1 499
Produksjon av papir og papirvarer	2 750	2 720	687	675	719	639	669	473	503
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	3 265	3 320	814	814	837	856	827	811	843
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	9 582	10 197	2 577	2 586	2 564	2 470	2 548	2 463	2 444
Produksjon av kjemiske råvarer	4 388	4 765	1 198	1 242	1 198	1 127	1 091	1 127	1 059
Gummivarer- og plastindustri, mineralproduktindustri	7 642	7 806	1 901	1 890	2 069	1 946	1 949	1 995	2 139
Produksjon av metaller	5 928	5 948	1 593	1 450	1 456	1 448	1 743	1 554	1 568
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	34 768	37 028	9 040	9 198	9 273	9 517	9 965	9 762	9 903
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	15 739	16 488	3 966	3 912	4 403	4 205	4 335	4 438	4 912
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	4 192	4 154	1 114	1 019	1 016	1 004	1 036	1 031	1 006
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	10 181	10 805	2 728	2 661	2 671	2 744	2 777	2 823	2 824
Elektrisitet-, gass- og varmtvannsforsyning	7 765	8 464	2 079	2 103	2 142	2 140	2 205	2 244	2 276
Vannforsyning, avløp og renovasjon	7 002	7 462	1 873	1 895	1 840	1 854	1 972	2 000	2 026
Bygge- og anleggsvirksomhet	81 008	86 964	20 830	21 556	22 033	22 546	22 700	23 646	23 899
Varehandel og reparasjon av motorvogner	135 033	143 109	36 129	34 810	36 769	35 401	37 768	36 663	38 307
Rørtransport	251	271	66	67	72	66	67	68	77
Utenriks sjøfart	17 920	17 676	4 356	4 336	4 565	4 419	4 617	4 726	4 842
Transport ellers	50 967	53 900	13 219	13 241	13 703	13 738	14 069	14 334	14 651
Post og distribusjonsvirksomhet	7 562	7 477	1 870	1 793	1 905	1 909	1 964	1 953	2 053
Overnattings- og serveringsvirksomhet	22 349	23 223	5 579	5 830	5 807	6 007	5 958	6 176	6 228
Informasjon og kommunikasjon	56 635	60 796	15 231	15 128	15 066	15 371	16 369	16 693	16 472
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	39 555	42 343	10 775	10 391	10 570	10 607	10 435	10 860	10 788
Omsetning og drift av fast eiendom	10 932	11 842	2 860	2 939	3 080	2 964	3 242	3 177	3 398
Boligtjenester	0	0	0	0	0	0	0	0	-
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	68 493	73 377	17 791	17 847	18 396	19 343	19 975	19 924	20 154
Forretningsmessig tjenesteyting	42 400	46 279	11 530	11 341	11 626	11 782	12 404	12 638	12 777
Offentlig administrasjon og forsvar	96 000	102 911	24 795	25 372	26 023	26 721	26 616	26 676	27 290
Undervisning	93 724	97 321	23 963	24 145	24 568	24 645	25 036	25 073	25 548
Helse- og sosialtjenester	194 084	210 784	50 927	52 073	53 440	54 343	54 788	55 930	57 300
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	27 690	29 268	7 173	7 255	7 355	7 486	7 502	7 600	7 818
Fastlands-Norge	1 075 851	1 145 767	281 179	282 061	290 041	292 486	299 609	301 815	308 467

Offentlig forvaltning	347 201	372 678	90 262	92 087	94 285	96 042	96 680	97 345	99 510
Statsforvaltningen	151 844	162 055	39 455	40 140	40 811	41 650	41 875	42 216	43 027
Sivil forvaltning	137 339	146 659	35 745	36 322	36 931	37 662	37 929	38 238	38 985
Forsvar	14 505	15 396	3 710	3 818	3 880	3 988	3 946	3 978	4 042
Kommuneforvaltningen	195 357	210 623	50 808	51 948	53 475	54 393	54 806	55 130	56 484

Makroøkonomiske hovedstørrelser 2002-2015

Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2011*	Prognoser			
											2012	2013	2014	2015
Realøkonomi														
Konsum i husholdninger mv.	3,1	3,2	5,4	4,4	5,0	5,4	1,8	0,0	3,8	2,5	3,3	4,2	4,4	3,8
Konsum i offentlig forvaltning	3,1	1,3	1,2	1,4	1,9	2,7	2,7	4,3	1,3	1,8	1,9	2,0	2,5	2,6
Bruttoinvestering i fast realkapital	-1,1	0,8	11,1	13,5	9,8	11,4	0,2	-7,5	-8,0	7,6	6,4	7,3	5,7	3,7
Utvinning og rørtransport	-5,4	15,9	10,4	19,2	4,0	6,1	5,2	3,4	-9,5	14,1	11,7	7,8	4,2	1,8
Fastlands-Norge	2,3	-2,9	10,6	12,2	10,5	13,3	-1,3	-13,2	-4,5	8,5	2,8	7,5	6,0	4,1
Næringer	4,0	-11,2	10,6	18,6	15,2	21,9	0,8	-23,1	-5,1	3,5	1,2	7,2	5,4	3,0
Bolig	-0,7	1,8	16,3	9,7	4,0	2,7	-9,0	-8,2	-1,6	21,9	8,0	10,0	6,8	4,3
Offentlig forvaltning	1,7	12,5	3,9	2,0	9,7	8,0	4,5	7,4	-6,8	2,2	-1,3	4,3	6,1	6,0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	3,0	1,6	5,1	4,9	5,2	6,3	1,4	-1,6	1,5	3,3	2,8	4,2	4,2	3,5
Lagerendring ²	0,3	-1,1	2,3	-0,1	1,1	-0,2	-0,1	-2,8	3,5	0,1	0,4	0,0	0,0	0,0
Eksport	-0,3	-0,1	1,0	0,5	-0,8	1,4	0,1	-4,2	0,4	-1,8	1,9	2,3	1,2	1,5
Råolje og naturgass	2,4	-0,8	-0,7	-5,0	-6,6	-2,4	-1,3	-2,0	-6,9	-6,2	1,3	3,7	0,4	-0,2
Tradisjonelle varer	0,7	3,7	3,6	5,3	6,1	9,2	3,5	-8,0	3,4	0,0	1,7	0,0	0,8	1,8
Import	1,0	1,2	9,7	7,9	9,1	10,0	3,9	-12,5	9,0	3,8	4,0	6,4	4,6	3,9
Tradisjonelle varer	3,0	5,7	12,8	8,4	11,6	7,2	1,2	-12,9	9,1	3,6	2,3	6,1	5,1	4,3
Bruttonasjonalprodukt	1,5	1,0	4,0	2,6	2,3	2,7	0,1	-1,6	0,5	1,2	3,1	2,8	2,8	2,4
Fastlands-Norge	1,4	1,3	4,5	4,4	4,8	5,3	1,5	-1,6	1,7	2,5	3,3	2,9	3,5	3,4
Industri og bergverk	-0,7	2,9	5,1	3,9	2,6	3,5	2,9	-7,4	2,4	2,1	1,9	1,8	2,7	3,2
Arbeidsmarked														
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	-0,9	-2,1	1,9	1,5	3,3	4,3	3,5	-2,3	0,0	1,7	2,0	1,2	1,6	1,8
Sysselsatte personer	0,4	-1,2	0,5	1,3	3,5	4,1	3,3	-0,4	-0,5	1,3	2,2	1,9	1,4	1,5
Arbeidstilbud ³	0,7	-0,1	0,3	0,8	1,9	2,5	3,4	0,0	0,5	1,1	2,0	2,0	1,6	1,5
Yrkesandel (nivå) ³	73,5	72,9	72,6	72,4	72,0	72,8	73,9	72,8	71,9	71,4	71,8	72,1	72,2	72,2
Arbeidsledighetsrate (nivå) ³	3,9	4,5	4,5	4,6	3,4	2,5	2,6	3,2	3,6	3,3	3,1	3,2	3,3	3,3
Priser og lønninger														
Årslønn	5,7	4,5	3,5	3,3	4,1	5,4	6,3	4,2	3,7	4,2	4,3	3,9	4,2	4,7
Konsumprisindeksen (KPI)	1,3	2,5	0,4	1,6	2,3	0,8	3,8	2,1	2,5	1,2	0,8	1,4	1,3	2,1
KPI-JAE ⁴	2,3	1,1	0,3	1,0	0,8	1,4	2,6	2,6	1,4	0,9	1,2	1,0	1,3	2,1
Eksportpris tradisjonelle varer	-9,2	-1,0	8,4	4,0	11,3	2,4	2,8	-6,0	4,5	5,7	-2,1	-2,0	1,7	2,9
Importpris tradisjonelle varer	-7,1	0,0	2,6	0,3	4,0	3,7	3,9	-1,5	0,1	4,2	0,0	-3,1	0,8	2,7
Boligpris ⁵	5,0	1,7	10,1	8,2	13,7	12,6	-1,1	1,9	8,3	8,0	6,8	6,8	6,2	5,9
Inntekter, renter og valuta														
Husholdningenes disponible realinntekt	8,9	4,6	3,3	7,8	-6,4	6,3	4,0	4,1	2,7	4,1	4,7	5,0	4,7	2,8
Husholdningenes sparerate (nivå)	8,4	9,0	7,0	9,8	-0,5	0,9	3,8	7,1	5,8	7,3	8,3	8,9	9,1	8,3
Pengemarkedsrente (nivå)	6,9	4,1	2,0	2,2	3,1	5,0	6,2	2,5	2,5	2,9	2,2	1,9	2,5	3,6
Utlånsrente, rammelån (nivå) ⁶	8,5	6,5	4,2	3,9	4,3	5,0	6,8	4,0	3,4	3,6	3,8	3,6	3,8	4,8
Realrente etter skatt (nivå)	4,8	2,2	2,5	1,3	0,7	2,9	1,1	0,7	0,1	1,3	2,0	1,2	1,5	1,3
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	-8,5	1,3	3,0	-3,9	0,7	-1,8	0,0	3,3	-3,7	-2,4	-1,2	-3,2	0,5	2,4
NOK per euro (nivå)	7,5	8,0	8,4	8,0	8,1	8,0	8,2	8,7	8,0	7,8	7,5	7,2	7,3	7,4
Utenriksøkonomi														
Driftsbalansen, mrd. kroner	192,3	195,2	220,6	322,8	357,7	287,4	408,3	279,3	303,2	374,0	401,1	343,6	288,5	260,0
Driftsbalansen i prosent av BNP	13,2	12,3	12,6	16,5	16,4	12,5	16,0	11,7	11,9	13,6	13,7	11,4	9,3	8,0
Utlandet														
Eksportmarkedsindikator	2,3	2,7	7,7	7,0	9,6	5,6	1,2	-10,3	10,9	5,2	1,6	2,2	4,1	5,4
Konsumpris euro-området	2,2	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	3,3	0,3	1,7	2,7	2,5	1,9	1,7	1,8
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	3,3	2,3	2,1	2,2	3,1	4,3	4,6	1,2	0,8	1,4	0,5	0,1	0,7	1,8
Råoljepris i kroner (nivå) ⁸	198	201	255	356	423	422	536	388	484	621	651	589	548	548

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerendring i prosent av BNP. ³ Ifølge AKU. Det skjedde en større omlegging av AKU fra januar 2006. Blant annet ble aldersgrensen senket fra 16 til 15 år.

⁴ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer. ⁵ Brudd i serien i 2004. ⁶ Gjennomsnitt for året. Utlånsrente, banker t.o.m. 2006, rammelån med pant i bolig fra 2007.

⁷ Positivt fortegn innebærer depresiering. ⁸ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon t.o.m. 4. desember er benyttet.

A

NORGE P.P. PORTO BETALT

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
NO-2225 Kongsvinger

Avsender:
Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo

Besøksadresse:
Kongens gate 6, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISBN 978-82-537-8535-6 (trykt)
ISBN 978-82-537-8536-3 (elektronisk)
ISSN 0800-4110 (trykt)
ISSN 1504-5625 (elektronisk)

Pris (inkl. mva):
Institusjonsabonnement: kr 1 000,- per år
Privatabonnement: kr 540,- per år
Enkeltnummer: kr 170,-

ISBN 978-82-537-8535-6

